

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE TÜRKÇESİ NİNNİLERİNİN LİNGVİSTİK
POETİKASI VE SINIRDAŞ ALANLARLA ETKİLEŞİMİ

DOKTORA TEZİ
Elif KUYUMCU

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Programı (Bütünleşik)

OCAK, 2024

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE TÜRKÇESİ NİNNİLERİNİN LİNGVİSTİK
POETİKASI VE SINIRDAŞ ALANLARLA ETKİLEŞİMİ

DOKTORA TEZİ
Elif KUYUMCU
(Y1814.855001)

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Türk Dili ve Edebiyatı Programı (Bütünleşik)

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kazim YETİŞ

OCAK, 2024

ONAY FORMU

ONUR SÖZÜ

Doktora Tezi olarak sunduğum “Türkiye Türkçesi Ninnilerinin Linguistik Poetikası ve Sınırdaş Alanlarla İlişkisi” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.../.../20..)

Elif KUYUMCU

ÖNSÖZ

Ninniler dünyaya gelerek birey olma yolunda adım atan herkesin karşılaştığı ilk sanat eserleridir. Türk milletinin duygularını ifade etmede şiiri aracı kılması, şiirselliği günlük yaşamın bir parçası haline getirmesi ninnilerin hayatın bir parçası olmasında etkindir. Ebeveynler veya bu görevi üstlenenler gelecek nesillere şekil vermede ninnilerden yararlanmışlardır. Yalnızca uyku şiirleri gibi algılanan ninnilerin; kültürel devamlılık, dilsel gelişim, inanç sisteminin aktarılması, bilişsel gelişim, ruh dünyasının şekillendirilmesi, estetik zevk anlayışının oluşması gibi pek çok alana hitap etmesi söz konusudur. Ninniler yalnızca bebekleri uyutmak için değil; onları eğlendirmek, oyalamak, oynatmak, uyandırmak, eğitmek ve geleceğe hazırlamak gibi amaçlarla da söylenir. Bu çalışmada ninniler; psikolojik, sosyolojik, pedagojik, müzikal, linguistik açıdan incelenmiştir. Linguistik incelemede ön planda tutulan ninnilerin fonetik poetikası olmuştur.

Sözcüklerle müzik yapmanın, müzikle hedeflediğine ulaşmaya çalışmanın en güzel örnekleri olan ninniler, bugün hepimizi geçmişte bir yolculuğa götürebilir. Ninnicilerin seçtiği sözler ve ritim bizi biz yapan telkinler olma görevini ninnilere yüklemektedir. Ninniler çocuk gelişiminde bir kılavuz, çocuk eğitiminde bir müfredat görevi görebilmektedir. Bu nedenle gerek akademik çalışmaların gerekse dünyaya çocuk getirmiş kişilerin ninnileri öğrenme, hedefe uygun olarak kullanma yolunda farkındalık kazanmaları gerekmektedir. Sağlık, eğitim bilimleri, psikoloji, sosyoloji, müzik ve edebiyat gibi alanlarda ninnileri kendi uzmanlığı çerçevesinde inceleyen çalışmalar ortaya konmuştur. Ninnilerle ilgili sınırdaş alanlarla ilişki bakımından bütünlük arz eden bir çalışma yapmanın gerekliliği ile bu çalışma şekillendirilmiştir.

Halk edebiyatının ve dolayısıyla halk öğretisinin geçmişten beri kucakladığı pek çok alana günümüzün bilimsel anlayışı ve verileriyle yaklaşmak, halk ritüelleri ile bilimsellik arasındaki derin zannedilen çizginin ne kadar sığ olduğunu ve aslında bu iki kavramın bir bütünlük arz ettiğini göstermektedir. Ninnilerimizin yaşatılması, kültürümüzün ve dilimizin aktarılmasında oldukça büyük bir öneme sahip olduğundan ninnilerle ilgili yapılacak her çalışma geleceğimize yapılan bir yatırımdır.

“Türkiye Türkçesi Ninnilerinin Linguistik Poetikası ve Sınırdış Alanlarla Etkileşimi” adlı tez çalışmamda bana rehberlik eden değerli danışmanım Prof. Dr. Kazım Yetiş’e, tezimin akademik anlamda şekillenmesinde yanımda olan, her zaman bana destek olan ve bana inanan kıymetli hocam merhum Prof. Dr. Kamil Veli’ye, bu süreçte tez izleme komitemde görev alarak bana yol gösteren Dr. Sıla Gen Kaya ve Prof. Dr. Selim Emiroğlu’na desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim. Bu tezin temellerini atmada bana ilham olan Türkçe sevgime, çalışmamın şekillenmesinde görünmez kahramanlarım olan; beni en güzel şiir olan “sevgi” ile büyüten anne babama, bana tekerlemeler öğreten dedelerime, özlü sözler söyleyen anneanneme, masallar anlatan babaanneme, hayatta en güzel ninnileri çocuğuna söyleyeceğine inandığım eşime her zaman yanımda oldukları için teşekkür ederim.

Ocak, 2024

Elif KUYUMCU

TÜRKİYE TÜRKÇESİ NİNNİLERİNİN LİNGÜİSTİK POETİKASI VE SINIRDAŞ ALANLARLA ETKİLEŞİMİ

ÖZET

Kişilerin doğumlarından itibaren karşılaştıkları ilk sanat eserleri olan ninnileri yalnızca uyku şiirleri olarak değerlendirmek yeterli değildir. Ninniler kimi zaman çocuğu eğiten, oynatan, oyalayan ve onları okul öncesi eğitime hazırlayan pedagojik eserlerken kimi zaman toplumun inanç ve geleneklerini kuşaklara aktaran sosyolojik dokümanlar kimi zaman annenin duygularını çocuğa aktaran psikolojik veriler kimi zaman ahengiyle kişiye haz veren çocuk şarkıları kimi zaman da ses ve söz sanatlarıyla başlı başına orijinal bir poetikaya sahip olan şiirlerdir. Sanat eseri estetik zevk duygusunu beslediğinde veya toplumu eğittiğinde bunu poetikası gereği yapar. Yahut malzemesi dil olan sanat eserlerinin kelimeleri dizisi ile oluşturduğu ahenk her ne kadar zevk duygusuna hitap ederse etsin, kelimelerin sahip olduğu ses ve anlam boyutu da kişiyi psikolojik, sosyal ve eğitimsel anlamda besleyerek yine kendi poetikasını ortaya koymaktadır. Ninnilerin sınırdaş alanlarla etkileşim boyutları ve ninnilerin linguistik poetikası birbirinden çok farklı iki konu gibi görülse de bu iki boyutun sanatın tam anlamıyla iki farklı gayesi, dolayısıyla ninnilerin poetikası olduğu açıktır. Bilinmelidir ki linguistik poetika sınırdaş alanlarla etkileşim boyutlarında büyük oranda söz sahibidir.

Bu çalışmada ninnilerin poetikasını meydana getiren öğeler sınırdaş alanlarla ilişkilendirilerek örneklendirilmiştir. Bilimsel bir perspektifle yaklaşımak istenen ninnilerin, sınırdaş alanlarla ilişkisi bakımından sosyolojik, psikolojik, pedagojik, müziksel boyutlarıyla ele alındığı bölümlerde ve bu bölümlere başlamadan hemen önce ninnilerle ilgili genel bilgilerin verildiği bölümde poetikada önem arz eden; iç yapı, muhteva, şiir okuyucusu -bizim için dinleyici olabilir- noktalarına dikkat çekilmiştir. “Ninnilerin Linguistik Poetikası” bölümünde ise poetikanın genel tanımından sonra ninnilerde dış yapı, dil, sanatların tedahülü gibi konuları kapsayabilecek şekilde ninnilerin; dilsel, sessel sanatlarına yönelinmiştir. Bu şekilde

sanatsal anlam taşıyan poetikaya kişisel bakış açısıyla birlikte bilimsel bir yorum getirilmeye çalışılmıştır. Ninnilerdeki sanat anlayışına eğilerek ninnileri sadece halk edebiyatı ürünleri olarak değil, dil ürünleri olarak da değerlendirmek gerektiği inancıyla “lingüistik poetika”ya, seslerin gücünün halk edebiyatındaki etkinliğini göstermek için “fonetik poetika”ya dikkat çekmek amaç edinilerek bu çalışma şekillendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ninni, Linguistik Poetika, Fonetik Poetika, Aliterasyon, Asonans

LINGUISTIC POETICS OF TURKISH LANGUAGES OF TURKEY AND THEIR RELATIONSHIP WITH BORDERING AREAS

ABSTRACT

It is not enough to consider lullabies, which have been the first works of art that people encounter since their birth, as sleep poems. These are poems that have an original poetics on their own while lullabies are pedagogical works that sometimes educate, play, entertain and prepare the child for pre-school education, sometimes sociological documents that transfer the beliefs and traditions of the society to the next generation, sometimes psychological data that convey the feelings of the mother to the child, sometimes children's songs that give pleasure to the person with their harmony, and sometimes vocal and rhetoric. When the work of art nourishes the sense of aesthetic pleasure or educates the society, it does this as a requirement of its poetics. Or, no matter how much the harmony created by works of art whose material is language appeals to the sense of pleasure, the sound and meaning dimension of the words also nourishes the person in a psychological, social and educational sense, revealing his own poetics. Although the interaction dimensions of lullabies with bordering areas and the linguistic poetics of lullabies are seen as two very different subjects, it is clear that these two dimensions are literally two different purposes of art. It should be known that linguistic poetics has a great say in the dimensions of interaction with neighbouring areas.

In this study, the elements that make up the poetics of lullabies are exemplified by associating them with bordering areas. Lullabies, which are intended to be approached from a scientific perspective, are first discussed with their sociological, psychological, pedagogical and musical dimensions in terms of their relationship with bordering areas. However, before that, in the section where general information about lullabies is given; attention has been drawn to the internal structure, the content, the reader of the poem -it can be a listener for us-, which are important in poetics. In the "Linguistic Poetics of Lullabies" section, after the general definition of poetics,

lullabies have been discussed in terms of linguistic, sound and artistic, which can cover issues such as external structure, language, and the presentation of arts. In this way, with a personal point of view, it has been tried to make a scientific interpretation to poetics, which has an artistic meaning. This study has been shaped with the aim of drawing attention to "linguistic poetics" with the belief that lullabies should be evaluated not only as products of folk literature but also as language products, by focusing on the understanding of art in lullabies. What is really mentioned in linguistic poetics is phonetic poetics, which reflects the arts in the sound plane.

Keywords: Lullaby, Linguistic Poetics, Phonetic Poetics, Alliteration, Assonance

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	ix
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
I. GİRİŞ.....	1
A. Problem Durumu	1
1. Problem Cümlesi ve Alt Problemler	2
B. Çalışmanın Amacı	2
C. Çalışmanın Önemi	3
D. Çalışmanın Sınırlılıkları	3
E. Tanımlar.....	4
II. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	5
A. Ninni Nedir?.....	5
1. Ninni Sınıflandırmaları	9
2. Ninnilerde Tür ve Şekil Durumu	12
3. Ninnilerle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	18
a. Ninnilerle İlgili Kitap ve Derleme Çalışmaları ve Bilimsel Yayınlar.....	19
b. Ninnilerle İlgili İcraya Dayalı Çalışmalar.....	22
4. Ninnici Kimdir?	23
III. YÖNTEM.....	33
A. Araştırmanın Deseni.....	33
B. Araştırmanın İnceleme Nesneleri.....	33
C. Veri Toplama Araçları.....	34
D. Verilerin Analizi.....	34
IV. BULGULAR VE YORUM	35

A. Ninnilerin Sınırdış Alanlarla Etkileşimi	35
1. Ninnilerin Psikolojik Boyutu	35
a. Çocukta Aile Bireylerine/ Akrabalara Karşı Tutum Geliştirilmesi	42
b. Ebeveyn İlişkilerinin Çocuğa Yansıtılması	46
c. Annenin Çocuk Sahibi Olma İsteğinin Yansıtılması.....	49
d. Alkış-Kargış Mahiyetinde Ninnilerle Duaların Ve Bedduaların Yansıtılması	51
e. Şikâyetin Bildirilmesi.....	54
f. Güvenli Bağlanmayı Gerçekleştirmeye Yönelik Ninniler	59
i. Sevginin İfade Edilmesi	62
ii. Bebeğın Övülmesi.....	64
iii. Bebeği Bırakamama ve Korumaya Yönelik Duyguların Yansıtılması.....	66
2. Ninnilerin Sosyolojik Boyutu	67
a. Dinsel İnanışların Aktarılması.....	68
b. Mesleki Yönlendirme Yapılması	72
c. Hizmet Anlayışının ve Toplumsal Kanaatin Yansıtılması	73
d. Evlilikle ve Soy Devamı ile İlgili Yönlendirme Yapılması	76
e. Toplumsal-Kültürel Farklılıkların ve Komşuluk İlişkilerinin Yansıtılıp Yönlendirilmesi.....	79
f. Askerlik ve Vatan Sevgisinin Aşılması.....	81
g. Coğrafyaya ve Tarihe Dayalı Bilgilerin Görevlerin Aktarılması.....	83
h. Hikâyelere, Halk Arasındaki İnanışlara, Efsane ve Ritüellere Dayalı, Toplumsal Durumları Yansıtan Ninniler.....	88
i. Taş Bebek Ninnileri ile Toplumda Çocuksuzluk Durumuna Ritüelistik Bakışın Yansıtılması	89
ii. Halk Arasında Bir Anlatıya ve Efsaneye Dayalı Olan Ağıt Türünde Ninniler.....	92
iii. Ayrılık ve Gurbet Temasıyla Toplumsal Durumun Yansıtılması.....	95
3. Ninnilerin Pedagojik Boyutu.....	97
a. Değerler Eğitimi Kazandırma.....	102
b. Uyku Eğitimi Kazandırma	103
c. Bilişsel Gelişimi Destekleme	113
i. Matematik Eğitimi Destekleme	116
ii. Dil Gelişimini Destekleme	121

iii. Sözcük Dağarcığını Geliştirme	126
iv. Atasözü, Deyim ve Mecazları Aktarma	128
v. Dilbilgisi Kurallarının Aktarma	131
vi. Boğumlanma ve Sesletim Gelişimi.....	133
d. Yeme Alışkanlığı Geliştirme.....	136
e. Okul Sevgisi ve Okumaya Özendirme	140
f. Nasıl Davranılması Gerektiğini Sezdirme Yoluyla Terbiye Verme.....	143
i. Telkin ve Öğüt ile Davranışları Yönlendirme.....	144
ii. Tehdit ve Korkutma ile Terbiye Verme.....	148
iii. Ödül / Ceza Yöntemi ile Terbiye Verme	154
g. Cinsiyet Farkındalığı Oluşturma	156
h. Tuvalet ve Banyo Eğitimi Kazandırma.....	165
i. Oyun Eğitimi Verme.....	168
4. Ninnilerin Ses ve Müzik Boyutu.....	173
B. Ninnilerin Linguistik Poetikası.....	190
1. Anlamsal İşleviyle Tekrara Dayanan Dolaylı Olarak “Ses Düzlemi”ne Hizmet Eden Edebî Sanatlar	202
a. Cinas.....	202
b. İade.....	203
c. Akis	203
d. İntak.....	204
e. Tekrar	205
f. Teşbih.....	206
g. Nida.....	206
h. Tecahül-i Arif.....	207
i. İstifham	207
j. İrsad.....	208
2. Ses Düzlemi İçerisinde Müzikaliteye Doğrudan Etki Eden Unsurlar.....	208
a. Hece.....	218
b. Durak.....	229
c. Vurgu.....	233
d. Tonlama.....	238
e. Tekrarlar sistemi.....	240
i. Kelime Tekrarı	242

ii. Dize, Ses veya Kelime Şeklinde Kalıplaşmış Tekrarlar	244
iii. Motif Şeklinde Tekrarlar.....	247
f. Paralelizm	250
i. Dil-nutuk (normativ-üslûbî) paralelizm	250
ii. Cümle İçi-Metin İçi Paralelizm.....	250
iii. Tam-Yarımcık Paralelizm.....	250
iv. Ortak Sözlü ve Ortak Sözsüz Paralelizm	251
v. Düz-Aksi Paralelizm	251
g. Kafiye	251
h. Redif.....	258
i. Aliterasyon	261
j. Asonans	273
V. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	283
VI. KAYNAKÇA.....	289
ÖZGEÇMİŞ.....	305

KISALTMALAR LİSTESİ

ALM	: Almanca
BE	: Belçika
Cz	: Çekoslovakya
EE	: Estonya
Fra	: Fransa
İNG	: İngilizce
İSP	: İspanyolca
K.Maraş	: Kahramanmaraş
Kon.	: Konuşan
PL	: Polonya
SE	: İsveç
THM	: Türk Halk Müziği
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSM	: Türk Sanat Müziği
UA	: Ukrayna
YL	: Yüksek Lisans

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1: Ninnilerde Kullanılan Ses Tekrarlarının Ülkelere Göre Dağılım Çizelgesi	245
Çizelge 2: Ünsüz Çizelgesi	265
Çizelge 3: Ünlü Çizelgesi	274

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Hitapların Cinsiyete Göre Kullanım Oranları.....	164
Şekil 2: Dil Kullanım Tür ve Biçimleri: Şahsi Dil / Şiir Dili / Edebî Dil / Ortakdil / Günlük Konuşma Dili Arasındaki Organik Geçişlilik Süreçleri.....	195

I. GİRİŞ

A. Problem Durumu

Halk edebiyatı ürünleri sansürsüz olarak halktan gelen ve her şeyden önce toplumun ihtiyaçlarına cevap veren, toplumun geleneklerini yansıtan bununla birlikte topluma hizmet ederken bireyin düşünce ve duygularını aktarması bakımından bireysellik; kelimelerin dizilişi ve dilsel uyumu yakalayışlarıyla ise sanatsallık ihtiva eden eserlerdir. Bu açılarından bakıldığında ninniler, halk edebiyatı ürünlerinin işlevleri üzerine araştırma yapan antropolog William R. Bascom'un oluşturduğu modeli tam olarak kapsamaktadır.

Bağlam Merkezli Halk Bilimi Yöntemleri arasında yer alan İşlevsel Halk Bilimi Yöntemi araştırmalarından yararlanarak bir model oluşturan Bascom'a göre Halk bilgisi ürünlerinin dört işlevi bulunmaktadır (Artun, 2008: 74). Halk edebiyatı ürünlerinin birinci işlevi eğlenme ve eğlendirmedir. Bu işlevi yalnızca güldürme işlevi olarak tahayyül etmek sığ kalmaktadır. Eğlendirmek kişiye zevk vermek açısından düşünüldüğünde sanatın vermiş olduğu haz dairesinde ninnilerdeki ses sanatlarının eğlendirme işlevine hizmet ettiği söylenebilir. Dolayısıyla ninniler için eğlendirme işlevi çalışmada lingüistik poetikanın sınırları içinde değerlendirilebilir. Bascom'un ikinci olarak bahsettiği toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme işlevi ninnilerin sosyolojik boyutunu yansıtmaktadır. Çocuklara içinde yaşadıkları toplumun âdetleri, gelenekleri, inanç sistemleri ninniler vasıtasıyla aktarılmaktadır. Bascom'un bahsettiği halk edebiyatının eğitim ve kültürü gelecek kuşaklara aktarma işlevi, ninnilerin pedagojik boyutuyla ilişkilidir. Ninnilerin psikolojik boyutu ise Bascom'un bahsettiği son işlev olan toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi içinde incelenebilir. Ninniler, özellikleriyle Halk edebiyatı ürünlerinin tüm işlevlerini karşılayabilecek yeterliktedir.

Ninniler edebiyat ürünlerindeki işlevler açısından değerlendirilirken günümüz bilim dalları ile sınırdış alanlara sahip oldukları görülmektedir. Ninnilerle ilgili yapılan pek çok bilimsel çalışma ninnileri; sağlık, eğitim, müzik gibi açılardan ve

konuları bakımından ayrı ayrı değerlendirmiştir. Her değerlendirme ninnilerin işlevselliğini göstermektedir. Ancak ninnilerin sanat eserleri olduğu unutulmadan duyuşa hizmet eden linguistik poetikaları bakımından ve aktarımları sonucu nesillere şekil vermeleriyle sınırdaş alanlarla ilişkileri açısından bütüncül olarak değerlendirilmeleri bugüne kadar gerçekleştirilmemiştir. Ninnilere sanat eserleri ve aktarım malzemeleri olarak bakmak ninnileri sosyolojik, psikolojik, pedagojik ve müzikal açılardan değerlendirerek her bir katmanın bir diğerine hizmet ettiğini göstermek, çalışmanın cevap aradığı problem durumunun çerçevesini çizmektedir.

1. Problem Cümlesi ve Alt Problemler

“Halk edebiyatı ürünleri içinde yer alan ninnilerin, sınırdaş alanlarla etkileşim boyutları ve dil ürünleri olarak linguistik poetikaları açısından değerlendirilmeleri nasıldır?” sorusu araştırmanın ana problemini teşkil etmektedir. Bu doğrultuda aşağıdaki sorulara “Bulgular ve Yorum” bölümünde cevap verilecektir.

- a. Ninninin ruh halinin yansıtılması, dinleyici hükmündeki çocuğun duygu ve düşünce durumunu şekillendirmede ne ölçüde etkilidir? Ninnilerdeki psikolojik yansımalar hangi boyutlarda karşımıza çıkmaktadır?
- b. Kişinin bağlı olduğu kültürün gerektirdikleri, bireylere kazandırmak istedikleri ninnilerle ne şekilde aktarılabilir? Bu aktarım hangi konuları kapsamaktadır?
- c. Çocuğun eğitimsel gelişimini desteklemekte kullanılabilecek olan ninnilerin müfredatını hangi konular kapsamaktadır?
- d. Ezgilerinden dolayı müzik eserleri gibi görülebilecek olan ninnilerin ses ve müziği işlemedeki etkinliği nasıldır?
- e. Dilsel-sanatsal çizgide değerlendirildiklerinde ninnilerin linguistik poetikasını destekleyen sese etkisi olan doğrudan ve dolaylı edebî sanatların ninnilerdeki yansımaları ne şekildedir?

B. Çalışmanın Amacı

Ninnilerle ilgili pek çok bilimsel araştırma, icra ve derleme çalışması vardır. Bu çalışmalarda sağlıkçılardan psikologlara, halk bilimcilerden müzisyenlere, pedagoğlardan sosyologlara farklı açılardan inceleme yapanlar bulunmaktadır. Buna rağmen ninnilerle ilgili araştırma yapanlar genellikle kendi alanlarıyla sınırlı olarak

ninnilere değinmişlerdir. Ninnileri bir sanat eseri olarak değerlendirip poetikaları açısından incelemek ise bu alandaki en belirgin eksikliklerdendir. Bu çalışmada ninni ve ninnici hakkında genel bilgiler verildikten sonra ninnilerin sınırdaş alanlarından biri olan psikoloji ile etkileşimi, ninni-sosyoloji ilişkisi, ninnilerin pedagoji ile ilişkisi, ninnilerin ses ve müzik boyutu; daha sonra ise dil ürünü olan ninnilerin, linguistik poetikası örneklendirilerek ele alınacaktır. Ninnilerin linguistik poetikasını ele alan bölümde Klasik edebiyatta poetikayı incelemede önemli metotlardan biri olan “şiiir tahlili metodu” ile mana sanatlarının dışında sese dayalı sanatlar üzerinden -dilbilimci bakış açısıyla- farklı ninniler örnek gösterilecektir. Anonim eserler olarak halk edebiyatının konusu olan ninnileri, halkın konuştuğu dille ortaya konmuş eserler olarak “lingüistik açıdan inceleme” ayrıca gereken bir bakış açısıdır. Bu nedenle bu çalışmada ninniler; psikolojik, sosyolojik ve pedagojik açıdan işlevsel boyutta örneklendirilirken linguistik poetikanın incelendiği kısımda anlamsal sanatların aksine sese ve müzikaliteye dayalı sanatsallık bakımından değerlendirilecektir.

C. Çalışmanın Önemi

Halkın içinden gelen ürünler olarak hem halka hem bireye hem de estetik anlayışa hizmet etmekte olan ninniler, kelimelerin ses uyumundan yararlanarak sanat için sanat yaparcasına linguistik poetikaya sahip olmanın yanında eğitim alanındaki hizmetleriyle halk için sanat üretir gibi tutum sergilemektedir. Ninnilerin topluma yön veren, kişiye katharsis (duygusal arınma) yaşatan, eğitimi aktaran müzikal sesi, anneler ve çocuklar var oldukça yaşayacaktır. Ninni hayatımızda sosyoloji, psikoloji, sanat, müfredat anlamlarına gelirken cevabı ütöpik olan klasik soruyu sormak gerekecektir: “Ninni nedir?” Çalışma boyunca tüm açılar göz önünde bulundurularak bu soruya cevap aranmaktadır. Ninninin ne olduğunun farklı boyutlar açısından ele alınması çalışmanın özgünlüğünü yansıtırken alan yazında ninnilerin linguistik poetikasıyla ilgili başka bir çalışmanın bulunmayışı da bu çalışmanın önemini göstermektedir.

D. Çalışmanın Sınırlılıkları

Geniş bir coğrafyada konuşulan Türk dili, sayısız ninninin de esasını oluşturmaktadır. Eklemeli diller içerisindeki Türk dili lehçe ve ağızlarında farklı ekler barındırdığından, geniş bir coğrafyada konuşulduğundan, komşu devletlerin

dillerindeki kelimelerden ve dilbilgisi kurallarından etkilenebildiğinden linguistik poetika açısından bütünüyle ele alınması mümkün görünmemektedir. Bu nedenle gerek sınırdaş alanlarla etkileşimi bakımından gerekse linguistik poetikası bakımından incelenen ninniler “Türkiye Türkçesi” ile sınırlandırılmıştır. Tez çalışmasının “Türkiye Türkçesi Ninnilerinin Linguistik Poetikası ve Sınırdaş Alanlarla İlişkisi” başlığıyla bu sınırlılık çizilmiştir.

E. Tanımlar

- *Atonal*: Hiçbir makam kuralına ve ton kuralına bağlı olmayan müzik.
- *Beyaz Gürültü*: Genel olarak uğultu başlığı altında çevreden gelen dağınık ve değişik frekansların karışımından oluşan, sürekli monoton ses (Balcı, 2006: 104).
- *Disonans*: Kulağa hoş gelmeyen sesler.
- *Konsonans*: Kulağa hoş gelen sesler.
- *Linguistik*: Dilbilim .
- *Poetika*: Şiir sanatı üzerine teoriler, düşünceler.
- *Onomatope*: Duyulan sesin taklit edilmesiyle, çağrışımla ortaya çıkan sesler (Turan, 2021: 1222).
- *Katharsis*: Aristoteles’in Poetika’sında zikredilen tragedyanın uyandırdığı acıma, acı çekme, korku gibi duygularla ortaya çıkan arınmadır (Duman, 2020: 74).

II. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

A. Ninni Nedir?

Ninni, çocukları uyutmak, uyandırmak, yedirmek, oynatmak, yıkamak ve hatta onları hayata, topluma hazırlamak için söylenen anne ezgileridir. Anneler yaşadıklarını, yaşayamadıklarını, hayatını, arzularını, düş kırıklıklarını evlatlarına ninniler vasıtasıyla yansıtırken çocuklarıyla aralarında farklı bir bağ oluşmasına da katkı sağlarlar. Türklerde ninni söylemenin çok eskilere dayandığını bize ispatlayacak en önemli eser 11. yy.'a ait Divanu Lügati't-Türk adlı antolojik sözlüktür. Divanu Lügati't-Türk'te ninni için "balu balu" sözcüğü kullanılır. Balu balu "*Kadının beşikte çocuğunu uyutmak için kullandığı bir ünlem.*" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: 447) olarak tanımlanmaktadır.

Güncel Türkçe Sözlük ninni maddesini açıklarken bebekleri uyumasına yardımcı olan şiirler olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda bu sözcüğün çocuğu uyutmak için söylenen türkülerde bir tekrar olarak kullanılarak ünlem özelliği taşıdığına da değinilmiştir. Ninni veya nenni şeklindeki tekrarlar ile anneler, çocukları uykuya hazırlayıcı bir ritim oluştururlar. Ninni söylenirken ninni sözcüğü o kadar çok tekrar edilir ki anne ile çocuk arasında özel bir dil oluşur ve "ninni yapalım, nenni yapalım" gibi ifadeler "uyuyalım" anlamında kullanılmaya başlanarak bu yeni dile hizmet eden ifadeler haline gelir.

Ninnilerin ne olduğunu ne amaçla kullanıldığını açıklarken "ninni" sözcüğünün kökenine, farklı milletlerde ninni yerine kullanılan kelimelere ve Türk dünyası içinde ninni yerine kabul görmüş kelimelere değinmek yerinde olacaktır. Ninni sözcüğünün kökeni ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı görüşlere göre ninni sözcüğü Farsçada "*nânu, nini*" şeklinde kullanılmaktadır. "*Farsça konuşma dilinde lâlâi veya laylay olan bu lafız edebî dilde nânû, nanû şeklindedir. Herhalde birinci kelime lalaya, dadiya ait manasına lala ile nisbet i'sinden meydana gelmiş, ikincisi de bundan hâsıl olmuştur. Ayrıca nânû'dan tahrif edilmiş nini (neni?) ile de karşılaşmak mümkündür.*" (Çelebioğlu, 1995: 12).

Ninni sözcüğünün İtalyanca, Bulgarca, Yunanca adlandırılışlarındaki benzerlik dikkatleri çekmekte hatta bu sözcüğün kökeni ile ilgili soru işaretlerine sebep olmaktadır. Kelimenin kökeninin Farsça olduğu görüşünden başka İtalyanca kökenli olduğu da düşünülmektedir. Türklerin hayatında önemli bir yere sahip olan ninniler, diğer milletlerin hayatlarında da mevcuttur. Bu nedenle ninni kelimesi farklı isimlerle pek çok millette mevcuttur. Farklı dillerde aynı kelimenin farklı söylenişlerinin kullanıldığı da görülmektedir. “*Ninninin Almancası wiegenlied (ayrıca ninne: beşik demektir), Arnavutçası nina, Fransızcası berceuse, İngilizcesi lullaby, İtalyancası ninna, ninne, nenia, Latincesi lenes nenice, noenia, Grekçe (Yunanca)si nannarismata, nani, Rusçası yankanye, Bulgarcası nani’dir. Görüleceği üzere ninni sözü nani, ninna, nânû vs. gibi bazı dillerde benzerlik göstermektedir. Bu itibarla Türkçedeki ninninin menşesine İtalyanca diyenler olmuşsa da henüz bu husus için kat’i bir hüküm verilemez sanırız. Zira bu kelimenin çocuk dilinde ses taklidi bir kelime olarak da teşekkülü mümkündür.*” (Çelebioğlu, 1995: 12).

Ninni kelimesi Sümerlilerin tanrıçası İnanna’ya da dayandırılmaktadır. Bazı Batılı araştırmacılar İnanna ve Ninni’nin ayrı tanrıçalar olduğunu iddia etmektedir. Sümerlilere sevmeyi ve sevgiyi öğrettiğine inanılan, Venüs gezegeni ile özdeşleştirilen İnanna kelimesinin “Nin-Ana (Gök Ana)” kelimelerinden türediğine dair görüşler de bulunmaktadır (Yaltırık, 2012: 39). Çocukları uyuturken bir tanrıçanın veya tanrının adının tekrarlanması Romalılarda -lallus- ve Türklerde -allay- de görülen bir durumdur.

Daiken, Roma’da hemşirelerin çocukları sakinleştirirken “lalla” dediklerini ve hemşirelerin “Lallus” adlı bir Tanrıya seslendiklerini dolayısıyla “çocuk şarkısı söylemek” anlamındaki “lullare” sözcüğünü diğer dillere kazandırdıklarını söyler. Ayrıca 15. Yüzyılda dinsel şarkılarda geçen lully, lulow, lulla, baw baw, lo, la, lu tekrarlarının da aynı kelimenin kökeninden türediğini ifade ederken lullaby sözcüğünün bir ihtimalle İbranice “la-yil” veya Aramca “la-ilah” sözcüklerine dayandırılabilmesine de değinir (Ungan, 2009: 7).

Türk kültürü içinde ninni türünü ifade etmek için farklı bölgelerde farklı kelimeler kullanıldığı görülmektedir. “*Azeri Türkçesinde laylay, Çağatay Türkçesinde elle, Çuvaşçada nenne, Kazak Türkçesinde eldiy, Kerkük (Irak Türkmenleri)’te leyle, leylev, leyley, Kırım Türkçesinde ayya (nanıy), Türkmen Türkçesinde allay, Yeni Uygur (Doğu Türkistan) Türkçesinde alley gibi sözlerle ifade edilen bu kelime, Türkiye*

Türkçesinde, edebî dilde ninni olarak kullanılmakla birlikte konuşma dilinde, ağzlarda daha çok nenni, daha az nenen veya nen şeklinde telaffuz olunmaktadır.” (Çelebioğlu, 1995: 11).

Türkmen Türkçesinde “alla-alla”, “allay-allay”, “allan-allan” kullanımları ninnilerin kutsiyetini de ifade etmeye bir örnektir. Allay ninnilerin kalıp ifadesi olarak kullanıldığında anne çocuğuna “Seni Allah’ın adıyla uyutayım.” demek ister. Anne için kutsal sayılan çocuk, Tanrı’ya emanet edilerek uyutulur (Kılıç, 2007: 3). Türk Dünyası içine farklı isimler alan ninniler için yapılan tanımlamalar genel itibari ile aynıdır: *“Laylalar beşik nəğmələridir. Bunlara nənni nəğmələri də deyilir. Bu nümunələr hələ dil açmamış körpələr üçün ahəngdar bir ritimlə oxunur. Çünki bu zamam uşaqlar yalnız mimika və hərəkətlə danışirlar. Ona görə də nənnilərin ilk nümunələrində musiqi ve ritim üstünlük təşkil edir. Körpələri yuxuya verən sözdən çox ahəng ve musiqi sədalarıdır.”* (Efendiyev, 2012: 258).

Türk folkloru araştırmaları Osmanlı Devleti döneminde ihmal edilmiştir. Halk edebiyatı ürünleri halkın içinde her ne kadar yaşasa da üzerlerinde derinlemesine akademik çalışmalar yapılmamıştır. 1922 yılında Macar Türkolog İgnacz Kunos, Türkçe Ninniler adıyla Türkçe ninnileri kitaplaştırmıştır. Osmanlı Türkçesiyle basılan kitaptaki ninni tanımını şöyledir: *“Ninni yalnız evlâd muhabbetine istinâd iden ve bir Türk için dinlenmesinde dâimâ sevim mevcûd olan eşâr ve negamât-ı beytiyyedendir. Her Türk anası bunu hîç talim etmeden ezberler, okur ve kendi ihtisâsâtına göre besteler. Bu sâat evvelki tarz-ı terennümi bir sâat sonra değişdirir.”* (Efendiyev, 2012: 258).

Ninniler toplumsal hafızayı yansıtan, icracısı umumiyetle anne olan bebek merkezli kültürel aktarım şiiirleridir. Bir milletin -daha küçük grupları düşünürsek- bir bölgedeki insanların veya bir ailenin belleği niteliğindedir. Yaşanan tarihî olaylar, sosyal durumlar, zaferler, kayıplar ninniler vasıtasıyla gelecek nesillere aktarılabilir. *“Ninniler çeşitli zaman birimlerinde kuşaktan kuşağa devredilip aktarılan, ezgileri yönüyle çocukları etkileyen ürünlerdir. Ortaya çıkışları ile ilgili kesin bilgilere sahip olmadığımız ninniler, çıkış zamanlarındaki asıl şekillerini koruyamamışlardır. Tarihsel, sosyal ve kültürel nedenler, göçler kültürel değişikliğe uğramalarına neden olmuştur. Ninniler, söylendikleri toplumun kültürünü yansıtmışlardır.”* (Artun, 2009: 180). Ninnilerin sosyolojik açıdan değerlendirildiği bu tanımlamaya benzer bir tanımlama da şu şekildedir: *“Bir milletin duygusunu, düşüncesini, inancını, kültürünü,*

zevkini, sıkıntısını, dünya görüşünü, hayallerini, ideallerini yansıtan ninniler, aynı zamanda o milletin çocuklara verdiği değeri, çocuk yetiştirmede üstlendikleri sorumlulukları da dile getiren ürünlerdir.” (Ungan, 2009: 3).

Enver Behnan Şapolyo “*Ninni, annelerin çocuklarını uyutmaları için söyledikleri nağmeleri birer kıtalık halk şiiridir. Ninni yalnız küçük çocuklar için düzülmüştür. Ne şairleri bellidir ne de yazılısı vardır. Bunların şairleri Türk anneleridir. Anneden kızına kulaktan geçer, bu suretle de dilden dile, nesilden nesle devam eder. Muayyen bir bestesi vardır.*” (Şapolyo, 1938: 104).

Ninnilerle ilgili tanımlar yukarıdaki örneklerle sınırlı değildir. Ninnilerin hangi yaş dilimine hitap ettiğini ve hangi işlevlerde karşımıza çıktığını gösteren tanımlar da mevcuttur. Âmil Çelebioğlu’nun ninni tanımı bahsedilen duruma bir örnek teşkil eder: “*Ninniler en az iki - üç aylıktan üç-dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucağında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak yahut ağlamasını susturmak için husûsî bir beste ile söylediği ve o andaki hâlet-i rûhiyesini yansıtır mâhiyette, umumiyetle mâni türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir.*” (Çelebioğlu, 1995: 9). Çelebioğlu’na göre ninniler mâni türüne örnektir. Ninninin belli bir nazım şeklinin olmayışı görüşlerin çeşitlenmesine önemli bir sebeptir. Bazı ninni tanımlarında ninninin şekli yapısına değinilmesi Âmil Çelebioğlu’nun açıklamasında da görülüyor.

“*Ninniler, çocukları büyüten, nine, anneanne, babaanne, teyze, abla, yenge gibi yakınların çocukları uyutmak için belli bir ezgiyle söyledikleri manzum veya mensur sözlerdir.*” (Artun, 2009: 179) Çocuklara hitabı bakımından çocuk edebiyatı içinde de değerlendirilebilen ninniler dişil sesin yankısı olarak kadın edebiyatının da ilk örneklerini teşkil etmekte olan sözlü edebiyat ürünleridir (Kurtuluş Meriç, 2010: 44). Gerek psikolojik gerek sosyolojik açıdan değerlendirilsin, ninniler kadınların problemlerini ve yine kadınların öğretim metotlarını yansıtır. Ninniler bebeğin daha anne karnındayken alışık olduğu ses/sesler tarafından söylendiğinden bebekler üzerinde genellikle yatıştırıcı bir etkisi vardır.

Ninnilerin pek çok uzmanca tanımlanmaya çalışıldığı ve her tanımda farklı bir yönünün daha keşfedildiği görülmektedir. Çocukları gerektiğinde yatıştıran, avutan gerektiğinde oyalayan ninniler kimi zaman da bebeği oynatmak amacıyla coşku veren niteliğe sahip olabilirler. Bu nedendir ki ninninin kısaca tanımını yaparak yalnızca uyku işlevinden bahsetmek aslında ninniye tanımlayamamaktır. Ninniler tanımlanması

uzun ve güç şiiirlerdir. Bazen anlaşılmaz kelimelerle, cümlelerle karşımıza çıkan ninnilerin bazen sadece bir ses olarak karşımıza çıktığı görülür (ee eee...). Kimi zaman öğüt veren ninniler, başka bir annenin dilinde bedduaya, şikâyete dönüşebilir. Sevgiyi anlatan ninniler gibi nefreti anlatan ninniler de vardır. O nedenledir ki ninninin ne olduğuna dair birbirinden çok farklı tanımlar vardır.

1. Ninni Sınıflandırmaları

Çelebioğlu, Türk ninnilerinin içeriği bakımından üç farklı şekilde gruplandırılabilceğini belirtmiştir. Ninnileri ilk olarak söylendiği çocukların cinsiyetine göre sınıflandırmıştır:

- Kız çocuklarına söylenen ninniler,
- Oğlan çocuklarına söylenen ninniler,
- Hem kız hem oğlanlara söylenen ninniler.

İkinci olarak ninnilerin hangi durumlarda ne amaçla söylendiğine göre bir sınıflandırma oluşturmuştur:

- Çocuğu uyutma sırasında söylenen ninniler,
- Bebeği avutmak, sevmek, hoplatmak için söylenen ninniler,
- Bebeğin emekleme, yürüme, diş çıkarma ve konuşmaya başlaması nedeniyle söylenen ninniler,
- Çocuğun veya yakınlarının hastalanmaları yahut ölmeleri sebebiyle söylenen ninniler.

Çelebioğlu, Türk Ninnileri Hazinesi adlı kitabında ninnileri konularına göre dokuz başlık altında toplamıştır:

- Dinî ve fikri mahiyette ninniler,
- Efsane ve ağıt türünde ninniler,
- Dilek-temenni ninnileri,
- Sevgi ifade eden ninniler,
- Övgü ve yergi ifade eden ninniler,
- Şikâyet ve üzüntüyü dile getiren ninniler,
- Ayrılık ve gurbet konulu ninniler,
- Vaat konulu ninniler,
- Tehdit ve korkutma içeren ninniler (Çelebioğlu, 1995: 20).

Konularına göre ninni tasniflerinin en ayrıntılı olanlarından birini yapan Naciye Yıldız, ninnileri yirmi beş ayrı konu başlığı şeklinde ayırmıştır (Bağcı Ayrancı, 2017: 268-269).

- Çocuğun güzelliğini dile getirerek çocuğu sevmeye ile ilgili ninniler,
- Çocuğun gelecekte bahtlı olması, okuması veya meslek sahibi olması ile ilgili dilekleri dile getirme ile ilgili ninniler,
- Çocuğun akrabaları arasında en üstün olduğunu ifade etme ile ilgili ninniler,
- Anne tarafını yüceltip baba tarafını veya ailenin diğer fertlerini eleştiren ninniler,
- Çocuğu gelin veya damat görme isteği ile ilgili ninniler,
- Baba tarafından yakın akrabaların söylediği anneyi ya da anne tarafını veya her iki tarafı da tenkit eden ninniler,
- Çocuğun hayırlı bir evlat olması dileğiyle söylenen ninniler,
- Gurbetteki ve arayıp sormayan babaya sitem ifade eden ninniler,
- Babası savaşta veya herhangi bir sebeple ölmüş olan çocuğa söylenen ninniler,
- Kendisi ailesinden uzakta olan annenin kızını uzağa vermek istemeyişini dile getiren ninniler,
- Büyükanne tarafından anne ve babanın şimdi geleceğini söyleyerek çocuğu avutmak üzere söylenen ninniler,
- Öksüz çocuğa bakan yakınların annesiz çocuk büyütmenin zorluğu ve anne sevgisi eksikliğinin ne kadar zor olduğunu dile getiren ninniler,
- Çocuğun uyuması için ermişlerden kırlardan evliyalardan yardım isteyen ninniler,
- Uyumayan çocuğa hafif yollu tehdit ve sitem mahiyetinde söylenen ninniler,
- Çocuğun sünnet veya asker olduğunu görme isteğini işleyen ninniler,
- Bütün tabiatın uyuduğunu söyleyen ninniler,
- O anki durumla ilgili olarak söylenen ninniler,
- Özlenen bir yakının gelmesini dileyen ninniler,
- Masal tekerlemelerine benzeyen ninniler,
- Dinî motifleri işleyen ninniler,
- Hasta çocuk için söylenen ninniler,
- Herhangi bir sebeple çocuğundan ayrılan kadınların söylediği ninniler,
- Çocuğun ismiyle ilgili ninniler,

- O dönemin özellikleri ile ilgili ninniler,
- Günlük yapılacak işlerden bahseden ninniler.

Ninnilerin amaç, konu ve söyleniş sebepleri gibi içeriğe ait sınıflandırmaları dışında Saim Sakaoğlu ve Yurdanur Sakaoğlu da ninnileri yedi coğrafi bölgeye göre sınıflandırmışlardır (Şimşek, 2016: 39).

Ninnilerin işlevsel bakımdan sınıflandırılmalarında işlevlerinin sadece uykudan ibaret olmadığı kimi zaman çocukları rahatlatmak, oynatmak, oyalamak, amacıyla tekerlemelere yaklaştığı veya tekerlemelerin görevini üstlendiği görülmektedir. Ninni deyince akla ilk gelen uyutma işlevi olsa da ninnilerin uyandırma işlevi de vardır. Uyanma fizyolojik olarak zor bir hadisedir. Halk arasındaki “Uyku yarı ölümdür.” inancı, çocukları uyandırmak konusunda ne kadar hassas davranılması gerektiğini hatırlatmaktadır. Ninnilerin tüm bunlara ek olarak rahatlatma işlevi de vardır ki bu işlev hem bebek hem de anne için geçerlidir.

Ninnilerin ninni söyleyen annelerin ruhsal durumlarını ortaya koyarak bebekle dertleşmeleri sonucunda kendi yaşadıklarını anlatması bakımından ve toplumun bebekten beklentilerini yansıtması bakımından -sosyal aktarım göz önünde bulundurulduğunda- çocuk üzerinde, anne üzerinde ve aile-toplum üzerinde işlevlerinden bahsetmek mümkündür (Çıblak Coşkun, 2013: 504).

Bebeğin uykuya dalmasını sağlamak amacıyla söylenen ninniler, işlevini gerektiği gibi yerine getirerek bebeğin ağlamayı kesip uykuya dalmasını kolaylaştırmaktadır. Ninnilerle büyüyen çocuk, küçükken dinlediği ninnilerin etkisinde kalıp toplumsal hafızayı oluşturan geleneksel kültür öğelerinden farkında olmadan kulağına çalınanlar doğrultusunda yetişkin bir birey olarak toplumsal hayata katılmakta ve toplumsal hayata şekil verme görevi üstlenmektedir. “Farkında olmadan” denilmesindeki neden bireyin bebekken kulağına çalınan ninnilerin üstünden yıllar geçse de çoktan toplumsal hafızadaki yerini almasıdır. Bu durum, bireyden çıkıp toplumun tümü için düşünüldüğünde ninniler aracılığıyla şekillendirilen toplumsal bir hafızanın meydana gelmesi söz konusudur. Dolayısıyla ninnilerin toplumsal hafıza oluşturmadaki, kültürel bellek aktarıcılığı yapmadaki etkileri de önemli boyuttadır.

Kültürün aktarımı söz konusu olduğu vakit sadece ninniler değil, masallar da dâhil olmak üzere çocuğa yönelik tüm sözlü kültür kaynakları aynı işleve sahiptir. Nitekim Platon da Devlet adlı eserinde, devlete layığıyla sadık bireylerin yetiştirilmesi noktasında toplumu oluşturan yurttaşlara bebekliklerinden itibaren ninni ve masal anlatan kadınların ve dadıların; onay verilen masalları anlatmalarının sağlanması gerektiğini söylemektedir. (Kılıç, 2016: 70). Masallar, ninniler gibi halk edebiyatı ürünleri çocukların yetiştirilmesinde, kimlik kazanmasında söz sahibidir.

Ninnilerin konularına göre sınıflandırılması -bir başka açıdan değerlendirildiğinde- işlevsel sınıflandırmanın temelini inşa etmektedir. Ninnilerin işlevselliği sınırdaş bilimlerle ilişkisinden kaynaklanan aktarım gücüdür. Ninnilerin pek çok bilimle arasındaki sınırları aşması, ninnilerde farklı boyutların oluşmasına sebep olmaktadır. Ninniler, bebeklere daha kundakta hatta anne karnındayken bir şeyler öğretmeye, onları hayata hazırlamaya yöneliktir. Küçük yaşta hatta doğum gerçekleşmeden öğretmeye yönelmesi eğitimsel işlevin oluşmasına en büyük etkendir.

2. Ninnilerde Tür ve Şekil Durumu

Ninnilerin hem nazım şekli hem de tür oluşuyla ilgili pek çok farklı düşünce bulunmaktadır. Bu da bir tür ve şekil belirsizliği olarak yansımaktadır. Ninniler şekil bakımından çeşitliliğe sahiptir. Yedili, sekizli ve on birli hecelerden oluşan ninniler yaygın olarak görülmektedir. Nazım birimi olarak üçlük, dörtlük ve ikiliklerin yoğun olduğu dikkat çekmektedir.

M. Öcal Oğuz'a göre konu ve ezgi ağırlıklı nazım türlerinin içinde olan ninniler (Oğuz, 2019: 22); her ne kadar ağıt, türkü, tekerleme alkış ve hatta kargışlara yaklaşsa ve efsanelerle, masallarla içiçe olsa da nihayetinde çocuk ve annenin iç dünyasıyla bilhassa çocuğun uyku durumu ile ilgilidir. Uyku için icra edilen bir gelenek ürününün ezgisinin uyku kaçıracı veya enerji verici olması beklenemez. Bu nedenledir ki anneler yahut ninniciler, ninnileri uyku ve rahatlama haline uygun mırıldanırlar. Bu mırıldanış ezgisiyle konusunu yansıtan cinstendir. Bebeği uyutan bir ninninin ezgisiyle, bebeği oyalayıp oynatan bir ninninin ezgisinin aynı olması beklenemez. Ninniler konuları, işlevleri, ezgileri ile farklı türlere mensup gibi görülürken şekil bakımından da büyük bir benzerlik taşımadıklarından ninnileri şekilce de net olarak tanımlayabilmek mümkün değildir.

Ninnilerin sınırlarının tam olarak belirlenememesi onların “metinler arasılık” çerçevesinde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bir metnin alt metinlerinin göz ardı edilmeden değerlendirilmesi anlamına gelen metinler arasılık kapsamında incelemeye alınan ninniler bu çerçevede oldukça önemli bilgiler sunabilmektedir.

Metinler arasılık, bir metnin kendisinden önceki metinlerle arasındaki ilişki veya ilişkilendirilme biçimidir. Bir edebi eseri inceleyen bir yorumcunun başarılı bir sonuca ulaşabilmesi için o eserin oluşmasında etkisi olan eski ve alt metinleri yeterince değerlendirebilmesi gerekmektedir. (Karaağaç, 2013: 590)

Bir mâninin ninnileştirilmesi veya bir ninninin mânileşerek dilden dile yayılması, bir ninninin tekerlemeleşerek çocukların oyunlarına iştirak etmesi veya bir tekerlemenin ninnileşerek ninnicinin çocuğu oynatma amacına hizmet etmesi, bir efsanenin bir ninnide yer bulması veya bir halk anlatısına dayalı olarak ninniler söylenmiş olması ninnilerde metinler arasılığa vurgu yapılması gerektiğinin göstergeleridir.

“Tehdit ve Korkutma ile Terbiye Verme” başlığı altında, bu çalışmada örnek gösterilen -daha detaylı izah edilen- ninnilerde korkutma amacıyla kullanılan “dervişler” aslında “Ölü Yiyen Derviş” masallarına dayanarak metinler arasılığın önemine dikkat çekmektedir. Bu bakımdan masalların içinde kahramana okunabilen bir ninninin masalın içinde yer alması gibi ninnilerin içinde de masallar alt metin olarak kullanılabilir. Aynı şekilde ninnilerin türkülere, ilahilere, alkış ve kargışlara yaklaşan yönleri de bu açıdan değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu başlık altında ninnilerin diğer nazım şekilleri ve türleri ile olan ilişkisine dair uzman görüşleri ve bu görüşlere örnekler verilmiştir.

Ninniler genel itibarıyla söyleyeni belli olmayan ürünler olup halkın içinden doğduklarından ve profesyonel anlamda şair olmayan anneler veya bebek büyütenlerce söylendiğinden çeşitli hece kusurlarına da sahip olabilmektedir. “*Anonim ninnilerin çoğu yedi hecelidir ve mâni tipinde kaftiyelenmişlerdir. Fakat daha çok âşıklar tarafından söylenmiş olan ve yapı bakımından anonim olanlara nazaran çok daha sağlam olan sekiz ve on bir heceli ninnilere de rastlamak mümkündür. Ninniye söyleyen kişiye bağlı olarak anonim ninnilerde sık sık hece kusurları görülmektedir. Ninniler dize yapılarına göre ikilik, üçlük, dörtlük biçiminde ninniler, bentlerden meydana gelen ninniler ve beşten on sekiz dizeye kadar uzayabilen ninniler olarak*

sınıflandırılabilir.” (Oğuz vd., 2010: 248) Ninnilerin çok çeşitli ve zengin uyak düzenleri vardır. Genellikle mâni biçiminde kafiyelenirler.

Hece vezni ile söylene ninniler genellikle dörtlüklerden oluşmakla birlikte üçlükler ve beşliklerden de oluşabilmektedir. Ninnilerin nazım birimindeki değişkenlik onların belirli bir şekle sahip olmamasındaki ilk nedendir ayrıca kimi zaman 7’li kimi zaman 8’li kimi zaman 9’lu hece ölçüsü ile söylenmeleriyle belirli bir ölçüsünün olmaması da bir şekil olarak tanımlanamamasındaki ikinci nedendir.

Ninnilerin kafiyeye şeması da değişiklik göstermektedir. Mânilerin “aaxa” şeklinde kafiyelenişlerini ninnilerde görmek mümkündür. Bazı ninniler ise koşmanın ilk dörtlüğü gibi “abab / xaxa” şeklinde bazıları koşmanın birinci dörtlüğünden sonraki dörtlükler gibi “aaax” şeklinde bazı ninnilerse “aaaaa / aaaaa” tüm mısraları aynı olacak şekilde kafiyelenmektedir (Esmâ Şimşek 37). Anonim ninniler çoğunlukla yedi heceli ve mâni tarzında kafiyelenirken âşıklar tarafından söylenen ninniler sekiz veya on bir heceli olarak yapı bakımından daha kusursuz şekilde icra edilmektedir. Anonim ninnilerde söyleyiciye bağlı hece düşüklüğü ve fazlalığı sık rastlanılan bir durumdur (Aça, Gökâl ve Kocakaplan, 2012: 555).

Öcal Oğuz, ninniye tanımlarken ağıt ve türkü olarak değerlendirilebildiklerini söylediği gibi ninnilerdeki kalıplaşmış ifadeleri örneklendirdikten sonra içeriği dolayısıyla alkışlara yaklaştığını belirtmiştir: *”Ninnilerde, kadınların kendilerini ve çocuklarını üzen durumlardan da serzenişte bulduklarına rastlanmaktadır. Bu yönü ninnileri belli bir ölçüde ağıtlara yaklaştırmaktadır. İçlerinde övgü sözlerine yer vermeleri ya da baştan sona övgü niteliğinde olmaları onları, ayrıca “alkış”lara da yaklaştırmaktadır.*” (Oğuz vd., 2010: 247-248). Ninniler içindeki övgülerle alkışları anımsatabilmektedir ancak övgülerin tam zıttı olarak yergiler ve beddualarla ise bizlere kargışları hatırlatmaktadır. Hem alkış hem kargışları hatırlatan çizgileri bir arada bulundurması ninnilerin işlev yelpazesini genişletmektedir.

Ninnilerin ağıtlara yaklaşması, ağıtların da ninnileri andırması tesadüf değildir. Ağıt olarak ölünün ardından da ninni okunur çünkü ölüm en uzun uykudur. Öte yandan akrabası, ana-babası, eşi ölmüş olan bir kadının yüreğindeki acıyı ağıt yakarak ifade etmesi kendisini rahatlatırken bebeğini uyutmak için araç haline gelir. Ninnici, anne babaysa ölümün getirdiği duyguları içinde tutamayarak bebeğine mırıldanırken kendisinin dul bebeğinin ise yetim ve öksüz kaldığını ifade edebilmektedir:

“Felek beni dul eğledi,

Her kapıya kül eyledi,

Yaktı canım kül eyledi.

Uyu öksüz yavrum uyu

Kims ’artık açmaz kapıyı! (Diyarbakır)” (Çelebioğlu, 1995:90)

Ebeveynlerden birinin ölümünü konu edinerek ninniler yakan, ebeveyn dışında başka bir akraba da olabilir. Bebeğin ölümü de ninnilere konu olmaktadır. Bu durumda ebeveynler veya diğer akrabalar; annenin kucağının boş kaldığını, beşiğin boş kaldığını acılı sözlerle ninnilerde bildirmekte ve ölünün ardından yaktıkları ağıtları ninnileştirmektedir. Ninnicinin başka bir yakınının ölümüyle de ninniler yaktığı görülmektedir. Ölen dayılar, halalar, teyzeler ardından da ninniler söylenmektedir. Kısacası ağıtlaşan ninniler veya ninnileşen ağıtlar farklı kişilerin yüreğinden gelip dudaklarından dökülebilmektedir.

“Kabristan kuyuları,

Çayır çimen olmuş kıyıları,

Kabristanda oğlumun dayıları.

Ninni yavrum ninni! (Tepeköy-Alaşehir)” (Çelebioğlu, 1995: 92)

Cahit Öztelli türküleri sınıflandırırken ninnileri “Bebek Türküleri” olarak değerlendirir (Temizkan ve Solmaz, 2018: 243). Türküler çok çeşitli konularda söylenebilir. Ninnileri ise uyku, çocuk oyalama konularında söylenen türküler olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Ayrıca ninnilerin türküler içinde değerlendirilmesinin daha fazla tercih edildiği söylenebilir. Ancak türkülerin bir tür olduğunu belirlemek de oldukça zordur. Türküler konu ve ezgi bakımından tam bir beraberlik içinde değildir. Farklı ölçülere sahip türküler, farklı konular işleyip farklı ezgilerle icra edilebilir. “Yine anonim halk şiirleri arasında yer alan “türkü”yü ele aldığımız zaman kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve hacim gibi “dış” unsurlar bakımından belirli bir şekilde karşılaşmamaktayız. Aynı şekilde türkülerde türlerin belirlenmesinde bir ölçü olarak kullandığımız “konu” ve “ezgi” beraberliği de yoktur... Bize göre “türkü” Türklere mahsus ezgiler olup bir nazım şeklinin veya türünün adı değildir. Bir ezgi çeşidi olarak “koşma” da bir türküdür, “ağıt” da, “ninni” de, “varsağı” da, “semai” de...” (Oğuz, 2019: 18).

Türkülerin ninnileştirilmesi, ninnilerin türküleştirilmesi de yine kadınların faal olduğu alanlarda onların ihtiyaçlarına hitap etmesindedir. Bazı yörelerde, kına gecelerinde gelin olan kız için ninni nakaratlı türküler söylenir. Kına gecesinde gelinin başına tepsi konarak söylenen bu türküler kimi zaman gelinin annesinin ağzından söylenmektedir. Gelin ağlatmak ve kına yakmak için de çeşitli türküler söylenmektedir:

“Götürün kına yakalım, nenni,

Yetmezce azca katalım, nenni,

Gelinin hâlin soralım, nenni!

Nenni haşam, benim paşam nenni!

Yatrayım ak pamuğum nenni!

A gelin kınan kutlu olsun nenni!

Evde dilin tatlı olsun nenni!” (Çelebioğlu, 1995: 419)

Bir kadın bebeğini uyuturken veya oyalarken aynı ninniye söylemekten sıkıldığında hoşuna giden veya diline dolanan bir türküyü çocuğun ihtiyaç duyduğu uyku ezgisine veya avutma ezgisine çevirerek söyleyebilir. Ninnilerin sosyolojik boyutlarından biri olan efsaneler ve halk arasındaki inanışlar da ninnilerle efsanelerin çoğu zaman birbiriyle bir bütün olabileceğini göstermektedir. Özellikle çalışma içinde örnekleri verilen “Taş Bebek Efsaneleri”nden efsane-ninni ilişkisi kapsamında bahsedilebilir (Şimşek, 2016: 40-42). Ninniler çocuk ve kadın edebiyatı için çok önemli bir konumdadır. Bu nedenle özellikle kadınlar arasında yayılabilecek, kadınların dikkatini çekebilecek efsane ve halk anlatılarının; çocukların dikkatini çekebilecek masalların içinde de ninniler görülebilmektedir.

Ninnilerin bazı türlerle birbirine karışan sınırları vardır. Mânilerin bazıları sonuna eklenen ifadelerle ninnileşirken öte yandan ninnilerin de mâni görevi görmeleri mümkündür. Ninniler genellikle mâni tarzında aaxa şeklinde kafiyeleşmektedir. Mâni türü duyguları dile getirmeye hazırlanırken ilk iki dizide kafiye oluşturma hissiyle davranarak kimi zaman anlamsız veya asıl söylenmek istenenden uzak sözler yer almaktadır. Dolgu mısralara tekabül eden ifadelerin de yer alması ninni-mâni ilişkisini kuvvetlendirmektedir.

“Dağda tavşan kovarım,

*Düştüm dizim ovarım,
Anne beni evlendir,
Komşu kızın severim!” (Çelebioğlu, 1995: 14)*

Bazı mâniler, ninnilerin konuları ile yeniden şekillendirilerek ninnileştirilmektedir. Aşağıda yer alan mâninin daha sonra uykuyu konu edinmesiyle ninnileşen örneğine yer verilmiştir:

*“Karanfil oylum oylum,
Geliyor servi boylum,
Servi boylum gelirse,
şen olur benim gönlüm”*

*“Karanfil oylum oylum
Uyuyor benim oğlum,
Eğer oğlum uyursa,
şen olur benim gönlüm! (Çelebioğlu, 1995: 14)*

Tekerleme ve ninnilerin de birbirinden tamamen bağımsız olduğunu söylemek mümkün değildir. Bunda en büyük neden ninnilerin sadece çocuğu uyutmak gibi dar bir kapsama sahip olmamasıdır. Ninniler özellikle eğlendirme, oyalama, oynatma gibi işlevleri aktif olduğunda tekerlemeye yaklaşan özellikler göstermektedir.

*“Tar tar taralı,
Taki paralı,
Yedi deve yiderim,
Ben anama giderim,
Anam eli şamdan,
Kilimciği damdan,
Ben kilimi kaparım,
Kçşe bucak kaçarım!
Orta yerde bir ocak,
Komşu kızı yakacak,
Pencereyi delecek,
İçeriye girecek,
Ninni ninni ninni!” (Çelebioğlu, 1995: 413-414)*

Ninnilerin tekerlemelerden başka ilahilere yaklaşan özellikleri de vardır. 13. yüzyıl itibariyle Anadolu’da yaygınlaşmaya başlayan ilahiler kelime anlamı olarak “Allah’a ait - Allah’a mahsus” anlamlarına gelmektedir (Yardımcı, 2013: 365). Allah aşkını anlatmak, Allah’a yalvarmak onu övmek gibi konularda özel bir ezgiyle söylenen ilahiler, kimliklerini ninnilerde de devam ettirmiştir.

*“Ağzında kiraz dalı,
Dibinde yeşil halı,
Yâ Muhammed yâ Ali,
Sen göster doğru yolu!
İmam imam
Yazılı Kur’an.
Gel Fadim ana gidelim,
Anamızı babamızı bulalım!...” (Çelebioğlu, 1995: 406)*

Ninniler yapıları ve konuları gereği keskin ve net bir çizgide olmadıklarından pek çok tür ve şekille ilişkilendirilebilmektedir. Ninniler; mânilerin, türkülerin, koşmaların, ağıtların, alkışların, kargışların, efsanelerin, tekerlemelerin sınırlarına girebilmektedir. Bazı şekil ve türlerin içinde müstakil olarak yer alabilmektedir. Masallar, halk hikâyeleri bunlara örnek gösterilebilir. Hatta daha da ilginç olanı ninnilerin kimi zaman türkü, ağıt, alkış, kargış, ilahi ve tekerlemeleri kendi içine alması, onları değiştirerek veya doğrudan kullanmasıdır. Bu türler bazı zamanlar ninnilerle o kadar benzerdir ki onların ninni olarak mı yoksa kendilerine has bir tür olarak mı vücut bulduğunu anlamak zorlaşır. Bilhassa tekerlemelerle ninniler arasında kapsama problemi vardır. Çocuğu oynatmak için söylenen bir tekerleme aslında bir ninni midir yoksa çocukla bir oyun kurmak için söylenen ninniler aslında tekerleme midir? Bu noktadaki karışıklıklar ninnilerin kapsayıcılığını ortaya koyar niteliktedir.

3. Ninnilerle İlgili Yapılan Çalışmalar

Ninnilerle ilgili olarak; derlemeler, tezler ve makaleler gibi akademik çalışmalar yapılmasına ek olarak çeşitli kitaplar yazılmıştır. Yazılı çalışmalar dışında ninnilerin sanatsal işlevi göz önünde bulundurularak ninni niteliğinde şiirler yazılarak besteler yapılmıştır. Bebeklere ninniler söylenmesinin kadınların çalışma hayatında aktif olarak yer alması neticesinde azalmasıyla bu eksikliği karşılamak üzere ninniler derlenerek stüdyo ortamında kayıt altına alınıp dijital ortamda paylaşılmıştır. Tüm bu

çalışmalar, ninnilere hangi çağda olunursa olunsun ihtiyaç duyulduğunun en büyük kanıtıdır.

a. Ninnilerle İlgili Kitap ve Derleme Çalışmaları ve Bilimsel Yayınlar

Ninnilerle ilgili ilk çalışma İgnac Kunos tarafından yapılmıştır. İgnac Kunos Osmanlı Türkçesi ile yazdığı “*Türkçe Ninniler*” eserinde 19. yüzyılda Anadolu’da ve İstanbul’da yaşayanlar arasından ninniler derlemiştir. Ninnilere ek olarak yaşadığı yerlerdeki Türk törenlerinde eğlence amacıyla söylenen “helva topu” adlı manzum ürünleri de örneklendirmiştir. Bu manzum ürünlerle bebeklikten başlayan ezgili sözlerle eğlenme alışkanlığının yetişkinler arasında devam ettiğini görmekteyiz. Arap harfleriyle yayınlanmış olan eseri Doc. Dr. Nilgün Çıblak Coşkun latin harflerine çevirerek yayına hazırlamıştır. İgnac Kunos’un eserini eleştirerek bir derleme çalışması yapan Enver Behnan Şapolyo da ninni derleme konusunda önemli bilgiler vermiştir.

Çalışma boyunca sıkça başvurulan Âmil Çelebioğlu, ninnilerle ilgili “*Türk Ninniler Hazinesi*” adıyla kapsamlı bir kitap yazmıştır. Bu kitapta diğer dillerde ninni yerine kullanılan kelimelerden Türklerin ninni yerine kullandıkları kelimelere ve ninni kelimesinin kökenine kadar mühim bilgiler verilmekle birlikte toplanan ninniler konuları bakımından ayrılarak her konu bir başlık haline getirilip kitap boyunca örneklendirilmiştir. Efsane kökenli olup bir anlatıya dayanan ninnilerin hikâyeleri de bu kitapta açıklanmıştır. 14 bölüme ayrılan kitabın 10. bölümünde Türk lehçe ve ağızlarından ninni örnekleri verilmiştir. Diğer bölümlerde ninni ilhamıyla yazılan ve ninni başlığı taşıyan şiirler, ninni olarak da söylenen ilahilerle tekerlemeler, ninnili türküler, farklı milletlerden ninniler örneklendirilmiştir. Kitabın sonunda geniş bir kelime indeksine ve notalara yer verilmiştir.

Annelerin ninni söylemekten bıktıklarında diğer şiir türlerini ninni gibi söylemeye devam ettiklerinden bahseden Nasıh Güngör, Kastamonu ve çevresinde ninniler derlemiştir. Mehmet Şenkaya ve M. Saadettin Aygen, Dursun Ali Emir ise Bayburt derlemeleri yapmıştır. Osman Turgut Pamirli eserinde ninnileri, çocuk uyutma türküleri olarak tanımlamıştır. Ali İhsan Beyhan, öğrencileri tarafından derlenen ninnilerden bir kitap oluşturmuştur. Eyüp Akman Taş Bebek efsanesi üzerine çalışma yapmıştır. Saadettin Nüzhet Ergün “*Beşiği sallayan el, dünyaya hâkim olan el: ninnileriyle duygularından, düşüncelerinden bir kısmını açıkladığı için ninnilerin folklor bakımından değeri vardır.*” der. Denizli halk kültürü üzerine araştırma yapan Şükrü Deniz Kaptan, Çanakkale’de halk kültürü derlemeleri yapan Ömer Gözükızıl

ninniler üzerine çalışma yapanlar arasındadır. Doğan Kaya da ninniler üzerine çalışmalar yapmış Türkiye Türkçesi ninnilerinden ve diğer Türk lehçelerindeki ninnilerden örnekleri karşılaştırmıştır. İlhan Başgöz de türkülerle ilgili yaptığı çalışmada anne-çocuk, meslek ve akrabalık ilişkileri üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur (Uğurlu, 2012: 1721).

Tezde ninni örnekleri açısından sıkça yararlanılan bir diğer isim Necati Demir'dir. Demir, 439 ninniye yer verdiği "*Anadolu'dan Türk Ninnileri*" kitabının başlangıcında ninnileri pedagojik açıdan değerlendirmiştir. 0-6 yaş arası okul öncesi eğitimin temellerinin ninnilerle atıldığını söyleyen Demir; temel ihtiyaçların, günlük hayattaki temel araç gereçlerin, organ isimlerinin, akrabaların, Türk sayı sisteminin, yemeklerin, tatlıların, mutfak malzemelerinin, meyve ve sebzelerin, zararlı olan maddelerin, giyim eşyalarının, takıların, evcil olan ve olmayan hayvanların, coğrafya terimlerinin, zaman kavramının, ağaçların, sosyal hayatın, geleneksel hayatın, mesleklerin, ticaret hayatının, müzik alet ve araçlarının, dinî eğitimin, duaların, sağlıklı yaşamın temel kurallarının, zıtlık ve benzerlik bağlamındaki kavramların, toplumda iyi kabul edilen karakteristik özelliklerin öğretimindeki temellerin ninnilerle atıldığını belirtmiştir.

Ninnilerle ilgili yapılan derleme çalışmalarına ek olarak ninnilerin işlevleriyle ilgili çalışmalar da bulunmaktadır. Ninnilerin işlevleriyle ilgili Suat Ungan'ın "İşlevsel Yönleriyle Ninniler" adlı eseri bulunmaktadır. Âmil Çelebioğlu'nun "*Türk Ninniler Hazinesi*" eserinden yola çıkan Emine Sevim, ilköğretim için hazırlanmış olan "*Türk Ninnilerinden Seçmeler*", "*100 Temel Eser*" adlı çalışmaları ortaya koymuştur. Ahmet Özdemir'in de "*Ninnilerden Seçmeler*" adlı eseri sözlü kültür ortamına ait olan ninnilerin yazılı kültür ortamına aktarılmasıdır (Çek Cansız, 2011: 66).

Ninniler konusunda yapılmış çalışmalar arasında makaleler ve tezler de bulunmaktadır. Bu tez çalışmasında faydalanılan makaleler ve tezler "Kaynakça" bölümünde bulunacak olsa da ninnileri bazen doğrudan bazen dolaylı olarak konu edinen makalelerin bir kısmının burada da sıralanması tercih edilmiştir: Âmil Çelebioğlu'nun "*Türk Ninniler Hazinesi*" adlı başeser gibi görülebilecek kitabından başka "*Ninnilerimiz*" adlı makalesi bulunmaktadır. Behçet Dede'nin "*Doğu Karadeniz Ninnilerinde Telkin Motifi*" Songül Çek Cansız'ın "*Ninnilere Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım*", Esra Lüle Mert'in "*Anadili Eğitimi ve Öğretimi Sürecinde Sözcük Varlığı Belirleme Çalışmalarının Önemi ve "Deyim" Kazandırmaya Yönelik*

Etkinlik Önerileri”, Ekrem Kıraç’ın “*Türk Halk Şiirinde Ritm, Ezgi ve Ninni Söyleme Geleneğinin Rolü*”, Mehmet Yardımcı’nın “*Kıbrıs ve Diğer Türk Ülkelerinde Ortak Ninni ve Tekerlemeler*”, Esmâ Şimşek’in, “*Anonim Halk Şiiri İçerisinde Ninnilerin Yeri*”, Aka Belde’nin “*Ninnileri Psikolojik Yaklaşımla Yeniden Okuma Denemesi*”, Necati Demir’in “*Avrupa’da Yaşayan 0-6 Yaş Grubu Türk Çocuklarına Türkçe Türk Kültürünün Öğretilmesinde Kullanılabilecek Bir Materyal: Türk Ninnileri*”, Meriç Kurtuluş’un “*Ninnilerde Kadın Sorununa Bakış*”, Ayşe Duygu Yavuz’un “*Dilbilimsel Bir Yaklaşım Denemesi: Tekirdağ Yöresinden Bir Ninni*”, Abdulkadir Emeksiz’in “*Ninni Uyumak İçin Midir?*” adlı makaleleri Türk dili ve edebiyatına bağlı olarak çalışılmıştır.

Ninniler her ne kadar sözlü kültüre halk edebiyatı malzemesi olsalar da psikoloji, pedagoji, sosyoloji, tıp, hemşirelik, ilahiyat ve müzik gibi alanlarda da ninnilerle ilgili doğrudan veya dolaylı makale çalışmaları bulunmaktadır. Ali Torun, Kübra Yıldız “*Bir Eğitim Metodu Olarak Tehdit ve Korkutma İçeren Ninniler ve Bunların Jung’un “Ortak Bilinçdışı” Kavramı Açısından Tahlili*”, Firdevs Güneş “*Ninnilerin Çocukların Dil ve Zihinsel Gelişimine Etkisi*”, Necati Demir “*Okul Öncesi Dönemde Ninniler ile Matematik Öğretimi*”, Mehmet Kanak, Mustafa Önder, Çağrı Subaşı, “*Türk Ninnilerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*”, Albulkadir Kabadayı “*Ninnilerin Çocuğun Gelişim Alanlarına Katkılarının İçerik Açısından İncelenmesi*”, Mehmet Özdemir, Hilal Sarı “*Ninnilerde Aile Sevgisi*”, Ayşe Farsakoğlu “*Türklerde Ninnilerin Fonksiyonu ile İlgili Bazı Tespitler: Ninnilerle Uyanmak*”, Semra Karaca, Esen Öngün “*Ninnilerle Büyümek*”, Selmin Tufan “*Okul Öncesi Müzik Öğretmeni Profili*”; ninnilerle ilgili yapılan makale çalışmalarından bazılarıdır.

Kitaplar, derlemeler, makalelerden başka tez çalışmaları mevcuttur. Ninniler konusunda tez çalışmalarının alan çeşitliliği dikkat çekmektedir. Edebiyat, folklor dışında hemşirelik alanında ninnilerin çokça araştırıldığı görülmüştür. Müzik, ilahiyat, psikoloji, pedagoji gibi alanlarda da ninnilerle ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri mevcuttur. Özge Döral “*Prematüre Bebeklere Uygulanan İnvaziv Girişimde Beyaz Gürültü ve Ninni Dinletisinin Ağrı ve Yaşam Bulgularına Etkisi*”, Işın Alkan “*Ninni Dinletmenin Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesinde Yatan Bebekler Üzerine Etkisi*”, Dilek Derince “*Anne Sesi ve Ninninin Preterm Yenidoğanların Fizyolojik Parametreler, Stres ve Uyku-Uyanıklık Üzerine Etkisi*”, Aynur Yıldız “*Prematüre Bebeklerde Emzik Verme ve Ninni Dinletme Yöntemlerinin Total Oral Beslenmeye*

Geçiş Süresi ve Emme Başarısı Üzerine Etkisi”, D. Görkem Kumtepe “*Ninninin Çocuk Gelişimindeki Yeri ve Müzikal Öğeleri Açısından İncelenmesi*”, Ayşe Farsakoğlu “*Türk Ninnilerinde İslami Motifler*”; ninnilerle ilgili yapılan tez çalışmalarından bazılarıdır..

b. Ninnilerle İlgili İcraya Dayalı Çalışmalar

Ninnilerin icrası dendiğinde akla ilk gelen ninnilerin söylenmesi olsa da ninnilerin güftesi de unutulmamalıdır. Ninniciler çocukları için duruma uygun ezgilerle ninni söylemek dışında yine duruma uygun olan sözleri, sanatçı edasıyla dizmek zorundadır. Bu bakımdan ninnilerin bestelenmeden yazılmaları durumunda şiir olduklarını hatırlamak gerekir. Ancak ninniler şiir şeklinde değerlendirildiklerinde halk edebiyatı sınırları dışına taşmaktadır. Gerek Divan edebiyatı gerekse Cumhuriyet dönemi şiirlerinde çocuklarına yön göstermek isteyen anne ve babalar şair kimlikleriyle şiirler ortaya koyarlar.

Türk edebiyatında ilk yazılı ninni, Şeyh Galip’in 1783 yılında yazdığı “*Hüsn ü Aşk*” mesnevisinde yer alan tardıyye nazım şekliyle yazılan ninnidir (Dikmen ve Çetin, 2015: 425). Klasik edebiyat içinde ninnilerin kadın şairlerce ortaya konduğunu görsek de bazı erkek şairler de ninni yazmıştır. Şeyh Gâlib’in “*Hüsn ü Aşk*” eserinde ve Şâkir Mehmed’in “*Divan*”ında bulunan ninniler Klasik Türk edebiyatında erkek şairlerin ninnilerine örnektir. Ninni teriminin geçtiği manzumeler arasında yine Şakir Mehmed Divan’ında “*Şarki*”, İbrahim Râşid Divanı’nda “*Refî’a Sultan’ın Vilâdetidir*”, Trabzonlu Emin Hilmi Divanı’nda “*Merkez-i Vilâyet Tahrirât Müdürü Hakkı Efendinin Târîh-i Vilâdetidir*” başlıklarında ninni örnekleri verilmiştir. Yine Klasik Türk edebiyatında kadın şairlerin ninnileri de mevcuttur ki erkek şairlerden daha fazla ninni yazmayı tercih etmişlerdir. Nâciye Hanım’ın “*Hemşire Ninnisi*”, Nâkıyye Hanım’ın Divan’ındaki ve “*Ninni*” ve Şeref Hanım’ın “*Ninni Der-Hakk-ı Mîr Nebil, Ninni Berây-ı Besim Besim Beg, Bir Çocuk İçin Yapılan*” şiirleri Klasik Türk edebiyatı kadın şairlerinin kalemlerinden dökülen ninnilere örnektir (Öztekin, 2016: 47). Nigar Hanım’ın mevzun ve mukaffa ninnisi (diğer Divan şairlerinin ninnileri gibi) tam olarak kalem şiiri özelliği taşımaktadır:

“Hak seni itdi bana ihsân (Münîr)

Eylesün hakkında eltâfın kesîr

Lutf ile virsün sana hüsn-i semîr

Sen niçün bir meleksin bî-nazîr

Hüsn-i ahlâk eyleyüb ihsân sana

Lutfını göstersün Allâh'ım bana

Yâdigâr-ı ömürsün sen bî-bahâ

Vâliden eyler mi senden iştikâ” (Kunos, 2013: 51)

Cumhuriyet döneminde ve yakın zamanlarında Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Necip Fazıl Kısakürek, Arif Nihat Asya gibi edebiyatçıların ninni mahiyetinde şiirlerini görmek mümkündür. Yazılı edebiyatın dışına çıkıldığında sözlü kültür ürünü olan ninnilerin yine aynı kültür ortamında âşıklar tarafından icra edildiğine de şahit olunur. Âşık Mahzuni Şerif’in “*Berçenek’ten Yaya Geldim / Nenni Bebek*” adlı ninnisi de dikkatleri çeker. Bu eser hem geleneğin sözlü kültür ortamında asıl ait olduğu kültürel alanda verilmesinden hem de kadın yerine erkek tarafından icra edilmesinden dolayı önem arz eder (Kasaboğlu Akyol, 2014: 136).

Ninniler icraya dayalı, doğaçlama eserler olduğundan annelerin dilinden dökülürken Halk edebiyatı çerçevesinde bir ezgi olarak var olurlar. Beste ve söz olarak ayrı ayrı düşünülemezler çünkü ninnici her ikisini de aynı anda icra eden konumdadır. Aslında şiir olan ninniler bu özellikleri hatırlanmadan ninni olarak kalemsiz kağıtsız bir şekilde dillerde vücut bulur. Ninnilerin günümüz versiyonları yahut Divan edebiyatındaki versiyonları ise tam anlamıyla şiir özellikleri taşır. Şiir özelliği taşımalarındaki en önemli neden ise yazıyla vücut bulup sonradan bestelenmeleridir. Halk şiirimiz olan ninnileri şiir vasfından uzaklaştırıp tamamen bir ahenk, ritim gibi algılatan icrasındaki söz-beste birliğidir.

Müzik dünyasında hem geçmiş zamanlarda hem modern zamanda pek çok ninni yazılmış, söylenmiştir. Edebiyat penceresinde sözlü kültür ürünleri arasında yer alan ninniler yazmaya değil, icraya dayalı şiirlerken Halk edebiyatı dışına çıkıldığında Klasik edebiyat dönemi gibi eski dönemlerden günümüze kadar profesyonel anlamda müziğe bağlı olarak ninni eserlerinin verildiği görülmektedir. İcraya dayalı eserlerle ilgili gerekli bilgiler, “Ninnilerin Ses ve Müzik Boyutu” bölümünde işlenmiştir.

4. Ninnici Kimdir?

“Ninnilerin ilk söyleyeni, bestecisi kadınlardır. Musikisi, ritmi ve biçimi ne olursa olsun ninnilerin özünde çocuğa anne sevgisini aktarma çabası vardır.” (Artun,

2009: 179). Çocuğa sözleriyle sevgisini aktaran ise ona bakan bireydir. Gün içinde bebekle ilgilenen genellikle annedir. Annenin kaybı, hastalığı, çalışması gibi çeşitli mazeretler nedeniyle çocuğa kısa veya uzun dönem aileden başkaları da bakabilir. Bebeğe bakan anne dışındaki kişi de kuvvetle muhtemel kadındır. Günümüz toplumlarında anne ile babanın çalışma hayatındaki eşitliği -neredeyse- sağlanmış olsa da çocuğun bakımı içgüdüsel olarak annededir. Babaların ise eski zamanlara göre daha aktif oldukları söylenebilir. Çocuğa bakanların kadın olması genel ve kabul edilmiş bir durumdur. Bu nedenle çocuğun bakımını anne yerine getiremediğinde; teyzeler, halalar, ablalar, büyükannele, yengeler üstlenmektedir. Dolayısıyla çocuklar her hâlükârda kadın sesi ile ve kadın psikolojisiyle büyürler.

Ninniler daha çok annelere yakıştırılsa da ninni söyleyenler sadece anneler değildir. Babalar da ninni söyleyenler arasındadır. Özellikle çocukla oyun oynama ve oyalama gibi durumlarda babaların aktif olduğu zamanlarda da bebek bakımına yine ninnilerin eşlik ettiği görülür. Bilhassa günümüz dünyasında kadın erkek eşitliği ve ailede reis kavramının eskiye oranla değişmesi nedeniyle erkekler de babalık vazifelerini bir anne gibi titizlikle yerine getirmeye başlamıştır. Yine günümüz şartlarında annenin iş hayatında aktif olarak görev alması pek çok çocuğun ebeveynleri dışında akrabaları veya akrabalık ilişkileri bulunmayan bakıcıları tarafından yetiştirilmesine sebep olmaktadır. Bu durumda ninni söyleyen için sadece anne ifadesini kullanmak tamamen doğru olmayacaktır. Çalışma boyunca gerekli yerlerde “ninnici” kelimesi tercih edilecektir. Ninnici olarak adlandırılanlar ise anneler dışında anneanneler, babaanneler, teyzeler, halalar, komşu teyzeler, bakıcılar ve bazen babalar ve dedelerdir.

Ninnilerle büyüyen çocuklar kadınların hislerine, bakış açılarına, duygu geçişlerine kundaktan itibaren maruz kalırlar. Ninnici de çocuğu istekleri doğrultusunda yönlendirebilmek için duruma uygun ninniler söyler. Ninnicilerin en iyi bildiği şeylerden biri de ritim duygusudur. Hangi ritmin çocuğu neşelendireceği, hangi ritmin bebeğin ilgisini çekmekte kullanılacağı veya hangi ritmin bebeği sakinleştirip hatta iyileştireceği bilgisine ninniciler içgüdüsel olarak sahiptir. Bu içgüdüsel ritim şamanları ve onların tedavi şekillerini hatırlatmaktadır.

Bebeklere dinletilen ritmik müziğin emmeyi güçlendirdiğine dair yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Okyanus dalga sesinin bebeğin ideal uykuya geçiş yapmasını sağladığı ortaya çıkmıştır (Akyüz, 2016: 17). Şamanların hastalar üzerinde

uyguladığı ritimlerle ninnicilerin bebekler üzerinde uyguladığı ritimler aynı köke hizmet etmektedir: Bireyi rahatlatmak, güçlendirmek... Ninniciler -bilhassa anneler- içgüdüsel olarak şamanlar gibi çeşitli ritimler oluştururlar. Bebekler ağlarken onları susturabilmek için bir yandan “pişş pişşşşş” derken diğer yandan sırtlarına belirli zaman aralıklarıyla dokunarak “pat pat” ritmini oluştururlar.

Burada en dikkat çeken şeylerden biri ninnicilerin tıpkı şamanlar gibi doğayı anlamlandırabilmesi ve taklit edebilmesidir. Şamanlar da kötü ruhları kovarken çeşitli sesler çıkarır. Bu sesler doğayı taklit eden sesler, gürültüler olabilir. Aynı zamanda elindeki tahta, demir gibi madenlerle başka sesler de çıkarırlar. Ninniciler ise “pişş pişşş”teki “ş” sesinin sızıcılığıyla dalga seslerinin hışırtılı ahengini oluştururken bir yandan elleriyle “pat pat” ritmini oluşturarak bebeğin dikkatini sese toplamaya çalışırlar. Doğadaki hışırtıyı hatırlatan “şşş” sesinin kullanılması aile şamanlarının -annelerin- kısmen varlığın köken bilgisine sahip olduğunu göstermektedir. “Hangi ses hangi nesne neyi kolaylaştırmakta veya zorlaştırmaktadır?” Ninnicileri ninnici, şamanları şaman yapan doğal yollarla bu bilgiye sahip olmalarıdır.

Şamanlık geleneği anaerkil yapının yansımasıdır. Hem kadınlar hem erkekler şaman olabilese de kadın şamanlar daha güçlü görülmektedir. Yakutlarda erkek şamanların kimi zaman kadın giysileriyle ayine katıldıkları görülmektedir. Bununla birlikte günümüzde bile şamanların saçlarını uzatmaları veya bir parça bile olsa uzun saç bırakmaları kadın şamanların dişil enerjisini hatırlatmak amacıyla yapılmaktadır (İzgi, 2012: 33). Şamanların özellikleri arasında en dikkat çekici olan, çocukluk çağında epilepsi nöbetleri geçirenlerin şamanlık eğitimi almaya yönlendirilmesidir (İzgi, 2012: 34). Şamanlık tamamen eğitimle öğrenilebilecek bir program değildir. Aslında “Şaman olunmaz şaman doğulur.” demek yanlış olmayacaktır. Şamanlık genellikle anneden kıza aktarılır. Kadınlar duygu dünyaları ve hormonları bakımından daha fevri, karışık düşünen, aceleci ve psikolojik olarak uçları yaşayabilen varlıklardır. Bu özelliklerin şamanlarda da görülmesi ilginçtir. Onların astral geçişlerini kolaylaştıran bu duygu geçişlerindeki hız olabilir.

En eski Türk şairleri olarak şamanlardan bahseden Mehmet Fuat Köprülü, onların şairlikten başka sihirbazlık, rakkaslık, musikişinaslık, hekimlik gibi pek çok özelliği kendilerinde toplayan kişiler olduklarını söyler (Köprülü, 1986: 57) Şamanın bir başka tanımı daha ninnici-şaman ilişkisini gözler önüne sermektedir. “*Türkiye’de yaşayan Türklerin tarihî-coğrafi açıdan Orta Asya’dan taşıdığı kültürel olguların*

önemi dikkate alındığında Türk mitolojisini yaşatan ve uygulayan şahısların adının, Kam, Baksı, Ozan, Oyun, Şaman diye adlandırıldığı görülür.” (Kaya, 2007: 29). Ninnilerle mitolojiyi yansıtan, yaşatan ve uygulayan şamanlara ise “ninnici” denmektedir. Ninnici anne bu görevi sürdüremediği vakitlerde yine bir kadının çocuğa ninnilerle seslenmesi, toplumun kültürünü aktarması söz konusu olur.

Şamanlar ve ninniciler arasındaki benzerlikler farklı açılardan değerlendirilmelidir. Aslında ruhani boyutu temsil eden şamanlar kötü ruhlarla mücadele eden, iyi ruhlardan yardım alan, doğaya hükmedip eşyanın köken bilgisine sahip olan kişilerdir. Mikrop, bakteri gibi gözle görülmeyen varlıkların sebep oldukları hastalıkların o dönem için müsebbibi kötü ruhlar olarak görülmüştür. Kısacası bir şaman için kötü ruh demek günümüzde virüs anlamına gelebilmektedir. Hal böyle olunca kötü ruhu kovmak için sözün sihirli gücünden, müzik aletlerinin çeşitli ses çıkaran materyallerin insan psikolojisi üzerindeki etkisinden yararlanılarak hastalar tedavi edilmeye çalışılır.

Şaman geleneğine dayanan bir toplumun İslam’ı kabul etmesinin ardından bile şamanist izleri toplumsal ritüellerle yaşattığı görülmektedir. Sözlerin gücüne inanarak hastalıkları tılsımlı sözlerle insandan uzaklaştırmaya çalışma eylemi oldukça yaygındır. İslam’da da var olan nazar inancına karşı Anadolu Türkleri tekerlemeler kullanmakta sözün gücünden yararlanmaya çalışarak ritüelistik bir yaklaşım sergilemektedirler. Nazar değdiği inanan çocuklara kurşun dökülür, üzerlik yakılır ve “*Kara göze, azara bozara, göz edenin gözleri bozara... (Kahramanmaraş)*” (Duymaz, 1998: 118) gibi tekerlemeler söylenir. Ninniciler de ninnilerinde benzer ifadeleri kullanarak aynı geleneği yaşatmaktadırlar.

Ninnici de kimi zaman uyku perilerini çağırmak kimi zaman bir yeri ağrıyan bebeği susturmak kimi zaman da huzursuz olan bebeği sakinleştirmek için annelik sesinden, sözlerin gücünden, dilin tekrarlarından yararlanarak bir müzik oluşturur. Eğitimleri şamanlarla aynı olmayan ninniciler yönelimleri bakımından onlardan çok uzak değildir. Günümüz dünyasında gerek şamanların gerekse ninnicilerin yöntemlerinin rahatlatma, bir başka deyişle iyileştirme etkileri çeşitli yöntemlerle kanıtlanmaya devam etmektedir. Bu duruma örnek olarak müziğin; oksijen saturasyonunu arttırması, prematüre bebeklerde hastanede kalma süresini kısaltması, anksiyeteyi azaltması etkileri örnek verilebilir. Yapılan çalışmalarda müziğin kilo kaybına karşı etkili olduğunun görülmesi de bireyin bünyesinin müzikle tedavi

olabildiğini göstermektedir (Okumuş, 2019: 17). Bebeğine müzikle moral verip onu ninniler eşliğinde besleyen anneler ile hazırladıkları şifalı karışımları sihirli sözlerle hastaya veren şamanlar birbirlerine benzer hareket etmektedirler.

Ninniciler okudukları ninnilerle kimi zaman bir halk hekimi gibi şifa dağıtır, çocuğun ağrılarını azaltmaya çalışır kimi zamansa canı sıkılan bebeğin ruhunu şenlendirmek, onu olumsuz etkilerden uzaklaştırmak, olumlu bir ruh haline yaklaştırmak ister.

Bebeklere yapılan masajların kan dolaşımını hızlandırıp ağrıyı azalttığına dair görüşler bulunmaktadır (Döral, 2020: 19). Modern tıbbın çeşitli teknoloji ve araştırmalarla ulaşılmış olduğu bu bilgi bir halk bilimcisinin aklına ilk olarak halk arasında yaşayan bilhassa anneler tarafından yaşatılan ritüelleri getirmektedir. Ninnicilerin, çocukların karınlarını okşayarak ninni söylemeleri onların gaz sancılarını gidermek için yapılırken aynı zamanda uykuya geçişlerini kolaylaştırmak amacıyla popo ve sırtlarına hafif ve ritmik olarak vurulması, ayakta ve kucakta sallanmaları gibi uygulamaların masaj görevi görmesi muhtemeldir ki bu davranış kuşaktan kuşağa aktarılmış bir “ninnici masajı”dır. Tüm bu özellikler Şamanist gelenekler bünyesinde annelerin aslında evimizdeki şamanlar olduğunun bir ispatıdır.

Ninniler gibi icraya dayalı edebî ürünlerde sesin özelliği ön plandadır. Bilhassa kadın ve erkek sesinin uygun olduğu edebî ürünler farklılık gösterebilir. Kahramanlık anlatan bir destan için erkek sesi uygunken çocuğu etkisi altına alan ninnilerde kadın sesi daha uygundur. Kadın sesinin ağıtlar için de daha uygun olduğunu söylemek mümkündür (Veli Nerimanoğlu, 2018: 45). Ağıtlar, ayrılığın en keskin hali olan ölümün etkisiyle söylendiğinden derin bir acıyı ifade eder. Kadınlar acılarını haykırmakta, duygularını yansıtmakta genel itibarıyla erkeklerden daha başarılıdır. Bu nedendir ki kadın sesi ile yakılan ağıtlar çok daha kuvvetli bir etki verir. Ninnilerde kadın sesi demek anne sesi demektir.

Anne sesiyle dinletilen ninnilerin etkisi ile bebeklerin duyuşal ve psikomotor gelişimleri desteklenebilmekte, bebekler daha sağlıklı ve mutlu olabilmektedir. Yoğun bakımda yatan 272 prematüre bebekle yapılan çalışmada ebeveyn sesinden dinletilen ninnilerle oksijen doygunluğunun arttığı gözlemlenmiştir (Akyüz, 2016: 17). Anne sesinin şaman kutsiyetine sahip bir ses olduğu başka bir deyişle sihirli bir ses olup çocuklar üzerinde oldukça etkin olduğu kanıtlanmıştır.

Her şeyden önce çocuğun anne karnında alıştığı seslerle günlük hayatta karşılaşması ona, oluştuğu karanlık ama güvenli yeri hatırlatmaktadır. Annelerin ritüellerinden bazıları bu noktada yine başlangıç bilgisini hatırlatmaktadır. Anneler çocukları uyuturken perdeleri kapar yetmezse yüzüne bir bez örterek onu uykuya hazırlamaya çalışır. Bu hazırlık insanın aklına, ilk olarak çocukların çevre ile ilişkisini kesip uykuya konsantre olmasını sağlamak veya çocuklara geceyi hatırlatmak amacıyla yapıldığını getirir. Bu realist düzende kabul edilebilir nedenlerdendir. Mitolojik dünyada ise bizlere başlangıcı hatırlamayı hissettirir. Bebeğin yüzünü kapatan annenin yaptığı, odayı anne karnına çevirmekten başka bir şey de olmayabilir! Ninniler de akıcı ve sızıcı seslerle oluşan nakaratlarıyla anne karnındaki beyaz gürültüyü hatırlatan bir ritüelin parçasını temsil ediyor gibi görünmektedir.

Çocukları sesleriyle yatıştırıp, sakinleştirip iyileştiren günlük hayatta da her türlü kötülükten korumaya çalışan annelerdir. Aynı şekilde psikolojik durumu iyi olmadığı için yahut aldığı eğitim, kendini geliştirme durumu yeterli olmadığı için sözleriyle, davranışlarıyla çocuğa en büyük zararı veren de yine annelerdir. Ne tesadüftür ki Türk mitolojisinde çocukları koruma görevi de onları daha ana rahmindeyken öldürme görevi de yine kadın ruhlara verilmektedir.

Altay Türklerinde insan görünümündeki Umay Ana Yakutlarda Ayısıt olarak karşımıza çıkmaktadır (Alizade, 2019: 17). Anneler ninnileriyle çocuklarını iyileştirmeye, uyutmaya, oynatmaya çalışırken “Umay Ana” gibi çocuklarını koruyup kollamaktadırlar. Aynı şekilde yaşadıkları zorluklar neticesinde büründükleri olumsuz duyguları çocuğa aktarmada, aile bireylerine karşı çocuğu şartlandırmada dolayısıyla çocuğun gelecekte olumsuz bir psikolojiye sahip olmalarına zemin hazırlamada da “Al karısı” gibi çocuğun ruhunu öldürmektedirler. Göktürk Yazıtları’nda Kül Tigin abidesi, Doğu yüzünde “*Umay teg ögüm katun kutınga inim Kül tigin er at buldı.*” (Ergin, 2010: 20) ifadesinde Bilge Kağan, kardeşi Kül Tigin’in Umay’a benzeyen analarının kutu sayesinde yiğitlik elde ettiğini söylerken annenin çocuğu şekillendirmedeki görevine verilen değeri de hatırlatmaktadır.

Analar ninnileriyle çocuklara ilham verip yol gösterirler. Onlara nasıl davranmaları gerektiğini, yiğitliği, korkak olmamayı, dürüst olmayı ninnileriyle telkin ederler. Tarihin eski dönemlerinden beri çocukların büyütülmesi, hükümdarların yetiştirilmesi ve güç kazanmasında anne emeğinin, annelerin telkinleri olan ninnilerin yeri büyüktür. Bu nedenledir ki Türklerde ana demek esas demektir. Bugün hala

dilimizde yaşayan “ana yol”, “ana dil”, “anayasa” kelimeleri Türklerin anayı ailede ve çocuk yetiştirmede esas olarak gördüklerinin kanıtıdır. İster Türk diline ister çok eskilerde yaşamış analarımızın sözlerine, atalarımızın yazıtlarına bakalım karşımıza çıkan şey; annenin çocuk yetiştirirken tılsımlı bir varlık, mitolojik bir ruh gibi görülmesidir. Orhun Yazıtları’nda da bir prensin kağanlığa giden yolunda en büyük öğretmeni olan anneler; kutsal bir ruh gibi gösterilmiş ve Kül Tigin’in yiğitlik kazanmasının annesinin sayesinde olduğu aktarılmıştır. Bu anneler Türk milletini bugün de ninnileriyle yetiştirmeye devam eder.

Ninnicilerin şamanlıktan başka ninnileriyle sanat icra etme özellikleri de bulunmaktadır. Ninniciler icra ettikleri sanatla ne kadar bireysel edebiyata örnek teşkil etseler de toplumu yansıtmaya ve gelenekleri aktarma hususunda da o derece etkindirler. Ninniciler şiirlerindeki müzikalite, hayatlarını yansıtmaya, toplumsal durumu aktarma konusunda halk şairleriyle de benzer çizgidedirler. “*Halk şairleri sanat mahsullerini yazı yoluyla değil, ağızdan ağıza sözlü gelenek yoluyla yayan sanatkarlardır. Böylece bu şairler en eski çağların şiir geleneğini devam ettirirler.*” (Boratav, Fıratlı ve Turan, 1943: 2). Walter Ong’a göre sözlü ortamda ortaya konan duyguların terennümünün sestem ibaret olması hem düşünce sürecini hem de anlatım biçimini etkiler (Çek Cansız, 2011: 62).

Ninnilerde annelerin anlattıkları, değindikleri onların en hassas noktalarını ele verirken nasıl düşündüklerini, düşünme ve algılama süreçlerini de ortaya koyar. Annenin birbirinden bağımsız ve hatta alakasız olarak ortaya koymuş olduğu düşünülen dizeler, aslında kadının düşünme sisteminin anahtarıdır. Hissettiklerine sebep olan asıl düşünceler kafiyelerle ve çoğu anlamsız gelen kelime dizilişleriyle ustaca saklanmaktadır!

Fuzûlî Farsça Divan Mukaddimesi’nde şairlerde bulunması gereken özelliklerden bahsederken acı çekmenin, yüreği yaralı olmanın şairlik üzerindeki etkisinden bahseder. Ninnici annelerin gerek aile gerekse sosyal hayatlarında yaşadıkları acılar, ikinci plana atılmaları kimi zaman ise sevgi ve saygıya hasret bir ömür geçirmeleri onların şairlik ruhlarını besliyor olmalı ki toplumun en irticali, en sıcak şiirleri analarla vücuda gelip en sade, en içten şiirler olan ninnileri oluşturuyor. Bu hususta sözleriyle düşüncemize destekçi olan Fuzûlî:

“Sanma ki gönlünde bir derdi bulunmayan ve ciğeri yaralı olmayan insanın sözünde tat vardır.

Zevk ü safa ve rahatlık şiire zevk vermez.

Şiir eğer gam, keder ve sıkıntıdan doğarsa etkili olur.” (Doğan, 2009: 132) der.

Toplumda kadınların yaşadığı zorluklar, aile içinde oğlan çocuklarından ayrıştırılmaları, kuracakları evlilik hayatında bile aile için maddi bir değere karşılık gelmeleri, anneye yardımcı olarak görüldüklerinden ailedeki diğer bireylerin kişisel ihtiyaçlarını karşılamak zorunda bırakılmaları ve kimi zaman değer eksikliği ile büyütülmeleri karşı cinse göre daha fazladır. Bu nedenle kadınlar çoğu duyguyu derinlerde besleyerek büyürler. Belki de söz konusu toplumsal bakış açısı neticesinde oluşan baskılar, kadınların yüreğini küçük yaşlardan itibaren yaraladığından her kadın Fuzûlî'nin şairlerde aradığı birincil özelliğe sahip olarak yetişir.

Ninniciyi sadece “çocuğu uyuturken ninni söyleyen kadınlar” olarak tanımlamanın büyük bir eksiklik olduğu kanaatindeyiz. Bu eksikliğin sebebi yalnızca cinsiyet olarak kadınların ninnici gibi görülmesi, erkeklerin ninnicilik kavramı dışında tutulması değildir. Ninnicilerin pek çok vasfı bir arada bulunduran kişiler olmasıdır. Öyle ki ninniciler, hem halk hekimi hem şaman hem halk ozanı hem müzisyen hem sanatçı hem de kültür aktarıcısı rolleriyle çocuğun hayatında “ana” karakterlerdir. Ninnicilerle ilgili önemli bir diğer husus ise genellikle “anne” olmalarıdır. Annelerin ninnici olması ve Şamanist bir toplumun izlerinin ninnilerle yaşatılması dikkate değer bir gerçektir.

Ninnici şahsiyetiyle ve yaşadıklarıyla ninnilere çeşitli görevler yüklemekte ve ninnilerin işlevsel boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Ninniler annenin veya ninni söyleyenin psikolojik durumunu yansıttığından psikolojik işleve sahiptir. Bebeklerin içine doğdukları sosyal kültürü ve sosyal kültürün bireyler üzerindeki etkisini gösterip kültürel hayatın devamlılığını sağlamada ise sosyolojik işleve sahiptir. Ninnilerin -konularının oluşturduğu- bu işlevleri dışında özellikle uyutmaya yardımcı olan en önemli işlevi müzik işlevidir ki bu poetik işlevin en önemli unsurudur. Bu işlevle birlikte ninnilerin fizyolojik işlevleri de bulunmaktadır. Bu açıdan ninnilerin gelişim ve ağrı semptomları üzerinde etkili olmasından dolayı tıp ve biyoloji ile; bebeklerin devinimsel gelişimini etkilemesinden ve oyunlarda bazı ninnilerin -tekerlemelerin- kullanılmasından dolayı spor ile ilişkisi bulunmaktadır.

Ninniler salgılanan hormonlara etkisinden dolayı kimya ile, insanlığın içinden çıkan insanı yansıtan eserler olması sebebiyle antropoloji ile, coğrafi özellikleri

(yemek kültürü, bitki örtüsü, iş seçenekleri...) aktarması sebebiyle coğrafya ile, bölgeye veya millete dayalı tarihe ışık tutabilmesi sonucunda tarih ile yakın ilişkilere sahiptir. Tüm bu işlevlerle ortaya çıkan sanat anlayışını doğrudan, müdahalesiz olarak yansıtan ninniler; ses uyumları, tekrar ve ölçü kaynaklı estetik-zevk işlevine de sahiptir. Bu çalışmada ninniler özellikle işlevleri bakımından incelenecektir. Bu işlevler ise sosyolojik boyut, psikolojik boyut, eğitim boyutu, müzik boyutu ve poetik (sanatsal) boyut olarak gösterilmeye çalışılacaktır.

III. YÖNTEM

A. Araştırmanın Deseni

Nitel araştırma, araştırma problemlerinin incelenmesini içeren yorumlayıcı çerçevelerin kullanımıyla başlamaktadır. Nitel araştırmacılar, araştırmalarında verilerle tümevarımlı ve tümdengelimli örüntüler kurup veri analizi yaparak nitel bir yaklaşım kullanırlar. (Creswell, 2021: 45) Nitel araştırmalarda görüşme, gözlem, doküman analizi gibi veri toplama yöntemleri kullanılmaktadır. (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 37).

Amacı ninnilerin sınırdış alanlarla ilişkisini ve linguistik açıdan sanatsallığını ortaya koymak olan bu çalışma, nitel araştırma ile desenlenmiştir. Elektronik ve basılı kaynakların incelenmesiyle elde edilen veriler, derleme kitaplarından çeşitli ninnilerle örneklendirilmiştir. Örnekler nitel araştırma sonucunda yorumlanmıştır. Araştırmada nicel verilere ulaşma, nicelik üzerinde sayısal değerlendirmeler yapma hedefi bulunmamaktadır. Taranan kitaplardaki ninnilerin konularına göre dağılımları bu çalışmadaki başlıklarla birebir uyum sağlamadığından çalışmanın başlıklarına uygun olarak kitapların çeşitli bölümlerinden seçilmiştir. Ninnilerin tez çalışmasında bahsedilen sınırdış alanlara hangi oranda hizmet ettiğinin değil, nasıl hizmet ettiğinin gösterilmesi hedeflenmiştir. Bu tutumun en büyük dayanağı ise ninnicilerin çoğu zaman bu alanlara hizmet etmeyi hedeflememiş olmalarıdır.

B. Araştırmanın İnceleme Nesneleri

Araştırmanın inceleme nesnelərini Türkiye Türkçesine ait ninniler oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin çeşitli yerlerinden derlenmiş ninnilerin yer aldığı iki kitap çalışmanın inceleme nesnelere kaynaklık etmiştir. Âmil Çelebioğlu'nun "*Türk Ninniler Hazinesi*" kitabı ile Necati Demir'in "*Anadolu'dan Türk Ninnileri*" adlı kitabı başlıkların örneklendirilmesinde kullanılmıştır. Necati Demir'in eserindeki 498 ninni ve Âmil Çelebioğlu'nun eserindeki Türkiye Türkçesi ile söylenen 2876 ninni incelenmiştir. Sınırdış alanlarla ilişkiler bakımından ve ninnilerdeki ses sanatlarının incelenmesi bakımından oluşturulan başlıklara iki

eserdeki tüm ninniler örnek olarak gösterilemeyeceğinden örneklendirebilmek amacıyla her başlık için farklı sayıda ninniler seçilmiştir. Bu seçim sırasında her bölümde farklı sayının yer alması, söz konusu başlığa farklı perspektiflerden bakabilmenin gereği sonucudur. Bu iki kitaba ek olarak çeşitli bilimsel makaleler, Halk edebiyatı kitapları ve tezler de başlıkların bulgulanırılması ve örneklendirilmesinde yardımcı kaynak olarak kullanılmıştır.

C. Veri Toplama Araçları

Nitel araştırmalarda veri toplamada gözlem ve görüşme mümkün olmadığı takdirde probleme ilişkin yazılı ve görsel materyallere başvurulur. Bu materyallerin incelenmesi ile daha kapsamlı ve zengin bir çıkarım sağlanmaktadır. Çeşitli kaynaklardan bilgiler toplanması farklı bakış açılarının yansıtılmasında etkilidir. Literatürde dokümanlar “fiziksel veri” olarak adlandırılmaktadır. Dokümanlar kişilere, topluluklara ve kültüre dair mühim bilgiler içermektedir. (Baş ve Akturan, 2017: 119)

Doküman incelemesi, bu çalışmada veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. İncelenen bilimsel, basılı ve elektronik kaynaklardaki verilerin değerlendirilmesi, çalışmanın problem durumuna kaynaklık etmiştir.

D. Verilerin Analizi

Dokümanların anlaşılması, çözümlenerek yorumlanması araştırmalar için önemli bir aşamadır. Araştırmacının doküman analizinde yorumlayıcı bir içerik analizi yapması gerekmektedir. (Baş ve Akturan, 2017: 123) Bu çalışmada verilerin analizi içerik analiziyle bulgulanmıştır. İçerik analizinde multidisipliner bir yaklaşımla ninniler sınırdaş alanlarla ilişkileri bakımından ele alınarak başlıklandırılmıştır. Tezin bölümlerini oluşturan başlıklar derleme kitaplarından alınan ninnilerle örneklendirilirken yorumlanmıştır. Yorumlar çeşitli bilimsel araştırma yazılarının incelenmesi ile bulgulanmıştır. Alıntılanan örneklemeler ve onların yorumlanmasında sayısal olarak inceleme ve oransal bulguların oluşturulması hedeflenmemiştir.

IV. BULGULAR VE YORUM

A. Ninnilerin Sınırdış Alanlarla Etkileşimi

1. Ninnilerin Psikolojik Boyutu

Eskilerin ilmi'n-nefs olarak açıkladıkları psikoloji: “*Ruhun mahiyetini, dış ve iç duyuları, hayal ve akıl gibi melekeleri inceleyen ilim dalı*” (<https://islamansiklopedisi.org.tr/psikoloji,2022>) dır. Edebiyat ve psikoloji birbiriyle iç içe iki alandır. İnsanı anlamak için duygularını anlamak gerekir. Duyguların ifade şekillerinden biri de sanattır. Sanatı anlamaya çalışmak, şiirleri tahlil etmeye ve şairlerin his dünyasını çözümlenmeye çalışmak psikoloji ile edebiyatın ne derece senkronize çalıştığını göstermektedir. Edebiyat insan psikolojisinin bir eseri demektir veya edebiyat psikoloji ilminde güçlü bir kaynak anlamına gelmektedir ki her ikisinin malzemesi de insandır.

Edebiyat duygularla, düşüncelerle ortaya konan bir sanat olduğundan insan psikolojisini ayrıntılı şekilde yansıtabilirken okurlar tarafından algılanan eserler herkeste farklı hisler bırakabilmektedir. Bir eserde farklı bölümlerde, farklı kişiler farklı duyguları yaşayabilir. Bununla birlikte topluma yön vermek, çeşitli ideolojileri aktarmak, kabul ettirmek ve insanlara belli başlı duyguları aşlamak için de edebî ürünler sıkça kullanılmıştır. Bundan dolayı insanları etkilemeyi başarmış olan yöneticilerin çoğu kelimeleri etkileyici şekilde kullanan iyi hatipler, duyguları derinden açıklayabilen şairler ve her şeyden önce çoğunlukla iyi okuyuculardır.

Jung, Freud ve Adler'in görüşlerinin bulunduğu “Psikanaliz Açısından Edebiyat” adlı makalede psikolojinin edebiyatı inceleyebileceği söylenir (Aka, 2010: 39). Eserlerin verici konumundaki yazar ve şair tarafından nasıl bir ruh haliyle ortaya konduğu gibi alıcı konumundaki okuyucu ve dinleyicilerin üzerindeki etkileri de dikkate değer durumlardır. İster yazılı ister sözlü gelenekten gelsin kalbimize ulaşan, aklımıza uğrayan, fikrimizle hemhal olan her söz biz insanoğlunu derinden etkileyip insanı insan yapan düşünce katmanına çıkarabilir. Ninniler de psikolojik açıdan incelenmeye değer ciddi duygu birikimi taşıyan halk eserleridir.

Ninniler annelerin bebeklerine aktardığı en derin duyguları barındırır. Annenin özlemleri, hayal kırıklıkları, istekleri, hayalleri, yaşadığı buhranlar, hastalıklar, kayıplar ninnilerin içinde yer alır. Bu ruh durumunun yansıtılması çocuğa içine doğduğu dünya ile ilgili bazı ipuçları verir. Çocuk yıllarca dinlediği ninnilerin etkisiyle annesinin hissettiklerini özümser. Annenin doğrudan, babanın ise dolaylı olarak duygularına tanık olunan ninnilerde ebeveynin birbiriyle iletişimleri kadar kişilikleri yahut çocuk yetiştirmedeki tutumları hakkında da bilgi sahibi olunabilir.

Çocukta boşluk hissine sebep olan on iki farklı ebeveyn tipi vardır: kendisini en değerli ve eşsiz gören narsist ebeveyn, çocuğu kısıtlayan ve cezalandırmaktan çekinmeyen otoriter ebeveyn, çocuğun bir dediğini iki etmeyen izin verici ebeveyn, yaşadığı kayıpların etkisinden kurtulamayan yaşlı ebeveyn, kendi kendine yetemeyerek bir şeylere veya kişilere muhtaç gibi yaşayan bağımlı ebeveyn, olumsuzlukların üstesinden gelemeyerek mutluluğu atlayan depresif ebeveyn, iş hayatından başka bir şey düşünmeyen işkolik ebeveyn, başarılı olmayı tek gaye sayan ve nadiren tatmin olan mükemmeliyetçilik odaklı ebeveyn, özel ihtiyaçları olan bir çocuğu olan ebeveyn, çocuğundan ebeveynlik bekleyen çocuk olarak ebeveyn ve son olarak iyi niyetli ancak kendini ihmal eden ebeveyn. (Webb ve Musello, 2021: 40-103).

Bu ebeveyn tiplerinin hepsine ninnilerde rastlamak, ninnilerdeki söylemlerden ve ifade şekillerinden yola çıkarak Türk ninnicilerinin büyük oranda hangi tip ebeveynleri temsil ettiklerini söylemek mümkündür. Ninniler psikolojik veriler açısından güçlü kaynaklardır. Toplumdaki genel psikolojik durum, çocuk yetiştirmedeki tavırlar geleceğe şekil verecek olan çocuklara söylenen ninnilerde gizlidir.

Mehmet Kaplan kültür ve dil üzerine görüşlerini yazarken Pavlov'un köpeğini zil sesi ile koşullamasını insanların bebeklikten itibaren kelimeleri duyarak onlara karşı davranış geliştirmelerine benzetir. Bu koşullamayı sağlayanlar da çocuğun en yakınlarıdır. Bilhassa anneler çocuklarına -konuşamadıkları halde- o dili çok iyi biliyorlarmışçasına konuşurlar. Çocuklar da zamanla kelimeleri doğru yerlere yerleştirerek onları anlamlandırırılar. "*Çocuk, daha doğmadan önce, anasının karnında iken, sesleri işitir. Anne, baba, kardeş, hala, teyze, daha konuşmasını bilmeyen bebeye, kendilerini anlıyormuş gibi hitap ederler. Belli eşya veya insan gösterilerek tekrarlanan kelimeler zamanla onların yerini tutarlar.*" (Kaplan, 2009: 149) Kaplan,

dil öğretiminde kelimeleri ısrarla kullanmanın, aynı sesleri ısrarla çıkarıp aynı işleri yapmanın çocuk üzerindeki koşullamasından bahsetmektedir. Oysa ninnilerin içinde bir de psikolojik dünya gizlidir. Ninnici kendi ruh durumu ve yaşayışına göre tekrar ettiği duyguları çocuğuna aktarır. Bu durum kimi zaman özgüvenli, olumlu çocuklar yetişmesini sağlarken kimi zaman da çaresizliği ve mutsuzluğu öğretir. Bu nedenle anneler ninnileriyle sadece ana dilini ve duyguları öğretmezler. Nasıl hissetmeleri gerektiğini de çocuklarına aşırlarlar.

“Modern psikoloji, insanoğlunun pek az nisbette aklına, pek çok nisbette, gayrişuuruna göre hareket ettiğini ortaya koyuyor. “Gayrişuur” kelimesinden ister fizyolojinin karanlıklarından gelen kuvvetler ister ruh denilen fakat mahiyeti bilinmeyen varlığın derinliklerinde cereyan eden vakıalar anlaşılın, ısrarla belirtilmeye çalışılan nokta şudur ki insanı anlamak için sadece vazih düşüncelerine bakmak kâfi değildir; içte, derinde düşüncelerinde gizli olarak bağlandıkları, karışık, anlaşılmaz bir realite vardır. Onu unutmamak lazımdır.” (Kaplan, 1967: 189). Kişisel hırslar, çöküntüler, yalnızlıklar ninnilerin içinde bu denli yer alırken ninnilerin bireysel boyutunu, gayrişuura dayalı kısmını göz ardı etmek mümkün değildir.

Annenin yansıttıkları çocuğun karakter gelişimini yakından ilgilendirir. Hamilelik döneminde rahat edilmesi ve stresten uzak kalınması gerektiğini söyleyen doktorların hepsi annenin rahatını düşündükleri gibi bebeğin stresten korunmasını da sağlamayı amaçlamaktadırlar. Stresli hamilelikler sonucunda doğan çocukların doğumdan sonraki huzursuzluğu halk arasında bilinen ve çok konuşulan bir gerçektir. Bireyin anne karnından yahut hiçbir şeyi anlamadığını düşündüğümüz zaman dilimi olan bebeklikten itibaren yaşadıklarını biliçaltına kaydetmesiyle geleceğinin temellerini atması psikanaliz yaklaşımını şekillendirmiştir.

Psikanaliz Wilhelm Wundt tarafından ortaya atılmıştır. Psikanalizin en önemli konusu bilinçtir. Bununla birlikte algı, dikkat, tepki, duyum gibi konulara da dikkat çekilir. Psikanalitik yöntemin asıl temeli Sigmund Freud tarafından atılmıştır. Psikanalitik yöntem her ne kadar metin merkezli olsa da metinlerin içeriğine dikkat çekilir ve içerikteki semboller anlamsal olarak yorumlanır (Oğuz vd., 2010: 73-74). Eserlerin psikanalitik yöntemle incelenmesinde sanatçının psikolojik altyapısının, sosyal inançlarının, din öğretilerinin yansımaları keşfedilmeye ve bunlar üzerine yorum getirilmeye çalışılır. Anonim ürünler arasında sayılan ninniler de bir toplumun izlerini, toplumdaki fertlerin psikolojisini yansıtmakta mühim bir yere sahiptir.

Psikanalitik yöntemle mitler, masallar, tabular ve halk arasındaki batıl inançlar incelenebilirken eser incelemelerinde de yine bu unsurlara değinilir.

Psikanalizde bilinçaltını yorumlamada rüyalar da önemli verilerdir. Freud rüyalar üzerine detaylı araştırmalar yapmış ve insanların bastırılmış duygularının rüyalarda gizlendiğini savunmuştur. Karl Abraham da “Rüyalar ve Mitler” eserinde “*Rüya bireyin mitidir.*” ifadesini kullanmıştır. Onun bu sözüne bir okuyucusu da “*Mitler kurumsallaşmış rüyalarlardır.*” eklemesini yapmıştır (Oğuz vd., 2010: 75). Mitler gibi ninniler de toplumların içinde buldukları durumu yahut bireyin hislerini yansıtmaktadır. Freud’un dikkat çektiği rüyaları, annelerin de çok önceden keşfetmiş yahut başka bir deyişle hissetmiş olabileceğini söylemek mümkündür ki rüyalar âlemine gönderdikleri çocuklarını ezgilerle, şiirlerle uğurlamayı görev edinmişlerdir. Ninnilerle uykuya uğurlamada çocuğa nasıl bir insan olması gerektiği, ne tür davranışlarda bulunması nelerden uzak durması gerektiği tembih edilerek çocukların ruh dünyaları şekillendirilmeye çalışılır.

Ailelerin çocuk özlemi çekmesi, uzun yıllar bekleyişin ardından dünyaya gelen çocukların üzerine titreme, onlara duyulan düşkünlük aile fertlerinin psikolojik durumunun çocuğa yansıtılmasıdır. Bu gibi haller sonucunda anne, baba veya ninni söyleyici -herhangi bir- aile ferdi, çocuğu şımartacak kelimelerin dozunu ayarlamadıklarında daha çok küçük yaşlardan itibaren çocuklarda narsistlik temelleri atılmaya başlayabilir. Öte yandan ilginç bir şekilde ninnilerin narsistliğe karşı koruyucu etkisinden de bahsetmek mümkündür. Bu iki tezat duruma değinmeden narsisizmin kökenine bakıldığında Yunan mitolojisinde yer alan Narkissos’a rastlanır.

Sudaki yansımasını gören ve kendisine âşık olan Narkissos aşkına (kendisine) kavuşmaya çalışırken suya düşer ve yaşamını yitirir. Narsisizm kelimesinin hikâyesi bu mitolojik kahramana dayandırılmaktadır. Narsisizm kişinin kendi bedenine duyduğu arzudur. Psikolojik kökeni ise bebeklik çağlarından itibaren yalnızlığa maruz kalmaktır. İhtiyaçları karşılanmayan birey yaşamının ilk zamanlarından itibaren kendi kendisine yetmeye çalışarak zamanla kendisine âşık hâle gelir (Karaaziz ve Erdem Atak, 2013: 46).

Ninninin yaşadıklarını yansıtan, âdeta gönlünden kopan ninnilerin psikolojik bir boyutunun olduğu çok açıktır. Çocuğun karakter gelişiminde, benlik algısında ezgi ile söylenen sözlerin bir telkin yöntemi gibi işleneceği dahası kutsal bir söz kadar derinden benimsenebileceği bir gerçektir. Bu benimseyişte ve söylenen sözleri

kutsallaştırmada önemli bir yön de ezgidir. Her gün defalarca tekrarlanan bu ezgili sözler uyutma işlevi kadar inandırma işlevine sahip olmaya başlar. Çocuk ninnideki sözlerin ve elbette aile içindeki davranışların etkisi ile kendisinin pek çok insandan daha üstün olduğu ya da insanların kendisi için yaratılmış olabileceği fikrine kapılabilir. Bu da narsist kişiliğin dikte edilmesi anlamına gelebilmektedir. Nitekim aşağıdaki ninnide, ninnicinin seviş tarzında bu tür bir yaklaşım bulunmaktadır:

“Ben sana kurban sen bana yok

Çerçiler gelmiş boncuğu çok,

Ben dedim alam sen dedin yok,

Her rengi var, mavisi yok,

Sana lâyük hiçbirini yok! (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 214).

Bu ninnide ninnici çocuğa kurban olduğunu ama çocukta aynı hislerin bulunmadığını dile getirmekle birlikte çevresinde çocuğa denk ve eş olabilecek hiçbir şeyin olmadığını söylemektedir. Boncuklardan ve renklerden bahsederken onlardan hiçbirinin çocuğa layık olmadığını söylese de algılama kısmında farklı anlamlar yüklenebilmektedir. Bu anlamlardan biri de çevrede ona layık hiçbir şeyin olmadığıdır! Çalışmada yer alacak olan pek çok ninnide de diğer insanların çocuğa kurban olmalarıyla ilgili durumlar yer almaktadır.

12 kişilik bozukluğundan biri olan “narsisizm”i psikoloji literatüründe ilk kullanan psikanalitik kuramcı Hevelock Ellis’tir. Yine Masterson narsistlikte üç alt tipten bahsetmektedir: teşhirci, gizli ve değersizleştirici (Turan, 2022: 6). Teşhirci narsistik kişilik bozukluğunda büyülenme ihtiyaçlarını çocuk üzerinden sağlamaya çalışan anne baba figürü görülmektedir. Abartılı şekilde hayran olunacak bireyler gibi yetiştirilen bireyler ileriki yaşlarında da anne ve babasının yaptığı gibi olumlu taraflarını teşhir ederek yaşamaya çalışmaktadır. Gizli narsistik kişilik bozukluğunda ailesi tarafından yeterince onaylanmamış bireylerin kendi ebeveynlerini idealleştirmelerinden sonra kendi çocuklarını da idealleştirme eğilimleri dikkat çekmektedir. Değersizleştirici narsistik kişilik bozukluğunda ise şiddete ve aşağılanmaya maruz kalan çocuğun kendi içsel değersizliğine karşı geliştirdikleri savunma mekanizması etrafındakileri değersizleştirme çabasıdır. Bu üç alt tipe bakıldığında ninnicinin tutumunun ve ninnilerdeki ifadelerin teşhirci narsistik kişilik bozukluğuna etkileri çok açıktır.

Ben kurban olam kurban,

“Dağda darılar kurban,

Gökte arılar kurban,

Nahırda taylar kurban,

Davarda koçlar kurban! (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 214).

Türk kültüründe sıkça kullanılan “kurban olayım” ifadesi bir insanın başka bir insan için adanabileceğini hissettirmekte ve kurban olunan tarafa büyüklenebilme cesareti vermektedir. Ayrıca ele alınan ninnide ninnici sadece kendisinin kurban olmasından bahsetmiyor. Kendisi dışında çevrelerindeki hayvanların da çocuğa kurban olmasından bahsediyor ki bu hayvanlar dinî anlamda kurban niteliği taşımazken sürekli olarak etrafında gördüklerinin kendisine kurban olabileceği fikriyle yetişen çocuklar ileriki yaşlarında hem sosyal hem de bireysel ilişkilerinde büyük problemler yaşayabilir. Evladın paha biçilmez kıymette ve eşsiz gösterilmesi, çevresindekilerin onu bekleyen kurbanlar olarak yansıtılması ninnilerimizde oldukça fazla tercih edilmektedir. Aşağıdaki ninni örnekleri de bunu göstermektedir:

“Dağdaki kazlar,

Tükünü tozlar,

Balama kurban,

Nişanlı kızlar! (Kars)” (Çelebioğlu, 1995: 215).

“Bahçeye kurdum salıncak,

Oğlum gelip sallanacak,

Kızlar gelip yalvaracak!

Oğlum ninni ninni ninni! (Gülнар-İçel)” (Çelebioğlu, 1995: 22).

Ninnilerin narsistliğe yönlendirebileceğine dair verilen örnekler dışında narsistliğe karşı en etkili silah olduğunu da ayrıca hatırlamak gerekmektedir. Ninniler her şeyden önce yalnızlık hissini ortadan kaldıran anne sesiyle söylenen halk edebiyatı ürünleridir. Anne veya annenin görevini yerine getirmeye çalışan herhangi bir ninnici daha konuşmayı bile bilmeyen çocuğa söylediği ninnilerle hem dilini öğretmekte hem sevgisini, ilgisini aktarmakta hem çocuğun sevgiye değer bir insan olduğunu

hissetirmekte hem de yalnız olmadığını göstermektedir. İyi sözlerle bezenmiş bir ninni çocuğun değer algısını geliştirmeye yönelik telkinler arasında olmaya adaydır.

Kişilik bozukluklarından narsisizmin en büyük sebeplerinden birinin erken dönemden itibaren hissedilen yalnızlık olduğundan bu çalışmada bahsedilmişti. Ninnilerin okşama, oynatma, uyutma, oyalama gibi işlevleri çocuğun ninnici tarafından hiçbir an yalnız bırakılmadığına işaretler. Ninniler tuvalet eğitiminden kişisel bakıma, oyun oynamadan hastalık durumuna kadar pek çok alanda “Sen yalnız değilsin!” şiiirleridir. Bu özelliği ile de ninniler doğru sözlerin seçimiyle narsistliğin karşısında durabilecek en güçlü silahlardan biridir.

Ninniler annenin ruhsal durumunu bebeğe aktarırken onun karakter gelişimine ve hayatı algılayış şekline etki eder. Bireyin başarı, aşk, aile gibi kavramlara nasıl bakacağı ve hayatta nasıl bir duruş sergileyeceği ninnilerle şekillenebilir. İnsanların yaşamındaki çoğu başarısızlıkta “beklenti etkisi” söz sahibidir. *“Beklenti etkisi, edebiyat ve psikolojide bir olgudur. “Kendini gerçekleştiren kehanet” ya da “Pygmalion etkisi” olarak da adlandırılan bu olgu; kişinin, bir süre sonra başkalarının (özellikle herhangi bir yanıyla kendinden üstün gördüğü insanların) ona ilişkin beklentilerine denk düşen davranışlar sergilemesi şeklinde açıklanabilir.”* (https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Beklenti_etkisi, 2022) Doğduğu andan itibaren kaderinin belli olduğu telkin edilen bir çocukta mücadeleci ve pozitif düşünceye yöneliş bulmak neredeyse mümkün görülmemektedir:

“Kara koyunun kuzusu,

Alnında kara yazısı,

Gelinlik bir kuzusu.

Ninni kuzuma ninni! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 159).

Ninnilerin bebeğin psikolojisini etkileyerek karakter gelişiminde geleceğe yönelik olumlu veya olumsuz tutumlar geliştirmesine sebep olmak dışında içinde bulunulan andaki psikolojik ve fizyolojik durumlarla ilgili değişikliğe de sebep olabilmektedir. Ağlayan bebekleri susturacak, huzursuz bebekleri güldürecek niteliğe sahip olan ninnilerin fizyolojik durumu etkiliyor olması ciddi bir araştırma konusudur. Farklı sesleri barındıran, değişik ritimler sunan ninniler, bebeklerin gelecekteki ruhsal yapılarını şekillendirdiği gibi o günkü ruhsal durumlarını da belirleyebilecek yahut değiştirebilecek kadar etkili ezgilerdir. Ninniler çok farklı konularda çocukların

hislerine, duygu ve düşünce dünyalarına etki eder. Çocuklar bebekken dinledikleri ninnilerin etkisiyle kimi seveceklerine, kimi sevmeyeceklerine ne yiyip ne yemeyeceklerine, aile bireyleri arasındaki ilişkilere, ailenin şikâyetlerine, istenip istenmediklerine dair pek çok bilgiye sahip olarak bu konularda tutum geliştirebilirler.

a. Çocukta Aile Bireyelerine/ Akrabalara Karşı Tutum Geliştirilmesi

Türk örf ve âdetlerinde akrabalık, kan bağı oldukça önemli bir konumdadır. İnsanlar bebeklikten itibaren akrabalık ilişkilerine değer vermeye yönelik şekilde yetiştirilir. Masallar, hikâyeler, efsaneler, ninniler, atasözleri gibi halkın içinden doğan edebiyat ürünleri anne babaya ve büyüklere saygı, yaşlılara hürmet, küçüklere sevgi gibi toplumun temelini oluşturan duyguları konu edinmektedir. Ana babasına karşı geldiği için taş olan, annenin kaybı neticesinde üvey ananın eline kalan, yaşlı anasına baktığından Tanrı tarafından olağanüstü şekilde ödüllendirilen çocuklara Türk masallarında ve efsanelerinde sıkça rastlanır. Bu anlatılar yalnızca çocuğu oyalamak için icra edilmemektedir. Çocuğun içine aile sevgisi, büyüklere saygı gibi duyguları aşılıp onların düşünce yapılarıyla davranışlarını yönlendirmek hedeflenmektedir.

Türk toplumunda kıssadan hisse çıkarmak önemli bir gelenektir. Bu nedenle günlük hayatta bir durum özetlenmek istendiğinde atasözleri yardıma koşmaktadır. Ailenin önemini, genetik aktarımını, çocuğun gerekliliğini, büyüklere gösterilen ilgiyi atasözlerinde görmek alışıldık bir durumdur. “Otu çek köküne bak”, “Armut dibine düşer”, “Anasına bak kızını al”, “Ön tekerlek nereye giderse arka tekerlek de oraya gider”... gibi atasözleri genetik benzerliğin yanı sıra davranış şekillendirmede de ailenin ne derece büyük bir yeri olduğunu gösterir. “Ağaç yaprağı ile gür olur”, “Bir elin nesi var iki elin sesi var” gibi atasözleri ise çokluğun güç getirdiğini ifade etmektedir ki bu sözlerle soyun devamının, geniş ve kalabalık aile olmanın önemiyle birlikte aile bireyelerinin değeri de vurgulanmaktadır.

Bir dilin söz varlığı o dili konuşan milletin karakteri hususunda önemli ipuçları verir. (Emiroğlu, 2012: 1692). Türk dilinde yaşayan yerli ve yabancı akrabalık isimlerine bakıldığında Türkçe kökenli akrabalık isimlerinin fazlalığı da Türklerin akrabalık ilişkilerine geçmişten bugüne büyük bir önem verdiğini gösterir. Ninniler de aile olmanın önemini, aile bireyelerine karşı gelişen tutumu gerek bireysel gerekse sosyal boyutlarıyla gözler önüne sermektedir.

Ninnilerde ninnici hem kendisini hem de kendisi için değerli olan başka kişileri de sözleriyle çocuğa sevdirmeye çalışır. Bir anne kendisinin çocuk için ne kadar önemli olduğunu, çocuğun her şeyiyle ilgilendiğini sözleriyle belirtirken bir yandan çocuğun babasına karşı olumlu ve olumsuz tutum geliştirmesine de neden olur. Babadan şikâyetçi olan bir anne çocuğuna aynı duyguları aşıladığı gibi eşinden memnun olduğu takdirde de kalbindeki hisleri çocuğa ninnileri vasıtasıyla geçirebilir. Çocuklar büyürken sözcüklerin sihriyle annenin duygularının taşıyıcısı olurlar.

Ninnilerde çocukları yönlendiren ninnici, mesajını kimi zaman anne kimi zaman hala/teyze kimi zaman da nine olarak verir. Her şekilde erkeklere göre kadınların ninnilerde daha aktif olduğu açıktır. Ninelerin ninni söylemesi genel olarak rastlanan bir durumdur ve ninni vasıtasıyla nineler sevgilerini torunlarına aktarır. Dedeler için biraz daha farklı bir durum söz konusudur. Ninnilerde dede sevgisi çocuğa dede tarafından aktarılmaz. Bu aktarımı genelde ninnici yapar. Dedesinden bahsederek çocuğa hem dedesini öğretir hem de sevdirebilir. Bu şekilde çocuğun daha az iletişimde olduğu, daha az oynadığı, gördüğü veya çok uzakta olan dedeler de unutturulmamış veya tanıtılmış olur. Dedesinin kim olduğu, çevresi, toplumdaki nüfuzu, ünvanı, lakabı da çocuğa ninnilerde öğretilir:

“Bebeğimin beşiği bakır

Yuvarlanır takır takır

Dedesi Hacı Bekir

Ninni kuzum ninni” (Özdemir ve Sarı, 2020: 127)

Anne dedenin kim olduğuna değinerek dedenin sıfatından bahsetmiştir. Annenin bu ninnide dedenin toplumda sevilen sayılan biri olduğu için övgü niteliğinde dedenin nüfuzlu gücünden bahsettiği düşünülmektedir. Ninnilerin çoğunda ninnicinin duygularının, bakış açısının çocuğa yansıtıldığını söyleyebiliriz. Ninni söyleyenin genellikle anne olduğu düşünüldüğünde ninnilerde anne tarafındaki akrabalara daha sempatik bir yaklaşım olduğu görülür. Ninnilerde halalar, amcalar, babaanneler için daha olumsuz bir tablo ortaya konurken teyzeler, dayılar, anneanneler için daha ılımlı ve övgü dolu ifadeler yer verilir:

“Bahçelerde biter kayısı,

Altına dökülür iyisi,

Yavrumun hani koç dayısı?

Ninni yavrum ninni! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 275).

Ninni söyleyen kişi anneyse ninnilerde amca-dayı ve hala-teyze karşılaştırması yapıldığına anne tarafının daha prestijli sayıldığına tanık oluruz. Annelerin hissettiklerini yansıtan ninnilerde teyzeler iyi taraftır, halalar çok söylenen, dırdırcı taraftır. Yine halalar ve amcalar iyi giyinmeyi bile beceremezken dayılar gösterişli kıyafetlere sahip kimselerdir:

*“Cici cici teyzesi var,
Kır bıyıklı lalası var,
Çok söylenir halası var,
Güzel bir babası var! (İstanbul)”* (Çelebioğlu, 1995: 275-276).

*“Dandin dandin danaları var,
Yırtık donlu halaları var,
Pırpıt donlu amcaları var,
Uzun kürklü dayıları var!*

Ninni yavrum ninni! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 276).

Anne aileye gelin olarak katılmıştır ve kendisine rakip olabilecek diğer kişilere karşı geliştirdiği tutumu evladına yansıtacak ninniler söylemekten geri kalmaz. Aileye gelin olarak gelen yengeler bu listenin başını çeker:

*“Dandini dandini danisine,
Oğlum gitmiş yengesine,
Yengesi bir fesat kadın,
Soğan koymuş torbasına! (Bandırma)”* (Çelebioğlu, 1995: 277).

Annenin yaşadığı zorluklar ve ilgisizliklerden dolayı kendi ailesindeki bireylere karşı eleştirel bir tutum geliştirmesi neticesinde söylediği ninniler de vardır. Bu tarz ninnilerde annenin yakınmalarından teyzeler ve dayılar da nasiplerini alır:

*“İstanbul’un kuyuları,
Çayır çimen kıyıları,
Ne hayırsız dayıları!
Uyu yavrum ninni! (Kılbasan-Karaman)”* (Çelebioğlu, 1995: 279).

Ninnilerde kimi zaman babaanneler, anneanneler, halalar, teyzeler, babalar ve bakıcılar da (deyim yerindeyse) sazi eline alır. Baba tarafının ağzından çıkan ninnilerde de annenin güzelliğinin, temizliğinin olumsuz bir tutumla eleştirildiğini görürüz:

*“Huylulu huylulu halası var,
Bir kirlice anası var,
Yumuş arıtmış başını,
Yumruk gibi kenesi var! (Yozgat)”* (Çelebioğlu, 1995: 279).

*“Dandin dandin danadan,
Doğmuş bebek anadan,
Böyle güzel doğar mı?
Öyle çirkin anadan! (Konya)”* (Çelebioğlu, 1995: 269).

Bir çocuğun büyütülmesinde anne tek karar merci olmak isteyebilir. Buna rağmen çekirdek ailenin yalnız yaşamadığı evlerde bilhassa Türk kültüründe babaannenin de bu sürece aktif olarak katıldığı bilinir. Bu gibi durumlarda çocuğun ninnicileri aynı anda sanatlarını konuşurmak zorunda kalır ve gelin-kaynana atışması şeklinde ninniler oluşur:

*“Kaynana:
Yarısı da yavrumun yavrusu,
Yarısı da yılan yavrusu, ninni! Gelin:
Çarşıdan aldım kilimi,
Tut kaynana dilini,
Akşama oğlun gelirse
Kırar kaynana belini, ninni! Kaynana:
Dandin dandin danadan,
Esirgesin yaradan,
Senin gibi şah balaban,
Nasıl doğmuş bu pis anadan? Ninni!
Gelin:
Kaynanayı n’apmalı?
Merdivenden atmalı,*

*Tıngır mıngır inerken,
Seyrine de bakmalı, ninni! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 283).*

Türkiye Türkçesi ile verilmiş ninni örneklerinde görüldüğü üzere çocukta aile bireylerine karşı olumlu veya olumsuz düşünce geliştirme oldukça sık başvurulan bir durumdur. Ninni söyleyenin kim olduğu, çocuğun hangi tarafa daha samimi duygular besleyeceğini ya da kim gibi düşüneceğini belirler. Elbette ninnilerde aile bireyleriyle yaşanan olumsuzlukları çocuğa yansıtmak onaylanacak bir hareket değildir. Çocuğu daha küçücükken taraf seçmeye zorlamak hem bebeğe hem de eleştirilen aile bireylerine, akrabalara karşı haksızlıktır. Çocuk yetiştirme konusunda ninnicinin elinde ninni gibi büyük bir güç vardır. Bu gücü isteyen sihirli bir değnek gibi kullanıp çocuğa mutluluk becerisi kazandırabilirken isteyen bir silah gibi kullanıp çocuğun içindeki sevgi gücünü öldürebilir.

b. Ebeveyn İlişkilerinin Çocuğa Yansıtılması

Anne babanın gerek evlilik öncesinde gerek evlilik sonrasında gerekse çocuğun doğumundan sonra yaşadıkları da ninniler içinde kendisine zemin bulur. Özellikle evlilik sonrası düzeni değişen, yeni bir aileye, yeni bir hayata alışmaya çalışan annenin yaşadığı durumlar ve kişiler arası ilişkiler de bebeğe aktarılır. Bir bebek doğduğu andan itibaren annesi ile konuşmaya, annesinin dert ortağı olmaya alışkındır. Ninniler bebekleri aile sırlarına ve annenin hassasiyetlerine ortak eder, onları aile içi ilişkilerden haberdar eder.

“Dandini dandini danalar,

Anası ocak cilalar,

Babası avrat kovalar!

Ninni yavrum ninni! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 270).

Yukarıdaki örnekte anne çocuğuna doğrudan babasını şikâyet ederek ebeveynlerin birbirine karşı tutumlarını yansıtır. Anne kendisinin tüm gün ev işleriyle uğraştığını söylerken bunları yapmanın kendisini çok da memnun etmediğini “Anası ocak cilalar” ifadesi ile belirtmektedir. Kocasıyla olan ilişkisini ve kocasının tavırlarını hatta kendisini aldatmasını çocuğuna şikâyet etmektedir. Ninnicilerin değindiği bir başka konu da ikinci evliliğdir. Aşağıdaki ninnide de anne, eşinin ikinci kez evlenmek istediğini söylemektedir:

*“Kara tavuk tepeli ninni,
Kulakları küpeli ninni,
Baban evlenmek ister ninni,
Şimdiki kızlar neşeli!
Ninni dedim gözüne ninni!
Uyusun süzüle süzüle ninni (Tiraz-Mânisa)” (Çelebioğlu, 1995: 297).*

*“Dam üstünde dolu testi,
Ilgıt ılgıt yeller esti,
Baban bizden selam kesti
E, e ninni hu, hu ninni! (Gediz)” (Çelebioğlu, 1995: 297).*

Yukarıdaki ninnilerde anne, babadan şikâyetçidir. Birinci ninnide annenin aile için kendisini adaması ve çok çalışmasına rağmen babanın başka kadınların peşinden koştuğu anlatılırken ikinci ninnide babanın ikinci bir evlilik yapmak istediği söylenmektedir. Üçüncü ninnide ise kadın eşinin sadece kendisi ile ilgilenmeyi kestiğinden değil bebeği ile ilgilenmeyi de kestiğinden de söz eder. Bebeğine söylediği ninnide “biz” diyerek hem kendisinden hem de bebekten selamı kestiğini ifade eder. Babanın vurdumduymazlığını, çocuğuna karşı ilgisizliğini ve aile hayatına özen göstermeyişini yine aşağıdaki ninnilerde görebiliriz:

*“Çıktım baktım yollar ıssız,
Para buldum yazısız,
Senin baban hayırsız!
Ninni yavrum ninni! (Çatalköyü-Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 297).*

*“Ninni derim naçar naçar,
Gökte kırlangıçlar uçar,
Baban duymaz hemen uyur,
Anan uykusuzluk çeker! (Kastamonu)” (Çelebioğlu, 1995: 298).*

Ninniler sadece olumsuz ebeveyn ilişkilerine örnek teşkil etmez. Aynı zamanda olumlu ilişkilerden de söz eder. Anne tamamen hissettiklerini ve yaşadıklarını bebeğine aktarır. Eşinden memnun olan, eşine kırgın olmayan ve onu seven annelerin kocalarıyla ilgili olumlu bir tablo oluşturdukları onları şikâyet etmek yerine çeşitli sözlerle övdükleri görülür:

“Dandini dandini danalı bebek,

Elleri bağlı kınalı bebek,

Babası pek mülayim,

Annesi dersen huri melek! (Kastamonu)” (Çelebioğlu, 1995: 270).

“Bir meleksin bakışın

Babanı andırıyor

Cân oyalandırıyor

Seni yavrum severim ninni” (Kunos, 2013: 65)

Babanın pozitif kişiliği de ninnilerde yansıtılabilmektedir. Aşağıdaki ninnide anne babanın gülmek istediğini söylerken onun iyi yaşama, mutlu olma güdüsüne sahip olduğunu bildirmiş olur. Ancak sadece babanın gülmek istediğini söylemekle kalmayıp ardından kendisinin ağlamak istediğini söylediğinde bireysel olarak babadan bağımsız bir hüznün yerine babanın yaptıklarına bağlı olarak gelişen hüznü hatırlatır. Dolayısıyla babanın gülme ihtiyacı bencillik çerçevesine alınmış olur.

“Dandini dandini daslarım,

Oğlumu balla beslerim!

Babası gülmek ister,

Ben ağlamak isterim! (Kastamonu)” (Çelebioğlu, 1995: 310).

Çocukların karakter gelişiminde ilk rol anneye ve babaya aittir. Onların birbirlerine hitapları, davranışları, birbirleri ile ilgili düşünceleri çocuğun aile ve eş olma bilincinin birincil basamağıdır. Söz konusu edebiyat ürünü kadınların ellerinde şekillendiğinden aile ilişkilerini yansıtmada genel olumsuz bir tavır dikkat çekmektedir. Ninniler evin içinde kalan, çocuk büyütme gibi zor bir sürece dâhil olan

kadının sessiz çılgınlıkları haline gelebilmektedir. Çocuğa yansıtılan olumsuz duygular gibi olumlu duyguların da var olduğu görülmektedir. Ne yazık ki ebeveyn ilişkilerini yansıtmada ninnilerin daha çok olumsuz duyguları aktarma platformu olarak kullanıldığı bir gerçektir. Psikolojik gelişim için kulağa hoş gelmeyen bu durum bazı gerçeklerin çocuklar tarafından daha kolay kabullenilmesine ise en büyük yardımcıdır. İçine doğduğu dünyayı daha tecrübe etme fırsatı bulamayan kundaktaki bir bebek, anne-babasının ilişkileri hakkında fikir sahibi olabilmekte ve onları oldukları gibi kabul etmeye ilk adımı atmaktadır.

c. Annenin Çocuk Sahibi Olma İsteğinin Yansıtılması

Ninniler şüphesiz ki çocuğa verilen değeri gösteren metinlerdir. Kimi zaman şikâyetle, hüznle, bıkkınlıkla söylenmiş olsalar bile sonucunda çocuğu uyutmak, eğlendirmek, oynatmak gibi sebeplerle kısacası çocuk için icra edilen şiirlerdir. Çocuk sahibi olmak, soyu devam ettirmek; milletler açısından geleceğin teminatıdır. Dede Korkut hikâyelerinde de çocuğun önemini görürüz. Çocuksuzluk bir lanet gibi görülürken çocuk sahibi olmak kıvanç ve onur duyulacak bir durum olarak görülür. Bu nedenledir ki Dede Korkut hikâyelerinde Bayundur Han'ın toyunda hiç çocuğu olmayan Allah tarafından cezalandırılmış olarak görüldüğünden şölenlerde de toplumca cezalandırılarak kara otağa layık görülür: “*Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçe altına döşen, kara koyun yahnısından önüne getirün, yerise yesin, yemez ise kalksın gitsün. Oğlu olanı ağ otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun. Oğlu kızı olmayanı Allah Taâla kargayıptur, biz dahı kargarız, bellü bilsin.*” (Gökyay, 2006: 1046). İfadesinden de anlaşılacağı üzere toplumsal açıdan çocuk sahibi olanla çocuksuz olan ayrılmakta, çocuk sahibi olmayan hakir görülmektedir. Eskilerden bugüne kadar yer bulmuş bu hisler ninnilerde de karşımıza çıkmaktadır. Çocuk sahibi olmak pek çok insanın en büyük hayallerinden biridir. Çocuk sahibi olmak isteyen anneler isteklerini hamilelikten çok daha önce yaktıkları türkülerde, söyledikleri ninnilerde dile getirirler:

“Bir oğlum olsa da kestirsem bari,

Emmisine, dayısına göstersem bari,

Ya ver muradımı ya al canımı! (Malatya)” (Çelebioğlu, 1995: 97).

Çocuk sahibi olamayan bireyler kimi zaman toplum tarafından dışlanır kimi zaman da kendilerini eksik hissederler. Bazı kültürlerde evlilikler çocuksuzluk

nedeniyle büyük yaralar alabilir hatta bitebilir. Evliliğini korumak isteyen -özellikle- kadınlar yaşamış oldukları acılar için türkü yakarlar. Bazı kadınlar da güçlkle sahip oldukları bebeklerine anne karnından itibaren yaşadıklarını anlatan ninniler söylerler. Özellikle toplum tarafından dışlanan, eşinin ailesi tarafından hor görülen ve eşi tarafından istenmeyen bu kadınlar içlerindeki fırtınaları ninnilere taşırlar.

“Meyvasız ağaçların dibine de

Oturulmaz da kuzum nen, nen, nen, nen!

Şu çektiğim kara yazılar,

Evlatsızlık yüzündendir kuzum, nen, nen, nen! (Ulubey-Uşak)” (Çelebioğlu, 1995: 101).

Doğrudan Allah’a yakarış şeklinde olan ninnilerde annelerin isyan seslerini duymak mümkündür.

“... Küçük kazanda yemek pişiyor,

Oynayan çocuklara gönlüm düşüyor,

Doğurmazsam köpek beni boşuyor!

Nolur Mevla’ m nolur ihsanın yok mu?

El kadar et versen o bana çok mu?

Kuyumcular döker sırma kuşağı,

Mevla’ m esirgemiş oğul uşağı,

Kocamın yanında düştüm aşağı.

Ya ver muradımı ya al canımı,

İstemem ben böyle can sağlığını!... (Çorum)” (Çelebioğlu, 1995: 99).

Kadınların isyanlarından kendilerini ne derece kötü hissettikleri anlaşılmaktadır. Çocuk sahibi olmak uğruna kendi sağlıklarından, canlarından vazgeçtiklerini yaktıkları türkülerle; taş bebeklere, boş beşiklere söyledikleri ninnilerle herkese duyurmaktadırlar. Çocuk sahibi olunamadığı için yaşanan korkuların, eşlere sitemlerin, Tanrı’ya isyanın yer aldığı ninnilerden başka bir çocuk sahibi olduğu halde daha fazla çocuk isteyen annelerin sesini duyuran ninnilere rastlamak da mümkündür. Örnekteki ninnide bir çocuk doğduğu halde ikiz olmadığı için hayıflanılmaktadır:

“Dandini çanak yoğurdu,

Anası oğlan doğurdu.

Nolaydı ikiz olaydı,

Âlemde sekiz olaydı!

Ninni yavruma ninni! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 98).

d. Alkış-Kargış Mahiyetinde Ninnilerle Duaların Ve Bedduaların Yansıtılması

Alkış ve kargışlar Türk toplumunun içinden geçenleri sanatsal olarak yansıtmasıdır. Ninnici etrafındaki kişileri olumlu ve olumsuz yönleriyle ele alır, eleştirir. Sevgi duyulan ve kendisinden iyilik görülen kişiye yeterince teşekkür edemediğini düşünenler, karşısındakini övmeye, onun güzel özelliklerini hatırlatmaya başlarlar. Güzel özelliklerin baştan savma sıralanması günlük dilde bile bıkkınlığa sebebiyet verebilecekken sanatın tılsımından faydalananlar dizdikleri kelimelerden yaptıkları övgü kolyesini övmek istediklerinin boynuna geçiriverirler. Böyle sanatlı övgüler estetik oluşlarından dinlenilmesi sevilen türler haline gelir. Türk edebiyatı içinde sanatlı övgülerle teşekkür ve dua bildiren türün adı alkıştır. “Türk milleti, İslam dininin esaslarına uygun bu duâlarla birlikte Tanrı’ya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde nazım veya nesir olarak sâde bir şekilde ulaştırmaktadır. Umumiyetle anonim olan, bedenî, ruhî, iktisâdî, içtimâî ve dinî ihtiyaçlarını meydana getirdiği bu duâlar, atalar sözü gibi, hüküm bildiren müsbet dilek mahsulleridir. Eski Türkçemizde “alkış: öğme” denilirdi.” (Elçin, 2004: 662). Alkış kelimesi alkamak fiilinden gelir. Eski Türkçede alkamak övmek anlamına gelmektedir (Sevinçli, 2015: 98).

Annelerin bebeklerine duydukları sevginin anlatılmasına gerek bile yoktur. Ninni söyleyen anneler, bebeklerinin kendi gözlerindeki değerini müdahalesiz halde ninnilerde yansıtmaktadırlar. Anne veya bebeğin yakınlarından olan ninniciler, bebeği güzelliği, usluluğu, akıllılığı ile över; ömrü, bahtı, hayatında hiç yokluk görmemesi, bolluk ve refah içinde yaşaması hatta lüks bir hayatının olması ile ilgili bebeğe dua eder:

“Aktır oğlumun aklığı,

Öter dağların kekliği,

Görmesin çocuğum yokluğu!

Ninni, ninni, yavrum ninni! (Isparta)” (Çelebioğlu, 1995: 102).

Zenginlik içinde yaşaması istenen bebek aynı zamanda Allah tarafından korumaya alınarak huzur ve güven içinde yaşmalıdır. Bu nedenle ninnilerde bebekler Allah’a teslim edilirler. Allah’a teslim edilen bebekte uyumadan önce en güvenli adrese teslim edildiğinin bilinci oluşturulmaya başlanmaktadır.

“Dağda davarın kışlasın,

Ovada çiftin işlesin,

Seni yaradan bağışlasın.

Uyusun oğlum ninni! (Çankırı)” (Çelebioğlu, 1995: 104).

Annelerin, teyzelerin, halaların, ninelerin gözünde bebekler birer prens ve prenestir. Bu nedenle onlara yakışan hayat padişahlara, vezirlere layıktır. Ninnicinin hayaline, arzusuna göre bebek büyüdüğü zaman köşklere yaşmalı, insanlar tarafından kendisine hizmet edilmelidir. Kalplerdeki gerçekdışı veya gerçek olabilecek nitelikteki hayaller ninnilerde ortaya dökülür. Bu tarz ninniler dua özelliği taşımaktadır. Dualarla uyutulan çocuk duaya layık görülüp övüldüğünden ninniler alkış niteliği de kazanmaktadır.

“Dandini dağışlaya,

Hak bana bağışlaya,

Köyden recalar gele,

Köşkünü nakışlaya! (Elazığ)” (Çelebioğlu, 1995: 104).

Ninnici bebeği başkalarına dua etme yoluyla da övebilir. Aşağıdaki ninnide bunun örneğini görmekteyiz. Bahsedilen öyle güzel bir bebektir ki değerden düşmüşlere değer kazandırır, dertlilere derman olur:

“Allah bundan kuşlara da ver,

Karıyıp kocamışlara da ver,

Kül dibinde kalmışlara da ver,

Derdinden ölmüşlere de ver,

Er gözünden düşmüşlere de ver,

Tanrı bunun tayını ver,

Okunu gizlet yayını ver. (Kars)” (Çelebioğlu, 1995: 103).

Beddua türünün edebiyattaki karşılığı kargış kelimesi, kargamak fiilinden gelir (Sevinçli, 2015: 98). Kargış, “*Kargıma işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, telin, beddua, ilenç, alkış karşıtı.*” (<https://tr.m.wiktionary.org/wiki/kargış>, 2021) anlamlarına gelmektedir. Bedduanın doğrudan şahsa söylenmesi, kötü kelimelerin kısa ve net şekilde kullanılması ayıp görülecekken söylenecek sözlere sanat katma yoluyla bedduaların daha kabul edilebilir hale getirilmesiyle kargışlar oluşur. Kargışlar kısa olduğu zaman içinde mecazlar barındıran, uzun olduğunda ise ses sanatlarıyla ahenkli icra edilen beddualardır.

“*Kargış insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerin zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir. Hayatta adaletsizliğe uğramış, küfrân-ı nimetle karşılaşmış insanın vicdanında uyanan isyan ve hiddeti susturma çârelerini araması gayet tabiidir.*” (Elçin, 2004: 662). İnsanlar haksızlık karşısında destek bulamadıklarında son çare olarak haklarını dualarıyla almak isterler. Hal böyleyken dudaklardan çeşitli kötü dualar dökülür. Beddua ederken kişinin en büyük arzusu rahatlamadır. Beddualarla içine su serpmeye çalışan insan karşısındakinin vicdanını da harekete geçirmeye çalışır.

Kötü sözlerin bile sanatla söylenebildiğini gösteren kargışlara ninnilerde sık sık rastlanır. Ninnilerde özellikle bebeğin doğumuyla birlikte anne, etrafında kendisini kıskandığını düşündüğü kişilere veya bebeğine nazar değdirdiğine inandığı kişilere karşı olumsuz sözler, hakaretler veya beddualarda bulunmaktadır.

“Ninnilerim var olsun,

Koynun dolu nar olsun,

Narın düşün çatlasın,

Düşman gözün patlasın! (Isparta)” (Çelebioğlu, 1995: 115).

Kadınların hamilelik dönemindeki ve doğum sonrasındaki hormonal değişiklikleri onları çok daha agresif, bebeğe bağlı, kırılgan, hızlı kızıp üzülen bir insan haline çevirebilmektedir. Özellikle annelerin ninnilerinde bebeğin etrafında iyi niyetli olmayan veya niyeti tam olarak belli olmayan kişilere ağır hakaretler edip beddua ettikleri görürülür:

“Uzun çaylar uzamasın,

Güller taze bezemesin,

Yavruma söyleyen diller,

Hasta olsun gezemesin, ninni! (Beyşehir)” (Çelebioğlu, 1995: 115).

Nazardan korkan anne veya genel anlamda ninniciler, bebeğin üstünde gözü olanların gözünün çıkmasını, bebek hakkında konuşanların hastalığa tutulmalarını hatta bebeğin kötülüğünü isteyenlerin ölmelerini bile dileyebilmektedirler.

“Kızım gider pazara,

Uğratırlar nazara,

Kızıma ölsün diyenler,

Kendisi girsin mezara! (Adana)” (Çelebioğlu, 1995: 115).

Duyguların sıradan bir dille ifade edilip karşıdakinin kötülüğünün istenmesi klasik bir beddua olarak değerlendirilirken bedduaların kafiye, aliterasyon ve asonans gibi müzikalite katan öğelerle ve anlamsal bakımdan mecazi vurgulamalarla sanatlaşmaya başlamasına ninnilerde şahit olunmaktadır.

e. Şikâyetin Bildirilmesi

Ninni söyleyen kişi gündelik hayatının akışını, hayatındaki zorlukları, yaşadığı üzüntüleri ve bunları kendisine yaşatanı şikâyet ederek bebeğini bu şikâyete şahit tutar. Bugün geçmiş yaşantının, bebeklik döneminin insan psikolojisine ve ileriki yaşlarda bireyin tercihlerine ne denli etki ettiği çokça tartışılıp dikkate çekilen bir konudur. Çocuklar bebeklik döneminden itibaren şahit oldukları davranışları ve sözleri kaydederler. Burada dikkati çeken ise annenin bunu biliyor gibi davranmasıdır. Anne çocuğuna hayatının gerçeklerini sezdirmekten öte ezberletmek istercesine ninnilerinde defalarca tekrarlamaktadır. Bu tekrarlar esnasında annenin katharsis yaşaması ve olumsuz duygularını dillendirerek onlardan sıyrılma çabası da ninnilerin başka bir psikolojik boyutunu işaret etmektedir.

“Araza saldım testi,

Çingillamadan geçti, Felek gel isbat eyle,

Hangi günüm hoş geçti!

Balama laylay laylay! (Kars)” (Çelebioğlu, 1995: 308).

“Bebeğin beşiği çamdan,

Su sızıyor yufka damdan,

Kurtulur mu gelin gamdan?

Ninni ninni ninni hû! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 309).

Kadınlar zor anlarında, duygusal olarak kendilerini bitik hissettiklerinde ninnilerin ardına sığınır. Anne olacaklarını öğrendikleri andan itibaren bir bedende iki kişi olma fikriyle karşılaşan anneler stresleriyle başa çıkma yollarından biri olarak ninni söylemeyi tercih ederler. İrlanda’da hamile kadınlarla yapılan bir çalışmada kadınların duygusal anlamda yoğunluk içinde olduklarında ninni söylemeye yöneldikleri görülmüştür. (Karaca ve Öngün, 2017: 30). Bu çalışmada ninniler, anlamsal boyutun dışında müzikle teselli olarak görülmektedir. Kadınlar içinde sakladıkları duyguları kimseye anlatamadıklarında, kimse tarafından anlaşılamadıklarında efkârını çocuklarıyla paylaşmayı tercih ederler:

“Havuzun başına gelmesinler,

Bugün efkârliyım açmasın güller,

İçimdeki yarayı ne bilsin eller!

Kuzum ninni yavrum ninni! (Sille)” (Çelebioğlu, 1995: 311).

“Evine vardım taş ile, Kapıyı vurdum taş ile,

Nere varam garip baş ile!

Ninni yavrum ninni! (Isparta)” (Çelebioğlu, 1995: 310).

Şikâyetlerin sunulduğu yukarıdaki ninnide kadın aile hayatında huzursuz olduğunu, evden uzaklaşmak istediğini, kendisini yalnız ve kimsesiz hissettiğini dile getirmektedir. İç dünyası ile birlikte kadın ninnilerde sağlık durumu hakkında bilgi vererek belki de kimsenin ilgisini çekmeyen hastalıklarını evlatlarına anlatmaktadır:

“Karşı dağda kar yağmaz mı?

Kar yağar da ağarmaz mı?

Midesinde derdi olan,

Günden güne sararmaz mı

Ninni yavrum ninni! (Yalvaç)” (Çelebioğlu, 1995: 313).

Yaşadıklarının etkisiyle zorluklar gören, sağlığını ve enerjisini günden güne kaybeden bir kadının bu durumu, çocuğuna sansürlü bir şekilde yansıtmasının pedagojik açıdan ne kadar uygun olduğu tartışılır ancak katharsisin gerçekleşmesinde bebeğe söylenen sözlerin, ninnilerin büyüsel bir etkisi olduğu da açıktır. Anne bebeğini de kendi duygusuna hapseder ve akli ermeye başlayan bebek, annesiyle aynı şeyi düşünmeye başlar. Böylece kadın kendisine bir dert ortağı bulur. Bu dert ortağı onu, kendisi kadar iyi anlayacak olan ve ona muhtaç birisidir. Kendi yaşadıklarını anlatırken bile çocuğuna onu ne çok sevdiğini ifade etmekten geri durmaz. Bebeğinin kendisini hissettiğinden o kadar emindir ki haddinden fazla üzülmeye gönüllü razı gelmediği için tek ümidinin bebeğini büyütme olduğunu bebeğine açıkça söyleyip bebeğine onu asla bırakmayacağını da sezdirmektedir. Yaşadığı zorluklara rağmen onun temel ihtiyaçlarını karşılayacağını belirtmektedir:

“Ninni derim gitmez oldu dizlerim,

Ağlamaktan görmez oldu gözlerim,

Yalnız seni büyütme emelim!

Ninni balam ninni! (Van)” (Çelebioğlu, 1995: 314).

“Yanık yanık horoz öter,

Öter horoz derdim artar,

Benim derdim bana yeter!

Emzireyim yavrum seni! (Çankırı)” (Çelebioğlu, 1995: 316).

Bir insanın yalnızlığını ne denli sanatlı bir şekilde ifade edilebileceği aşağıdaki ninnide görülmektedir. Bir annenin yapayalnız kalışında yine tek dert ortağı yalnızlığını anlattığı evladadır:

“Şu dağların yolu düzdür,

Hep geceler bana gündüzdür,

Senin anan pek yalnızdır!

Şahindir kuzum ninni! (Buldan)” (Çelebioğlu, 1995: 315).

Gönlündeki yangınları ninnisine aktaran anne, kendi öksüzlüğünden ve yetimliğinden de bahsedebilmektedir. Anne ve babasının ölümüyle yalnız kaldığını, karalar bağladığını kendisinin tek dert ortağı olan çocuğuna ifade etmektedir. Ninnilerini söyleyen anne için çocuğu, bir evlat olduğu kadar onun derdini dinleyen bir sırdaş vasfını da taşımaktadır:

“Uzun kuyunun üstüyüm,

Karalı giydim pozluyum,

Anam babam öleli,

Tâ o günden yaşlıyım ninni! (Adana)” (Çelebioğlu, 1995: 316).

Anasını, babasını kaybedip bir başına kalan kadınlar kadar ana-babasının etkisiyle mağduriyet yaşayan kadınlar da duygularını beşik başında ifade etmektedir. Ailesinde değer görmeyip ebeveyn şefkati ve sevgisi hissetmeyen insanların kaderi, evlilik hayatlarında da aynı olabilmekte ve bu insanlar değersizliği bir alın yazısı gibi değerlendirebilmektedir. Alın yazılarını değer görmezlik ve sevgisizlik üzerine tahayyül etmeye başlayan anneler veya anne adayları kendi ebeveynlerini yine evladına anlatmayı tercih ederek ninniler söylemektedir.

“Aşağıdan gelen akbaba kuşu,

Toplum toplum ine gözümün yaşı,

Anadan babadan gülmeyen başı,

Gide de yad ellerde güle mi?

Ninni yavrum ninni! (Buldan)” (Çelebioğlu, 1995: 329).

Toplumumuzda malların çok bölünmemesi amacıyla, töreye uygun olduğu gerekçesiyle, yabancılara karışma korkusuyla zoraki evlilik yaşayan insanlar bulunmaktadır. Özellikle çocuk yaşta evlilikler ve akraba ile evlenme zorunluluğu hem kadın hem erkekte derin yaralar oluşturmaktadır. İnsanlar ağabeyi, ablası, kardeşi gibi gördüğü yakın akrabaları ile evlendirilirken hissettiklerinin hiç önemsenmemesi ve onların hayatlarıyla ilgili kararların başkaları tarafından verilmesi türküler yakılmasına sebep olmuştur. Erkekler bu hüznelerini türkülerde daha geniş topluluklara

belirtebilirken kadınlar ev içinde, beşik başında çocuklarına durumlarını ifade etmektedir. Annelerin yüreklerindeki acıyı anlatırken kendi hüznlerine neden olan aile bireyleri hakkında bedduaya varacak sözlerde buldukları görülmektedir:

“Al eyvana bir yatak serdim gül gibi ley,

Emmim oğlu koynuma girdi el gibi ley,

Elim attım çul gibi ley!

Anam beni güldürmedi, gülmesin,

Dokuz yorgan parçalasın ölmesin!

Al eyvana bir yatak serdim yumuşak,

Emmim oğlu koynuma girdi bir uşak,

Öpmesi yok, sevmesi yok konuşak!

Nenni diyem yatırayım uyusun,

Uyusun da nenni diyem büyüsün!” (Çelebioğlu, 1995: 53).

Ninnilerin ne denli karışık duyguları içinde barındıran, girift bir tür olduğu örneklerle sabittir. Annenin şikâyetinde bulunurken, hayatının hiçe sayıldığını belirtirken bir yandan da bebeğinin ne derece önemli ve vazgeçilmez olduğunu söylemesi oldukça karışık duyguların bir metne toplanmasıdır. Bu çizgi üzerinde düşünüldüğünde ninnilerin önemi ve bebeği hayata hazırlayışı fark edilebilir. Hayat tek duygu üzerinde kurulu bir sistem değildir. Sadece mutluluk, sadece hüznün, sadece güç, sadece zayıflık, sadece zenginlik yahut sadece fakirlik hayatın tanımlanmasında yetersiz kalır. İnsanlar ömürleri boyunca bu durumların çoğunu yaşarlar. Bu haliyle hayat insanları kendisine hazırlar.

Pamuklar içinde büyütülen, sadece hayatın güzel tarafları gösterilen çocukların ileriki yaşlarda mücadelecilik ruhlarını kaybettiklerini görmek mümkündür ya da sağlık üzerinden düşünüldüğünde daha açık bir sonuca varılabilir. Mikroplardan uzak tutulup fazla sterilize bir ortamda yetiştirilen çocukların ileride daha fazla hastalık yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Gereğinden fazla steril ortamda büyüyen çocukların mikroplarla karşılaşmadıklarından dolayı bağışıklık sistemleri mikroplarla karşılaşan çocukları kadar mücadeleye hazır hale gelmez. Bebeklerin düşük miktarda aldığı mikroplar onların bağışıklık sistemlerinin gelişmesini sağlamaktadır.

(<https://www.aid.org.tr/mikroplar-bagisiklik-sistemimizi-guclendirir-mi/>, 2023). Halk arasındaki sözler çoğu zaman bizlere bilimsel bir sonuç gibi gerçekliği gösterir: “Vücudun mikroba da ihtiyacı var.” sözü hemen hepimizin duyup çoğu zaman doğru kabul ettiği bir halk sözüdür.

Küçük bir bebekten delikanlı olmuş bir insana kadar kimsenin depresyona bağışıklığı bulunmamaktadır (Ungan, 2009: 17). Vücudun mikroba ihtiyacı olduğu gerçeğinden yola çıkılarak ruhun da kimi zaman acıya, zorluklara ve hatta depresyona ihtiyacı olduğu söylenebilir. Bizim ninnilerimiz ne mi yapıyor? Bu basit sorunun karışık cevabı yukarıdadır. Ancak tekrar ifade etmek gerekirse ve anneler üzerinden örneklememiz lazım gelirse anneler, hayatın zorluklarını, tahmin edilmezliğini, kontrol edilmezliğini ve kader diye bir şeyin olduğunu bebeğine öğretirken bir yandan da onu okşayarak emzirir, ona güvende olduğunu hissettirir. Hayatta onu koruyan, kollayan bir güç olduğunu sesinin tınısıyla, kucağındaki ritimle, öpüp koklamasıyla gösterir. Bebek bu yolla hayatın içinde kötülüklerle birlikte iyilikler, zorluklarla birlikte kolaylıklar, acıyla birlikte sevinç, tehlikeyle birlikte güven olduğunu öğrenir. İşte Anadolu’da söylenen bu ninniler yine Anadolu insanını yetiştirir.

Türk milleti sadece bebeğin uyutulma anını değil, her anını türküleştirir. Bu onların hayatı bir sanatla beraber yaşadığının en büyük ispatıdır. Bu sanat onların tarihte çığır açan, güçlü insanlar olmasının en büyük dayanaklarından. Bebeğini hayata hazırlayan anne ve baba, ninnilerle aynı geleneği sürdürüp aynı güçlü nesli devam ettirmek üzere hareket eder.

f. Güvenli Bağlanmayı Gerçekleştirmeye Yönelik Ninniler

Bilimsel çalışmalar çocukların bebeklik döneminde ihtiyaçlarının geciktirilmeden giderilmesinin onların güven mekanizmasını ne derece etkilediğini gösteren nitelikte sonuçlar vermektedir. Sürekli ağlatılan, temel ihtiyaçları gözetilmeyen çocukların ileride yaşayacakları duygu durum bozuklukları son dönemde bilimsel çalışmalarla ortaya konsa da Türk annelerinin kendi gözlemleriyle -çok eskilerden beri- bilimsel verilere ters düşmeyecek hareketlerde buldukları ninnilerin varlığı ile görülmektedir. Ninni düzme, ninni söyleme geleneği tek başına bile bize güvenli bağlanmanın anahtarını verebilir.

Psikolojide bağlanma teorisinin kuramcısı John Bowlby’dir. Mary Ainsworth ve arkadaşları ise yaptıkları deneyler sonucunda bağlanma türlerini; güvenli bağlanma,

güvensiz bağlanma olarak ayırmışlardır. Bu teoriye göre güvenli bağlanan çocuk annesine her zaman gerekli düzeyde güvenip annesi ile vakit geçirmekten keyif alırken güvensiz bağlanan çocuklar annelerine tam anlamıyla güvenmezler. Bu durum davranışlarına iki şekilde yansır. İkişirlikli güvensiz bağlanmada annesi ile vakit geçirmek ister ve annesi ortamdaki gittiğinde tepkisini ağlayarak veya etraftakileri rahatsız ederek gösterse de annesi döndüğünde de ona kızgınlığı geçmez, anneye naz yapar. Kaçınan güvensiz bağlanmada ise annesinin varlığını ya da yokluğunu önemsemeyerek ona bağlanmaktan kaçınan bir tutum sergiler.

(<https://sites.google.com/view/gelisim-psikolojisi/ana-sayfa/baglanma-kuramlari>, 2022).

Doğum anne ile çocuğun ayrıldığı travmatik bir durumdur. Bebeğin ihtiyaçlarını kendi kendine karşılayamadığı bir döneme girer. 0-2 yaş arasındaki dönem bebeklik dönemi olarak tanımlanmaktadır ve bebek bu zamanlarda (özellikle ilk aylarda) vaktinin büyük bir kısmını uyuyarak geçirmektedir. Sadece fiziksel ihtiyaçları olduğunda uyanmaktadır. Erikson'un Psikososyal Gelişim Kuramı içinde yer alan ilk dönem temel güvene karşı güvensizlik dönemidir. Bu dönemde çocukların ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde karşılık verilmesi onun çevresine ve ailesine güvenini pekiştirmede önemlidir. Annenin kendisini asla terk etmeyeceğini bilmesi, ebeveynlerince sevgi görmesi, okşanması temel güveni oluşturan basamaklardır. Araştırmalarda yenidoğanların kendi annelerinin sesini diğer kadınların sesinden daha fazla tercih ettikleri ortaya çıkarılmıştır. Prematüre doğan bebeklerin de gelişimlerinin ninnilerle desteklendiği görülmektedir. Yenidoğan yoğun bakımda kalan bebeklerin izolasyon ve yoğun bakım sürelerinin azaldığı gözlemlenmiştir (Karaca ve Öngün, 2017: 29).

Ninniler en güven duyulan kişi olan annelerin seslerinden kopan huzur dinletileridir. Çocuğun kalp ritmini düzenleyip onun sakinleşerek, kaygılardan uzaklaşarak uykuya geçmesini sağlayan ninniler genellikle güven veren sözlere sahiptir. Burada anne sesinin çocuk üzerindeki güven verici etkisi kadar sözlerin mahiyeti de önem arz eder. Özellikle güven veren sözlerle oluşturulan ninniler çocuklar için "güven battaniyesi"dir. Çocukların zihnine kazınan ninniler sadece çocukken korktukları anlarda değil büyüyüp yetişkin bir birey olduklarında da onlar için battaniye görevi görmeye devam eder. Güçlüklerle karşılaştıklarında onlara cesaret verir (Güneş, 2010: 29). Ninnilerin sözlü kültür ürünleri olmalarıyla "güven

battaniyesi” kuşaktan kuşağa miras kalır. Bu güven battaniyesi anneden anneanneye hatta onun annesine ve belki de çok daha eski analara dayanarak çocukların zihninde aileden, geçmiş kuşaklardan aktarılan “tılsımlı battaniye”ye dönüşür. Bu tılsımlı güven battaniyeleri bir sonraki nesle ulaştırılmak üzere daha kundaktayken teslim alınır.

En değerli miraslardan biri haline gelen ninnileri kuşaklar boyunca bebeklere kundak bezi gibi sarmak ninnilerin kültürel boyutunu, tarihî boyutunu ve Türklerin yüzyıllardır güvenli bağlanmaya dair hizmetlerini gösterir ancak ninnilerden sadece güven battaniyesi olarak söz etmek mümkün görünmemektedir. Ninniler, bazı annelerin dilinde “korku battaniyesi” haline gelerek ileriki nesillerin dahi endişeli, kaygılı, hiç kimseye güvenmeyen bireyler haline gelmesine de sebep olabilmektedir. Korku ve tehdit ifade eden ninnilerin ele alındığı bölümlerde örnek olarak gösterilen ninnilerin içerikleri incelendiği zaman bu olumsuz durum açık bir şekilde görülecektir.

Annelerin çocuklara ninniler söylemesi, onları okşayıp beslemesi bebeklerin hem çocukken hem de ileriki yaşlarda güven duyan bireyler olmasında etkilidir. 13. yüzyılda Kutsal Roma İmparatoru II. Frederick, bir bebeğin hiçbir dil öğrenmeden önce ağzından çıkacak kelimeleri öğrenmek amacıyla pek çok bebeği annesinden ayırmış kendileri ile asla konuşmayan sadece fizyolojik ihtiyaçlarını gideren bakıcılara teslim etmiştir. Bir zaman sonra sevgi sözcükleri duymayan bebeklerin öldüğü görülmüştür. İlgilenmenin, sevip okşamanın bebekler üzerindeki etkisini iki anne fare üzerinde gözlemleyen Kanadalı biyolog Michael Meaney ve arkadaşları, birinci farenin çocuklarına on dakika zaman ayırmasına, ikincisinin ise sadece üç dakika zaman ayırmasına izin vermişlerdir. Daha sonra ortama verilen yüksek sesler sonucunda on dakika ilgilenilen bebeklerin ani korkularının diğer gruptaki bebeklere göre çok daha kısa zamanda geçtiği izlenmiştir. Anne ilgisini sadece üç dakika alan bebekler yüksek bir ses duyup korktuklarında daha uzun süre donup kalmış ve kendilerine gelmeleri daha uzun zaman almıştır. Yapılan çalışma sonucunda strese karşı tepki veren, stres hormonlarını yakalayan alıcıların üretimini sağlayan glukokortikoid adlı genlerin üzerinde anne okşamasının, dokunmasının etkisi tespit edilmiştir (Alkan, 2016: 20).

Emzirme anında bebekle göz teması kurma onunla konuşarak iletişim halinde olma son dönemlerde çok konuşulan bir hadiseyken ninnilerin temel fonksiyonlarından birini teşkil etmektedir. Bebeğini uyutmak için kucağına alan, emzirmek için koynuna yaslayan bir anne ona kendi sesinden ezgiler sunarken hislerini

anlatırken, öğüt verirken, dertlerini paylaşırken, nasıl davranması gerektiğini bildirirken iletişimin en güçlü şeklini sergiler. “*Mahler ve arkadaşları annenin özellikle çocuğunu emzirirken ya da ona ninni söylerken doğal bir şekilde bebeği ile göz teması kurmaya özen gösterdiğinde ortak yaşamın en uygun şekilde yaşandığı gözlemlenmiştir.*” (Karaca ve Öngün, 2017: 29).

Annesini yanında hisseden, annesiyle kesin olarak iletişim halinde olan bebeğin güvenli bağlanmanın ilk adımını başarıyla atması beklenen bir olaydır. Burada bu hareketler söylenen sözlerden daha fazla işleve sahiptir. Bebek o dili çözmeye başladıkça annelerin sözleri anlam kazanır ve anlam kazandığı an da çocuk için güvenli bir ortamın aksine çok güvensiz bir ortam da söz konusu olabilir.

Bebekte güvenli bağlanmayı sağlama yolunda pek çok farklı adımdan bahsedilebilir. Ninniler de bu adımlara eşlik eden ezgiler olarak sevginin ifade edilmesi, bebeğin övülmesi, asla terk edilmeyeceğinin söylenmesi gibi konuları ihtiva ederek emzirme, uyutma, banyo, alt değiştirme gibi bebek için âdeta kutsal sayılabilecek temel ihtiyaçları giderme esnasında söylenebilir. Bu konuları olumlu ve olumsuz yönde ihtiva eden ninniler, tutumlarına göre güvenli bağlanmaya hizmet ederler. Eğitim metodu olarak ninnilerde kullanılan tehdit ve korkutmanın güvenli bağlanmayı olumsuz etkilediği de açıktır. Güvenli bağlanmayı destekleyen ninniler, çalışmada üç başlık altında incelenecektir:

i. Sevginin İfade Edilmesi

Güncel Türkçe sözlüğe göre sevgi, insanın bir insana veya nesneye karşı ilgi veya bağlılık hissetmesini sağlayan duygudur. Basit bir tanım olan sevginin karmaşık insan davranışlarının temelini oluşturduğu bir gerçektir. Sevgi, ilgi görmeden büyüyen bireylerin birey olma yolunda kolayca yol katetmesi mümkün görülmemektedir. Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre üçüncü basamakta yer alan sevgi ihtiyacından önce elbette fizyolojik-temel ihtiyaçların giderilmesi, güvende olma basamakları tamamlanmalıdır. Bu temel gereksinimlerden sonra ise bireyin sevgi ihtiyacına sıra gelir. Bireyin sevgi ihtiyacı karşılanmadığı takdirde bir üst basamak olan değer ihtiyacı ve ardından gelen kendini gerçekleştirme basamağına ulaşması mümkün değildir. Birinci basamaktan itibaren her basamakta ilerlemek bir önceki basamağın gerçekleşmesine bağlıdır (Kula ve Çakar, 2015: 194).

“Sevgi ve ait olma basamağı canlıyı insan yapan basamaktır.” demek yanlış olmayacaktır. Çünkü sevgi ihtiyacı karşılanan insan diğer basamağa geçmeye hazırdır. Bu ihtiyacı karşılanmadığında ise ilkel bir portre çizmektedir. İnsanlar ve hayvanlar yemek, su, uyku, boşaltım gibi temel ihtiyaçlarının ardından güvende hissetme ihtiyacı duyarlar. Üçüncü basamak olan sevgi ve ait olma ihtiyacı da hem insan da hem de hayvanda mevcuttur. Sevgi ile yetişen bir köpeğin daha uysal olduğu görülür. O artık oyunlar oynayan, insana arkadaşlık eden hatta kamu için hizmette olan bir tür haline gelir ve atılımı burada biter. İnsan ise sevgi ihtiyacı karşılandıktan sonra şiirler yazan bir şair, resimler çizen bir ressam, piyano çalan bir piyanist, insanlık için düşünen bir filozof olmak için güzel bir alt yapıya sahip hale gelir. Kısa zamanda saygı kazanıp kendisini gerçekleştirebilir. İnsanı insan yapan özellikler tam olarak bu iki basamakta yer alır ve sevgi temeline dayanır.

Sevgi çok kapsamlı bir duygudur. Kendini sevmekten eşyayı sevmeye, hayvanları sevmekten doğayı sevmeye, karşı cinsi sevmekten yaşamayı sevmeye kadar farklı yerlerde hissedilebilir. Buna ek olarak anne ile çocuk arasındaki en güçlü duygunun sevgi olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek. Anneler çocuklarını henüz dünyaya gelmeden severler. Çocuklar da temelinde biraz bencil duygular olsa da annelerini hayatlarının merkezi yaparlar. Kendilerine bakan, yediren, içiren, tuvalet ihtiyacını karşılayan, uyutan, büyüten, giydiren, oynatan, avutan, oyalayan, temizleyen, hastalıklardan iyileştiren annelerin çocuklar tarafından sevilme ihtimali yoktur.

Sevgi ihtiyacı insanın temel ihtiyaçlarından birisidir. Sevgisiz büyüyen çocuklar eksik büyüyen çocuklardır. Türk kültüründe ebeveynlerin çocuklarına karşı duydukları sevgiyi dile getirdikleri en güzel eserler ninnilerdir. Anneler çocuklarına çeşitli güzel benzetmelerde, yakıştırmalarda bulunarak onların öz sevgi kazanmalarında, - kendilerini sevmelerinde- en ciddi adımı atarlar. Çocuklar annelerin en nadide parçalarıdır. Anneler bu duygularını ninnilerinde en güzel ezgilerle dile getirirler:

“Aşağı bağıın omçası,

Yukarı bağıın yoncası,

Sensin gönlümün eğlencesi,

Büyüsün içimin goncası ninni! (Ankara)” (Çelebioğlu, 1995: 195).

Aşağıdaki ninnide anne çocuğuna onu hiçbir koşulda bırakmayacağını dile getirmektedir. Şüphesiz bu sözler ve hisler çocuk için kutsal mahiyettedir. Annesini üzen ve çoğu zaman onu bıktırdığını hisseden çocuklar zaman zaman kendilerinden vazgeçileceğini, terk edileceklerini hissederken korkuya kapılabilirler. Bu duygular çocukların ileriki yaşlarda kuracakları ilişkileri etkileyebilecek nitelikte ve güçtedir. Bu nedenle annelerinden terk edilmeyecek ve vazgeçilmeyecek olduklarının garantisini almaları onların dünyası için önemlidir. Nitekim aşağıdaki ninnide de annenin bu tavrı görülüyor. Anne çeşitli zorluklara katlanamayacağını dile getirdiği ilk iki dizesinin ardından çocuğuna dünyayı verseler bile vazgeçemeyeceği, uğruna pek çok zorluğa katlanacağı varlığın evladı olduğunu söyleyerek çocuğunun ilişkiler toprağına esaslı bir tohum yerleştiriyor:

“İnce gömlek biçemem,

Soğuk sular içemem,

Dünyayı verseler de,

Ben yavrundan geçemem! (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 203).

Anneler çoğu zaman çocuklarının ağlamasından şikâyetçidir. Ev içinde sessizliği özlediklerini sık sık dile getirirler. Bu yakınmaları duyan çocuğun ihtiyacını sezmesine ninnilerinde aslında onlardan bıkmadıklarını, seslerini bile özlediklerini, çocuklarının kendileri için tamamen vazgeçilmez olduklarını belirtirler. Bu sözlerin çocuğun ebeveynleri ile ilişkisindeki önemi tüm hayatını etkileyecek niteliktedir:

“Çayda kumlar kaynaşır,

Suda balık oynaşır,

Çocuk sesin duymazsam,

Elim kolum dolaşır! (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1991: 197).

ii. Bebeğin Övülmesi

İnsanların övülmesi kendilerine güven ile narsisizm arasındaki ince çizgi üzerindedir. Birinin hiç yargılanmadan sadece övülmesi, iyi taraflarının söylenmesi, kendisini geliştirmesi gereken hiçbir alan yokmuş, her alanda zaten iyiymiş gibi yansıtılması kişinin kendisine karşı gerçekçi bakışını köreltip kendisine âşık, narsist bir insan haline gelmesine sebep olabilir. Ancak bir kişinin küçük yaşlardan beri hiç

övülmemesi, başarılarının takdir edilmemesi de onda özgüven eksikliğine neden olabilir. Çocuklar azimlerinin, kâşif ruhlarının, üretici taraflarının karşılığında takdir edilmelidir. Aile veya yakınlar tarafından söylenen güzel sözler çocukların güdülenmesini sağlayan pekiştireçlerdir.

Türk kültüründe çocukları severken sevgi ifade eden sözler sıkça söylenir. Hatta öyledir ki severken zarar verme endişesiyle -nazar inancından dolayı- güzele güzel demek yerine çirkin deme alışkanlığı da vardır. Güzel olan bir çocuk sevilirken “Seni çirkin.” diye hitap edilir. Çocuk da bu söze gülerek karşılık verirken o kültüre tam olarak aşına olduğunu göstermiş olur. Övülmek, beğenilmek, hangi sözlerle olursa olsun Türk çocuklarının alışık olduğu bir tavidir.

Ninnilerde çocukların özgüvenini geliştirecek, onların kendilerini sevmelerine ve kendilerinin farkına varmalarına katkı sağlayacak ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelerin kimi zaman abartılı şekilde kullanıldığı göze çarpsa da ninninin asıl isteği güzel sözlerle ve sevgisini belli ederek çocuğunu uyutmaya çalışmaktır. Örnek olarak verilen iki ninnide de ninnici çocuğunu çeşitli sevgi ifadeleri ile övmüştür. Birincide aile gül dalına, çocuk güle benzetilmiştir. Açık istiare yoluyla bu durumu sezdiren ninnici, çocuğun hem kendisine hem de ailesine güvenmesini sağlayacak şekilde evin onsuz olamayacağını söylemektedir. Bir çocuk için ailesinin durumu çok önemli bir yerdedir. Ninnide ailenin güzellikleri hak eden bir aile olduğu “Gül dalı gülsüz olmaz” dizesi ile dolaylı yolla ifade ediliyor. Ninnici daha sonra daha açık ifadeler kullanarak çocuğuna evin onsuz olmayacağını belirtiyor. Nasıl ki aile çocuk için bir gereklilik ise çocuk da aile için bir gereklilik olduğunu idrak ediyor. Bu kendine güvende katedilmesi gereken önemli bir adımdır. İkinci ninni kız çocuğuna söylenen bir ninnidir. Ninnici kızının annesi için has kız olduğunu, babasının da elması olduğunu söyleyerek değerini belirtiyor. Küçük kız elmaslarla kıyaslanacak bir değere sahip olduğunu küçük yaşlardan itibaren anlıyor.

“Gül dalı gülsüz olmaz,

Kuzum evler sensiz olmaz!

Uyu kuzum ninni ninni! (Ermenek)” (Çelebioğlu, 1995: 201).

“Anasıdır danasıdır,

Anasının sonasıdır,

Anasının has kızıdır,

Babasının elmasıdır! (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 195).

iii. Bebeği Bırakamama ve Korumaya Yönelik Duyguların Yansıtılması

Çocukların en büyük ihtiyaçlarından biri de -güvenli bağlanmalarında etkili olan- aile bireyleri tarafından terk edilmeyeceğini net olarak bilmeleridir. Çocuklar en küçük zorluklarda bile annelerinin yanlarında olmasını ister. İhtiyaç duydukları her anda hızlı bir şekilde annelerinin yanında olmasını bekleyen çocukların beklentileri karşılanmadığı takdirde güven duyguları zedelenmeye başlar.

Ninniler annelerin ezgileri olup annelerin sesinden duyuldukları zaman başlı başına güven veren ürünlerdir. Ninniler beşikte uyanmış ve yalnız olduğunu düşünen, ağlayan bir bebek için biraz uzağındaki anne tarafından söylendiğinde uzakları yakın eden bir özelliğe sahip olur. Anne bedenen başka bir odada olsa da sesini duyurarak çocuğuna yakın olduğunu hissettirir.

Ninnilerin sadece anne sesinden çıkması bile güvenli bir ortamı sağlamaya yardım ederken sözlerin anlamı, güven duygusunun artmasına yardımcı olmaktadır. Anneler ninnilerde çocuğunun yanında olmadıkları zamanlarda bile onlardan haberdar olduklarını, endişelenmemeleri gerektiğini sezdirirler:

“Bahçelerde hıyarım,

Mor mendile koyarım,

Sen orada ne yaparsan,

Ben burada duyarım!

Ninni bebeğim ninni! (Merzifon)” (Çelebioğlu, 1995: 213).

Bazı ninnilerde ninnici her koşulda çocuğun yanında olduğunu sezdirmek yerine açıkça söylemeyi tercih eder. Aşağıda ninnici çocuğunu yad ellerden sakındığını, çocuğunun hiçbir zaman tehlikede olmadığını, her zaman kendisi tarafından yabancılardan korunacağını ifade etmektedir:

“Adın var yaban ellerden,

Gömleğin kurur yellerden,

Sakınırım seni yad ellerden!

Ninni kuzum ninni ninni! (Sivrihisar)” (Çelebioğlu, 1995: 213).

Ninnilerde sık sık tekrarlanan annenin bebeği her türlü tehlikeden koruyacağına ve asla bırakmayacağına dair sözler, çocukların güven duyguları üzerinde oldukça büyük bir etkiye sahiptir. Çocuklar annelerinin sesinden asla terk edilmeyeceklerine dair sözler duyarak hayata daha güvenli bağlanabilmektedirler.

2. Ninnilerin Sosyolojik Boyutu

İnsan şahsiyet olarak tek ve eşsiz olduğu halde birey olarak toplumun bir parçasıdır. Topluma bağlı olarak karakteri şekillenen birey yaşadığı hadiseler ve kişiler aracılığıyla eğitilip genele uyumlu hale getirilir. Bireyi şekillendiren toplum yine birey tarafından şekillenir. Bu durumda kişiler toplumsal hayatta hem öğretmenlik hem de öğrencilik görevlerini aynı anda sürdürürler. Geçmişte yaşananlar hatta yaşayanlar bilinmediği halde onların uygulamaları bugün hepimizin bilgisi dâhilindedir. Topluma hizmet etmekle mükellef olan birey, gelenek bilgisine sahip olup genel düzene entegre edilerek toplum tarafından hizmet görmüş olur. Kısacası toplum tarafından hizmet almış birey, kültürel aktarım çorbasında tuzu olduğundan topluma hizmet verir.

Ninnilerin hem dinleyicisinin hem söyleyicisinin ruh dünyasına doğrudan etki ettiği “Ninnilerin Psikolojik Boyutu” bölümünde ele alınıp örneklendirilmişti. Ancak ninnilere yalnızca bireysel açıdan yaklaşmak sığ bir bakıştır. Bireylerin bir araya gelerek toplumu oluşturduğu düşünülürse kulaktan kulağa, kuşaktan kuşağa aktarılan ninniler toplumsal bir faaliyet niteliği taşırlar. Hatta toplumlaşma sürecine yardımcı olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Ninelerin, anaların söyledikleri ve düşündükleri ninniler vasıtasıyla çocukların kulaklarına küpe edilir. Ninniler nesillerin birikimini aktaran ezgili söz sandıklarıdır. Söz konusu sandıklar açıldığında içinden inanışlar, âdetler, gelenekler, anılar, toplumsal konular çıkmaktadır.

Çocuklar öğrenmeleri gerekenleri müzikli, melodili bir şekilde almakta aynı zamanda dinledikleri ninnilerle mutlu olmakta ve aileleriyle ilişki kurmaktadırlar (Çiftçi, 2016: 887). Ninniler yaşanan yakın çevreden uzak çevreye kadar pek çok alanı hem coğrafi hem kültürel olarak tanıtırken ayrıca toplumun değer yargılarını, inançlarını, ideallerini de kuşaktan kuşağa aktarmaya devam eder.

Aile bireyleri çocukları toplumun inançlarına, örf ve âdetlerine hazırlamak için ninnilerin etkili gücünden yararlanırlar. Ezgileriyle uyku getiren ninniler çocuklara dinî inançlar, gelenek-görenekler, meslek seçimi, coğrafi koşullar, çevrelerinde

inanılan hikâyeler, ideal evlilik ve hayattaki roller gibi çok çeşitli konularda bilgi vererek yol gösterir. Ninnilerin içinde yer alan bilgiler çocuklara neleri yapmaları, neleri yapmamaları gerektiğini özetleyen düsturlardır.

a. Dinsel İnanışların Aktarılması

Bir toplumu birbirine bağlayan önemli konulardan biri din veya dinsel inanışlardır. Dinler bir taraftan insanları bir arada tutmaya yararken diğer taraftan insanların birbirinden uzaklaşmasında da etkili olabilir. Bu nedenledir ki aile bireyleri aileye yeni katılan bebeğe dinî inanışlarını, inanç sistemlerini, mezheplerini, tasavvufî görüşlerini, mensup oldukları tarikatlerin öğretilerini ve inançlarındaki kutsalları aktarmaya, öğretmeye çalışırlar. Ninni söyleyen bir annenin veya aile üyesinin dinî görüşünü, Allah inancını, isyan veya tevekkülünü ninnilerde görmemek imkânsızdır.

Dinî içerikli ninnilerde evlat sahibi olunduğu için Allah'a şükür, doğan bebeğin korunması veya doğuma hazırlanan annenin çocuğunu kucağına sağlıklı alabilmesi için dua hatta henüz anne rahmine düşmemiş ancak çok arzulanan bir bebeğin istenmesi için yakarış bulunabilmektedir. Ninnilerin dinî boyutunda bebek ölümleri, hamile kalınamaması, düşük yapılması gibi acılı durumların tesellisi de gizlidir. Ninnilerin dua boyutu insanı Tanrı'ya yaklaştıran, dertleri ile mücadele etmeye hazır hale getiren mühim bir yapıdır.

Dinî inanç temelleri ailede atılan köklü ve dogmatik bir kurum olduğundan ailenin içinde bulunduğu cemaati, tarikati ve mezhebi veya onlar için özel olan din büyüklerini, tasavvuf erkânını da ninnilerle yansıtmaları söz konusudur. Bu hususta Hz. Muhammed, Mevlânâ, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hacı Bayram gibi din büyükleri ve İslam düşünürleri de ninnilerde yaşatılır. Dinî anlamda uluhiyet taşıyan bu isimlerden çocuğun ağlamaması, uyuması için himmet istendiği görülür. Ninnilerde dinî gereklerden olan, söylenmesi kutsal ve sevap kabul edilen önemli zikirler de bulunur. Müslümanların bir işe başlarken çektikleri besmele, imanın gereklerinden biri olan Tanrı'nın birliğini söyleyen Kelime-i Tevhid, çocuğu rahatlatacağına inanılan esmalar bu zikirlerle örnek teşkil eder (Çelebioğlu; 1995: 20-21).

“Erenlerin kılıcı,

Arşa çıkar bir ucu,

Her dertlerin ilacı,

Lâ ilahe illallah, ninni! (İstanbul)

Ninni ile uyuturum,

Allah diye büyütürüm,

Tevhid ile yürütürüm

Uyusun da büyüün ninni,

Tıpış tıpış yürüsün ninni (Konya)” (Çelebioğlu, 1987: 216).

Bahsi geçen her iki ninnide de ninnici bebeğini büyütürken Allah’a olan inancından kuvvet aldığı, bebeğinin Allah ile büyüdüğünü belirtmektedir. Örneklerdeki ilk ninnide kelime-i şahadet yer almaktadır. İkinci ninnide ise “tevhid” konusuna değinilmektedir. İki ninnide de dinî literatürün yer aldığı görülmektedir. Çocukların bebeklikten itibaren mensubu oldukları ailenin fikir dünyalarıyla içiçe büyüdüklerinin en önemli örneklerinden biri ninnilerdir.

Ninnilerde himmet istenen din büyükleri bize ninniye söyleyenin mezhebi hakkında fikir verebilir. Ninnide Hz. Ali’nin isminin kullanılması ninninin Şîî geleneğinden gelmiş olabileceğini hatırlatırken Hz. Ali dışındaki halifelerin adını zikreden bir ananın söylediği ninninin sünnî gelenekten geldiği de kolayca anlaşılabilir:

“Gökyüzünde balkır kamer,

Nurları yerlere damar (damlar),

Yetiş imdada Hz. Ömer,

O da sana himmet etsin

Uyu yavrum büyü ninni! (Yalvaç)” (Çelebioğlu, 1987: 216-217).

Türk milleti İslamiyet öncesi dönemden gelen atalar kültürünü İslam geleneği çerçevesinde de devam ettirmiştir. Türk kültüründe boy boylayan, soy soylayan, çocuklara isim veren, öldükten sonra mezarına saygı gösterilen aksakallar, İslam sonrasında veli formuna dönüşmüştür. Bir bölgede yaşayan ve vefat edip yine o bölgeye defnedilen veliler, diğer Müslüman milletlerden çok Türk milletinin ilgisini

çekmiş olacak ki bu veliler atalar kültü kapsamında bambaşka bir yere koyularak onlara niyaz edilmiş, türbelerini yaptırmak sevap sayılmış, ölülerine de dirileri kadar -hatta belki daha fazla- değer verilmiştir. Bu değer öylesine kutsallığa bürünmüş, öylesine içimize yerleşmiştir ki beşiklerini sallayan analar en küçük bir olumsuzlukta bile var olduğuna inanılan kişilerden yardım istemişlerdir. Veliden beklenen yardım, kimi zaman hamile kalabilmesi için Tanrı ile anne arasında aracı olması kimi zaman hastalanan bebeğin iyileşmesi kimi zaman da sadece ağlayarak annesinin sabrını sınavan bir bebeğin sükûnetinin sağlanmasıdır. Âmil Çelebioğlu'nun makalesinden alınan bir ninni de bu duruma örnek teşkil eder:

“Şeyhler giyer yeşil aba,

Konya'saki Hünkâr baba,

Uykular yollasın sana, ninni! (Yalvaç)” (Çelebioğlu, 1987: 217).

Dinî içeriği olan ninnilerin ele aldığı bir başka konu Kur'an-ı Kerim okunmasıdır. Ninnilerde çocukların Kur'an-ı Kerim okumaya yönlendirildikleri de görülmektedir:

“Atlar kopar takır takır,

Beşiğinin altı bakır,

Mustafa büyür Kur'an okur,

Ninni oğlum ninni! (Kayseri)” (Çelebioğlu, 1995: 166).

Kur'an-ı Kerim'in yazılı olduğu muskalar Müslümanlar tarafından koruyucu kabul edilir. Çocuklarını koruma isteklerini belirtmek üzere çeşitli dualar eden anneler, çocuklarına muskalar takarak onları korumaya çalıştıklarına ninnilerinde yer verirler. Muska kelimesi yerine halk arasında kullanılan ve Arapça kökenli olan “hamaylı” kelimesine yer verilmektedir. Hamaylı kelimesi “1. Omuzdan arkaya doğru asılan bağ, kılıç”; 2. tılsım, muska anlamındaki hamail sözcüğünden gelmektedir.” (Gündüz; 2023: 125)

“Dandini dandini danaylı

Boynunda gümüş hamaylı

Hamaylısı boynunda

Yavrum annesinin koynunda

Ninni yavrum ninni

Uyusun da büyüün ninni! (Tekirdağ)” (Farsakoğlu, 2006: 79)

Dinî bilgilerin, din için önemli kişilerin öğretimi dışında dinî vecibelerin veya sünnetlerin öğretimi yine ninnilerle sağlanabilmektedir. Buna örnek olarak oğlan çocuklarının sünnet merasimi gösterilebilir. Sünnet çocuklar için korkunç bir olayken çocukların hem toplum içinde “Artık erkek olacaksın.” sözleriyle hem de ninnilerde bu duruma alıştırdıkları görülmektedir:

“Bir oğlum olsa da kestirseymdim,

Al bayrağı kapısında estirseymdim,

Emmisini, dayısını küstürseydim!

Ninni yavrum ninni! (Merzifon)” (Çelebioğlu, 1995: 98).

Dinî anlamda önemli olan günlere de ninnilerde yer verilmektedir. Bu şekilde çocuklara kendileri için önemli sayılacak günler, geceler öğretilmektedir. Cuma günleri Müslümanların bayramı gibidir. O gün için özel ibadetler, dua saatleri vardır. Cuma günü, cuma ezanı gibi konulara ninnilerde yer verilmekte ve çocukların dikkatleri küçük yaştan itibaren bu konulara çekilebilmektedir:

“Okunur Cuma ezanı

Yavrum dünya güzeli

Dünya güzeli oğlum

Evimizin düzeni! (Kastamonu)” (Çelebioğlu, 1995: 266).

Cuma günü gibi bayram günleri de Müslümanlar için önemli bir yere sahiptir. Bayramların beklenen zamanlar olduğu, bayramlarda mutlu olunması gerektiği ninnilerde sezdirilerek çocuğun bayram günlerindeki davranışlarına yön verilmektedir:

“Ninni bebek ninni

Ninni melek ninni

Ağlama bebek ağlama

Üç gün kaldı bayrama

Uyu oğlum nenni nenni

Büyü oğlum nenni nenni

Yürü oğlum nenni nenni

Ninni ninni oy oy oy” (Demir, 2018: 336).

Ninniler; din büyüklerinden İslami gereklere, dinî törenlerden kutsal günlere, dua ederek dilekte bulunmaktan Kur'an-ı Kerim'in değerine ve okunması gereğine kadar inanç siteminde mühim kabul edilen pek çok konuya değinmektedir. Çocuklar ana kucağındaiken dinî eğitimine hazırlanmakta, daha büyük çaptaki dinî eğitim için hazırbulunuşlukları ninniler yoluyla geliştirilmektedir.

b. Mesleki Yönlendirme Yapılması

Toplumda her daim popüler meslekler vardır. Bu mesleklerin diğer mesleklere göre daha tutulur olmasının sebeplerinden en önemlisi şüphesiz ki halk tarafından bu meslek erbabına saygı duyulmasıdır. Bununla birlikte mesleğin kolaylığı, beden gücü istememesi, bireyi toplumda söz sahibi etmesi, maddi olanaklarının, maaşının fazla olması da bazı mesleklerin revaçta olmasına nedendir. Bu gibi nedenlerle anneler çocuklarının doktor, öğretmen, mühendis olmalarını; vatani müdafaa etmek gibi görevler taşımalarından dolayı polis veya jandarma olmalarını dilerler. Aynı şekilde saygı duyulması, çeşitli güçleri ve emir verme yetkisini elinde bulundurması, topluma yön ve emir verebilmesi, toplumsal düzene katkıda bulunması gibi sebeplerle çocuklarına paşa, cumhurbaşkanı, milletvekili olma gibi telkinlerde bulunurlar.

Ninniciler kendi isteklerini telkin etmede oldukça başarılıdır. Bunu bilircesine ninnilerde meslek yönlendirmesinde bile bulunmaktadırlar. Çocuğa meslek telkin etmekte ve eğitim hayatıyla ilgili bekleneni de dile getirmektedirler. Ninnilerde sadece çocuğa ne olması gerektiği söylenmez. Çocuğun eğitim hayatını ekonomik olarak şekillendirecek olan kişi de ninnilerin tesirinde bırakılmaya çalışılır:

“Dandini dandini dat babası,

Malını mülkünü sat babası,

Oğlunu doktor yap babası!

Ninni yavrum ninni! (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 168).

Gelişmenin sınırsızlığını ve her şeyin mümkün olacağını sezdirenen ninniler de vardır. Bir devlete baş olmak büyük ve ütöpik görülen bir idealdir. Bu ideale inanılması hatta hayal edilmesi de güçtür. Buna rağmen çocuğuna her şeyin en iyisini

yakıştırmakta tereddüt etmeyen anneler, ninnilerde başarının ve yüksek hedeflerin imkânsız olmadığına çocuklarını inandırmaya çalışırlar:

“Uşakta uzun çarşı,

Otururlar karşı karşı,

Benim oğlum olacak,

Memlekete devlet başı!

Nen, nen, nen! (Sivaslı-Uşak)” (Çelebioğlu, 1995: 173-174).

“Beşiğimin altı şişe,

İçinde yatar paşa!

Ninnilerle uyusun ninni,

Beşikten kalksın büyüsun ninni,

Ninni yavrum ninni! (Merzifon)” (Çelebioğlu, 1995: 167).

Gerek günümüzde gerekse eski zamanlarda kadınlara en uygun görülen meslek öğretmenliktir. Sınıfta hem öğreticilik hem de annelik görevini üstelenebilen kadınlara daimî olarak öğretmenlik telkin edilir. Kadının ekonomik gücünün ne derece önemli olduğunun idrak edildiği şu günlerden daha geriye gidildiğinde annelerin bu durumu önceden düşünüp kızlarını buna ikna etmek istercesine ninniler söyledikleri görülür. Aşağıdaki ninni örneğinde kız bebeğe yine öğretmenlik yakıştırılmaktadır.

“Benim kızım uyusun ninni,

Uyusun da büyüsun ninni,

Kızım öğretmen olsun da,

Çocukları okutsun ninni! (Urla)” (Çelebioğlu, 1995: 167).

c. Hizmet Anlayışının ve Toplumsal Kanaatin Yansıtılması

Türk kültüründe anne, babaya saygı, hürmet pek çok kültüre göre daha büyük önem taşımaktadır. Çocukken ilgi ile ninnilerle büyütülen çocukların anne ve babalarına hatta ailedeki diğer büyüklere bakmaları, yaşlandıklarında onlara kol kanat germeleri kendileri için bir vazifedir. Kültürel alışkanlığın ve bakış açısının etkisiyle

annelerin, ninelerin, ninni söyleyen akrabaların çocuklara büyüdüğü zaman ailelerine bakacağı telkin edilir.

“Ninni desem beni yakar,

Yakasında sütü kokar,

Küçük oğlum büyür de bana bakar!

Ninni kuzum ninni! (Silifke)” (Çelebioğlu, 1995: 163).

“Uyusun da büyüsün oğlum ninni,

Koşa koşa yorulsun ninni,

Büyüsün de okusun ninni,

Benim oğlum annesine,

Babasına baksın ninni! (Tekirdağ)” (Çelebioğlu, 1995: 165).

Çekirdek aile anlayışının yeni yeni yerleştiği şu dönemde bile tam bir çekirdek aile yaşantısı görülmez. Dinî bayramlar, kültürümüze ait özel günlerde çekirdek aile geniş aileleriyle bir araya gelir. Birbirlerinin sağlık sorunlarını, ekonomik durumlarını, hayatlarındaki problemleri ayrıntılarına kadar bilir ve birbirlerine yardımcı olmaya çalışırlar. Yaşlanmış, elden ayaktan düşmüş olan büyükler çocuklarının evlerinde de kalsalar kendi evlerinde de yaşasalar sık sık ziyaret edilirler. Onların ihtiyaçları çocukları, torunları, gelin ve damatlarınca giderilir. Örnek olarak gösterilen ninnide de bu toplumsal-kültürel düzende yetişmiş olan ninnicinin çocuktan aynı şeyleri beklediği, büyüdüğü zaman kendisine mamalar getirmesini istediği görülmektedir. Bu isteğin bebek dilinde yapılması da önemli bir ayrıntıdır. Ninnici yemek, aş, ekmek gibi kelimeler yerine bebeğin bildiği, ihtiyaç duyduğu mama kelimesini kullanmaktadır:

“Hadi benim yavruma hû, hû

Uyusun da büyüsün ninni,

Sokaklarda yürüsün ninni,

Bana mama getirsin ninni! (Samsun)” (Çelebioğlu, 1995: 163).

Kültürümüzde özellikle oğlan çocuğuna aileye sahip çıkma konusunda özel bir düşkünlük vardır. Oğlanlar daha beşikteyken bu duruma hazırlanır. Babasının

yaşlandığını, artık iş görmez olduğunu söyleyen anne; oğluna babasının görevlerini üstleneceğini sezdirmekte, onu bu göreve hazırlamaktadır. Baba oğulları için önemli bir rol model ve aynı zamanda bir rakiptir. Çocuğa babasına erişme konusunda bu sözlerle özgüven aşılırken görevleri de sezdirilmek suretiyle kabul ettirilmektedir:

“Oğlum oğlum al oğlum,

Ocağında kal oğlum,

Baban kalan kocaldı,

İşe güce sal oğlum!

Uyu yavrum ninni!

Büyü yavrum ninni! (Ula-Muğla)” (Çelebioğlu, 1995: 16).

Ninnilerde hizmet anlayışı denince sadece aile büyüklerine hizmet söz konusu değildir. Hizmetin diğer bir deyişle kendisine hizmet edilmenin kişiye sosyal olarak bir statü getirdiğini yadsımak mümkün değildir. Köylerde ağalar, şehirlerde zengin kimseler, iş yeri sahipleri kolayca hizmet elde eden hatırı sayılır kimselerdir. Kişiyne hizmet edilmesi o kişinin isteklerini kolayca, rahatlıkla halledebilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedendir ki anne, babalar çocuklarının hizmet alan, hayatı kolaylaşmış kimseler olması için dua ederler.

“Dağda dağlar ulusun,

Evde yavrum uyusun,

Eller kazansın yavrum yesin,

Uyusun da büyüün ninni! (Biga)” (Çelebioğlu, 1995: 157).

Aşağıdaki ninnide anne; babasının çocuğuna beş, on köle tutmasını söylemektedir. Çocuğunun hayatını kolaylaştıracak olan bu köleler aslında annenin hayatını kolaylaştıracak olan kimselerdir. Öte yandan şiirde annenin çocuğa çok zor baktığına, çocuğun çok hizmet beklediğine dair bir şikâyet görmek de mümkün. Anne burada kinayeli, üstü kapalı olarak kendisinin çocuğu için kölelik yaptığını, bakımının hayli zor olduğunu eşine hatırlatmaktadır. “Baban gelir güle güle” dizesi bu görüşü destekler niteliktedir. Şikâyetler başlığı altında incelendiği gibi kadınların en derin şikâyetleri ninnilerde gizlenmektedir. Ayrıca bebeğe de dolaylı olarak ders verilmekte,

annesini hizmetçi gibi görmemesi öğretilmektedir. Çocuk aklı erdikçe annesini işlerini kolaylaştıran, kendi ihtiyaçlarını giderebilen bir birey haline gelmelidir!

“Amasya’dan gelir lüle,

Baban gelir güle güle,

Söylen bunun babasına,

Tutsun buna beş on köle!

Ninni yavrum ninni (Merzifon)” (Çelebioğlu, 1995: 162).

Aile içi şiddet ne yazık ki toplumların gerçeğidir. Şiddet gören kadınlar durumlarını şikâyet ettiklerinde daha fazla şiddetle ve baskıyla karşılaşabildiğinden evdeki sırdaşına hislerini açmayı ve bunu kimi zaman ninnilerle yapmayı tercih ederler. Ninnisinde eşi tarafından dövüldüğünü söyleyen anne, oğlunun bir an önce büyüüp babasına karşı gelmesini, kendisini korumasını söyleyerek oğluna zor bir görev yüklemektedir:

“Ninni diyem yatasın

Çabucak boy atasın,

Baban beni döğende,

Sen de ona çatasın!

Biri biri biri biri! (Diyarbakır)” (Çelebioğlu, 1995: 164).

Toplum içindeki hizmet anlayışı, kültürel aktarımın ve çocuğun sosyal eğitiminin gerçekleştirildiği ninnilerde farklı yönlerle işlenmektedir. Çocuğun büyüünce kimin yerine geçip kimin görevlerini üstleneceğinden kimleri koruyup kollaması gerektiğine, nasıl hizmet görmesi gerektiğinden nasıl hizmet etmesi gerektiğine kadar pek çok bilgiye ninnilerde rastlanır. Ninniler; çocukların algı dünyasını içinde yaşadığı topluma entegre eden, halk içinde oluşmuş doğaçlama sistemlerdir.

d. Evlilikle ve Soy Devamı ile İlgili Yönlendirme Yapılması

Toplumların birinci derece temsilcisi iki kişinin hayatını birleştirmesiyle oluşan evlilik kurumudur. Bahsi geçen kurum kağıt üstünde her ne kadar iki kişilik görünse de ailelerin evlenecek bireylere, evli çiftlere hatta doğan çocuklara karşı tahakküm içeren tutumda olabilirler. Türk toplumunda aile, evlilik gibi kurumlar önemli olmaktan öte kutsal bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle evlilikle ilgili pek çok

atasözü vardır. “Varsa eşin rahattır başın, yoksa eşin zordur işin.”, “Bekârlık maskaralıktır.”, “Bekârın parasını it yer, yakasını bit.”, “Evlenenle ev alana Allah yardım eder.” gibi atasözleri evlilik kurumuna dair gençleri cesaretlendiren, teşvik eden veya bekârlıkla ilgili olarak onları tehdit eden bir tutuma sahiptir. Türk kültüründe eş seçimi de dikkatle yapılmalıdır. Eş seçiminde anne, babaların arzu ve istekleri kimi bölgelerde evlilik yapacak olan bireylerin isteklerinden daha önce geldiğinden kimlerin kimlerle evleneceğine anne, babalar karar verebilmektedir.

Annelerin kızlarını ve oğullarını evlenecekleri kişi, evlenecekleri yaş, nasıl yuva kuracakları ve hatta ne zaman çocuk dünyaya getirecekleri gibi konularda yönlendirmeleri ninnilere kadar gider. Dinlediği ninnilerle büyüyen çocuklar kendilerinin nasıl bir evlilik istediğinden çok annelerine nasıl gelin ve damatlar bulmaları gerektiğinin üzerinde yoğunlaşırlar. Çocuğunu uykuya teslim edecek olan annenin ninnileri telkin niteliği taşıırken ninni zamanları da bir seans gibi işlemektedir. Anne kızına ninni söylerken onun hangi meslek erbabından biriyle evlenmesi gerektiğini, ne özelliklere sahip bir evde oturması gerektiğini benimsetmeye çalışmaktadır:

“Aşçılar aşını vursun,

Benim kızım sündürmede otursun,

Kızımın nişanlısı,

Yanı kılıçlı zabıt olsun! (Isparta)” (Çelebioğlu, 1995: 157).

Aşağıdaki ninnide anne başka bir yol seçmiştir. Ninnisini oğlunun ağzından yazmıştır. Çocuğa söylenen ninni, çocuğun fikirleriymiş gibi yansıtılırken çocuğun bu fikirleri benimsemesinin çok daha kolaylaşacağını anlayabiliriz. Açık bir ifadeyle söylemek gerekirse anne oğlunun ağzından konuşarak ona farklı bir ikna yöntemi uygulamaktadır. Onu yakından tanıdıkları bir kızla evlenmeye yönlendirmekte uzaktan gelen, huyunu suyunu bilmediği kızlara hiç şans bırakmamaktadır. Ayrıca kız seçiminde oğlanın “Anne beni evlendir” dizesi ile tüm yetkiyi annesine vermesi telkin edilmektedir:

“Dağdan tavşan kovarım,

Düştüüm dizim ovarım,

Anne beni evlendir,

Komşu kızı severim, ninni! (Ankara)” (Çelebioğlu, 1995: 158).

Evlilikte en önemli hadiselerden biri doğumdur. Doğum sadece aileye yeni birinin katılması, yeni bir heyecanın yaşanması değildir. Ailelerin devamının sağlanması, kudret ve güçlerinin gösterilmesi de yine doğuma bağlıdır. Çocuksuzluk ihtimalinin olmadığı daha beşikte telkin edilmeye başlanmakta ve henüz kurulmamış yeni aileye(!) yıllar öncesinden yönlendirme yapılmaya başlanmaktadır. Bu durumda ninniler için “beşikte başlayan ikna” demek yanlış olmayacaktır.

“Kavak gibi uzayasın ninni,

Söğüt gibi dal yayasın ninni,

Kazanılmış mal yiyenin ninni,

Sen de benim gibi döl dökesin ninni! (Çankırı)” (Çelebioğlu, 1995: 159).

Annelerin çocuklara evlilikle ilgili müdahalesi yukarıda bahsedilenlerden ibaret değildir. Annenin oğluna gelin adayının dış görünüşüyle ilgili olarak yönlendirme yapması, boyu boyuna uygun bir eş seçmeyi telkin etmesi de ninnilerde sık rastlanan bir durumdur:

“Ninni ninni ninnice,

Bol soğanlı börülce,

Yesin oğlum doyunca,

Bir kız alsın boyunca ninni! (İstanbul)” (Çelebioğlu, 1995: 160).

Türklerde evlilik için izin ve başlık konuları oldukça mühim bir gelenektir. “Kızı alabilmek için güveyi tarafından kızın babasına verilecek para veya hayvanın adı kalın veya kalınlıktır. Bu kalının miktarı ve neler olacağı önceden konuşulup kararlaştırılır. Bütün Türk illerinde ortak bir kelime olan kalın yerine Kırgızlar ve Başkurtlar Süye satım, Yakutlar Suyû derler.” (Gökyay, 2006: 1092). Evlilik müessesesinde ritüeller ve âdetler bölgeden bölgeye değişmektedir. Bu âdetler, gelenekler çocuklara küçük yaşlardan itibaren benimsetilmektedir. Benimsetme görevinde ninniler yine etkin rol oynamaktadır. Kars’a ait olan ninnide altın sayısından, istenen kurban türüne kadar başlık ayrıntısı verilmiştir. Anne kızına evlenirken neler istenmesi gerektiğini veya isteyeceklerini anlatmaktadır:

“Kurban olam kızıma,

Kızımı duvak üzüne,

Delinmemiş kırk altın,

Başlık gelsin kızıma,

Kırılmamış kırk şişek

Etlik gelsin kızıma. (Kars)” (Çelebioğlu, 1995: 160).

Evliliğe ulaşma yolunda söz, nişan, düğün gibi eğlenceli aktiviteler akla geldiğinden evlilik eğlenceli bir kurum gibi görünmektedir. İki insanın sevgi temelli hayatını birleştirmesi sevinilecek bir olayken herkes evlilik konusunda şanslı olmayabilir. İstemediği bir evliliğe zorlanan kızlar, çocuk gelinler, ailesinde ağabey olarak gördüğü akrabalarıyla zoraki evlendirilen çocuklar kendilerine hiçbir şekilde danışılmamasının hesabını ninnilerinde sorarlar:

“Sabah olur oğlan gider oyuna,

Yamru yumru taş doldurur koynuna,

Ana şunun bakmadın mı boyuna?

Ana beni niye verdin çocuğa?

Akşamcıktan yuvarlanır buçuğa! (Nursa)” (Çelebioğlu, 1995: 54).

Ninnilerin fonksiyonlarının psikolojik açıdan ele alındığı bölümde şikâyetlerin ninnilerde yansıtılmasından söz ederken emmisinin oğluyla evlendirilen bir kızın yaktığı ninniye yer verilmişti. Ailelerin yanlış tutumları ve baskıları belki de saygısızlık olacak diye hiç kimseyle paylaşılmayan sitemler, annelerin çocuklarıyla aralarında sırlı bir ninni şekline bürünmektedir.

e. Toplumsal-Kültürel Farklılıkların ve Komşuluk İlişkilerinin Yansıtılıp Yönlendirilmesi

Çok uluslu devletlerde veya göç yoluyla farklı ülkelerden, farklı şehirlerden gelenlerin olduğu bölgelerde çoğu zaman bir ayrımcılık ve ötekileştirme söz konusu olabilmektedir. Farklı kültürler, farklı dinler, mezhepler, etnik kökenler toplumun çoğunluğu tarafından dışlanabilir. Bu durumun tam aksi olarak bazı grupların prestij kazandığı görülür. Böyle durumların ninnilere yansıtılması, annelerin çevresini tanıtmaları ve ailenin bakış açısını çocuğa yansıtması oldukça doğaldır. Ninnilerde kültürümüze ait olmayanların ifşası ile birlikte yaklaşmamız gereken grupların, uzak durmamız veya yakın hissetmemiz gereken kişilerin ve toplulukların hangileri olduğu yer

almaktadır. Anneler çocukları daha yürüyüp dışarı çıkmadan sosyal çevreyle ilgili kodlarlar. Bu kodlar ileride yanlış kararların -aile için- alınmasına engel görevi görürken önyargının küçük yaşlardan itibaren inşa edildiği anlamına da gelir. Her çocuk kendi sosyal çevresini, kendi grubuna ait olanı veya olmayanı ayırabilir biçimde sosyal hayata açılır.

Etnik köken, sosyal gruplar ve o grupların inançları, yaşamları hakkında bilgi verilirken genellikle evlilik temel alınmaktadır. Anneler ninnilerinde belli grupları ötekileştirirken onların evlenilmeyecekler kategorisinde olduklarını hem kızlarına hem oğullarına açık ifadelerle belirtirler. Örnek olarak alınan ninniler kız evlat için söylenmiş olanlardır. Ninnici Kürt-Türk ayrımını yapması için kızını küçük yaşta kodlarken beslenme şekline değinerek kızına önemli bilgiler aktarmaktadır. Söz konusu etnik gruptan bir erkeği seçtiğinde her istediğini yiyemeyeceğini sezdirmektedir. Ayrıca ninnici, kızın köylü ile de evlendirilmeyeceğini söylemektedir. Köyde iş çöktür, beden gücüne dayalıdır ve yorucudur. Anne bunu açık açık kızına salık vermektedir. İkinci ninnide ise olumsuz bir tavır yerine olumlu bir söyleyiş görülmektedir. Kızın evlilik yönlendirmesinde Ankara gibi şehirlerden dünürleri tercih etmesi belirtilmektedir. Ankara başkenttir, büyük bir şehir ve diplomatik bir yerdir. Orada oturan kişiler, genellikle saygın şehirliler olmakla birlikte evlenen kadın için rahat bir yaşamın da anahtarıdır.

“Erini kızım, serini kızım,

Seraskerin gelini kızım,

Kürde vermem ayran içer,

Köylüye vermem tarla biçer! (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 158).

“İllerden yavrum illerden,

Tülbendi kurusun yellerden.

Yavruma dünürler gelsin,

Ankara gibi yerlerden! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 159).

Toplumsal hayat denince etnik sınıflar gibi akla ilk gelenlerden biri de komşuluk ilişkileridir. Komşular kimi insanlar için akrabalardan daha önde gelirken

kimileri için hayat standartlarını ve huzuru aşağı çeken kimselerdir. Nitekim atasözlerimizde de olumlu ve olumsuz bu iki durumu da düşündürecek şekilde “Ev alma komşu al.” denmiştir. Komşularla yaşanan tartışmalar, olumsuz haller insanın yaşam şartlarını derinden etkiler ve en huzur bulması gereken yer olan evinde huzursuzluk yaşamasına sebep olur. Bu nedenle atalarımız ve analarımız bize çok çok önceden ev sahibi olmaktan bile önce komşu sahibi olmanın aslında iyi komşulara sahip olmanın önemini aktarmışlardır. “Komşu komşunun külüne bile muhtaçtır.” atasözü de komşuların birbirinden ayrı düşünülemez kadar organik bir yapıyı temsil ettiklerini gösterir.

Komşuluk ilişkilerinin bizim kültürümüzde Batı kültürüne göre çok daha anlamlı ve içten olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte ninnilerin bireyi topluma ve genel düşünceye hazırladığı da büyük bir gerçektir. Sevilen ve sevilmeyen komşulara karşı gelişen tutumlarda onların olumlu ve olumsuz hareketlerinden çok annelerin ninnileriyle aktardığı hislerin etkin olması muhtemeldir. Anneler ninnilerinde el âlemin dedikoduculuğundan, kötü komşuların davranışlarından söz edebilirler. Dahası bu bilgileri çocuğa verdikten sonra yapılması gerekeni bile söyleyebilirler!

“Tapşini kızım tapşini,

Gel babası öp şunu,

Topla bahçesinin taşını,

Yar komşunun başını!

Ninni yavrum ninni! (Malatya)” (Çelebioğlu, 1995: 165).

“Bir beşik yaptırdım hurma dalından,

Etrafın işlettim sırma telinden,

Bıktım usandım el âlemin dilinden!

Uyusun yavrum ninni! (İstanbul)” (Çelebioğlu, 1995: 297).

f. Askerlik ve Vatan Sevgisinin Aşılması

“Ninnici Kimdir” başlığı altında bahsedilen ninnicilerin topluma yön verme özelliğinin önemine değinenler arasında Platon’u görmek ilgi çekicidir. Onun

yorumuyla ninnicinin görevinin çok eski tarihlerden beri kutsal sayıldığı anlaşılmaktadır. Platon “Devlet” adlı eserinde devlete sadık bireylerin yetiştirilmesinde onlara ninniler söyleyip masallar anlatan kadınların denetlenmelerinin gereğinden ve hatta annelerin veya çocuğa bakanların devlete hizmet etmelerinin öneminden bahsetmektedir (Sertdemir, 2018: 18).

Ninniler bireysel çizgide başlayan eğitimi sözlü kültür ortamında doğmaları sebebiyle sosyal çizgiye taşırlar. Ninnici duygu ve düşüncelerini yarı uyanık haldeki çocuğa âdeta telkin etmektedir. Bu nedenle ninnicinin karakteri, tutumu önem arz eder. “Vatan sevgisi, toprağa verilen kutsiyet, bayrak aşkı ve millî hisler Türklerin en belirgin özelliklerindedir. Bu sevginin bu derece derinlere işlemiş olmasında ninnilerin etkisini kabul etmek gerekir. En güvendiği kişi olan annesinin sesinden vatan aşkını, asker olmanın önemini dinleyen çocukların hayallerini asker olmak, vatanları uğruna can vermek, bayraklarına hizmet etmek gibi duygular süslemeye başlar.

“Benim oğlum büyüyecek,

Büyüyüp de er olacak,

Düşmanları öldürecek,

Vatanımı güldürecek! (Kastamonu)” (Çelebioğlu, 1995: 167).

“Benim oğlum ne ister,

Bir asker urbası ister,

Omzuna tüfenk ister,

Benim oğlum babasını ister!

Ninni oğlum ninni! (Bademlerköyü-Urla)” (Çelebioğlu, 1995: 167).

“Al sancağın altında,

Ya şehit ol ya gazi,

Vatan asker istiyor,

Kan muzaffer istiyor!

Ninni yavrum ninni! (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 166).

Askerlik zor bir süreç olsa da annelerin askerliği talep ettiği görülür. Bunda millî hisler kadar bu zorluğu tamamlayan çocukların kişisel gelişimlerinde büyük farklar olması da etkilidir. Askere giden kişi sorumluluk bilinci kazanıp düzenli biri olmaya başladığı gibi saygılı biri olmayı da öğrenir. Bu nedenle de bazı ninnilerde anneler çocuğunun askere giderek hayatı öğrenmesini, akıllanmasını umar.

“Bahçelerde domates,

Ondan olur salata,

Varsın gitsin askere,

Akillansın kerata ninni! (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 166).

g. Coğrafyaya ve Tarihe Dayalı Bilgilerin Görevlerin Aktarılması

İnsanlar için yaşadıkları yeri tanımak, tanıtmak hatrı sayılır bir görevdir. Doğup büyüdüğü yerle bağ kurmayan, oranın doğa güzellikleri, başarıları ve güzel âdetleriyle gururlanmayan insan sayısı azdır. Türklerin toprağa bağlılık duyguları, toprağı kutsallaştırma eğilimleri coğrafyanın Türk kültüründeki önemini gösterir. Aile büyükleri çocuklarına küçük yaşlardan itibaren kendi memleketlerinin özelliklerini öğretir. Çocuklar yaşadıkça bu özellikleri öğrenecek olsalar da aile bireyleri ninnilerde, oyunlarda, bilmeceelerde çocuklarına coğrafyaya dayalı bilgiler vermeye başlarlar. Ayrıca bu yalnızca kendi coğrafyasıyla da sınırlı kalmaz. Ülkesinin içinde yer alan pek çok şehri temsil eden özellikleri öğretmeye başlarlar.

Ninnilerde bebekleri uyuturken, oynatırken, oyalarken ve eğlendirirken memleketlerin özelliklerinin verildiği görülmektedir. Hangi şehrin neyinin meşhur olduğu, hangi yörenin hangi yemeğinin, hangi bölgenin hangi tarımsal ürününün, hangi köyün hangi yer şeklinin, suyunun, âdetinin meşhur olduğu ninnilerle kazandırılabilir.

“Ninnilerin nestanesi,

İnebolu kestanesi,

Dörtgöz ile beslenesi!

Uyu yavrum ninni ninni! (Kastamonu)” (Çelebioğlu, 1995: 151).

“Ninnilerin nestanesi,

Afyon’un kestanesi,

Çiğ bal ile beslenesi,

Büyüyüp de uslanası!

Ninni kuzuma ninni! (Çay)” (Çelebioğlu, 1995: 151).

Yukarıdaki iki ninni örneğinde kestanenin meşhur olduğu yerler verilmiştir. Bu bilgiler bir alt metin gibi çocuğa belletilmiştir. Bunu duyan çocuk kendi yaşadığı şehir İnebolu veya Afyon olmasa bile oraların kestanesinin meşhur olduğunu öğrenecek, bilgisini güncellemese bile yıllar sonra bu bilgileri hatırlayacak veya sezecektir. Bu sezış bize gizil öğrenmeyi hatırlatmaktadır. Aslında ninnilerle eğlenen ya da uyuyan bir çocuk gizil öğrenme ile donatılır. Aşağıdaki ninnide de Türkiye’nin şehirlerden bazılarının ismi duyurulur ve çocuğun dikkatleri ileriki zamanlar için oralara çekilebilir. Bu durum öğretimde merak uyandırma ilkesiyle eşleştirilebilir. Okul yaşı gelmeden oyun yaşındaki bir çocuk ülkesinin coğrafyasını bilmeye yönlendirilir.

“Amasya çitliğin olsun,

Sivas arpalığın olsun,

Cümle âlem divan dursun!

Ninni yavrum ninni! (Merzifon)” (Çelebioğlu, 1995: 174).

Ninniler icra edildikleri coğrafyaya göre içerik kazanmaktadır. *“Bazen aynı yörenin ilçeleri, köyleri arasında bile farklı özelliklerin bulunduğu görülmektedir. Söz gelimi Erzurum’un Tortum, Oltu, Narman, Olur gibi ilçelerinden derlenen ninnilerle Şenkaya, Hasankale, Aşkale ve Karayazı ilçelerinde derlenen ninnilerde oldukça farklı motiflere rastlamak mümkündür. Bu ilçelerin dağ köylerinden derlediğimiz ninnilerde kar, kış, fırtına, bora, yayla, çiçek, koyun, kuzu, süt, yağ, kaymak gibi maddeler benzetme unsuru olarak kullanılırken sıcak sevahil köylerden derlenen ninnilerde ise dut, dut kurusu, erik, kiraz, elma, armut gibi meyveler benzetme unsuru olarak kullanılmaktadır.” (Dede, 2005: 76).*

“İnekler sağıluncak,

Sağılıp soğuluncak,

Bala laylay laylay!

Ben yavrumu ararım

Mektepler dağılıncak,

Bala laylay laylay! (Kars)” (Çelebioğlu, 1995: 169).

Kars yöresine ait bu ninnide oranın temel geçim kaynağı ile ilgili bilgiye yer verilmiştir. Kars'ta özellikle büyük baş hayvancılıkla geçim sağlanır. Beşikteki bebek daha küçücükken etrafındaki geçim kaynağına aşına olmaya başlamaktadır. Yine Karadeniz Bölgesi'ne ait olan ninnilerde temel geçim kaynağı olan çaycılık, balıkçılıkla ilgili bilgilere rastlanır. Yine aynı bölgede Giresun'a ait olan ninnilerde temel geçim kaynaklarından biri olan fındığa rastlanmaktadır. Anne bebeğine fındık harmanını beklediğini, büyüdükten sonra çocuğun da bu işlere yardım etmek üzere babasının yanına yollanacağını sezdirir. Belki de ninnilerdeki telkinlerin etkisiyle daha yürümeyi bilmeden bu bilgiye sahip olan bebeklerin büyüüp yetişkin bir birey olduklarında hangi ünvana, hangi mesleğe sahip olurlarsa olsunlar ailelerine yardım etmek için büyük şehirlerden köylerine gittikleri sıkça görülür. Ninnilerin coğrafyayı yansıtması, coğrafyayı sevdirmesi ve coğrafyayla ilgili görevleri benimsetmesi bugünkü davranışlarımız ve alışkanlıklarımızda gizlenmektedir.

Türkiye farklı iklimsel, coğrafi özelliklere sahip bir ülke olarak çok çeşitli kültürlerle de sahip olmayı başarmıştır. Yedi farklı bölgesinde farklı danslar, müzikler mevcuttur. Her bölge kendi coğrafi durumunda etkilenecek sanatsal çalışmalar yapar. Ninniler de bu sanatsal çalışmaların içindedir. Ninniler ait oldukları bölgelere göre çeşitli ezgilere, kavramlara işaret etmektedir. (Ersoy ve Yücetoker, 2011: 256-257). Bahçesinde zeytin ağaçları olan bir bölgenin iklimi ile fındık ağaçları olan bir bölgenin ikliminin aynı olmaması gibi ninnilerinin de aynı olması beklenmez. Kültürel aktarım hususunda her bölge, her yöre sahip olduğu özellikleri gelecek nesillere aktarmak üzere sanatlaştırma yolunu seçer.

“Ninni derim sallarım

Fındık harmanını kollarım,

Oğlum uyusun da büyüün,

Gider babasına yollarım ninni! (Giresun)” (Çelebioğlu, 1995: 131).

Çalışma boyunca kadınlar tarafından ninnilerde dile getirilen şikâyetlerle ilgili hususlara gerekli yerlerde değinilmiştir. Bu şikâyetlerin coğrafya tabanına dayandığı

zamanlar da mevcuttur. Temel geçim kaynağını belirleyen coğrafya, yaşam standartları ve ulaşım zorluğunu da belirleyen bir konumdur. Ülkenin uç kısımlarında, ulaşılmaz köylerinde şehirdeki imkânları, eğitim ve sağlık hizmetlerini bulmak pek mümkün değildir. Ulaşım şartlarının zorluğu, nüfusun azlığı gibi sebeplerle öğretmen ve doktor atanmayan köyler bugünün tarihinden çok da uzaklara gitmeden görebileceğimiz manzaralardır. Kimseye derdini anlatamayan analar yine bebeklerine şikâyetlenir. Hastalıklarını tedavi edebilecek bir doktor bile bulamadıklarını, beklerken hastalıklarının ilerlediğini yine ninnilerinde duyururlar:

“Çıktım kulenin başına,

Karı dizleyi dizleyi,

Yârelerim göz göz oldu,

Hekim gözleyi gözleyi! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 309).

Coğrafyanın öğretilmeye çalışılmasının yanında millî bilinci oluşturan ve millî hislerin devamını sağlayan tarih bilincinden söz etmek de yerinde olacaktır. Tarihî dönemlerde inşa edilmiş kaleler, surlar, çeşmeler, camiler, medreseler bizlere tarihin kapılarını açan yerlerdir. Tarih ve yer birbirinden ayrı düşünülemez bu sebeple insanlar hem eski dönemlerde yapılmış mimari zenginlikleri hem de o zenginlikleri ortaya koyanları coğrafyaya dayalı olarak ele alır. Tarih denince mimari eserlerden bile önce o toprakları elde etmek için yapılmış savaşlar akla gelir. Bu nedenle tarih konusuna coğrafya başlığı altında değinmek isabet olacaktır. Tarihle coğrafyanın birbirinden ayrı düşünülmemeyeceği göz önünde bulundurularak denebilir ki annelerin söylediği ninnilerde yurdun işgalden kurtuluşundan, topraklara düzenlenen saldırılardan, düşmanların oyunlarından haberdar olunabilir.

Ninnilerden bazıları olayları, tarihî bir vesika gibi o günün güncel tablosunu mekâna, devletlere ve yaşananlara bağlı kalarak hatta isim vererek açıklar. Ninnilerin tarihi hatırlatma görevine sahip olması kadar bir gün tarih olacağı bilinen olayların da anlatılmasını ihtiva etmesi söz konusudur. Ninnilerdeki tarihî yansımaların tarih vesikalarındaki kadar güçlü ve realist bilgiler verdiğini görmekle birlikte tarihî vesikalarda olmayan bir şeye daha sahip olduklar görülmektedir. O da hislerdir. Ninnileri söyleyenler salt tarihî bilgi vermezler. Gönüllerinde yaşanan acıları, isyanları, çaresizliği, gurbeti de gerek ezgileriyle gerekse sözleriyle aktarırlar. Genel

bilgiler, genel tarihî durum kadar bireysel tarih ve bireysel hisler de ninnilerde bulunduğundan ninniler, özel tarihî metinler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Örnekteki ninnide ninnici II. Dünya Savaşı zamanını yansıttığı düşünülen bazı bilgiler veriyor. Rusya'nın bombardımanına karşılık Almanların mücadeleden vazgeçmediği dile getirilen ninnide limanların, şehirlerin ateşlerle yakıldığı söylenmektedir. Hatta özel hayatın da ninnilerde yansıtılması göz önünde bulundurulunca ninniye söyleyen kadının eşinin ailesinden uzak olduğu anlaşılmaktadır. Bu ayrı kalışın sebebi babanın çalışmak için Almanya'ya gitmiş olması da olabilir. Toplumda yaşanan bazı gelişmeler sonucunda toplum genelindeki hissedilenlerin kadının ağzından bireysel olarak yansıtıldığı görülmektedir. Evladı babasız büyüyen kadın buna sebep olan "Moskof"a beddua ederken ninnilerin kargış olma yönünü bir kez daha hatırlatıyor. Yıllar sonra çocuk bu hadiseleri unutacak olsa bile annesinin ezgileri kulağında olacağından ailesinin yaşadıklarını, memleketinde yaşananları hiç unutmayacaktır.

"Yaşasın Alaman!

Vermez zamanı.

Varşovari etti bombardımanı,

Ateş ile yaktı şehir limanı,

Moskof'u telef eyle yâ Rabb'im!

E, e, e, e...

Baban çabuk gelsin yavrum,

E, e, e, e...

Tez dönsün yavrum,

E, e, e, e... (Rize)" (Çelebioğlu, 1995: 116).

Coğrafyanın kader sayıldığı gerçeği ışığında söylenebilir ki ninniler; nerede neyin yetiştiği bilgisinden, nerede neyin yenebileceği bilgisine, nerede hangi ırmağın aktığı bilgisinden nerede geçimin ve ulaşımın zor olduğu bilgisine kadar ilgi çekici pek çok coğrafi ayrıntının hatta çocuğun içine doğduğu coğrafyanın tarihinin de eğitimini vererek pedagojik işleve yaklaşmaktadır.

h. Hikâyelere, Halk Arasındaki İnanışlara, Efsane ve Ritüellere Dayalı, Toplumsal Durumları Yansıtan Ninniler

Ninnilerin içinde yer alan bazı olay ve olgular Türk inanç sistemini işaret etmektedir. Mitolojik yansımaların ninnilerde yer aldığı görülmektedir. Türkler arasında eski zamanlardan beri kutsal kabul edilen şeylerin ninnilerde açığa çıkması tesadüf değildir. Ninnilerle birlikte bebeğe kendi kültürü aşılarmaya başlanmaktadır. Bebeklerin doğumu, yürümesi, diş çıkarması, konuşması gibi hadiselerde Türk dünyasında çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamaların çoğuna ninniler, alkışlar, ezgili sözler eşlik etmektedir.

Kazak Türklerinin geleneklerinde kırkı çıkan çocuğa “besik toy” töreni düzenlenir. Anne tarafından akrabalar bebeğin beşiğini hazırlayarak gelir ve bebeği beşiğe tecrübeli, saygın yaşlı kadınlar yatırır. Beşiğin üzerine yedi çeşit değerli eşya konur, bebeği beşiğe yatırına “besikke salar” hediyesi verilir. Törene katılanlar “beşik jırı” söyler:

“Ayır kalmak kiyisip (Beyaz kalpak giydik)

Akırıp javğa tiyisip (Bağırıp varıp düşmana saldırdık)

Batır bolar ma ekensin? (Kahraman olur musun)

Barmaktarın tayısıp (Parmakların eğilip)

Türlü oyu oyusıp (Türlü türlü nakış yapıp)

Şeber bolar ma ekensin? (Usta olur musun?)

Tandayların takıldap (Konuşmayı iyi bilen)

Sözindi jurt takıldap (Sözünü halkın kabul ettiği)

Şeşenbolar ma ekensin? (Bilge olur musun)” (Çetin, 2018: 1094).

Gökte bulunan ay ile güneş de göklerle ilgisinden dolayı Türk mitolojisinde önemli bir yerdedir. Güneş, ay ve yıldız kültleri Gök Tanrı inancının bir etkisidir. Mirali Seyidov “tanrı” kelimesinin güneşin doğuşu anlamına gelen “tang” kelimesine dayandığını söylemektedir. Altaylı Şamanlar güneşe yemin ederler. Altaylıların inançlarına göre ay erkek, güneş kadın özelliklerini yansıtacak şekilde tasavvur edildiğinden ay ata, güneş ise anadır (Kaya, 2007: 37).

Çocukları uyuturken söylenen ninniler yüzyıllar geçmesine rağmen bir milletin mitolojisinden izler taşır. Türkler göğü gerek yüksekliği gerek insanın hatta dünyanın üstünü çevrelemesi gerekse derinliği sebebiyle kutsallaştırmışlardır. Günümüzde bu inancın etkisi bilhassa çocuklarla konuşurken görülür. Ay dede gelince uyku vaktinin geldiğini söylerken “Ay” hâlâ yaşlı, bilge bir erkektir. Ninnilerde de bu isim zikredilmektedir. Günümüz müzik anlayışıyla profesyonel anlamda bestelenen “Ay Dede Ninnisi” bu duruma örnek teşkil edecek bir ninnidir:

“Ay dedeyi görünce

Çok heyecanlandım

Ay dedeyi görünce

Çok heyecanlandım

Okulda öğrendiklerimi

Bir bir anlattım

E e e ay dede e e e eee

E e e ay dede e e e eee...” (<https://m.youtube.com/watch?v=ZApxBkzi5A>, 2021).

i. Taş Bebek Ninnileri ile Toplumda Çocuksuzluk Durumuna Ritüelistik Bakışın Yansıtılması

Çocuk sahibi olmak soyun devamı için gerekli olduğu kadar ailelerin toplum içindeki statüleri için de önemlidir. Çoğu aile erkek çocuğu sahibi olmakla övünmekte ve oğullarının olmamasından utanmakta bazen bu yüzden toplumda dışlanmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde çocuk sahibi olmayanlara layık görülen kara otağlardan “Annenin Çocuk Sahibi Olma İsteğinin Yansıtılması” bölümünde bahsedilmişti. Ninnilerde ailelerin çocuk sahibi olma istekleri ve çocuksuzluktan hayıflanmalarının yanında çocuk sayısından, çocukların ikiz olmasına, cinsiyetinden huyuna kadar istekler belirtilebilmektedir. Ninnilerde çocuk sahibi olamayanlarla ilgili olarak insanların konuşmaması istenirken bu konuyla ilgili olarak yapılan dışlama ve baskılar, eşlerin çocuk sahibi olamayan kadınlara söyledikleri hakaretler, toplumun çocuksuz ailelere karşı kullandığı aşağılamalar eleştirilir. Tüm hissettirilenlerden yakınma durumu söz konusudur. Çocuksuzluk Türk kültüründe aşağılanmalara sebebiyet verebildiğinden kadınların aile içinde yaşadıkları baskı neticesinde Allah’a isyana varan sözler sarf ettikleri bu sözleri kalplerindeki sızıya uygun bir ezgiyle ninnileştirdikleri görülmektedir.

Çocuk sahibi olamayan kadınların çeşitli nesnelere çocuğuymuş gibi davranıp onlara ninniler söylemeleri de kültürümüzde sıkça rastlanan bir durumdur. Çocuğunu kaybetmiş veya çocuk sahibi olamayan anne adayının bir taş parçasını bebeği gibi beşikte sallaması, çaresizce canlanmasını beklerken ona ninniler söylemesi kültürümüzdeki “taş olma” motifini hatırlatmaktadır. Kültürümüzde sevdiğini beklerken taş olanlar, ana babasına karşı geldiği için taşa dönenlerin anlatıları bulunmaktadır. Ceza sonucu taşa dönebilen insanlar olması inancına, anlatılar neticesinde sahip olan bir bireyin bir ödül olarak canlanabilen taşlar olduğuna inanması ya da kendisini inandırmaya çalışması psikolojisini kültürel öğelerle, inanışlarla ayakta tutmaya çalışan insanların düşünce yönelişlerini yansıtır. Söz konusu inanışta transformasyonun alışılanın tersine taştan insan olması beklenmektedir.

Taş bebek ninnilerinin oluşmasına sebep olan halk içindeki anlatı şu şekildedir: Taş bebeğin ana-babası olan Meryem Hatun ve Molla Ahmet'tir. Bebeğin adı ise Kâmil'dir. Kastamonuda şirin bir köyde güzeller güzeli bir kıza köyün ağasının oğlu âşık olur ve evlenirler. Yıllar geçse de çiftin çocukları olmayınca torun isteyen ağanın oğlunu ikinci defa evlendirmek istediğini duyan Meryem ağlayarak kendisini dışarı atar ve karşısına çıkan ak sakallı pir ona ağlama sebebini sorduktan sonra gök renkli, bebek şeklinde bir taş verip o taşı perşembe günü yatsıdan önce hazırlayacağı beşiğe canlı bir bebek gibi koymasını ve ninni söylemesini tembihler. Hemen eve dönen Meryem beşiği hazırlar. Yan odada gerdeğe girecek olan Meryem'in kocası karısının odasından bebek sesi geldiğini işitince şaşırır. Karısının odasına gelince yaşananlar sebebiyle karısından özür diler ve ikinci gelin köyüne gönderilir (Çelebioğlu, 1995: 69-70). Bu efsanenin etkisiyle anne olmak isteyen veya çocuğunu kaybeden kadınlar da Meryem gibi ninniler söylerler:

“Bakkallarda olur üzüm ninni,

Kan ağlıyor iki gözüm ninni,

Ağlasana taştan kuzum ninni,

Mevlâ'm sana bir can versin ninni!” (Çelebioğlu, 1995: 70).

“Kapılardan geliyorlar ninni,

Bu ne diye soruyorlar ninni,

Geri geri dönüyorlar,

Mevlâ'm bana sabır versin ninni!" (Çelebioğlu, 1995: 71).

"Taş bebek beşikten bakar ninni,

İlgıt ılgıt südüm akar ninni,

İnşallah ocağım akar ninni,

Hudâ sana ömür versin ninni!" (Çelebioğlu, 1995: 71).

Taş bebek ninnilerinin son örneğinde annenin sütünün aktığını ama emziremediğini ifade etmesi bebeğini doğumdan sonra kaybettiğini bildirmektedir. Ninniler tamamen annelerin duygularını yansıtır. Doğumundan lohusalığına, bebeğinin sağlığından kendi huzuruna kadar pek çok bilgiyi aile bireylerine duyurmak istercesine ninniler söyleyen kadınlar, bebeklerini kaybettiklerini kabul etmek istemedikleri için de taş bebek ninnileri söyleyebilirler. Bu gerçeği yadsıma, kabul etmekten kaçma hareketidir. Çevresindeki insanlar aklî melekelerini yitirdiğini düşündükleri kadının aslında hayatta kalmak için bir dayanak bulma mücadelesinde olduklarına şahit olurlar. Acılı anaların taş bebek masallarına inanmayı ruh sağlıklarını koruma ve yaşadıkları ağır gerçeği hafifleterek kabul etme amacıyla tercih etmeleri mümkündür.

Taşın canlanacağına inanmak kadar taşın duaların kabulünde etkin rol oynayacağına dair inanış ve ritüeller Türkler arasında çok eski çağlardan beri var olan bir anlayıştır. Kutsal kabul edilen ruhlar adına putlar, şekiller yapılarak ona dualar edilir. Tek tanrı inancı olan Türkler çeşitli şekilleri, metalleri veya taş gibi materyalleri ritüellerinde destekçi olarak kullanırlar.

Yakutlarda Ayısıt Umay'ın işlevini üstlenmiştir. Ayısıt da gebe kadınları korur ve ana karnındaki çocuğa "kut" üfler. Bu nedenle Yakut kızları onun adına put yapıp yataklarının altına saklarlar. Kısır kadınlar da çocuk sahibi olmak için Ayısıt'a dilekte bulunurlar (Alizade, 2019: 17). Evladını kaybetmiş annelerin beşiğe taş koyarak ona ninniler söylemesi ve onu canlandırmaya çalışması Ayısıt için yapılan ritüellerden farklı görünmemektedir. Bu taşların canlanmasında belki de Ayısıt'ın yardımı yüzyıllar sonra bile gözlenmektedir.

Hamile kalabilen ancak çeşitli nedenlerle doğumdan önce veya sonra bebeğini kaybeden kadınlar doğacak olan veya yeni doğan bebeklerinin hayatları ile ilgili daimi bir kaygı içindedirler. Hislerini ve korkularını en içten şekilde ninnilere yansıtırlar. Allah'ın yavrusuna can vermesi, uzun ömür vermesi için dua ederler. Kimi insanlar hamile kalmak için veya bebeğinin yaşaması için türbelere gidip dualar eder, sonrasında o türbede yatanın ismini çocuğa verir veya çocuğun yaşamına devam etmesi için tekkelerde dua eder. “Kimi insanlar ise gittikleri bu tekkelere adak adayarak doğacak çocuklarının yaşaması için bu tekkelere satılmış kabul ederler. Çocuk erkek olursa adını Satılmış veya Satuk, çocuk kız olursa adını Satı koymaktadırlar.” (Düzgün ve Polat, 2019: 201).

“Anan adı Meryem ninni,

Hulûsu Allah'a bütün ninni,

Yavrum seni aldım satın ninni,

Allah sana bir can versin ninni!” (Çelebioğlu, 1995: 70).

ii. Halk Arasında Bir Anlatıya ve Efsaneye Dayalı Olan Ağıt Türünde Ninniler

Halk arasındaki anlatılardan kaynaklanan “Taş Bebek” ninnileri gibi pek çok ninni vardır. Bu ninnilerde bebeklerin, ana-babaların başından geçenlere değinilir veya yaşananlar hatırlatılır. Halkın hoşuna giden olağanüstü olayların gerçek olabilme ihtimalleri göz ardı edilerek insanlar tarafından inanılır. Anlatıya inanan insanlar bu anlatıyı unutturmamak, hatırlatmak ve gelecek nesillere kolayca aktarabilmek için ninniler, türküler söylemeyi çare edinirler. Türk kültüründe gerçek olduğuna inanılan pek çok anlatı ninnileştirilmiştir. Bu tarz ninnilere, Şebab isimli bir gencin ölümü üzerine annesinin söylediği rivayet edilen bir ağıt örnek gösterilebilir:

“Elim titriyor telefonu kurayım

Tel kırıktır, seni kimden sorayım?

Yazık oldu yazık şu genç ömrüne,

Genç yaşında ne iş geldi başına?

Bilmem şu feleğin sana zulmü ne?

Bilmem şu feleğin bana kahrı ne?

Telefonun direkleri sayılmaz,

*Atey Hanım baygın düşmüş ayılmaz,
Böyle civan teneşire konulmaz!
Nenni bir yavrum nenni nenni,
Şebâb'ım nenni! ...”* (Çelebioğlu, 1995: 56).

Babası tekrar evlenen kızın üvey annesi kendisine kötü muamele eder. Kötü muamele gören bu kız bir gün ayı tarafından kendisine eş olmak üzere kaçırılır. Ayı kıza çok iyi bakar ve bir zaman sonra altı ayıya üstü insana benzeyen iki bebekleri olur. Kızın kardeşi askerden döndüğünde durumu öğrenince hem ayıyı hem bebekleri öldürür. Bunun üzerine kız bir ağıt yakar:

*“Emine'min babası oy oy,
Gümül'ümün babası oy, oy!
Ayı idin, uyu idin,
Çalı idin, çırpı idin,
Yârim idin yâr!...”* (Çelebioğlu, 1995: 57).

Bir başka halk anlatısına göre zengin bey oğlunu evlendirir. Aradan yedi, sekiz yıl geçmesine rağmen çocukları olmayınca üç deve adanır. Adağın sonunda gelin hamile kalır. Zengin beyin oğlu üç deve bulur ve hacet tepesine giderken çocuğun dünyaya geldiğini ve bu develerin kesilmesinin boş olduğunu düşünüp develeri kesmekten vazgeçer. Bu duruma kadın karşı çıksa da develer kesilmez ve geri dönülürken develerden birinin üzerine bindirilen bebek bir kartal tarafından pençelenip alınır ve parçalanır. Anne de bu feci durum karşısında içinin acısını gözler önüne seren bir ağıt yakar.

*... “Kartal gider uça uça,
Avcılardan kaç kaç,
Sebep oldu bunak koca,
Bebek oy!.. Bebek oy!...”* (Çelebioğlu, 1995: 61).

Ninniler ele aldığı konu itibariyle kimi zaman ağıtlara yaklaşır. Kocasını kaybeden bir kadın yalnızlığını bebeğine ninnileriyle fısıldarken evladını kaybeden bir ana da evladına hiç söyleyemediği ninnilerini ağıt yakarak söyler. Ninniler konusu

ölüm olmasa da “yarı ölüm” olarak nitelendirilen uykuya hazırlık amacıyla söylenen metinler olduğundan yarı ölümle doğrudan; gerçek ölümle ise dolaylı olarak bağları vardır. Kocasını kaybeden bir kadın sosyal statü olarak dul konumuna düştüğünden kendisini bekleyen zorlukların farkındadır. Özellikle çocuklarıyla ortada kalan bir kadın eşinin ölümüne sessiz kalamayarak isyanını, hislerini ninnilerine aksettirmektedir:

“Ağla (Zeyneb)im ağla ninni,

Kara yazmalar bağla ninni,

Babası ölen çocuk hû, hû,

Haydi bağrını dağla ninni! (Giresun)” (Çelebioğlu, 1995: 88).

Eşini kaybeden kadın, küçük yaşta babasız kalarak yetim büyüyen çocuğuna yukarıdaki ninnideki gibi içini döker. Evladını kaybeden bir kadın için ise ninnilerinin sahibinin yok olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sessiz sırdaşı olan evladını kaybeden kadının elinde yalnızca ninnileri kalır. Bebeği öldüğü halde ninniler söyleyen anne, aslında “Taş bebek” efsanelerindeki gibi bebeğinin yaşadığına veya yitip gitse de kendisini duyabileceğine inanmaktadır. Ve ninnileri ağıtlaşırken hala bebeğini uyutacağı “ninni” kelimesini tekrarlamaktadır:

“Bebeğimin beşiği çamdan,

Yuvarlandı düştü damdan,

Bebek öldü ilk akşamdan.

Ninni bebeğime e, e!..” (Konya) (Çelebioğlu, 1995: 89).

Kocasını kaybedip dul kalan bir eş, çocuğunu kaybeden bir anne, aile fertlerini kaybedip yalnız kalmış bir gelin olarak kadınlar ninnilerde ağıt yakarlar. Bu ağıtlar toplumdaki inanışları, anlatıları hatırlatan öğelere sahiptir. Akşamı-sabahı birbirine karıştıracak kadar acılı olan, her an acı çeken, uyku yüzü görmeyen ninnicilerin ağıtları önce uyutmaya çalıştıkları yavrularına sonra da tüm dünyaya acı içinde seslenişir:

“Akşamlar olmayaydı,

Yıldızlar doğmayaydı,

Ölüm Allah’ın emri,

Ayrılık olmayaydı!

Ninni yavruma ninni! (Adana)” (Çelebioğlu, 1995: 329).

iii. Ayrılık ve Gurbet Temasıyla Toplumsal Durumun Yansıtılması

İnsanların doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmaları, uzaklara gitmeleri insan yaşamını derinden etkileyen hadiselerdir. Kişinin kendisinin gitmesi kadar sevdiği kişinin uzaklaşması da gurbet ve ayrılık üzerine şiirler söylenmesine sebep olur. Eşini askere uğurlayanlar, evlenerek ana babasından uzaklaşanlar, çalışmak üzere eşi, çocukları ve kardeşleri memleketten gitmiş olanlar... Hepsi kalbinde gurbet yararı taşıyan insanlar olarak ninnilerinde yaralarını ortaya dökerler.

“Eskiler astar oldu,

Baban da asker oldu,

Sen ağla ben güleyim,

Ayrılık vakti geldi!

Ninni yavrum ninni! (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 322).

Bu tarz kişisel ayrılıkların dışında ülke genelinde yaşanan göçler, iş için çeşitli ülkelere veya uzak şehirlere gitmeler hem bölgenin iş gücüyle ilgili bilgi vermektedir hem de toplumsal açıdan işçi göçüne kanıt niteliği taşıyabilmektedir. Eşi gurbete gitmiş olan kadınlar, yalnız başına bebek büyütmenin zorluğunu yaşayanlar olarak ninnilerinde hüznelerini paylaşırlar. Ninnisinde gurbetteki eşi için kolaylıklar dileyen bir kadın ninni adı altında Tanrı’ya dualarını iletirken evladını da babasının yanlarında olmadığı durumuna alıştırmaktadır.

“Alçacık bağlar duvarı,

İçinde zezem pınarı,

Senin baban gurbettedir,

İşini Allah onarı!

Ninni yavrum ninni! (Yalvaç)” (Çelebioğlu, 1995: 321).

Ekonomik sebeplerle göçler veya gurbete gitmeler, aile fertlerinin birbirinden ayrılması ninnilerde sıkça yansıtılan durumlardır. Kimi insanın eşi Almanya’ya çalışmaya gider kiminse kardeşi, oğlu... Geçimini sağlamak için uzaklara gidenler arkasında ninni söyleyecek bir anne, kardeş veya eş bırakırlar. Arkada kalan kişi ninnileriyle beşikteki bebeğe babasını, dayısını, amcasını veya ağabeyini unutturmaz.

*“Nennileri de benim oğlumun nennisi var,
Almanya’da oğlumun körpece de ufacıkta babası var!
Babam nen nen nen nen,
Yiğidim nen nen nen nen! (Ulubey-Uşak)” (Çelebioğlu, 1995: 324).*

*“Ay karşıdan doğup gelir,
Gün boynunu eğip gelir,
Dayısı Almanya’dan
Marklarını sayıp gelir!
Ninni yavrum ninni! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 327).*

Bu ninnide dayının gurbete gidişi anlatılmaktadır. Akrabalık ilişkilerinin ninnilere yansıtılması ile ilgili olan bölümde -ninnicinin anne olduğu ninnilerde- anne akrabalarına ayrıcalıklı davranılmasından bahsedilmiştir. Ninnileri söyleyen anneler, çocuklarına kendi akrabalarının sevgisini erkenden kazandırmaya çalışır. Böyle bir hedef taşımayan anne ise sadece kendi canından bir parça olduğu için ağabeyinin, erkek kardeşinin gurbete gidişinden bahseder. Aşağıdaki ninnide ise ninnici bebeğin ağabeylerinin -diğer evlatlarının- gidişinden bahsetmektedir:

*“Uyur uyur uykusu var,
Benim oğlumun uykusu var.
Uzak uzak yollarda,
Ağabeyleri var, ninni! (Trabzon)” (Çelebioğlu, 1995: 329).*

Gurbet teması bireysel bir boyuttayken ninnilerde yer alan bazı bilgilerle toplumun geneli için sonuçlar çıkarılabilmektedir. Özellikle örnekteki ninnilerde Almanya’ya giderek gurbet ellerde kalmış baba, ağabey, dayı gibi akrabaların durumu Türkiye’den Almanya’ya doğru yaşanan işçi göçünü yansıtan sanatsal-toplumsal çizgideki belgelerdir. Kısacası bireysel görülen gurbet ve ayrılık bile ninnilerde toplumsal hayata ışık tutan niteliktedir.

3. Ninnilerin Pedagojik Boyutu

Yunanca paid “çocuk”, ago “bilim” kelimelerinin birleşmesi ile oluşan pedagoji, çocuk bilimi anlamına gelmektedir. Pedagoji 19. Yüzyılın sonlarında psikolojiden ayrılarak ayrı bir bilim haline gelmiştir. “*Antik Yunanistan’da pedagoglar sahiplerinin oğullarının (kızların eğitim almasının yasak olması sebebiyle) eğitimlerini denetleyen kölelerdi. Bu süreç çocuğu okula, spora götürmek, ona bakmak ve eşyalarını taşımaktan oluşuyordu. Dolayısıyla Latin kökenli pedagoji sözcüğü Türkçede “çocuk eğitimi” olarak karşılık bulur.*”

(<https://ruhsagligidernegi.org/pedagoji/>, 2022).

Çocuk eğitiminde son zamanlarda yapılan çalışmalar, bilimsel gelişmeler ve deneyler oldukça önemli bir yerdedir. Çocuğun zekâ kapasitesinin saptanması için geliştirilen testler, öğrenmeyi etkileyen faktörlerin tespiti, öğrenme ile ilgili deneysel çalışmalar gibi pek çok adım pedagoji alanının gelişmesine katkı sağlarken öğretmenlere ve velilere çocuğu anlama, tanıma, çocuğa uygun görevler verebilme, çocuğun zihinsel ve fiziksel gelişimindeki eksiklikleri saptama, bu eksiklikleri azaltma, veya çocuğun başarılı olduğu alanlarda potansiyellerini geliştirme fırsatı sunmaktadır.

Son dönemlerde okul öncesi çocukları için geliştirilen eğitim programlarında aile de sürece dâhil edilmektedir. Dil etkinlikleri, müzik ve oyun etkinliklerine ailenin katılımı da okul öncesi eğitim programlarında önem verilen bir uygulama haline gelmiştir (Gelişli ve Yazıcı, 2012: 90). Gerek aile bireylerinin çocuk yetiştirme konusunda bilgilendirilmeleri gerekse aktivitelere katılmaları günümüzde önemli bir konudur. Bu uygulamalarla aile ile çocuğun eğitiminin beraber düşünüldüğü gösterilir. Ninniler de bu perspektiften değerlendirildiğinde çocukla aktiviteler yapılmasına ortam hazırlayan şiirler olarak tanımlanabilmektedir.

Çocuğu yedirmek anne babanın görevidir. Bu işleri yaparken onlara eğlenceli ninniler söylemek, yiyecekler hakkında bilgi vermek ailenin çocuk eğitimine katılmasıdır. Aynı şekilde psiko-motor becerilerini geliştirmek için oynanan oyunlar çocuklar için çok önemliyken aile bireyleri oyun ninnileri ile çocuğa eşlik edebilmektedir. Hatta uyutma işlemi bile ninnilerle bir aktiviteye dönüşebilmektedir.

Ninnileri oluşturan Türk toplumu tarihin çok eski zamanlarından beri eğitime büyük bir önem vermektedir. Sosyal şartların belirlediği konularda ve tarzda çocuklara

eğitim sağlamak ailenin buna bağlı olarak da toplumun ilk görevlerindedir. Türkler hem İslamiyet öncesi hem de İslamiyet sonrasında kurmuş oldukları tüm devletlerde eğitime önem vermişlerdir. Bu eğitim kimi zaman sosyal aktarım şeklinde kimi zaman ise sistemleşmiş şekilde karşımıza çıkmaktadır. Yaşadıkları coğrafyanın çetinliği, komşu devletlerin baskısı gibi durumlardan dolayı “Her Türk asker doğar.” ananesi benimsenmiş ve bu düstura uygun olarak hem kızlar hem de oğlanlar çok küçük yaşlardan itibaren asker olarak eğitilmiştir.

Ata binmek, silah kullanmak, avcılık Hun Türklerinden itibaren İslami kültür etkisine kadar Türklerin çocuk yetiştirme müfredatının birer parçasıdır (Akyüz, 2016: 6). İslamiyet sonrasında da çocuk eğitimine önem verilmiş kurulan medreselerde eski sistem içinde eğitimler verilmiştir. Karahanlılar döneminde yaşayan Farabi, İbn-i Sînâ, Bîrûnî gibi bilim insanları ve düşünürler eğitimle ilgili önemli düşüncelere sahiptir. Farabi’ye göre eğitim her şeyden önce bireyin mutluluğu bulmasını ve topluma faydalı olmasını sağlamaktır. Büyük tıp doktoru İbn-i Sînâ’ya göre eğitimin amacı bireyin yeteneklerini en üst seviyeye çıkarıp onu kötülüklerden uzaklaştırmak ve Allah’ın varlığını her an hissetmesini sağlamaktır (Akyüz, 2016: 23-26). Her iki büyük şahsiyet de modern eğitim anlayışına benzer bir eğitim modeli oluşturmuştur. Mutlu olarak kendini tamamlanmış hissetmek, yetenekleri en üst seviyeye çıkararak eğitimde bireysel seviyeyi gözardı etmeden yeteneklerini geliştirmek, bunların sonucunda da kendini gerçekleştirmek eğitimden en üst derece fayda alınmasıdır.

Okul öncesi çocuk eğitimi ile ilgili olarak Batı’da Dewey, Montessori, Piaget gibi isimler çalışmalar yapmıştır. Bugün modern eğitim ilkeleri Batı dünyasının çalışmalarının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir, ancak Türk-İslam dünyasının eğitimle ilgili çalışma ve görüşleri de görmezden gelinemez. Keykavus’un “*Kabusname*”, Gazzali’nin “*Ey Oğul*”, Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın “*Marifetname*” adlı eserleri çocuk eğitiminde kılavuz rolüne sahip eserlerdendir. Yine tıp dünyasında bugün bile takip edilen tabip İbn-i Sînâ, bebeklerin bünyesini güçlendirmek için gerekli olan iki şeyden birinin çocuğun yavaş hareket ettirilmesi, ikincisinin ise musikili şekilde ninni söylenerek uyutulması olduğunu söyler (Tufan, 2006: 186). Bu şekilde bebeklerin hem beden sağlıkları hem de ruh sağlıkları korunmaya çalışılır.

Edebiyat terbiye vermede, eğitmede önemli araçlardandır. “*Edebî eserlerin büyük bir kısmı, insanlara ahlak ve terbiye vermek gayesiyle vücuda getirilmiştir. Mevlâna Mesnevi’sini, Yunus Emre Risaletü’nüşhiye’sini, Nâbi Hayriye’sini, Namık*

Kemal piyeslerinden çoğunu, Ahmet Mithat Efendi romanlarını, Mehmet Âkif Safahat'ını, Tevfik Fikret Şermin'ini, ve Haluk'un Defter'ini ve daha birçok müellif eserlerini, hep insanlara nasıl yaşanılması ve nelere inanılması lazım geldiğini öğretmek maksadiye yazmışlardır." (Kaplan, 1967: 197). Çocukları yönlendirmek yahut eğlendirmek amacıyla ortaya çıkarılan çocuk edebiyatı ürünleri, çocukların düzeyine uygun olan ve alıcıları çocuklar olan ürünlerdir. Dil kullanımı, -ister sözlü ister yazılı olsun- metinlerin çocuğun bilişsel ve duyuşsal özelliklerine hitap etmesi derslere, öğrenilmesi gereken konulara ilgiyi arttırmaktadır (Göçer, 2010: 344). Okul öncesi eğitim programı ile örtüşen ninniler okul hayatıyla birlikte gelişen okuma yazma kazanımını destekleyecek bir tür haline gelmektedir.

Ziya Gökalp çocuk terbiyesini münteşir ve müteazzi -bugünkü adlandırmayla yaygın ve örgün- olarak ayırır. Yaygın eğitimden kastı ise çocuğun ailede, kültür ortamında, yetiştiği çevrede aldığı eğitimidir. Ziya Gökalp'ın değindiği informal ve formal eğitimden başka bir şey değildir. *"Terbiye, bir cemiyette yetişmiş neslin henüz yetişmeye başlayan nesle fikirlerini ve hislerini vermesi demektir. Fakat bu veriş iki surette cereyan eder: Birinci suret, yetişmiş neslin, kendisinin hiç haberi olmadan samimi hayattaki konuşmaları, fiili ve hareketleriyle canlı misaller teşkil ederek yeni nesle tesirler icra etmesidir. İkinci suret, yetişmiş neslin veli, vasi, muallim, mürebbi namlarıyla resmi vaziyetler alarak usul ve irade tahtında yeni nesle birtakım muayyen fikirleri ve hisleri telkine çalışmasıdır.*" (Gökalp, 1964: 127).

Çocuklar aileden birini, çevresindeki insanları rol model olarak veya çevresindeki kültürel örüntü içinde yeni bilgilerle, geleneksel uygulamalarla yeni bakış açıları kazanırken öğrendiklerinin farkında değildir. Okula başladıkları andan itibaren ise bir müfredat eşliğinde kazanımları önceden belirlenmiş konuları işlerler. Ninniler formal ve informal eğitim açısından değerlendirildiğinde anne, babadan aktarımı ve kültürü yansıtması hasebiyle informal eğitim veren farklı içeriklere sahiptir. Aynı zamanda ninnicinin tutumu kimi zaman ninnilere formal özellik de kazandırabilir.

Çocuğun duygu, düşünce dünyası ve davranışlarında olumsuzluklar görüp onun olumlu tutum geliştirmesini sağlamak isteyen ninniciler gözlemleri sonucunda hangi ninnileri söyleyeceklerine veya ninnilerinde hangi konulara değineceklerine de karar verebilirler. Bu açıdan ninnilerin her iki eğitim -formal/informal- türüne de katkı sağladığı söylenebilir.

Günümüzde çocuğu anlama, onun davranışlarını anlamlandırabilme adına öğretmenlerin almış oldukları pedagojik dersler aslında ailede ilk öğretmen niteliğindeki annelerin en büyük ihtiyaçlarındandır. Çocuğunu eğitimsel anlamda desteklemek isteyen ebeveynler farklı yöntemler denemişlerdir. Ninniler de bu eğitim yöntemlerinin bir parçasını teşkil etmektedir. Anneler çocukların ihtiyacına göre ninniler seçerek çocuklarının eğitimsel gelişimine destek olabilirler. Doğaçlama olarak ortaya çıkan ninniler, sanatçı ruhlu ve ninnileri eğitimin özel bir türü olarak gören anneler tarafından çocuklarının ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilebilir.

Eski usul eğitim veren medreseler her çocuğun aynı zekâ türüne sahip olduğunu kabul ederek ezbere dayalı eğitimi, anlatanın anladığı ve anlattığı kadarını bellemeyi çocuğa görev olarak yüklemiştir. Çağdaş eğitimde çocuğun -fırsat eşitliği tam olarak sağlanamasa da fırsatı olan çocuğun- ayrı zekâ türünde başarılı olabileceği düşünülmekte, çocuklar kendilerini iyi hissettikleri alanda gelişmeyi denerken daha uzak olduklarını hissettikleri alanlarda da temel bilgilere sahip olmayı denemektedirler. Bu kişisel gelişim ve özgüven için ciddi bir adımdır. Çocuğun yeteneklerini yahut eksikliklerini keşfeden bir ebeveyn uyku veya oyun saatlerini çağdaş eğitim modeline uygun bir ders haline getirebilir. Bu yolla çocuğun özgüven inşasına bilinçli bir katkı sağlama yönünde tutum geliştirebilir.

Aile ortamının ilk, sosyal çevrenin ve bağlı olunan kültürün de ikinci eğitim merkezi olduğunu bilerek ilk eğitimin alındığı ailede öğrenilenlerin, öğrenme şekillerinin hatta öğrenmeyi öğrenme şeklinin ileriki yaşamları etkilediği yadsınamaz. Bu durumda konu eğitim olduğunda da ninnilerden bahsetmeden geçebilmek neredeyse imkânsızdır. İlk eğitimin başladığı belki de duygusal zekânın yönünü belirlendiği aile ortamı eğitim hayatındaki başarılarla doğrudan etkilidir. O halde annelerden, ninelerden, babalardan dinlenen ninnilerin birey için neler ifade ettiği düşünülmelidir.

Ebeveynlerin eğilimleri, çocuklarına söyledikleri sözlere dolayısıyla ninnilere yerleşmiş ayrıntılardır. Kimi ninnici çocuğa komşunun başını yarmasını söylerken onun sosyal zekâsını tahrip etmekte kimi ninnici çocuğuna çok can yakacağını söyleyerek ikili ilişkilerinde geri dönülmez hatalara sevk etmekte kimi ninnici takılara, ihtişamlı yaşama, konaklara önem vermesini, kolayca para kazanmasını söyleyerek çocuğunu mücadele ve başarı çizgisinden uzaklaştırmaktadır. Kimi ninnicinin ise çocuğuna okumasını, kitapları sevmesini, vatanını korumasını söylemesi çocukta ileri

dönük olumlu güdülenmeyi gerçekleştirmeye yardımcıdır. Her nasıl olursa olsun ninniciler bir yönelim belirler ve çocuklara o yönelime uygun şekilde hitap ederler. Durum bu kadar açık ifade edilebilirken ninnilerin eğitim boyutu da atlanamaz, göz ardı edilemez bir duruma gelmektedir.

Çocuğun kendisini daha ileriye taşıyabilmesi, deyim yerindeyse kendi sınırlarını aşabilmesi gelişimini desteklemekten geçmektedir. Daha ilkel sayılabilecek ödül, ceza, tehdit yöntemleri; çocuk terbiyesinde, eğitiminde bugün hâlâ kullanılırken çocuğu bir birey olarak kabul edip yönelimlerine dikkat edilmesi gibi adımlar daha çağdaş bir çizgidedir. Bazı ebeveynler çocuklarına söyledikleri ninnilerde olumlu tutumun yanında eğitimsel boyutta daha ilkel öğretim yöntemlerine başvururken bazı ebeveynler ise çok eski zamanlarda bile çocuğun kişilik gelişimi, onuru, birey oluşu ve hatta güvenli bağlanması gibi çağdaş eğitimin ele aldığı konulara uygun davranabilmektedir.

Uzun yıllardır Türk kültüründe süre gelen durum bebeklerin ninnilerle uyutulması, ninnilerle uyandırılması ve ninnilerle eğitilmesidir. Ninniler birer eğitim materyali olup eski çağlardan beri çocuklara bazı şeyleri öğretmek için kullanılmaktadır. İlk mektep olan aile içinde kültürel aktarımı sağlayan, müfredatı kültüre bağlı gelişen ders materyalleri çok çeşitli konularla inşa edilir. Ninnilerle büyüyen bir bebek; toplumu, ailesi, kültürü ve eğitim hayatı içinde alacağı ilk bilgiler bakımından derin bir eğitim sürecine tabi tutulmuş olarak çocuk olma yolunda emin adımlarla ilerler.

Ninnilerde bebeklere renkler, mevsimler, hava durumu, fiiller, çeşitli sıfatlar, ölçü birimleri, toplumsal yaşam, coğrafi özellikler, cinsiyete bağlı roller, aile hayatı, vatan sevgisi, meslekler, çevre, akrabalık ilişkileri, soyut kavramlar, zıtlık ve eşitlik bildiren kavramlar, sebzeler, meyveler, yiyecekler öğretilmektedir. Ninniler çocuğun hayal dünyasını geliştirirken ana dillerini de gerek kelime hazinesi bakımından gerekse dil bilgisi kuralları bakımından geliştirme fırsatı sağlar. Bir çocuk ülkesinde yaşananlar hakkında veya ülkesindeki çeşitli yerleşim yerleri hakkında da bilgi sahibi edilebilir. Çalışmanın bu bölümünde çocuğun ailede başlayan eğitiminin ninnilerde vücut bulmuş hali açıklanarak örneklendirilmeye çalışılacak.

a. Değerler Eğitimi Kazandırma

Değer kelimesinin günlük hayatta sıkça rastladığımız maddi ve manevi ölçü yahut soyut veya somut ölçü, bedel anlamları dışında başka anlamları da vardır. Değerler insanı insan yapan, yaşamı daha anlamlı kılmaya hizmet eden kültürel kurumlar ve ölçütlerdir. Yüzlerce hatta binlerce yıl öncesinden gelen en güzel miraslardandır. Bu miraslar sosyal ortamda yaşayarak şekillenip gelişerek sözlü ortamda aktarılır. Sözlü ortamda atasözleri, ninniler gibi halk ürünlerinde yaşamını devam ettiren değerler bu eserlerin etkisiyle hareketlere yansıtılır. Ninniler geçmişten günümüze devam eden değerleri unutturmazken aynı zamanda küçük yaşlardan itibaren devamlı tekrar edilen ve kutsal hale gelebilen ezgilerle davranışsal bakımdan toplumsal değerleri uygulamaya geçirme hususunda fayda sağlamaktadır. Uykuya dalmadan önce neler yapıp neler yapmaması gerektiği ile büyüyen çocuklar o değerleri beşikten itibaren özümsemeye başlarlar.

Rokaech, değerleri amaç ve araç değer olarak ikiye ayırır. Amaç değer kişilerin yaşam süreleri içinde amaç edinip ulaşmak istedikleri ahiret inancı, başarı, eşitlik gibi değerlerdir. Araç değerler ise amaç değerlere ulaşmak için kullanılan azim, dürüst olma gibi değerlerdir. Spranger ise değerler sisteminin altı başlıkla açıklar. Bu başlıklar; eleştiren düşünmeyle alakalı kuramsal değerler, insanların yaşamları için gerekli ekonomik değerler, sanatla da ilişkilendirebilecek estetik değerler, toplumu ve kültürü içine alan sosyal değerler, bireysel olarak güçlü olmayı işaret eden politik değerler ve inanılanlar doğrultusunda iç huzura ulaşmayı hedefleyen dinî değerlerdir (Sarı, 2021: 39).

“Türk Ninnileri” adlı kitapta yer alan 1650 ninninin değerler eğitimi açısından incelendiği çalışmanın sonucuna göre ninnilerde değerler eğitimi bakımından en fazla sorumluluk ve çalışkanlık konularına değinildiği saptanmıştır. MEM’in Okul Öncesi Değerler Eğitimi Yönergesi’nde yer alan değerler üzerinden yapılan araştırmada en sık değinilen ikinci konunun vatanseverlik olduğu görülmektedir. Tespitlere göre bu iki konu dışında en çok değinilen konular sırasıyla; kardeşlik-birlikte yaşama kültürü, vefa, nezaket, cömertlik-kanaatkarlık ve liyakat-sadakat konularıdır. Ninnilerde demokrasi ve adalet değerlerine dair hiçbir vurgu yapılmadığı görülmüştür (Kanak, Önder ve Subaşı, 2018: 597). Ninniler geçmişin izlerini temsil ederek geçmişin değerlerini aktarır. Bu nedenle eski zamanlarda konu olan, o zamandan bu zamana değer verilen konulara ninnilerde sıklıkla değinildiği görülmektedir.

Ninnilerin irticalen ortaya çıkması, duygu durumunun aktarımına bağlı oluşları yeni ninnilerin de oluşmaya devam etmesini sağlamaktadır. Bu nedenle ninniler bitmek bilmeyen değerler hazinesi olarak dinamik bir yapıya sahiptir. Dünya geliştikçe, yeni kavramlar ortaya çıktıkça yeni ninniler söylenecek ve yeni değerler yeni ezgilerle aktarılmaya devam edecektir.

Aile içindeki rollerin öğretilmesi değerler sisteminin devamı için ilk adımdır. Kendisini büyüten aile bireyelerine hizmet etmek vefa duygusunun davranışsal sembolüdür. Anneye, babaya karşı olması gereken davranışların anahtarı ninnilerde gizlidir:

“Edasına edasına,

Oturmuşlar odasına,

Sıvamış beyaz kolların,

Hizmet eder babasına! (Merzifon)” (Çelebioğlu, 1995: 230).

Anne, babaya hizmet kadar akrabaları ziyaret etmek, onlarla ilişkileri beslemek de toplumsal değerleri yansıtır. Türk toplumu için elindekini paylaşmak, büyüklere saygı, hürmet, ziyaret esnasında eli boş gitmemek gibi hususlar değerler sisteminde çok önemli bir yerdedir:

“Dandini dandini dangesine,

Pancar koyar heybesine,

Alır gider yengesine,

Selam söyler emmesine!” (Çelebioğlu, 1995: 229).

b. Uyku Eğitimi Kazandırma

Uyku insanların yaşamının hemen hemen yarısını kapsayan, en hareketsiz buna rağmen rüyaların etkisiyle en maceralı eylemleridir. *“Uyku tüm memelilerde enerjinin korunmasını, sinir sisteminin gelişim ve onarımını sağlayan doğal bir süreç olup; uyarılmışlığı, otomatik işlevleri, davranışı, bilişsel işlevleri ve hücre içi mekanizmaları kontrol eden sinir sistemi başta olmak üzere biyolojik yapının birçok bileşeni ile ilişkilidir.” (Şahin, 2013: 94).*

Uyku düzeni, kalitesi, süresi için pek çok araştırma mevcuttur. Tüm araştırmalar sonucunda ortaya çıkan ideal uyku süresi ve pozisyonlarının insanın

duygu durumundan ruh sağlığına, hormonlarından hastalıklarına kadar etkilerinin incelenmesi için uyku hastaneleri faaliyete geçmiştir. Uykunun ehemmiyeti bugün bilimsel olarak anlaşılmışken ona verilen önem, ailelerin araştırmaları ve çocukları için uyku danışmanlıklarına müracatlarından, uyku konusunda çocuklara eğitim verebilmek adına yazılmış kitapları okumalarından anlaşıyor.

Uyku eğitiminde ortamın durumunun uyku kalitesini arttırmada önemli bir rolü vardır. Karanlık veya loş ortam, soğuk olmayan ortamlar veya başka deyişle ılık ortamlar, hafif müziğin veya ritmin olduğu ortamlar ve bebeğin sallanmasına veya ritmik olarak hareket ettirilmesine dayanan ortamların uykuya geçiş sürecinde kolaylaştırma özelliği vardır. Hayal kurmak veya hayale teşvik eden sözler sıralamak da aynı şekilde uykuya geçişi hızlandırmaktadır. Dağda tavşan kovarken düşüp dizini ovduğunu söyleyen anne çocuğuna koşmanın, şımarmanın nelere sebebiyet vereceğini dolaylı olarak anlatırken hayvanlardan bahsederek çocuğunun ilgisini kendi sözlerinde toplamaya çalışır.

“Dağda tavşan kovarım,

Düştüm dizim ovarım,

Ben yavrumu sallarım,

Uyu benim oğlum ninni! (İstanbul)” (Çelebioğlu, 1995: 180).

Tavşanlardan, koşmaktan kısacası çocuğun ilgisini çeken durumlardan bahseden anne sözleri yeterince ilgi çekici hale geldiğinde oğlunun uyumasını da araya iliştirir. Anne tüm bunları aynı zamanda yaparken yavrusunu sallamayı ihmal etmediğini de ayrıca belirtir. Bebeği sallamak çocuğa anne karnındaki ortamı sağlamaya çalışmaktır. Aylarca sallanan bir su haznesinin içinde yaşayan, hiçbir tehlike ile karşılaşmayan çocuk sallanırken âdeta eski güvenli günlerini yâd eder. Cenevre Üniversitesi’nde bir gece sabit, bir gece ise hafif sallanan yataklarda uyutulan yetişkinler üzerinde yapılan deney sallanmanın uykuya geçişi hızlandırdığını ve mikro uyanmaların sallanan yatakta uyuyanlarda daha az görüldüğünü ortaya koymaktadır. (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46997646.amp>, 2022).

Dikkat çekici olan kısım annelerin hemen hemen hepsinin içgüdüsel olarak bu ayrıntıların bilgisine sahip olmalarıdır. Bebeği susturmak için kucaklarına alarak onları ısıtan, belli bir ritimle sallayan annelerin, gündüzleri loş bir ortam yaratmak ve bebeklerin dikkatlerini uykuya çekmek amacıyla yüzlerine bir tülbent örttüklerine

hemen herkes şahit olmuştur. Bu uygulama çocuğu uykuya ikna etme yöntemidir. O esnada çocuklara söylenen ninniler anne sesiyle, nefesiyle icra edildiğinden çocuk için güvenli bir ortamın da temelleri atılır.

Anneler mırıldanışlarında her ne kadar isyanlarını, yaşadığı olumsuzlukları da anlatsa duygusal boşalma yaşadıkları zaman diliminde sesleriyle çocuklarına kendilerini hissettirirler. Annesinin belirlediği ezgiyi ve ses tonunu duyan çocuklar uykuya hazırlanma vakti olduğunu anlamaya başlarlar. Hatta bir süre sonra çocukların kendi ninnilerini kendilerinin söyledikleri ve kendi kendilerini -bedenlerini- salladıkları görülür. Annelerinin çıkardıkları sesi (eee-eee, huu-hu, mmm-mmm, şşş-şşş, pıış-pıış) tekrar ederek uykuya hazırlanırlar.

Bebeklerin kendilerini pekiştirecek götürece ifadeleri keşfedip tekrarlamaya başlamaları onların dil gelişiminin önemli basamaklarından biridir. Bebekler günlük konuşma diline benzeyen sesler çıkararak pekiştireç almaya devam ederler. Bu dilin taklit yoluyla öğrenilmesidir (Cihangir, 2009: 5). Bebekler su istediklerinde ona en yakın olan ifadeyi ve kendilerinde bulunan yetenek ölçüsünde bir sesle ifade etmek için “bu” derler. Kendilerince su istemelerinin anlaşılmasıyla hem takdir görürler hem de hedefleri olan suya ulaşırlar. Aynı şekilde kendi ninnisini söyleyen çocuklar da ilgi çekicidir. Uyuduğu takdirde mama yiyecek, atta gidecek veya babası gelecektir! Bu tarz pekiştireçleri arzulayan ve hangi olaydan sonra ona kavuşacağını bilen çocukların kendi kendilerine uyuyabilmek için kendi ninnilerini mırıldandıkları görülür. Bu genellikle “eee ee”dir.

Ninnilerin öyle bir gücü vardır ki gündüz oyun esnasında bile annesinin ninni ritmini ve ses tonunu duyan çocuklar psikolojik olarak kendilerini uykuya adapte ederler. Annelerin ezgilerinden meydana gelen ninniler âdeta sihirli sözler gibi uyku sağlar. Kısa zamanda bebeğin bir ninni repertuarı oluşur. Düşüklerinde ağlamamaları için dikkatlerini dağıtan ninniler, yemediklerinde onları yemeye yönelten ninniler, banyoya girecekleri zaman onları banyo yapmaya hazırlayan ninniler kısa zamanda çocuklar tarafından ezberlenir ve anneye ihtiyaç duyulmadan tekrarlanmaya başlanır. İşte bu durum ninnilerin sihirli sözler oluşunun en büyük ispatıdır. Bu durum bir ninnide özetlenmiştir. Ninnici anne küçük kızının kendisine ihtiyaç duymadan ninnisini söyleyerek uyuduğunu ayrıca ninnisiz uyuyamadığını anlatmaktadır:

“Petekten akar ballar,

Kızım kendini sallar,

Ninni sesi duymazsa,

Durur durur da ağlar, hû, hû! (Giresun)” (Çelebioğlu, 1995: 187).

Aşağıdaki ninnilerde ebeveynler çocuklarının ilgisini uykuya çekecek sözler söylemektedirler. Uykunun karşı konulmaz, etkin bir şey olduğunu çocuğa hissettirip kabul ettirmek için “Uyku gelsin gözlerine”, “Neredeyse gelsin / Benim kızımın uykusu.” gibi dizeler kullanmışlardır. Bahsi geçen ninniler çocukların zihninde uykuyu canlı, karşı konulmaz ve güçlü bir varlık gibi hissettirmektedir. Bu hisleri uyandıran sözlerden sonra annelerin “eee-eee” gibi tekrarlarda bulunması çocukları uykuya koşullar. Günlerce söylenen ninnilerin sonucunda “eee-eee” sesi uykuyu getiren büyüsel bir ses halini alır. Ninniler bu sesin içine kodlanır ve hem annelerin hem çocukların dünyasında bir vefk olur.

“Ninni derim özlerine,

Uyku gelsin gözlerine,

Ninni yavrum ninni! (Malatya)” (Çelebioğlu, 1995: 131).

“Nenni nenni nen kuşu,

Çıkamadım yokuşu, Neredeyse gelsin,

Benim kızımın uykusu.

E, e, e, e! (Buldan)” (Çelebioğlu, 1995: 130).

Uyku denen varlık uyanma anından sonra uzaklaşır, uykuya hazırlanma başlayınca gelir, çocukların gözlerine girer ve onları dinlendirir. Ninnilerden önce kültürel hayatta, Türklerin algılarında gizlenmiş olan uyku inancına Türk dilinde rast gelinir. “Uykusu gelmek” deyiminde uyku kelimesini fiilleştirmek üzere “gelmek” eylemini seçmiş olmak çok eskilerden bu yana uykunun bir ruh gibi kabul edildiğine; onun insanların engel olamadığı, başına buyruk bir hal gibi algılandığına işarettir. Yine “uykusu kaçmak”, “uykusu gitmek” gibi fiilleştirmeler uykunun insandan tamamen bağımsız bir varlık gibi algılamasına kanıttır.

Ninniler bazı zamanlarda ve durumlarda tek başına uyku getirme özelliğini kaybedebilir. Bu durumda uykunun faydaları çocuğa aktarılmaya çalışılır. Çocukların en büyük hayalleri olan “büyüme”ye kavuşmalarının yolu uyumaktan geçmektedir.

“Ninni derim sallarım,

Fındık harmanını kollarım,

Oğlum uyusun da büyüsün,

Gider babasına yollarım ninni! (Giresun) (Çelebioğlu, 1995: 131).

Uyusun da büyüsün ninni,

Mışıl mışıl uyusun ninni,

Akşama babası gelince,

Tıpış tıpış yürüsün ninni! (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 139).

Uyuyup büyüyen çocuk tüm gün özlediği, günün her saatinde göremediği babasına kavuşacaktır. Uyku belki de çocuğu babasına hızlı şekilde kavuşturan en kolay yoldur. Ayrıca çocuk ninnilerde söylendiğine göre uyuyup büyüyecektir. O da yetmezmiş gibi uyku sonucunda büyüdüğünden dolayı “tıpış tıpış” da yürüyecektir. Bu yürüyüş ile kavuşmak istediği her şeye kavuşabilecektir.

Ninnilerin uyku reklamı gibi olmalarının ve bu reklamların uyku pazarlamasındaki rollerinin inkâr edilemeyeceği açıktır. Bununla birlikte anneler söylediklerini gelişi güzel söylüyor gibi görünmemektedir. Çünkü uyku esnasında salgılanan hormonların kişiyi büyütüp tıpış tıpış yürüteceği tıp dünyası için kabul edilmiş bir gerçektir. Büyüme hormonu, “*Kemikleri güçlendirir. Kas dokusunun artışını sağlar. Yağ yakılmasını arttırır ve böylece vücut yağında azalmayı sağlar...*”

(<https://www.butunselsaglikklinigi.com/uykunun-onemine-uyanmak>, 2022). Yürümek için iskelet sağlığı dolayısıyla kemiklerin güçlenmesi ve kas dokusunun artışı oldukça önemlidir. Fiziksel anlamda bu gelişimleri yeterli düzeye getiren çocuklar yürümeye hazır hale gelmiş olur. Yürümenin bilhassa zorlanmadan, atik ve düzenli bir şekilde olması için büyüme hormonuna ihtiyaç vardır. Anneler yürümenin adım atmaktan ibaret olmadığını, hızlı olması gerektiğini “tıpış tıpış” diyerek dile getirirken bunu büyüme ve uykuya bağlarlar.

“Ninni diyem uyusun,

Uykularda büyüün,

Beşikten kalksın yürüsün.

Ninni yavrum ninni! (Merzifon)” (Çelebioğlu, 1995: 133).

“Ninni derim uyutayım,

Sallayım da büyütüyüm,

Yaşına gelmeden yürütüyüm,

Ninni yavrum ninni! (Yeşilhisar)” (Çelebioğlu, 1995: 132).

Bireyin fiziksel gelişimi ve aktiviteleri hayatının tamamını etkileyecek güce sahiptir ve beş aşamada incelenmektedir. Bu beş dönem sırasıyla; Doğum Öncesi Fiziksel Gelişim Dönemi, Bebeklik Döneminde Fiziksel Gelişim Dönemi, Erken Çocukluk Döneminde Fiziksel Gelişim Dönemi, Okul Döneminde Fiziksel Gelişim ve Ergenlik Döneminde Fiziksel Gelişim olarak incelenmektedir. Bu gelişim dönemleri içinde bebeklik döneminde gelişmenin oldukça hızlı olduğu görülmektedir (https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/159430/mod_resource/content/1/Fiziksel%20Gelişim.ppt, 2023). Bebekler hem ağırlık hem de boy olarak hızlıca büyümeye başlarlar. Günlerinin uzun bir kısmını da uyuyarak geçiren bebeklerin ninnilerle uyumaya ve büyümeye teşvik edildiği görülmektedir. Daha da önemlisi annelerin ninnileri bebeklerin fiziksel gelişim dönemlerini ve onların potansiyellerini ne kadar iyi bildiklerini göstermektedir.

Gününün uzun bir kısmını uyuyarak geçiren bebeklik dönemi bireyleri kısa zaman içinde emekleyerek yürümeye başlarlar. Onların bu aktivitesi, bedensel gelişimlerine bağlıdır. Anneler ninnilerinde bebeklerine devamlı olarak bu durumu hatırlatırlar. Onların büyümeleri ve yürümelemleri anneler için dikkat gösterdikleri bir arzu haline gelir. Yürüyen ve büyüyen çocuk herhangi bir engele sahip değildir. Sağlıkla ilgili bilgiler veren yürüme aktivitesinin adım atma, emekleme gibi dönemleri aileler tarafından hem sözel -ninnilerle- hem de fiziksel olarak -oyunlarla- desteklenir.

Büyüyerek fiziksel gelişimini kusursuz olarak tamamlamaya devam eden çocuklardan bağımsız hareket etmeleri konusunda beklenen ilk hareket emeklemek

ikincisi ayakta durmak, üçüncüsü adım atmaktır. Bu nedenle ayakta durmak için çocukların hoşuna gidebilecek seslerden ve tekrarlardan oluşan “tay tay durmak” fiili türetilmiştir. Bebek dilinde tay tay durmak desteksiz olarak ayakta durmak anlamına gelmektedir. Aileler bebeğin bağımsız hareketlerini kelimelerle bile desteklemeye çalışmaktadır. Ayrıca bebeğin ilk adımları Türk kültüründe oldukça önemsenmektedir. Bu nedenle bazı kutlamalar yapılmaktadır.

Kazak Türklerinde Tusavkeser geleneği ilk adımın önemini açıkça göstermektedir. İlk adım çocuğun bağımsız hareketlerinin ilklerinden sayılmakla birlikte ilk başarılarından da biridir. Kazak Türkleri için çocukların ilk adımları kuşların ilk kanat çırpışlarına benzer. Adım atan çocuklara Tusavkeser toyu düzenlenmezse o çocuğun hayatı boyunca uyuşuk olacağına inanılır. Bu toyda çocuğun ayağına yeşerip büyümesi dileğiyle otlardan örülmüş bir ip, zengin olması dileğiyle hayvan bağırsağından örülmüş bir ip veya güvenilir olması dileğiyle ala bir ip bağlanabilir. Ayağına ip bağlanan çocuğun büyüüp yetişkin biri olduğunda kötülöklere gitmemesi için ona engel olması açısından ipin bir sembol olarak bağlandığı bilinir. İki ayağına bağlanan bir buçuk metrelik bu ip anne, babanın seçtiğı hızlı hareket eden yaşlı büyük bir kadın tarafından tam ortadan kesilir. Bu işlem sırasında özel türküler söylenir. Bu türkülerin ninnilere benzer yönleri vardır. Bebeğin büyümesini, hızlı hareket etmesini dileyen sözlerdir:

“Kaz basa goy garagım (Hızlı adım at yavrum)

Kutti bolsın kadamın. (Kutlu olsun adımın)

Ömirge ayak basa ber, (Hayata adım atıver)

Asuvlardan asa ber. (Engellerden aşıver)” (Kınacı, 2017: 144-145).

Uyuyunca büyüyeceğine ikna olan çocuklar sakinleşerek kendilerini büyüme hayallerinin içinde bulurken uykunun huzur verici kollarına teslim olurlar. Nitekim “Uyusun da büyüsün nenni” annelerin dilinde vird haline gelmiştir. Bu virdin pek de uydurma olmadığı bilimsel veriler aracılığıyla ispatlanmıştır. Uykunun büyüme üzerindeki etkisi araştırmalara konu olmuştur ve araştırmalar neticesinde Türk annelerinin haklılığı kanıtlanmıştır: “Uyku beyin başta olmak üzere tüm organların rejenerasyonu için şarttır. Uyku sırasında stres hormonları azalırken büyüme hormonu salınımı artar. Bu sayede uyku esnasında vücut kendini onarır, yeniden

yapılandırır, protein sentezi artar ve vücut kendini yeni güne hazırlar.”
(<https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/cocuklarda-uykunun-onemi>, 2022).

“Söğüt gibi dal yayasın,
Kavak gibi uzayasın,
Çimenlerde yürüyesin,
Ninni yavrum ninni. (Merzidon)” (Çelebioğlu, 1995: 137).

“Ninni desem yaraşır,
Sokakları dolaşır,
Benim oğluma uyku yaraşır,
Ninni yavruma ninni,
Uyusun da büyüsun ninni! (Biga)” (Çelebioğlu, 1995: 133).

Aşağıdaki ninnide ninnici çeşitli kafiyeli sözlerle müzikal bir geçiş yaptıktan ve çocuğa kızıl güllere batmak gibi güzel şeyler düşündürüp ilgisini olumlu bir noktaya topladıktan sonra uykunun değerine dikkat çekmektedir. Uyku güller içinde bulunabilecek bir tasavvur haline getirilir ve bulması beceri ister. Uykuyu bulan, uykuya dalan pek de kolay olmayan bir şeyi başarmış gibi özel hissettirilir:

“Ninni diyem yatasın,
Kızıl güle batasın,
Kızıl gülün içinde,
Şirin yuhu tapasın! (Kars)” (Çelebioğlu, 1995: 134).

“Uyu bebeğim,
Benim nazlı meleğim,
Dağda tavşanlar uyudu,
Evde koşanlar uyudu,
Ninni bebeğim,

Ninni nazlı meleğim! (Malatya)” (Çelebioğlu, 1995: 138).

Uykuyu hayvanlar üzerinden anlatmak da güzel bir yöntemdir. Neredeyse tüm çocuklar hayvanlara ilgi duyar. Onlar gibi sevimli görünmek, özgürce sokaklarda dolaşabilmek, ağaçlara tırmanmak, yüzmek, onlar kadar hızlı koşmak ve hatta uçmak isterler. Bunca olağanüstü özelliğe sahip olan hayvanla çocukların ortak bir noktasının olması özel bir histir. Bunu bilen ninniciler, çocuklarla hayvanlar arasında uyku ile bağ kurmaya çalışırlar. Sadece hayvanlarla değil yıldızlarla, ayla, güneşle bile bağ kurarlar. Onlar da uyur, büyür, parlar. Kocaman hayvanlar, onların yavruları da insanlar gibi uyur. Uyudukları için öyle hızlıdır, öyle düşünemeyecek özelliklere sahiptirler:

“Yuvada yavru kuş ninni,

Erkenden uyusun ninni,

Yavrum sen de güzel uyu,

Güzel gözlü yavrum ninni!

Gökte ay soldu ninni,

Yıldızlar kayboldu ninni,

Uyusun da büyüsün ninni! (Tekirdağ)” (Çelebioğlu, 1995: 141).

Uyumak gibi uyanmak da hayatın doğal bir parçası, hemen her gün tekrar eden bir olaydır. Özellikle bebeklik döneminde uyumakla uyanmanın arasından çok kısa zaman geçmektedir. Gün içinde ve gece boyunca sık sık uyuyup uyanan bebekler ailelerin sabrını zorlarlar. Uyku hali bir güven ve huzur haliyken uyanma daha ızdıraplı bir haldir. Bebeklerin, çocukların ve yetişkinlerin hemen hepsi ya korkunç bir rüyanın ardından ya da susamak, acıkmak, tuvalet ihtiyacı hissetmek gibi sebeplerden dolayı uyanırlar. Uyanan bebek ihtiyaçları hemen giderilmediğinde, ailesini yanında bulamadığında öfkelenebilir, korkabilir. Bunun sonucunda travmatik durumlar oluşabilir. Denebilir ki uyanmak pek çok yönüyle travmatik bir eylemdir. Bu eylemi sakin, huzur verici ve bazen eğlenceli hale getirmek bebekle ilgilenenin görevlerindedir.

Uykunun ve uyanmanın bir ilaç olduğu düşünülürse uyanma ve uyandırma durumunda gelişebilecek komplikasyonları en aza indirebilmek için uygulanan yöntemlerden biri ninnilerdir. Ninniler çocukların hem uykuya hazırlıklarını,

geçişlerini hem de uykudan çıkışlarını kolaylaştırmaktadır. Beşikte uyanmış yatan bebeği ürkütmeden annenin orada olduğunu ve bebeğin korkmaması gerektiğini hissettirmenin en sanatsal yolu ninnilerdir. Anneler kimi zaman ne söylediğine çok da dikkat etmez. Çocuğuna kendi sesini duyurabilmek adına kafiyeli sözler söyleyerek başladıkları ninnilerine biraz da eğlence katmak isterler:

“Elma attım gındırlandı,

Gitti beşiğe dayandı,

Beşikte bebek uyandı,

Ninni bebeğim ninni! (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 180).

“Elma attım havalandı,

Yere düştü yuvarlandı,

Yavrum uykudan uyandı,

Ninni ninni ninni ninni! (Malatya)” (Çelebioğlu, 1995: 180).

Çocuklar rüyalara yetişkinler kadar objektif bakamaz. Onlar gördüklerinin gerçekliğine inanarak çoğu zaman ağlayarak uyanabilir. Böyle durumlarda ninni söyleyen kişi, çocuklarına rüyanın ne olduğunu benimsetebilecek nitelikte ninniler mırıldanır. Kafiyeli sözlerle ninnisine başlayan ninnici, çocuğa artık uyandığını uykuda olmadığını hatırlatarak devam eder:

“Uyur idin uyandın,

Rüya imiş inandın,

Benim güzel yavrucuğum,

Uykudan mı uyandın? (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 188).

“Bebek uyandı bakar,

Eli kundaktan çıkar,

Ağzından şefil akar,

Yanaktan gülü kokar,

Ninni yavrum ninni,

Ninni yavrurum ninni!" (Demir, 2008: 227).

"Bu noktada diyebiliriz ki anneler ninnilerle evlatlarını görünen âlemdede uyuturken onların duygu, düşünce ve şuur dünyasını uyandırmakta onlara ileride dinlediklerini hatırlatmaya ve anlatmaya başladıklarında hissedecekleri bir farkındalık kazandırmaktadırlar." (Farsakoğlu, 2018: 40). Çocuklar gerçek olduğuna inandıkları rüyaların uyku âleminin bir parçası olduğunu da uyuyunca büyüyeceklerini de uyandıklarında annelerini yanlarında bulabileceklerini de hep ninnilerle öğrenirler. Ninniler çocukları hem uykuya hem uyanmaya hem de gerçek dünyaya hazırlar.

c. Bilişsel Gelişimi Destekleme

Gelişim fiziksel, psikososyal ve zihinsel boyutlarda gerçekleşen bir olgudur. Çocukların olağan süreçte ilerleyebilmeleri için bu alanlarda belirli oranda gelişmeleri gerekmektedir. Zihinsel gelişim açısından matematiksel, dilsel, görsel, işitsel gibi gelişim alanları bulunmaktadır. Fiziksel olarak uzama, kilo alma gibi gözle görülür gelişimlerin yanında davranışsal, hareketli gelişimler de kaslara bağlı olarak ortaya çıkar. Fiziksel gelişimde oyunlar, hareketli aktiviteler çocuğu destekler. Üçüncü gelişim alanı olan psikososyal gelişimde de çocuğun duygu durumu ile çevreyi algılaması, yaşamı anlamlandırma çabası vücut bulmaktadır. Her üç tür gelişime de ninnilerde değinilmiştir.

Fiziksel olarak çocuğun nasıl bir aşama kaydetmesi gerektiğinin (yürümesi, emeklemesi...) ninnilerde yansıtılması kadar çocuğun fiziksel anlamda hareket kabiliyetini güçlendirmesinde yine oyunlarda söylenen tekerlemeler ve ninniler etkilidir. Zihinsel gelişim alanlarından biri olan dil becerilerinin üzerinde ninnilerin rolü tartışılmazken aynı zamanda matematiksel bilgiler, işitsel ve kinestetik becerileri geliştirmede de ninnilerin büyük rol oynadığı açıktır. Psikososyal bağlamda da çocuğun annenin duyguları ile yönlendirilmesinde, etrafını algılamasında, güvenli bağlanmanın gerçekleşmesinde veya engellenmesinde de ninnilerin rolleri inkâr edilemez.

Bilişsel gelişim bireyin akıl yürütme, bellek, kavrama düzeylerindeki gelişimlerini temsil eder. *"Bebeklikten yetişkinliğe dek bireyin içinde bulunduğu dünyayı anlama ve öğrenmesini sağlayan gelişime bilişsel gelişim denilmektedir. Bilişsel gelişim dönemlerinden ilk kez 1930'larda söz edilmeye başlanmıştır ve ilk sınıflayan psikolog Piaget'dir."* (Başkale ve Bahar, 2008:134).

Çocukların bilişsel gelişiminde ninniler önemli bir yerdedir. Hayata, kurallara, hastalıklara, zıtlıklara, benzerliklere, coğrafyaya, tarihe yer verilen ninnilerde çocuklar

bebeklikten itibaren varlıklarını da tanımaya başlarlar. Bir bebeğe kendisinden bahsetmek onun öz farkındalığını oluşturmaktır. Ninnilerimizde bebeklere onların ellerinden, gözlerinden, dillerinden, dudaklarından, saçlarından bahsedilerek organlara ait kelimeler öğretilip bilgiler verilerek çocuğun kendi varlığını algılaması sağlanır:

“Yavrumun gözleri sürmeli,

Yumuk yumuk elleri,

Tatlı mı tatlıdır dilleri

Nenni oğlum nenni nenni!

Nenni yavrum nenni nenni!” (Çıblak Coşkun, 2013:505).

Çocuklar aktif olarak eğitim sürecine katıldıklarında zihinsel yapılarının ve önbilgilerinin öğrenim hızlarındaki etkileri daha fazla görülmeye başlar. Bu nedenle de son yıllarda pek çok ülkede yapılandırmacı yaklaşıma göre eğitim programları düzenlenmektedir. Bu yaklaşıma göre davranışları kontrol etmek değil zihni geliştirmek ön plandadır. Çocukların kendilerini geliştirip toplumsal hayata katılımları desteklenmektedir.

Yapılandırmacı yaklaşıma göre çocukların öğrenmeye başladıkları yer anne karnıdır. Anne karnından sonra, aile hayatı ve sosyal çevre de çocukları okul dönemine hazırlayan bir eğitim sürecidir. Çocuğun okul öncesi edinmiş olduğu önbilgilerin yetersiz olması durumunda okul hayatındaki başarı da olumsuz etkilenmektedir (Güneş, 2010: 28). Çocukların anne karnında beşinci aydan itibaren sesleri dinlemeleri ve 0-6 yaş arasındaki dil, beden ve zihin gelişimleri göz önüne alındığında çocukların eğitim hayatlarında ninnilerin önemi daha iyi anlaşılır.

Ninniler bebekler tarafından anlamlandırılmaya çalışılan ürünlerdir. Bebeğin annesinden duyduğu sözler bir uyarıcı görevi üstlenerek bebeklerin öğrenme, anlama ve düşünme becerilerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Yeni doğan bir bebeğin beynindeki -ortalama- yüz milyon nöron birbiriyle bağ kurarak bebeğin duyularının gelişmesini sağlar ve daha sonra da duyu organlarının algılamaları ile yine bağlar kurup bağlarını kuvvetlendirir. Nöronlar arasındaki bağlar ise uyarıcı tekrarı ile gerçekleşmektedir. Bu uyarıcılar işittikleri sözler, duydukları kokular... olarak çok çeşitlidir (Güneş, 2010: 31). Ninniler de bebekler için güçlü uyarıcılardır. Bebek aynı

sesten, aynı kokuya sahip olan kişiden aynı sözleri defalarca duyarak beyinsel olarak gelişimini arttırmaya devam eder. Ninniler çocukların psikolojik, sosyal ve dolayısıyla zihinsel yapılarını destekleyen sözlü kültür, sesli sanat ürünleridir.

Zihinsel gelişim pedagoglar tarafından oldukça önemsenen bir konudur. Günümüzde çocukların zekâ ve algılarıyla ilgili eskiye nazaran çok daha olumlu bir tutum gelişmiştir. Bu tutumun temellerini atanlardan biri Gardner'dir. Onun için zekâ, problem çözme ve doğal ortamlarda üretici olma kapasitesidir. Gardner "Çoklu Zekâ Kuramı" ile zekânın sınırlarını çok daha genişletmiş; eskilerin algısı olan ezber ve matematik bilgisinin sınırları dışına taşımıştır. Ona göre zekâ kişinin yeteneklerine göre alanlara ayrılmıştır. Önce yedi zekâ alanından bahsederken 1999 yılında bu alanların sayısını sekize çıkarmıştır: Sözel-Dilsel Zekâ, Mantıksal-Matematiksel Zekâ, Görsel-Mekansal-Uzamsal Zekâ, Kişilerarası-Sosyal Zekâ, Bedensel-Kinestetik Zekâ, Müzikal-Ritmik Zekâ, İçsel-Kişisel Zekâ, Doğa Zekâsı (Tuğrul ve Duran, 2003: 225-226).

"Çoklu Zekâ Kuramı"nın kabul ettiği sekiz alanı geliştirme açısından ninnilere bakıldığında başta sözlü kültür ürünleri olarak icra edildikleri, belli bir ezgiye sahip olmaları açısından sözel-dilsel ve müzikal-ritmik alanı etkiledikleri dikkatleri çeker. Dilsel zekâ içinde çocukların kelime dağarcığını, ses bilgisini, anlama ve ifade etme yeteneklerini doğrudan etkileyen ninniler, öte yandan annenin belirlediği ezgi ve işleve uygun bir müzikalite ve ritim ile bebeğin kulağının gelişmesine yardımcı olur. Kısa zaman sonra bebekler hangi ritimde uyuyacaklarını, hangi ritimde banyo yapacaklarını, hangi ritimle oyun oynayacaklarını anlar hale gelirler.

Anneler uykuyu hedeflediğinde daha yavaş, oyunu hedeflediğinde daha eğlenceli, banyoyu hedeflediğinde daha neşeli ezgileri tercih ederek bebeği duruma önceden hazırlamaya çalışırlar. Ninnilerdeki sayı ve ölçüye dayalı ifadeler de çocuğun matematiksel zekâsına hizmet eden unsurlardır. Ninniler hayal dünyası ve duygu dünyası münasebetiyle ortaya çıkan sözlü sanat eserleridir. Ninnicilerin hayallerinden çıkan betimlemeler çocuğun duyduğu sesleri gözlerine yansıtan bir projeksiyon görevi üstlenmektedir. Annesinin anlattıklarını gözünde canlandırmaya çalışmak çocukların yıldan yıla soyutu somutlaştırmasında değerli bir basamaktır.

Kişilerarası-Sosyal zekâ başkalarının duygularını anlamayı, başka bir deyişle empatiyi temsil eder. Annenin şikâyetlerine, serzenişlerine, sevinçlerine, hüznlerine, arzularına yakından şahit olan çocuk ilk olarak annesinin duygudurum aktarımına

maruz kalarak sosyal zekâsını kuvvetlendirmeye başlar. Ninnilerin belki de akla en son gelen işlevlerinden biri de bedensel-kinestetik zekâyı geliştirmeye olan katkısıdır. Annenin ritme uygun olarak çocuğu sallaması, pırpırlaması ritim duygusu kazandırabilecek boyutta bir davranış olmasının yanında kinestetik anlam da taşır. Ninnilerin çoklu zekâ kuramına hizmet ettiği alanlardan biri de içsel, kişisel zekâdır. En genel tabiriyle içsel zekâ; bireyin kendisini, isteklerini, sahip olduklarını ve olmadıklarını, tepkilerini anlamlandırma yeteneğidir.

Ninnilerde yakın çevresini hatta kendisini dünyaya getiren kişiyi yakından tanıma fırsatı bulan çocuklar, kendilerini ve sınırlarını da çözmeye yaklaşırlar. Doğal zekâ; canlıları, tabiatı tanıma becerisini ifade eder. Çocukların yaşadıkları coğrafyaya, çevrelerindeki hayvanlara, kendisine faydalı veya zararlı olabilecek bitkilere ilk olarak ninnilerde “Merhaba!” demeleri ninnilerin doğal zekâ alanına değinip gelişmesine katkı sağlamasına örnektir. Ninniler tüm zekâ alanlarına geniş ölçüde hitap etmektedir. Eğitim hayatında çok önem verilen matematik eğitimi ve tüm hayatı etkileyen dil gelişiminin desteklemesi ise farklı yönleri ile ayrı başlıklar altında incelenecektir.

i. Matematik Eğitimi Destekleme

Matematik bilgisi ve yeteneği her zaman için zekânın en büyük ispatı olarak görülmüştür. Modern eğitim sisteminde her ne kadar zekâ türlerinden bahsedilse ve çocukların her birinin aslında zeki olduğu görüşü kabul edilse de matematiksel zekânın üstün görülmesi tam olarak bitmiş sayılmaz. Halk arasında çocukların başarısının matematik bilgisi ve zekâsının da matematik ilgisi ile ölçülmesi çoğu çocuğun özgüvenini sarsmaya sebeptir. Herkesin matematiksel zekâyı sahip olmak zorunda olmadığı, matematiksel zekâyı sahip olmayanların da aslında zeki olduğu kabul edilse bile tüm dünya düzeninin matematiksel formüllere dayandığı bilinmektedir.

Ebeveynlerin matematiksel zekâyı yükledikleri anlam ninnilerde de yer bulmuştur demek yanlış olmayacaktır. Ninniler sadece dikkati başka şeylere çekmeye veya dikkatleri toplamaya değil, çocukları eğitmeye ve yönlendirmeye de hizmet etmektedir. Çocuğun zekâ seviyesini basit testlerle ölçmek isteyen anneler, babalar onlara sayı saymayı, yeni kelimeler öğretmeyi hedeflerler. Dilsel zekâ ve matematiksel zekâ küçük yaşlarda potansiyali arttırılmaya çalışılan alanlar haline gelir. Anneler gizil olarak matematik öğretebilmek adına çocuklarına sayıları, matematiksel ifadeleri, ölçütleri kazandırmaya çalışabilirler. Yarı-tam, büyük-küçük, ağır-hafif, ileri-geri

kavramları; ardışık sayılar, ölçü birimleri ve aletleri, ikizlik-üçüzlük... kavramları ninnilerin müfredatına uygundur.

“Türkçe, matematik, sosyal bilgiler ve eğitim bilimlerin temel kurallarının detaylı bir biçimde ninnilerin içinde yer aldığı görülmektedir. Özellikle matematik eğitiminde eşi bulunmaz bir eğitim materyali durumundadır. Zira modern eğitimde okul öncesi çocuğun seviyesinin oldukça üstünde olan matematik unsurları, ninnilerde bol miktarda karşımıza çıkmaktadır. Türk ninnileri konusunda bir arşiv oluşturulmalı, matematik ile ilgili unsurları bünyesinde bulunduran ninniler okul öncesi matematik eğitiminde; planlayarak, üzerinde uzun uzun çalışarak eğitim materyali olarak kullanılmalıdır.” (Demir ve Oflaz, 2010: 361). Ninniler yalnızca bebeklere veya ev içindeki eğitimini sürdüren okul öncesi çocuklara değil, okula başlamış olan çocuklara verilen eğitimde de söz sahibi olmalıdır. Özellikle eğitimde ders içinde öğretmenin konudan haber vermesinden sonra derse dikkatleri çekme hususunda ninnilerden faydalanması, matematik derslerinde bile kültürümüze yer vermek olacağı gibi dersleri de kolaylaştıracak bir adımdır.

“Dandini dandini dan iki

Yıldız saydım on iki

On ikinin yarısı,

Halt etme Çıfit karısı! (İstanbul)” (Çelebioğlu, 1995: 276).

Yukarıdaki ninnide ninnici, iki rakamı ve on iki sayısı ile birlikte doğrudan yarımı; dolaylı olarak da bütünü öğretmeyi hedeflemiştir. Aşağıdaki ninni örneğindeyse ninnicinin beş rakamını defalarca tekrar etmesi dikkatleri çeker. Çocuklar bazen ardışık sayarken birkaç sayıda takılabilirler, hatırlayamaz, unuttur veya yerine yanlış bir sayı koyabilirler. Bu durumun farkına varıldığında yukarıdaki örnekte verilen tekerleme gibi ninnilerin dikkat çekici özelliğe sahip olmalarından faydalanılarak eksik kalan sayılar ezberletilebilir. Devamlı tekrarlanan rakam veya sayı çocuğa defalarca söylenerek aklına yer etmesi, çocuğun bu sayıyla özel bir bağ kurması ve elbette unutulmaması sağlanmaya çalışılır. İlk öğretmenimiz ninnicilerimiz ve ilk müfredatımız ninnilerimiz belki de bu amaca hizmet etmeye çalışmaktadır:

“Aşağıdan gelir beş kişi,

Beşi de kızılbaş kişi,

Beşi de hanım kolcusu,

Beşi de kızım elçisi! (Kars) ” (Çelebioğlu, 1995: 195).

Miktar, yön, boyut gibi kavramlar da ninnilerde dikkat çekilenler arasındadır. Az-çok, biraz-fazla gibi kavramlar dilsel zekâ açısından sıfatlara ve zarflara karşılık gelse de matematiksel bir gerçekliğe sahiptir. Çocuklarına haksızlık yapılmasını istemeyen anneler; azı, çoğu, büyüğü, küçüğü öğretip onlara muhakeme yeteneği kazandırmaya çalışır.

“Amasya’nın oldu kirazı,

Dibinde kalmış birazı,

Anasının gül beyazı!

Ninni yavrum ninni! (Merzifon) ” (Çelebioğlu, 1995: 194).

Sayılar arasındaki fark somut dünyada eldekilerin azlığını, çokluğunu gösterir. Özellikle manevi kavramlar karşılaştırılmaya çalışılırken matematiksel ifadelerden faydalanmak hemen her gün herkesin başvurduğu bir yöntemdir. Aşağıdaki ninnide anne “yüz can” ile “bir ana” arasındaki farkı devasa bir miktar olan yüz ile çok küçüğü yansıtan bir aracılığıyla sağlamaktadır. Can her insanın sahip olduğu en değerli şeydir. Ancak çocuk çevresinde yüz taraftan can diye anılsa da onların sözleri bir tanecik annenin sözlerine, sevgisine eş olamaz.

Matematiksel ifadelerin duygusal hayatı yönlendirmesi ninniler aracılığıyla çok kolaydır. Hangi insan her ne şekilde hitap ederse etsin, ne kadar hoş ve sıcak davranırsa davranırsın annelerin kızgın, serzenişli olan ifadeleri kadar bile değer taşımaz. Anne küçük yaşından itibaren çocuğuna kendi yerini ayrıca belirtmekte, ezberletmektedir. Bunu yaparken arasında uçurum olan matematiksel ifadeleri kullanmaktan geri durmamaktadır:

“Ana yeri,

Kurulur hana yeri,

Yüz yerden can diyen olsa,

Vermez bir ana yeri!

Evim eşiğim laylay,

Son beşğim laylay! (Kars)” (Çelebioğlu, 1995: 195).

Matematiksel ifadelerin insana değer biçmesi çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Halk arasındaki yerleşmiş kalıplar, gelenekler de ninnilerde yer bulur. Bazı ifadelerden anlaşıldığı üzere özellikle kızların değerli madenler dolayısıyla para ile ölçülebilen değerleri varmış gibi bir tutum sergilenebilmektedir. Bu durum çağdaş dünyada bir haksızlık olarak görülse de bazı kültürler bunu masumane bir şekilde yapmaktadır. Bazı ailelerin kızlarına değerli olduklarını ifade edebilmek için matematiksel ifadelerden yararlandıkları görülür.

Ninnilerde aileler daha küçük yaşlardan itibaren kızlarına evlenirken hediyeler, paralar istemesini söylemektedir. Bu durumu o zamandan itibaren benimsetmeye başlatmaktadırlar. Evlilikle ilgili akıl veren, yol gösteren çoğu ninnide az paralı insanlarla evlilik gerçekleştirmenin, az hediye almanın insanı utandıran bir durum olduğu kanaatiyle karşı karşıya kalınmaktadır.

“Benim kızım endeze,

Altı bin altı yüze,

Alan gelsin beriye,

Almayan dönsün geriye! (Söğütlü)” (Çelebioğlu, 1995: 196).

Matematiksel ifadelerin, sayıların öğretildiği ninnilerin bazılarında çocuk sayısı üzerinden gidilmektedir. Çok çocuğu avantaj ve statü olarak gören bir ninnici gün içinde evladına defalarca söylediği ninniye kendi duasına dönüştürür. Daha başka şekilde ifade etmek gerekirse kendi duasını, dileğini ninni haline dönüştürerek gün içinde defalarca tekrarlar. Halk arasında “Bir şeyi kırk kere söylersen olur.” gibi inanışların da tesiriyle dileğini sık sık söylemek en makbul olandır. Çok sayıda çocuk sahibi olmak isteyen ninnici de bunu defalarca dile getirerek hem dileğini söylemekte hem de dolaylı olarak bazı sayıların öğretilmesini sağlamaktadır:

“Ak kesenin yoğurdu,

Oğlumu kimler doğurdu?

Nolaydı ikiz olaydı,

Bir evde sekiz olaydı!

Dördü çalıp çağıraydı,

Dördü okuyup yazaydı,

Anası vah vah diyeydi,

Babası kah kah güleydi!

E, e, e, e hu ninni! (Isparta)'' (Çelebioğlu, 1995: 97).

Dünya üzerinde yaşayan birçok insan birçok millet sayıların tılsımlı olabildiğine bir konuda tekrar adedinin işin daha kolay çözülmesine etki edeceğine inanmaktadır. Uğurlu sayıların varlığına inanılması gibi uğursuz sayılara da inanılır. Batı dünyasında on üç sayısı sevilmez, uğursuz kabul edilir. Bugün numaroloji olarak adlandırılan bilim çok eskilere dayanmaktadır. Bu bilimden önce de insanlar bazı sayıların başarı, bol kazanç, kötü baht getirdiğine inanmaktaydı. Sayıların babası Pisagor “*Dünya sayıların gücü sayesinde yaratıldı.*” (Torebekkyzy, 2021: 82-91) demiştir.

Türkler için sayılar ve dolayısıyla matematiksel ifadeler ninnilerle sınırlı değildir. Türk milleti tarihin eski çağlarından beri ritüellere önem vermiş bir toplum olarak mucizelerin sayılarla, tekrarlarla ilgisinin olduğu inancına sahiptir. Nitekim şamanların ritüellerinde ve Şamanist öğretilerde bazı sayıların kutsallığı söz konusudur. İsteklerin iyi ruhlara, iyi ruhlar aracılığıyla Tanrı’ya ulaştırılmasında etkili sayıda tekrar yapmak önemlidir. Özellikle 3, 7, 9, 40, 41 gibi sayılar günümüzde hala tılsımını kaybetmeden hayatımızda yer almaktadır.

Belirli sayıların tılsımlı sayılmasının, kutsal görülmesinin en büyük sebebi dünyanın yaratılışında rol oynayan çeşitli unsurlarda bu sayıların esasına bağlılığın olmasıdır. Sayıların kutsiyet kazanmasında baba-anne-çocuk veya beden-can-ruh üçlemelerinin etkisi vardır. Hristiyanlık için de “Baba-Oğul-Kutsal ruh/Meryem” üçlüsü üç rakamının kutsiyetini yansıtan bir başka inancı temsil eder. Bununla birlikte Mısır, Sümer, İran, Yunan gibi farklı kültürlerde de üçe ayrıca önem verilmiştir (Bozkurt, & Bozkurt, 2012: 721).

Türk dünyası içinde de âlemin; yeryüzü, yer altı ve yer üstü olarak üç bölümden oluşması, Oğuz’un sağ kolunun üç oktan oluşması, Karluk Türklerinin üç aşiretten meydana gelmesi, Oğuz Han’ın annesinin üç gün aynı rüyayı görmesi için kutsallığını yansıtırken; Altay Türklerinde ay tutulmasının yedi başlı dev yüzünden olması,

Türklere göre yerin yedi kat olması yedinin kutsiyetini yansıtmaktadır. Kurgan içindeki ölünün etrafında yedi kere dönmek, kötü bir haber alınca üç kez tahtaya vurmak, yiğit kadınların ve erkeklerin yanındaki yoldaşların sayısının kırk olması (Yardımcı, 2009: 637-641) Türklerin matematiğinin şifresini verir.

Şamanist düzenden dışarı çıkıp İslam'ın kabul edildiği bugüne bile bakılsa hala üç İhlas ile beş İhlas okumak karşılaştırılacak bir durum değildir. Beşin miktar olarak fazlalığı bile üçün kutsiyetini azaltamamaktadır. Maşallah kelimesi her ne kadar Arapça olsa da başına gelen "kırk bir" ibaresi bir sayıyı belirtmekten öte kutsiyeti arttıran Şamanist kültürün izleridir. Veli profili çizen kişiler için yediler, kırklar ifadelerinin kullanılması da Türk kültürünün sayılara verdiği önemin ispatı niteliğindedir. Kâbe'nin etrafında yedi kez dönülmesi, Kur'an-ı Kerim'de Yusuf suresindeki rüyada yedi besili ineğe karşı yedi zayıf ineğin yer almasının yedi yıllık bolluk, yedi yıl kıtlık ile yorumlanması İslamiyet'ten sonra da bazı sayılardaki kutsiyetin devam etmesinin nedenlerindedir.

Ninniler halkın içinden gelen ürünler olarak içerisinde halkın inançlarını, kutsal kabul edilen sayıların tekrarını taşıyabilirler. Bu şekilde çocuğa sayılarla ilgili kültürel kodlar yüklenirken folklora ait bilgiler dışında tamamen matematik eğitimine hizmet edilecek şekilde sayıların ardışık olarak sıralandığı da görülmektedir. Anne şarkıları olan ninniler, bilinçli ya da bilinçsiz matematik eğitimi içeren, çocukların dikkatlerini matematiksel ifadelerle yoğunlaştırabilen eğitim aracı olarak kullanılabilen şiirlerdir.

ii. Dil Gelişimini Destekleme

Dil canlılar dünyasında insanlara ayrı bir yer verilmesinin en önemli nedenlerindedir. İnsanı hayvandan ayıran düşünce dünyasını ifade edişi dil vasıtasıyla olur. Bu nedenle dili etkin biçimde kullanmak duygulara tercüman olmanın ilk basamağıdır. "*Dil, sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü, çok güçlü, büyümlü bir düzendir; düşünme ve düşünüleni aktarma dizgesidir.*" (Aksan, 2006: 13) Dilin en yetkin olarak kullanıldığı şekli ana dilidir. Ana dili doğumdan itibaren hatta anne karnında öğrenilmeye başlanan dildir. Doğal, doğaçlama bir yolla öğrenilen ana dili, fikir ve duygu dünyasının içsel konuşmaya yansıdığı tüm anlarda aktiftir. Doğduğu ortamda çeşitli sebeplerden dolayı çift dil öğrenen çocukların iki ana dilinin olması da mümkündür.

“Ana dilii insanın içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum çevresinde duyarak ve ilk olarak edindiği dil / diller.” (İmer vd., 2013: 25). Ana dili öğrenme çalışmaları çocuk dünyaya geldikten sonra ilk olarak annenin kollarında ninnilerle başlar. Bu rastlantısal öğrenme toplum içinde oyun gruplarındaki tekerlemeler ve akrabalık, komşuluk ilişkilerine dayalı toplantılarla devam ederken okullarda planlı, programlı hale gelir. Ana dili eğitimi çocuğun kendi duygularını ifade etmesinde, kendisini ifade etmek isteyenlerin söylediklerini anlamada büyük bir öneme sahip olduğundan çocuklara ana dilinde eğitim verilmesi kadar ana dilin eğitim konusu olması da mühimdir. Ana dilinde yetkin olan bir birey iş hayatında, sosyal hayatında, toplumsal ve ikili ilişkilerinde avantaj sahibidir. İmer’e göre “Ana dili öğretiminin amacı, bireylere etkili, eksiksiz bir bildirişimi sağlamak, iletişimi gerçekleştirecek dilsel becerileri kazandırmaktır.” (Mert, 2012: 3).

Dil kendimizi anlatmaya, ifade etmeye yarayan günlük hayatımızı kolaylaştıran canlı bir yapı olarak sürekliliğe sahiptir. Dili takip içinde olmak, yeni kelimeleri keşfetmek, dile özgü kullanımları ve dilbilgisi kurallarını doğru şekilde kullanmak belli bir zekâ seviyesini gerektirmektedir. Dilsel zekâ da matematiksel zekâ gibi toplumda ön planda tutulur. Çocuğun kendisini yaşıtlarına göre daha iyi ifade etmesi onların arasında hemen fark edilmesini, aralarından ayrışmasını sağlar. Bunu bilen ebeveynler çocukların dil gelişimine çeşitli masal kitapları, tekerlemeler ve oyunlarla destek verirler.

Türkiye’de yaşayıp resmi dil olan Türkçenin konuşulduğu okullarda okuyan çeşitli etnik gruplardan ve ana dili Türkçe olmayan ailelerden gelen çocuklar eğitim dillerini ana dilleri gibi iyi konuşamadıkları takdirde ana dilinde eğitim alan çocuklara göre çok büyük dezavantaj taşırlar.

Dil eğitimi aile içinde başlar. Çocukların dil gelişimlerinin en büyük destekçisi aile ile kurdukları diyaloglardır. Günümüzde konuşan oyuncaklar, kitaplar, televizyonlardaki çizgi filmler, masal anlatan oyun materyalleri çocukların dil gelişimine destek olarak hayatımızda boy gösterirken tek taraflı iletişim sağlamaları nedeniyle hiçbir zaman çocuğa canlı olarak söylenen ninnilerin, anlatılan masalların yerini tutmamaktadır. Moskowitz televizyonun dil gelişimini destekleyecek tek kaynak olamayacağını çünkü çocukların televizyona sorular sorup cevaplar alamayacağını, çocukların dil gelişimleri için aileleriyle vakit geçirip karşılıklı

konuşma içinde olmaları, ailelerin de çocuğun sorularına sabırla cevap vermeleri gerektiğini belirtir (Arıcı, 2016: 72).

Günümüzde televizyon-ninni savaşında televizyon her ne kadar galip gelmiş gibi görünse de çift taraflı iletişimi destekleyemeyen televizyon programları ve sesli oyuncaklara karşın ninniler, iletişimi geliştirmede güçlü birer “iletişim kalesi” gibidir. Özellikle -sanat kaygısıyla ya da yanıt beklemek amacıyla- soru sorulan ninniler, bilinçli veya bilinçsiz çift taraflı iletişime destek vermektedir. İstifham sanatının konu olduğu bölümde bu ninnilere çeşitli örnekler verilmiştir.

Anlatılan masallarda masalcı istediği yerleri doğaçlama olarak çocuğun ihtiyacına göre değiştirip dönüştürebilirken çocuk da masalın devamıyla ilgili tahminlerini masalcıya iletebilir. Aynı şekilde ninnici de söylediği ninnileri duruma göre ve işleve göre farklı ezgi ve sözlere çevirebilir. Çocuk da her iki varyant arasındaki farkları kısa sürede algılayıp ezberlemeye başlarken ninnilerin söylenmesine kendisi de eşlik eder. Hatta konuşmaya başlamamış çocukların bile çıkardıkları “ııı..., eee...” gibi seslerle ninnilere eşlik ettikleri görülür.

Piaget’e göre dil gelişimi “Agulama”, “Tek Sözcük Dönemi”, “Telegrafik Konuşma Dönemi”, “İlk Gramer Dönemi” olarak dörde ayrılır. Agulama dönemi; ilk iki ayı “Ağlama Dönemi”, ikinci ve altıncı aylar arası “Babıldama Dönemi”, altıncı ve on ikinci aylar arası “Çağıldama Dönemi” olarak ayrılır. Agulama döneminde çocuklar bir yıllık süre içinde ilk olarak bilinçsizce sesler çıkarır. İkinci aşamada ünlü ve ünsüzleri birleştirerek sesler çıkarır (ba-ba, de-de...). Üçüncü dönemde ise konuşma organlarının gelişmesiyle ilk kelimelerin temeli atılır.

Tek Sözcük Dönemi on iki ve on sekizinci aylar arasını kapsar. Bu dönemde çocuklar sırasıyla tek bir sözcükle pek çok şeyi ifade etmeye çalışır, kolay bir dille sorulan soruları algılayıp cevabını işaret ederek sözlü iletişimde yalnızca alıcı tarafta bulunabilir. Üçüncü dönem olan “Telegrafik Konuşma Dönemi” on sekizinci ve yirmi dördüncü ayları kapsayan dönemdir. Bu dönemde “ba-ba at-ta” gibi iki kelimedenden oluşan bir cümlenin iki kelimesi de aynı hece miktarına sahiptir. Dördüncü dönem olan “İlk Gramer Dönemi” yirmi dördüncü ve altmışıncı ayları kapsar. Bu dönemin sonuna doğru çocuklar aldıkları eğitimin etkisiyle 2500 kadar kelimeyi anlayabilir ve kullanabilirler. (https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/47672/mod_resource/content/0/DİL%20GELİŞİMİ.pdf, 2023).

Dil gelişim dönemleri göz önüne alındığında ninnilerin dil gelişimine etkisi çok daha iyi anlaşılacaktır. Anneler, söylediği kelimelerin çocuk tarafından tekrar edilmesini sağlamaktadır. Çocuklar dilin pek çok kelimesini, dilin gramer yapısını hatta mecazlar âlemindeki deyimlerini, atasözlerini birkaç ayıktan itibaren duymaya başlayarak bu dönemlerin sonunda yer alan “İlk Gramer Dönemi”ne daha erken ulaşabilme lüksüne sahip olabilirler.

Ninnicilerin çocukları eğlendirme, oyalama, onlara çeşitli bilgiler verme gibi hedeflerinin yanında anlamayı, anlaşılmayı sağlama hedefleri de vardır. İçinde bulunduğu ortamın diliyle ilgili herhangi bir bilgisi olmayan, konuşma becerisi kazanacak yaşa bile gelmeyen bebekler ebeveynlerinin konuşmaları sayesinde o dilin yapılarını çözmeye başlarlar. Ninniler dil yapısının çözülmesinde çok etkili bir konumdadır. Dille ilgili çözümlerinin daha anne karnında başladığına dair çeşitli araştırmalar bulunmaktadır.

Ana dili eğitimi anne karnında beşinci aydan itibaren başlamaktadır. Bebekler kendi dillerinin özelliklerini, seslerini, annelerini tonlama ve vurgularını doğmadan önce benimsemeye başlarlar. Ana dillerinin ritimsel özelliklerine vakıf olarak dünyaya gözlerini açarlar. Araştırmalara göre bebekler öncelikle dilin ahengini, melodisini ardından ses özelliklerini keşfedip sesleri kategorize ederler. Kendi dilleri ile başka dilleri birbirinden ayırabilirler. Japonca ve İngilizce üzerinde yapılan bir araştırmada 4 günlük bebeklerin bile farklı dillere farklı tepki verdikleri ortaya çıkmıştır. Kuhl, Williams, Lacerda, Stevens ve Lindblom araştırmalarında altı aylık bebeklerin ana dillerindeki sesli ve sessizleri fark ettiklerini bildirmişlerdir (Güneş, 2010: 34).

Ana dili eğitimi anne ile başlamaktadır. Bu nedenle de ana dillerini konuşurken çocukların vurgu ve tonlamaları bile anneleriyle hemen hemen aynı özelliklere sahip olur. Bebekler dünyaya geldiği andan itibaren tüm anlarında anneleriyle beraber olmaktadır ve ana dilin gelişimi bu yolla sağlanmaktadır. Bu gelişim, anne- çocuk etkileşimini yansıtırken çocuğun algılama, dinleme ve aktarma sürecini de şekillendirir. Ana dili gelişiminin ilk adımları annelerin ninnileriyle atılır (Toker 2011: 26).

Halk edebiyatı ürünleri ortaya çıktıkları bölgenin dilsel özelliklerini yansıtmada ve o yöreye ait kelimelerin saklanıp gelecek kuşaklara aktarılmasında büyük bir önem arz etmektedir. Doğaçlama olarak icra edilen edebiyat ürünleri, içerisindeki dilsel öğelerin doğallığı ile ön plandadır. Âşıkların koşmaları, türküler,

ninniler, masallar ve hatta geleneksel Türk tiyatrosunda bile aynı durum söz konusudur. “Arnavut’un “Ha more!” diye laf atmasını, Lazoğlu’nun “Ta huu!” demesini, Acem’in “Ele sen ne mene gorumsah sen?” şivesini, Urum’un “Ti kamiş kala zanum!” demesini, Yahudi’nin “Ade kakamena, mamzerzoğlu mamzer” diye sövmesini, Delibekir’in “Ulan anasını avradını, kızını kısarağını, ocak davlunbazını, kümesteki kazını, raftaki sazını sandığını sepetini, astarını bezini, ağzını yüzünü, burnunu gözünü, düzünü, düzgününü sallayıp sırtladığımı...” sözlerini ancak bu oyunlardan çıkarmak “folklor” açısından önemlidir.” (Kunos, 2019: 66).

Ignacz Kunos’un Geleneksel Türk tiyatrosundan verdiği belirli bir sosyal gruba ait olan konuşmalar, edebî eserlerin gelenekleri geleceğe taşımaya bir araç olduğunun kanıtıdır. Bu eserlerde sadece o millete ait unsurlar değil başka milletlere, azınlıklara ait olan unsurların da olması toplumun bir bütün halinde algılandığını göstermekle birlikte edebî eserlerle kişinin nerede bulunursa bulunsun kendi dilini unutmayıp unutturmayacağını da gösterir. Söz gelimi Türkiye sınırları içinde yaşamayan bir anne de çocuğunu kucağına aldığı zaman ona Türkçe ninniler söyler böylece hangi coğrafyada bulunursa bulunsun, hangi topraklarda eğitim alırsa alsın bir çocuğun ana dili anasının kalbinden kopan sözlerle şekil alır ve gelişir.

Ninnilerimizin millî değerlerimiz ve dil aktarımımız üzerindeki etkisini içinde barındırdığı dil özelliklerinden saptamak mümkündür. Sadece ana dili eğitiminde değil yabancı dil eğitiminde de ninniler önemli bir yerdedir. Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni’ne göre de her millet kendi dilini öğretirken kendi dilinin ürünlerini kullanmada serbestlik sağlamaktadır (İlgün, 2015: 130). Türkçenin ses özelliklerinin Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen birisine ninnilerle aktarımı, aynı zamanda kültürel aktarımı da sağlayan bir faaliyettir.

Ninniler dil gelişim ürünleri olarak kullanılmanın dışında dil öğretimine dikkat eden ailelerin tutumlarını yansıtan eserler olarak da boy gösterirler. Çocuğuna ana dilini ninniler vasıtasıyla öğreten anne, çocuğu ninnilerde konuşmaya özendirmeye ve ikna etmeye çalışabilmektedir. Aşağıdaki ninniye göre hayvanlar da çevresiyle iletişim kurmak için konuşmaktadır. Hatta dilsiz hayvanlar bile konuşmaktadır. O halde bir insan olarak bebek de derhal dilini öğrenmeli, meramını ana diliyle anlatmaya başlamalıdır:

“Ninni desem ne hal olur?”

Gül açılır bahar olur

Dilsiz kuşlar dil öğrenir

Benim yavrum dil öğrenir! (Konya)'' (Âmil Çelebioğlu, 1995: 208).

Anneler çocuklarını konuşmaya özendirmek için ninnileri kullanabilirler. Bununla birlikte çocuğa ninnilerle tam bir dil dersi, telaffuz dersi de verebilirler. Ninniler çocukların dildeki mecazları kavrama, atasözlerini anlama, sözcük dağarcığını geliştirme hususlarında en önemli yardımcılarındandır. Anneler ev ortamında dil dersi verdikleri ninnilerde dilsel gelişimi aşağıdaki şekillerde destekleyebilirler.

iii. Sözcük Dağarcığını Geliştirme

Ninnilerin içine ninnici tarafından derin hislerle, ince bir mizahla yerleştirilen sözcükler; tekrarlar vasıtasıyla kısa zaman içinde de çocukların zihnine yerleşir. Çocuklar ninnilerdeki sözcükleri fonetik olarak ve anlamsal olarak iyi şekilde idrak etmeye başlarlar. Kısa zaman içinde ana dillerinin etkin kullanıcısı haline geleceklerdir.

Türkiye Türkçesi denince ağız özelliklerinin çok farklı olduğu yöreler de akla gelir. Bölgeden bölgeye değişen dilbilgisi kurallarına ek olarak sözcük farklılıkları da bulunur. Bazı zamanlar aynı dili aynı ülke sınırları içinde konuşan yaşlıları anlamak oldukça güç bir hal alabilir. Bu kültürel zenginliğin dile yansımalarıdır. Sözcük bilgisini etkileyen en büyük faktörün dilin değişim gösteren bölgesel özellikleri olduğu söylenebilir. Bazen bir eşyaya farklı bölgelerde farklı isimler verilirken bazen de aynı kelime farklı bölgelerde farklı nesnelere tanımlar. İki farklı bölgede yetişen iki çocuğun kelimeleri annesinden, babasından, ninesinden, dedesinden öğrendiği düşünülünce bir cümlenin farklı anlamlara gelebilmesi durumu ortaya çıkar.

Her ninni kelimeler hazinesidir. Verilen ninni örneklerinin her biri ninnilerin dil öğrenimindeki ve öğretimindeki etkisini göstermektedir. Bu nedenle bu başlık altında çok fazla ninni örnek vermeye gerek görülmemekle birlikte bazı ninnilerde dilin kullanımının örneklendirilmesi yoluna gidilmiştir.

“Nenni cuzelum neni

Beyitutum ben seni

Sen de bakarsun beni

Uyu evladum uyu” (Dilek vd., 2009: 332).

Örnekteki ninnide yörenin ağız özelliklerinin, ses değişimlerinin bebeğe en şefkatli aktarımını görüyoruz. Karadeniz bölgesinde kullanılan g>c değişimini, “ü” sesinin “u” şeklinde telaffuzunu, yine iyelik eklerinde ı>u yuvarlaklaşmasını bu ninni örneğinde görmekteyiz. Ninnide geçen “bakarsun beni” ifadesi de yöreye uygun bir kullanımdır. İstanbul Türkçesinde “bana bakarsın” şeklinde bakmak fiilinin yönelme durum eki ile kullanımı kuralken Karadeniz’e ait bu yörede bakmak fiilinin belirtme durum eki ile kullanımını görmekteyiz.

Ninniler tek başına dilsel gelişimi etkileyen ürünler olmakla birlikte dilsel gelişimi destekleyen muhtevaya da sahip olabilmektedir. Bir çocuğun hangi aşamaları geçerek dil gelişimini tamamladığı toplumun hafızasında yeri olan bir süreçtir. Bugün bilimsel olarak bu konuya eğilince çocukların kaç yaşına kadar kaç kelime bildiğinden hangi dönemlerde hangi sesleri çıkarabileceğinin bilgisine hangi dönemleri geçerek sese duyarlılık kazandığından hangi aşamaları geçerek cümleler kurabildiğine kadar pek çok bilgiye pedagojik araştırmalar yoluyla ulaşılabilir. Anneler bilimle ilgilenmeseler bile çocuk yetiştirerek gözlem yöntemiyle çocukların hangi dönemlerde hangi aşamada dil becerisine sahip olmaları gerektiğini bilmekte, buldukları aşamayı ninniler vasıtasıyla bildirmekte ve çocukların dilsel gelişimlerini takip ettiklerini yine ninniler yoluyla dolaylı olarak ifade etmektedirler:

“Ala beşik allanıyor,

Yel değmeden sallanıyor,

Şu gelinin kuzuları,

Yeni yeni dilleniyor! (Malatya)” (Çelebioğlu, 1995: 194).

Şiirler akılda kalıcılığı sağlayan ses ve ahenk unsurlarıyla kişilerin ezberleme kapasitesini arttırmakta ve ezber yapmalarını kolaylaştırmaktadır. Yeni kelimelerin daha kolay ezberlenebilmesi için sözcüklerin anlamlarını şiir yoluyla açıklayan manzum sözlükler yazılmıştır. Sayısı çok fazla olmayan manzum sözlüklerin Osmanlı dönemi Divan şairlerinin tercih ettikleri eserler olduğunu söylemek mümkündür. (İlhan, 2017: 408). Şiirin ezberi kolaylaştırmasının kelime dağarcığı üzerindeki etkileri düşünüldüğünde ninnilerin dil gelişimindeki rolü de farklı bir boyut kazanır. Ninniler kelimelerle bezenmiş bir hazine sandığı gibi açılıp söylendikçe yeni kelimeleri çocuğa öğretir. Ninniler dinleyerek büyüyen çocuklar hem yörelerine ait kelimeleri hem de

kendisi için yeni olan kelimeleri ahenkle ezberler. Özetle ninnilerin manzum birer sözlük gibi iş gördüklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

iv. Atasözü, Deyim ve Mecazları Aktarma

Bir dilin zenginliğinin en güçlü temsilcileri o dilin manevi zenginliğini yansıtan atasözleri ve deyimleridir. Atasözleri geçmiş zamanlardan bugüne gelen atalar-analar tecrübe birikimidir. Anaların, ataların bir olaya bakış açısı, bir toplumun olayları algılayışı, temel yargıları, düşünce ve yönelişleri, tecrübeleri atasözlerinde gizlidir. Büyük dedeler ve büyük nineler halk sağlığı konusundan çocuk terbiyesine, yeme-içme kültüründen komşuluk ilişkilerine, toplumdaki değer yargılarından kabul gören fikirlere ve hatta genel anlamda duygulara kadar çok geniş bir yelpazede yaşadıklarından çıkardıkları dersleri, edindikleri tecrübeleri gelecek kuşaklara aktarmak, onlara geçmişlerini unutturmamak, geleceklerini güvenceye almak için ayrıca kendilerinin yaptığı hataları yapmamaları ve daha büyük gelişme kaydebilmeleri için atasözlerini yaratırlar.

Atasözleri ait oldukları dili konuşanların işlerini kolaylaştırarak onların söylediklerinin sorumluluğundan bir nebze olsun kurtulabilmeleri için tüm sorumluluğu kendi üzerlerine alabilecek kadar cesur davranırlar. İnsanlar bir olaya özellikle olumsuz bir yorum getirecekleri zaman çevrenin tepkisinden korkarak durumu atasözleri ile özetleyebilirler. Atasözleri kişinin yorumları sonucunda kaza oklarına tutulmamaları için bir kalkan görevi görür. Lafını esirgemek istemeyen, ders verici nitelikte konuşmak isteyen herkes atasözlerine başvurarak söylemek istediklerini atalarının ve analarının icatları ile kolayca dillendirirler.

Atasözleri insana genel anlamda ders vermesinin yanında çağdaş eğitim modelinin benimsediği görüşleri de telkin etmektedir. Öğrenme zamanı, öğrenme metotları, öğrencinin sorumlulukları, öğretmenin sorumlulukları gibi pedagojik konularla ilgili olarak atasözlerinin içinde doğrudan veya dolaylı olarak bilgiler bulunur. “Araba ile tavşan avlanmaz.”, “Abdal düğünden çocuk oyundan usanmaz.”, “Akıl akıldan üstündür.”, “Sanatı ustadan görmeyen öğrenmez.”, “Köpek suya düşmeyince yüzme öğrenmez.”, “Alim unutmuş kalem unutmamış.”, “Su bulanmayınca durulmaz.” gibi atasözleri bizlere öğrenme yöntemleriyle ilgili çeşitli tekniklerden haber vermektedir.

Verilen atasözlerinde sırasıyla; oyun yoluyla öğrenme, danışarak öğrenme, gözlem yoluyla öğrenme, yaparak yaşayarak öğrenme, yazarak öğrenme, tartışarak öğrenme yöntemlerinden bahsedilirken; “Az söyle çok dinle.”, “Ölü evinde ağlamasını düğün evinde gülmesini bilmeli.” gibi atasözleri öğrenenlerin sorumlulukları ve izlemeleri gereken yollarla ilgili akıl vermektedir. “At adımına göre değil, adamına göre gider.”, “Sanatımı hor gören boğazına torba takar.”, “Acı söz insanı dinden çıkarır, tatlı söz yılanı inden çıkarır.” gibi atasözleri de öğretmenlere davranışları ve meslek ahlaklarıyla ilgili öğüt vermektedir (Saban, 2014: 49).

Türk atasözlerinde eğitim ve öğretimin desteklenip nasıl olması gerektiğine dair bilgiler verildiği açıktır. Bugün modern eğitim ilkelerinin benimsediği düşünceler eğitime önem veren Türk ana ve atalarının sözlerinde vücut bulmuş keşifler olarak yaşamaktadır. Atasözlerimizde tek tip zekâ yerine farklı zekâ türlerinin de varlığına dikkat çekilmiştir. “Beş parmağın beşi de bir olmaz.” deyimini eski tarz eğitim veren öğretmenlere büyük bir ders vermektedir. Atasözlerimiz üzerinde dikkatle düşünmek onları incelemek, yaşatmak bizim birincil görevlerimizdendir. Ninniler bu konuda büyük sorumluluklar üstlenen sanat eserlerimizdir. Bunu fark eden analar çocuklarına ders vermek istediklerinde atasözleriyle ninniler düzmektedir. Ninniciler bu hassasiyetleri ile yeni nesillere eskilerin ağzından ders verirler.

Ninniler annelerin kültürel aktarım vasıtasıdır. Anneler, annelerinden öğrendiklerini miras olarak çocuklarına ninniler vasıtasıyla bırakabilirler. Kadın olsun erkek olsun her ninnici geçmişinden, atalarının tecrübelerinden faydalanmak ve o tecrübeleri gelecek nesillere aktarmak için ninnilerine atasözleri eklemeyi de ihmal etmezler. Atasözlerinin ninni içinde terennümü ile çocuk geçmiş bilgisini kazanmaya başlar:

“Ana ninnisi yaman olur,

Sap savrulur saman olur,

Oğlum sakla samanı,

Satılacak zaman olur! (Kastamonu)” (Çelebioğlu, 1995: 49).

Deyimlerin atasözlerinden en büyük farkı bir olayın sonucunda ders verme niteliği taşımak yerine bir halin izahını yapıyor olmasıdır. Deyimler atasözlerine göre daha girift bulunabilir. Atasözleri bir ders içerirken anlaşılacak şey kişiden kişiye pek değişiklik göstermez ancak deyimler bir fiil gibi karşımıza çıktığından biraz daha

farklı anlamlar yüklenip yanlış anlaşılabilir. Atasözleri olduğu gibi hiçbir değişiklik yapılmadan cümle halinde kullanılırken deyimler, fiil çekimine uğrayarak farklı kişi ekleri ve zaman ekleri ile çekimlenebilir. Bu nedenle deyimler atasözleri gibi bağımsız yapı teşkil etmez. Bir cümlenin içinde o cümlenin yapısında homojenize hale gelir.

Deyimler tercüme edilerek başka bir dilde çok kolay yaşam alanı bulamayacak kadar bir dile, bir millete özgü yapılardır. Tıpkı tekerlemeler gibi deyimler de icra edildiği dil içinde anlam taşır. Ninniler de içinde barındırdıkları deyimler ve diğer kültürel öğelerle tercüme edildiklerinde aynı keyfi vermekten uzaktırlar. Aksan'a göre; deyimler bir milletin gelenek, görenek, maddi ve manevi kültürünü yansıtan kalıp sözler olarak halk bilimciler ve dilciler tarafından incelendikleri takdirde bir toplumun tüm kültürünü göstermede etkin rol oynayabilirler (Aksan, 1999: 91). Deyimler atasözlerine göre ezberlenmesi, hatırlanması daha zor yapılardır. Çok daha fazla duyulup kullanılmalrı gerekmektedir. Deyimler içinde bulundurdukları mecazlarla sanatsal nitelik taşırlar.

Mecazlar bir dilin zenginliğidir ki bu noktada Türkçe zengin diller arasındadır. Türkçenin zenginliği sözcük sayısıyla ölçülmez, anlam sayısıyla ölçülür. Bu Türkçenin mecazlı yapısından kaynaklanmaktadır. Eş seslilik durumu Türkçenin ana hatlarından birini teşkil eder. Bu nedenle Türkçede az sözle çok şey anlatılabilir. Kinaye, tevriye, cinas gibi edebî sanatlar dilimizin günlük kullanımının bile şiirsel özelliklere sahip olmasının en önemli nedenidir.

Dildeki mecazlar o milletin algılama şeklini yansıtır. Dilin yabancı biri tarafından üst seviyelerde öğrenilmesi bile mecazları idrak etmesinde yeterli değildir. Mecazlar tam anlamıyla yaşamın içinden gelir. Gerek deyimsel mecazlar, gerek edebî mecazlar ninniler yoluyla çocuklara aktarılan yapılar arasındadır. Ninnileri defalarca dinleyen çocuklar dilin mecaz yapısını çözüp deyimleri kolayca ezberler nitelik kazanır.

“Kale kaleye karşı,

Kalenin içi çarşı,

Etme bu kötülüğü,

Dosta düşmana karşı.

Nenni de yavrum nenni! (Çorum)” (Çelebioğlu, 1995: 50).

“Nenni dedim (Ali)ye,

Dil öğretir ayıya!

Düşman kazığı kuyuya,

Bir gün olur kendi düşer.

Nenni yavrum nenni,

Haa ehh! (Atsız-Akşehir)” (Çelebioğlu, 1995: 51).

Deyimler soyut ifadeler olarak millî karakteri yansıtan söz varlıklarıdır. Türkçe deyim ve mecazlar bakımından zengin bir dil olduğundan Türkçe konuşmak soyut düşünmeyi gerektirir. Deyimlerin kullanılması insanların dilsel ve bilişsel anlamda gelişmesini sağlar. Ninniler bu açıdan değerlendirildiklerinde sözlü kültür varlığı olarak küçük yaştan itibaren soyut düşünmeye fayda sağlayan sözvarlığı bakımından ise dilin kuşaklara aktarımını sağlayan ciddi bir görev üstlenirler (Mert, 2009: 87).

v. Dilbilgisi Kurallarını Aktarma

Bir dili öğrenirken o dilin oluşumunu ortaya seren, milletin düşünce yapısını yansıtan dil bilgisi kuralları en çok zorlanılan kısımdır. Cümle yapısından sözcük oluşumuna, ön ve son eklerden sözcük dizilimine kadar her bir ayrıntı dilin yapısını, dilin sahibi olan toplumun algılama ve ifade biçimini işaret eder. Türkçenin ekler bakımından zenginliği, eklerle yeni sözcükler türetme yeteneği ana dili kullanıcıları için kolaylık sağlasa da Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenenler bu çeşitliliği kafa karıştırıcı bulur.

Türkçedeki ek fazlalığı Türkçe ana dili olarak kullanıldığı zaman zorluk arz etmez çünkü topluma bağlı yetişen birey gerek ailesi gerek çevresi tarafından bu konuda eğitilir. Kimi zaman açık açık hatalar düzeltilir kimi zaman gizil öğrenme yoluyla ekler, eklerin ürettiği sözcükler ezberlenir. Devamlı olarak iletişim içinde olan çocuklar, kısa zamanda dile hâkim hâle gelir. Öyle ki kendileri eklerin mantığını, ne işe yaradığını kavrayarak o eklerle yeni kelimeler türetmeye bile başlarlar.

Ninniler edebî ürünler olarak dilsel zekâyâ, bireye ve hatta konuşulan dilin ta kendisine hizmet eder. O dilin en güzel kullanım örneklerinden biri olan ninniler dil bilgisi yapısını çocuğa yansıtır. Bu yansımada ağız farklarının aktarımları ön planda

tutulur. Her ninnici kendi bölgesine özel olarak kullanılan yapılara yer verir böylece çocuk ana dilini ailesinin kullandığı biçimde öğrenerek o kültürün, bölgenin veya yörenin bir parçası haline gelir. Belli bir yörede dünyaya gelmiş, büyümüş, okumuş olan bir çocuk dışarı çıkmadıkça, televizyon izleyip radyo dinlemedikçe İstanbul Türkçesine aşina olamaz. Hatta İstanbul’da yaşayan çocuklar bile göç etmiş bir ailenin çocuğuyorsa aile içinde göç ettikleri yerin dilsel özelliklerini kazanır.

Ninnicinin dil bilgisi konusundaki bilgi ve kullanım durumu çocuğa aktarılacağından ninnicilerin çocuğun kazanmasını arzuladıkları ağzın özelliklerine uygun ninni söylemeleri dil eğitiminde bilinçli ve büyük bir adım teşkil eder. Bu durumda ninnicilere büyük bir görev düşer. Dilde yetkin oldukları takdirde isterlerse çocuklara ninnilerinde âdeta diksiyon dersi verebilirler. Ninniler standart Türkçe olarak kabul edilen İstanbul Türkçesinin kazanımında da etkili hale getirilebilir ancak burada ninnicinin standart Türkçe ile ilgili bir hazırbulunuşluğa sahip olması gerekmektedir. Yalnızca yöresinin ağız özelliklerine uygun konuşabilen ninniciler, çocuğun kendilerinden biri olarak konuşmasında, yetişmesinde oldukça etkilidir.

“Gelin kızlar çaydan geçek,

Çay bulanık nerden içek?

Bebek öldü kefen biçek,

Nenni bebek nenni! (Turhal)” (Çelebioğlu, 1995: 91).

Yukarıdaki ninnide istek kipi I. Çoğul kişi ekinin bölgeye uygun olarak -Ak şeklinde çekimlendiği görülmektedir. Ninniye dinleyen, benimseyen, kısa zaman içinde de ezberleyen çocuk artık kendi yöresine uygun olarak konuşmaya hazırdır. Ninnilerde bölgeden bölgeye gerçekleşen değişimlerle birlikte dilin ek zenginliği de yansıtılarak çocuğa yeni ifadeler öğretilir.

Aşağıdaki ninnide “-İİ kaldı, -UIU kaldı” kullanımını dil içinde basit denebilecek bir yapı değildir. Ancak ninnicinin kullanımıyla çocuk bu kullanım şekline küçük yaşlardan itibaren aşina olmaya başlar. Türkçenin fonetik özellikler yönünden baskın bir dil olduğu düşünülürse ninnilerde kurallar dil bilgisi adı altında belirtilmeden doğrudan kullanılarak gizil öğrenme gerçekleştirilmektedir. Anneler çocuklara büyük ünlü uyumu veya küçük ünlü uyumunu anlatmazlar. Belki annelerin de bu kuralı bildiği yoktur. Ancak art arda tekrar ederek çocuğa bu konuda farkındalık kazandırır ve başka bir deyişle kulak hafızası oluşturarak kuralları benimsetirler.

Örnekteki ninnide çoğul eklerinin kalın ünlülerle ve ince ünlülerle uyumlu şekilde tekrarı ile birlikte görülen geçmiş zamanın yumuşak sessiz ve kalın ünlüler ile tekrarı dikkat çekmektedir:

“Fidan ekili kaldı,

Yakam sökülü kaldı,

Söyleyin ağaçlar kuşlar,

Yavrumu kimler aldı? (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 91).

Türkçe sondan eklemeli diller arasındadır ve bu nedenle sürekli olarak ses uyumuna dikkat edilerek yeni kelimeler üretilmektedir. Ana dili Türkçe olan çocuklara ünsüzlerin uyumu, ünlülerin uyumu bir yabancıya Türkçe öğretiliyormuş gibi öğretilmez. Günlük hayattaki sık tekrarlarla, söylenen tekerlemelerle ve ninnilerle kelimeye göre yumuşak veya sert ünsüzlerin, kalın veya ince ünlülerin art arda kullanılmasıyla çocukların dikkatleri söz konusu eklere çekilir. Büyük ünlü uyumu yahut küçük ünlü uyumu kurallarına dair en ufak bir fikri bile olmayan çocuklar, kısa zaman sonra bu dil bilgisi kurallarını yanlışsız bir şekilde uygulamaya başlarlar. Aşağıdaki ninni örneğinde ayrılma durum eki dikkatleri çekecek kadar tekrar edilmiştir:

“Bebeğin beşiği şamdan

Yuvarlandı düştü damdan

Babası gelir diyardan

Ninni bebek, ninni yavrum” (Gelişli ve Yazıcı, 2016: 4).

vi. Boğumlanma ve Sesletim Gelişimi

Dil aktarımında etkin olan ninniler bazı özellikleriyle diksiyon dersi niteliği taşıyabilmektedir. Edebiyat ürünlerinin en önemli özelliği dile dayalı olarak geliştirilmeleridir. Ninniler sözlü kültür ürünleri olarak dilin en katıksız, müdahalesiz ve elbette doğal ortamındaki halini yansıtır.

Dili etkili ve tam konuşabilmek dilbilgisi, sözcük ve mecaz bilgisinin dışında fizyolojik yeterlilik de gettirir. Fizyolojik anlamda eksiklik taşımayan bireyler boğumlanma -artikülasyon- noktalarına dikkat ederek daha akıcı ve doğru konuşabilir. Güncel Türkçe sözlükteki anlamıyla boğumlanma; havanın ses yolunda çeşitli

engellemelere uğrayarak ses olarak çıkması demektir. Boğumlanmanın doğru şekilde olması telaffuzda birincil etkidir.

Ninniler kelimeleri kafiyeli, aliterasyon ve asonansa uygun olarak kullandığından aynı seslerin defalarca tekrarı boğumlanma çalışması niteliğindeki tekerlemeleri andırmaktadır. Aynı ses önce anne tarafından defalarca tekrar edilir. Çocuk annesinin ninniye söylediği anlarda onu hem dinlemekte hem de sesin dikkat çekici özelliği ile sesin çıkartıldığı bölgeye (mahreç), o ses çıkarılırken dudakların, dilin, dişlerin konumuna gayri ihtiyari dikkatini vermektedir. Böylece boğumlanma çalışmalarının ilk kısmı tamamlanmış olur. İkinci kısımda bebeğin uygulamaya başlaması söz konusudur.

Bebekler anneyi veya genel adıyla ninniciyi taklit eder. Bu sebeple ninnicinin boğumlanma hatalarının çocuğa da sirayet etmesi karşılaşılabilecek olan bir durumdur. Seslerin doğru çıkarıldığı ninnilerdeki ses tekrarları sayesinde ninnilerin birer boğumlanma çalışması gibi kullanılmasıyla bebeğin dil gelişimi desteklenebilir. *“Tekerlemelerin yarattığı cazibeyle çocuklar hem anadilini öğrenmeye hevesli hale gelir hem de yeni bilgiler bu yolla rahatlıkla öğretilir. Aynı zamanda tekerlemeler dikkati toplamak ve sözcükleri daha kolay telaffuz ederek konuşma akıcılığına katkıda bulunmak amacıyla kullanılır.”* (Toker, 2011: 28).

“Gecenin tadı balacan?”

Şekerin adı nedir balacan?

Ansızın yavruların balacan,

Ağzının tadı nedir balacan?

Laylay balama laylay! (Kars)” (Çelebioğlu, 1995: 91).

Örnekteki ninnide “b” sesinin tekrarı dikkatleri çeker. Türkçenin vurgu yapısına göre vurgu cümle sonuna kaymaktadır. Ninnici dizede son kelime olarak “balacan”ı kullanır. Bu kelimedeki ilk ses olan “b”, söylenmesi zor sayılabilecek patlayıcı bir sestir. Dudak kaslarının gücünü gösterir, ayrıca sık sık söylenmeye çalışılmasıyla dudak kaslarını da geliştirir. Böyle bir ninniye bir anne çocuğun dilsel gelişim ihtiyacına göre seçerse bu muazzam bir diksiyon eğitimidir. Ninnide “b” sesi dışında sık tekrar eden çok çeşitli sesler vardır. “N” sesi ve “l” sesi de dilin sırtını ve ucunu kullandırmada önemli seslerdir.

Aşağıdaki örneklerde sıralanan ninnilerin birincisinde kafiye oluşturan kısımdaki “f” sesinin tekrarı, ayrıca “m” ve “s” seslerinin tekrarı dikkatleri çekiyor. İkinci örnekte “Dandini dandini dan yoğurdu” dizesinde “d” ve “n” seslerinin üzerine yoğunlaşmıştır. Diğer dizelerde de yine “d” sesinin sıkça tekrar edildiği görülür. Üçüncü örnekte “d” ve “ş” tekrarları dikkat çekmektedir. Özellikle boğumlanma tarzına göre sızıcı sesler, hışırtılı bir yapıya sahip olduklarından, sese yetişkinlerden çok daha duyarlı olan bebeklerin, hayvanların dikkatlerini çeker. Kedileri “pisi pisi” diye çağırmak “pist” diye kovmak, köpekleri “kıs kıs” diye çağırıp “hoşt” diye kovmak, bebekleri “pişş pişş” diye sakinleştirmek sızıcı seslerin gücünden faydalanmaya çalışmaktır.

“Altımızda yarım sofa,

Üstünde sürelim safa,

Benim oğlum koç Mustafa,

Mevlam sana bir dil versin, ninni! (Gerede)” (Çelebioğlu, 1995: 103).

“Dandini dandini dan yoğurdu, Seni kimler doğurdu?

Ne olaydın ikiz olaydın,

Bir evde sekiz olaydın! (Çankırı)” (Çelebioğlu, 1995: 98).

“Dumbul dumbul dum topu,

Usta yeğın şal doku,

Sen doku puşu muşu,

Ben dokim civan kaşı. (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 161).

Ninnilerde boğumlanma çalışması gibi görülebilecek ses tekrarlarının sadece artikülasyon çalışmalarına değil zihinsel sürece faydalı olduğu da bir gerçektir. Sürekli tekrarlanan sesleri ayırt etmeye başlayan çocuklar sesleri sınıflandırma sürecine de adım atarlar. Seslerin sınıflandırılması, fark edilmesi okuma ve yazmayı öğrenmede etkili olan zihinsel bir aktivitedir. “Ninnilerdeki seslerin zenginliği, sözlerin ritmi ve müzikal yapısı sözlü kodlamaları kolaylaştırmaktadır. Böylece anlama, zihinde

yapılandırma ve öğrenme daha kolay olmaktadır. Kısa ninniler okuma yazma eğitimine de önemli katkılar sağlamaktadır.” (Güneş, 2010: 37).

Türkçe yapısı itibariyle ses tekrarlarına müsait bir dildir. Sondan eklemeli olan Türkçede çok sayıda ek art arda getirilerek yeni sözcükler türetilirken eklerin birbiriyle uyumuna dikkat edilir. Bu uyum tek açı üzerinde de ilerlemez. Kelime oluşumunda kalınlık-incelik, darlık-genişlik, düzlük-yuvarlaklık, sertlik-yumuşaklık gibi hem ünlülerin hem de ünsüzlerin uyumu göz önünde bulundurulur.

Ninnilerdeki ses tekrarları sadece boğumlanma çalışmaları niteliği taşıyın diye oluşturulmaz. Her şeyden önce dilin yapısı buna müsaade eder ve çocukların ilgisini çekmek hedeflenir. Bu başlık altında belirtilmek istenen, ninnicinin özel bir eğilimi olmasa bile ninnilerdeki uyumun çocuğun dilsel gelişimine yaptığı katkıdır. Kimi bilinçli ebeveynler -ninniciler- ninnilerin dilsel gelişime, kelime hazinesine, boğumlanma durumuna katkısını idrak ederek uygun ninniler söyleyebilir. Ninniler dilsel gelişime bilinçli ya da bilinçsiz büyük bir katkıda bulunur. Bu durumda dilsel gelişimde ihtiyaçlara göre ninni repertuarı oluşturmak hem annelerin hem dil gelişimi alanındaki terapistlerin hedefleri arasında yer alabilir.

d. Yeme Alışkanlığı Geliştirme

Yemek yeme insanın temel gereksinimleri içinde fizyolojik ihtiyaçlarındandır. İnsanın sağlığında, fiziksel ve beyinsel gelişimde gıdaların desteği önemlidir. Hemen herkes kemik gelişiminde kalsiyumun dolayısıyla süt ürünlerinin, beyin gelişiminde omega-3'ün dolayısıyla balık ve ceviz gibi yiyeceklerin, demir üretiminde yeşilliklerin katkısını bilmektedir. Bu nedenle çocuklarına yeme konusunda ısrarcı davranan, çocukları yemediğinde üzülen, çocuklarına yemek adabı adı altında terbiye vermeye çalışan anne tipi Türk toplumunda oldukça yaygındır.

Anneler çoğu şeyi bilimden uzak olsalar bile sezgileri yoluyla veya kültürel miras olarak edindiklerinden çoğu zaman bilimsel sonuçları destekleyici adımlar atmaktadırlar. Yeme alışkanlığı kazandırmaya çalışmak da bu adımlardan biridir. Fizyolojik ihtiyaçları karşılanmamış bir bireyin duygusal ihtiyaçlarının sağlıklı şekilde karşılanması mümkün değildir.

Halk arasında kullanılan “yemeden içmeden kesilmek” deyimini yeme-içmeye verilen önemi gösterir. Evladını iyi besleyemediğini düşünen anneler vicdan azabı çekerler. Özellikle de iyi beslenemediği için hasta olan çocukların; annelerin

kusurunun, ilgisizliğinin, yetersizliğinin sonuçlarını yaşadıkları düşünülür. Bu gibi sebeplerle anneler ninnilerinde çocuklarına yemek konusunda çeşitli bilgiler sunar ve onların dikkatlerini yemeye çekmeye çalışırlar. “Yemek seçmek”, “midesi almamak”, “iştahı kesilmek” gibi deyimler annelerin dertlerinden biri olan yeme alışkanlığı kazandırma yolundaki mücadelelerini yansıtan niteliktedir.

Çocuklara yemeği sevdirmenin bir yolu yemekle sevdikleri insan veya nesne arasında bir ilişki kurmaktan geçer. Yemeği babalar getirir. Tüm gün işte olup anne kadar sık görülmeyen ve özlenen babaların gelişi aslında yemeklerle bağlantılıdır. Bu nedenle de anneler bu bağlantıyı çocukların zihninde oluşturacak şekilde ninniler düzerler:

“Alaylı alaylı alaylı bebek,

Maşrabası kalaylı bebek,

Mama getir bey babası,

Yavrum uyuyup büyüyecek! (İstanbul)” (Çelebioğlu, 1995: 141).

Babası tatlılar getirecek olan çocuklar yine şekerin gücünden faydalanılarak ikna edilmeye çalışılır. Toplumumuzda genel olarak tatlı yemekle beraber veya yemekten sonra gelir. O halde baba gelinceye ve tatlı getirilinceye kadar karın doyurulmalıdır. Bunu yap, şunu yap demeden yaptırmanın en güzel yolu gelecek adımda beklenen güzellikleri söylemektir. Buna ek olarak ninnilerde çeşitli kelimelerle, seslerle elde edilen eğlenceli hava da çocukları neşelendirerek yemeğe ikna etme konusunda hizmet vermektedir. Aşağıdaki ninnide ninnici anne ise şeker hurmasını yiyen kötü bir anadan bahsederek çocuğu güldürmeye güldürürken de tehdit etmeye çalışır. Ninnici anne dışında biriye baba tarafından bir akraba olarak anneyi yermeyi ninniye eklemeyi ihmal etmemiştir. Ninniye göre eğer anne tatlıyı bitirirse çocuğa turşu gibi ekşi şeyler kalacaktır:

“Dandin dandin dandası,

Samanlıkta yuvası,

Şimdi gelir bey babası,

Getirir şeker hurması,

Yer kötü anası,

Emer turşuluk balası! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 143).

Ninnilerin kullanıldığı alanlardan biri de anne ve bebek için özel bir an olan emzirme anıdır. Nasıl ki çeşitli seslerle yenidoğanlar uykuya teşvik ediliyorsa yahut ses, stresi azaltılıp ağrı kontrolünde kullanılabiliriyorsa emzirmenin kalitesini arttırmada da ninnilerden faydalanmak mümkündür.

Ritmik müziğin emmeyi güçlendirdiğine dair çalışmalar mevcuttur (Akyüz, 2016: 17). Tezimizin ikinci bölümü olan “Ninnilerin Linguistik Poetika”sında ses ve müziğin bebekler üzerindeki etkisine daha detaylı şekilde yer verilecektir. Anneler bebeklerini emmeye teşvik edecek sözlerle, huzur veren ve bebeğin dikkatini emme işlemine toplayan tarzda ninniler mırıldanırlar. Babasının arkasından ağlayan bebeği teskin etmek isteyen bir anne bebeğine ağlamamasını, kendisinin yanında olduğunu ve istediği kadar meme emebileceğini söyler:

“Bebek ağlar babasına,

Ağlama sen işte ana,

Em sütünü kana kana!

Nenni bebek, nenni bebek! (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 142).

Annesi çalışan bu nedenle başında anne olmayan bebekler için anne de özlenendir. Anne ya ev işlerini yaparken ya tarlada çalışırken ya da günümüzde olduğu gibi iş yerindeyken bebekler anneden uzak kalır. Anneden uzak kalan bebekler için anneyi görebilmek de büyük bir ödüldür. Annesi başında olmayan bebekleri susturmak isteyen akrabalar ve bakıcılar söyledikleri ninnilerde anneyi çağırırlar. Gelecek olan anne bebeği doyuracaktır. Dolaylı olarak yine anne ile doymak arasında bağlantı kurulur.

“Beşiğin altı çayır,

Üstünde (Mustafa) uyur,

Gel bunun annesi karnını doyur!

Ninni (Mustafa)m ninni! (Kayseri)” (Çelebioğlu, 1995: 142).

Çocuklar için uzak olan, sık görülmeyen kişiler caziptir. Babaannesi uzak olan bir çocuğu içsel olarak güdülemek için babaannesinde yiyeceği yiyecekler ninniler yoluyla hatırlatılabilir. Çocuk, o yemeğin yalnız orada piştiğini ya da en güzel şekliyle

orada pişirildiğini bu nedenle de yenmeden dönülmeyeceğini kısa zamanda kanıksar. Psikolojik olarak da bir yer ve kişi ile yiyeceği şeyi bağdaştırır:

“Bir baş soğan heybesine,

Benim yavrum gidecek babaannesine,

Babaanesi pideler pişirecek,

Benim yavrum tumbasını şişirecek!

Hû, hû, hû, hû! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 142).

Ninnilerde bebekler sadece yemeye, içmeye özendirilmez. Çocuklar ninnilerle neyin nasıl yeneceğini, sebze ve meyvelerin neresinin yeneceğini neresinin yenmeyeceğini, hangisinin iyi hangisinin kötü olduğunu da öğrenir. Yenilecek ürünün tanıtımı bölgeden bölgeye değişir. Tarımla geçimini sağlayan bölgelerde sebze ve meyvelerin iyisi tanıtılırken hayvancılıkla uğraşılan bölgelerde etin faydalasına değinilir. Et yiyince çocuğun sağlıklı olacağı âdeta kendisine can geleceği tasvir edilir:

“Dandini dandini dastana,

Danalar girmiş bostana,

Kov bostancı danayı,

Sakın yemesin lahanayı,

Yer ise dışını yesin,

Hem oğlum içini yesin! (İstanbul)” (Çelebioğlu, 1995: 144).

“Dandin dandin dangele,

Mor sürüler koma gele,

Amcası kurban kesende,

Oğlum yiye cana gele! (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 143).

Ninnilerde ailelerin bazı zamanlar acımasız kalıplar oluşturdukları ya da kendi zihinlerinde oluşturulan kalıpları bebeklerinin zihinlerine aktardıkları görülmektedir. Bu aktarım yine ninnilerle sağlanmaktadır. Bazı ailelerde yemeğin iyisini oğlan çocuğu hak eder. “Çocuğun bir yeri şişmesin.” gibi cümlelerle oğlan

çocuklarının arzularının derhal yerine getirilmesi sağlanır. Bazı ninniler az bulunan ya da pahalı olan yiyeceklerin oğlana yaraştığını ucuz ve lezzetsiz yiyeceklerin de kızın hakkı olduğunu çocuklara ufak yaşlarda telkin eder. Tüm bu sözler çocukların zihninde kadın ve erkekle ilgili kalıp fikirlerin yerleşmesinde etkili olabilir.

“Beygiri coşturun nazara,

Anneler gider pazara,

Oğlanlara şeker üzüm,

Kızlara keçi boynuzu! (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 142).

Ninnilerde yemek konusuna farklı yönlerden bakılmaktadır. Kimi zaman cinsiyet eşitsizliğine sebep olan kimi zaman bölgeye uygun olarak iyi yiyeceğin nasıl olduğunu anlatan kimi zaman yiyeceğin bir şahısla bağdaştırılmasına yarayan ama her zaman yemeye özendirmeye çalışan bir tutumla söylenen ninniler, çoğu zaman yemek yemeyi eğlenceli hale getiren ezgiler olarak karşımıza çıkar. Ninnilerin yemeye özendirmesi, çocukları yemeye teşvik etmesi, ninniler yoluyla yemek adabının oturtulmaya çalışılması çocukların yeme alışkanlığı geliştirmesinde etkilidir.

e. Okul Sevgisi ve Okumaya Özendirme

Bireylerin aileden ve sosyal çevreden sonra eğitimlerine devam ettikleri yer olan okulun sevdirmesi, okula özendirilmeye çalışılması da aile içinde başlar. Ninnileriyle ilköğrenime başlayan çocuk okulla yine bu ninnilerde tanışabilmektedir. Çocukların, okul sevgisini aşıl原因 ninnilerle karşılaşmaları ailenin eğitime yüklediği anlamla, değerle bir bütündür.

Ninnilerde okula yapılan vurguya bakılınca bugün ebeveynlerin işini kolaylaştıran bir durumun var olduğu anlaşılıyor. Modern çağda çocukların okula başlamalarının travmatik hale dönüşmemesi için çeşitli aktivite grupları, oyun grupları, çocuk atölyeleri ile çocukların aileden uzak bazı faaliyetleri yapabilmesine imkân sunulmaktadır. Bu imkânlar arasında anaokulunu ve kreşleri saymak da mümkündür. Anaokulu ve kreşler sadece çocukların bakıcılığını üstlenmez, ilkokula başlamadan önce ailesinden uzak kalabilme konusunda da çocuğu eğitir. Anaokuluna giden bir çocuk birinci sınıfa başlarken deneyim sahibidir ve hiç okula gitmemiş bir çocukla aynı değildir.

Çocukların anaokulu, kreş gibi kurumlarda eğitime hazırlanamadığı durumlarda ailelerin onlara sık sık okulu hayal ettirecek, okula özendirecek cümleler

kurması ve faaliyetler yaptırması okula başlama sürecini daha az sancılı bir sürece çevirmede etkilidir. Bu konuda ninnilerin önemli bir görevi vardır. Ayrıca çocuğu okula hazırlayan kreşlerde, oyun gruplarında ve anaokullarında müzikli, kafiyeli tekerlemeler ile ritmik oyunlar ön plandadır. Disiplini, kuralları, birlikte yaşamayı ve grup çalışmasını öğrenen çocuklar aynı zamanda kendilerini ahengine kaptırdıkları tekerlemelerle doğru ve yanlışları ezberlerler. Tam da bu noktada ninnilerin okul öncesi işlevi ile canlanmaktadır. Ninniler de çocuklara eğitim verir; doğruyu, yanlış öğretilir. Hem de bunu neşeli bir şekilde yaparak anaokullarını eve getirir. Anaokulu ve kreşlerin olmadığı yörelerde, köylerde ninniler; anaokulu gibi görev yapmaktadır.

Ninniler okul öncesinde okul gibi hizmet ederken içeriğiyle de çocukların, aile bireylerinin dikkatlerini okul konusuna çekmektedir. Aşağıdaki ninnide anne, babaya oğlunu almasını ve mektebe hazırlamasını söylemektedir. Babaya sesleniş gibi görünen bu dizeler aslında çocuğu okula hazırlayan dizelerdir. Okula gitmek için çocukların hayranlık duyduğu babalarıyla beraber hazırlık yapacakları hissettirilmekte ve çocuk okula özendirilmektedir. Bazı yörelerde eğitime gereken değer verilmemektedir. Örnekteki ninninin bu şartlar altında söylendiği varsayılırsa babaya da -ninnilerin telkin boyutuyla- “okulun gerekliliği” hatırlatılmaktadır.

“Al babası al babası,

Yapıklar sarar babası,

Oğlum mektebe hazırla,

Kitap al da sal babası! (İçel)” (Çelebioğlu, 1995: 166).

Okumak; kültürlü olmak, toplum içinde saygın olmak için ilk basamaktır. Okuyan çocuk bir meslek sahibi olur ve o meslekle birlikte hayatını kolaylıkla idame ettirir. Çocuğunu rahatlık içinde yaşarken görmek veya çocuğunun mesleği üzerinden toplumda statü kazanmak isteyen aileler hem mesleki yönlendirmeleri hem de okuma sevgisini ninnilerde özellikle vurgularlar. Kimi zaman ebeveynin en büyük düş kırıklığı okuyamamış olmak da olabilir. Bu gibi durumlarda çocuğunu okula yönlendirebilecek nitelikte ninniler söyleyen ninniciler karşımıza çıkar.

“Ninnilerin derin olsun,

Uykularım senin olsun,

Benim oğlum âlim olsun!

Ninni Mehmed'im ninni! (Turgutlu)” (Çelebioğlu, 1995: 173).

Üzüntülü bir hayat yaşayan, bağı yanık olan bir anne nemli gözleriyle bir hayale sahip olduğunu söyler. O hayal de çocuğunun pamuk ellerini bir gün kalem tutarken görmektir:

“Babasından çocuğu belli,

Bağrım yanık gözlerim nemli,

Bir gün kalem tutar pamuk eli.

Ninni benim kuzuma ninni! (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 166).

Ninniler çocuklara okuması gereken kitapların sayısını bile verir. Bu sayılar elbette ki temsildir. Sadece beş, on gibi kulağa az gelmeyen sayılar tercih edilir. Ayrıca çocukların kollarının kitapla dolması dilenir. Ninnilerde kitaplar dualara konu olabilecek kadar önemli isteklerdir. Çocukların dikkatleri de erken yaşlardan itibaren ninniler yoluyla kitaplara ve okumaya çekilmektedir. Ninnilere göre büyüyünce yapılacak en güzel şey, çok miktarda kitap okumak ve kollarını kitapla doldurmaktır:

“İstanbul'un yolu çukur,

Çuhasına kaytan dokur,

Oğlum büyür inşallah,

Otuz iki kitap okur! (Senirkent)” (Çelebioğlu, 1995: 170).

“Uyu uykun tatlı olsun,

Ninni yavruma ninni,

İyi uykular seni bulsun,

Ninni kuzuma ninni,

Koltukların kitapla dolsun,

Ninni yavruma ninni,

Hafızlar bülbülü olsun,

Ninni yavruma ninni! (Merzifon)” (Çelebioğlu, 1995: 174).

Okumanın ve okulun değerini, önemini bizlere en müzikal ve en sevecen şekilde aktaran ninniler aslında bizim eğitimimizdeki ilk müfredatımızı teşkil eder. Ninnilerin çocuğun okul konusunda aldığı bir oryantasyon ve uyum çalışması olduğunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.

f. Nasıl Davranılması Gerektiğini Sezdirme Yoluyla Terbiye Verme

Çocukların davranışlarını anlamlandırmak ve onların davranışlarına yön vermek pedagojinin üzerine eğildiği önemli konulardandır. Daha önce bahsedildiği gibi pekiştireçler, ödül ve ceza yöntemleri çocuklara bazı davranışları unutturmada veya bazı davranışları kazandırmada etkili olabilir. Ödül yöntemi ceza yöntemine göre çok daha hümanist bir taraf taşımaktadır ancak fazla ödüllendirme de çocuğun iç motivasyonunu yok edebilir.

Aileler, akrabalar veya toplum; bireylerin davranışlarını kontrol etmek için çeşitli mekanizmalara hizmetetmektedir. Bu mekanizmalar örf, âdet, gelenek veya toplumca belirlenmiş ahlak kurallarıdır. Bu kurallara uymayanlar toplumda dışlanır, ayıplanır, ötekileştirilir. Bu nedenle de davranışlar üzerinde bir baskı kurularak davranışlar kontrol altına alınabilir. Kısacası çocuğa nasıl davranması ve nasıl davranmaması gerektiği ahlaki değerlerin vasıtasıyla öğretilmektedir.

Çocukların terbiye edilmesinde, onların olumlu davranışlar kazanmalarında ve olumsuz davranışlardan vazgeçmelerinde ninniler büyük bir role sahiptir. Ninnici ninnileriyle çok küçük yaşlardan itibaren çocuğa istediği davranışları kazandırmaya, istemediği davranışları da unutturmaya çalışır. Davranışçı terapi teknikleri bugün için üzerine güçlü araştırmalar yapılmış konulardır. Davranış geliştirmede; pekiştirme, söndürme, ceza, maruz bırakma, taşıma, biçimlendirme, uyarın kontrolü, ayırt edici pekiştireç, gevşeme eğitimi, sistematik duyarsızlaştırma, tiksindirici koşullama, paradoksal niyet, model olma, atılganlık eğitimi, kendi davranışlarını kontrol etme gibi teknikler kullanılır (psikohobi.blogspot.com, 2022)).

Ninniler referans alınınca Türk milletinin davranışçı terapi tekniklerini - bilimsel olarak bilmeseler de- çok eski zamanlarda keşfederek yüzyıllarca kullandıkları anlaşılıyor. Çocuğu çekingen olan bir anne ninnilerde ona atılganlık eğitimi verebilmektedir. Benim oğlum/kızım okuyacak, doktor olacak... gibi. Ya da olumsuz hayat şartlarına sahip anne çocuğunun küçük yaşına rağmen gerçekleri (babasını şiddeti, fakirlik, annenin ailesizliği...) ona açık açık söyleyerek çocuğu maruz bırakmakta hatta sistematik olarak duyarsızlaştırmaktadır. Yine yemek yemeyen,

banyo yapmak istemeyen, hasta olduğu veya düştüğü için ağlayan bebeklerin ninnilerinin onları teskin edici, eğlendirici tarzda oluşu gevşeme eğitimine karşılık gelmektedir. Bu yöntemlerin yanında ninnilerde davranış geliştirmeye yönelik tekniklerin en sık kullanılanları telkinde bulunma, öğüt verme, tehdit etme ve korkutmadır.

i. Telkin ve Öğüt ile Davranışları Yönlendirme

Şiirlerin öğütleri dinlenir ve daha sempatik hale getirdikleri malumdur. Ninniler de çocukların öğüt alacağı, ana babaların içini dökeceği halk ürünleridir. Bununla birlikte edebiyatımızın her döneminde gerek Klasik edebiyatta gerekse Cumhuriyet döneminde ana baba olan şair ve yazarların evlatları için kendi şiir anlayışlarına uygun eserler verdikleri görülmüştür. Klasik edebiyata ait nasihatnameler, pendnameler bunların örnekleri arasındadır. Yine şairlerin ve yazarların mektupları, çeşitli şiirleri de çocuklarına vermek istedikleri öğütlerin saklandığı hazine sandıklarındadır.

Ziya Gökalp'in esaret altındayken bile çocuklarını düşünmesi, onların anlayacağı bir dille onlara seslenmesi dikkate değer bir örnektir. O, kızları Seniha, Hürriyet ve Türkan için gönderdiği mektuplarda onlara özel şiirler yazan, onlara güç ve teselli veren bir babadır. Ziya Gökalp çocukların ruhsal yönden gelişmesinde, istenilen davranışları kazanmalarında şiirin etkisine inanan bir fikir adamı, şair ve babadır (Özer, 2007: 42).

Telkin çeşitli tarikatlerde, gruplarda bireylerin bağlılığını sağlamak amacıyla kullanılan iptidai ve aynı zamanda muassır bir yöntemdir. İnsanların bir şeyleri tekrarlamaları veya bir şeylerin onlara tekrarlanması onların tekrarladıkları şeye inanmasına vesiledir. İbadetler esnasında aynı sureler, ayetler tekrarlanır. İnsanlar tekrar ederek söyleneni ezberleyip anlamını idrak ederek kısa zamanda söylediklerine inanmaya başlarlar. Aynı yöntem meditasyonlarda da kullanılır. Çeşitli mantralar tekrar edilir, insanların düşünceleri hep aynı konular üzerinde yoğunlaştırılır ve insanlar olumlu şeylere devamlı olarak aynı zaman dilimlerinde kanalize olarak kendilerine telkinde bulunmuş olurlar. Olumlama cümleleri tekrarlamak, olumlama yapmak günümüzde oldukça popülerdir.

Öğüt vermek Türk milletinin sıkça başvurduğu bir yoldur. Yaşlılar tecrübelerine dayanarak gençleri doğruya sevk etmek isterler. Türk dilinin atasözleri

bakımından zenginliği de bunun göstergesidir. Atalar, analar durumu kısaca özetleyen hikmetli sözlerin üreticisi olarak gençlere telkinde bulunurlar. Atalar sözü dilden dile, kulaktan kulağa, kuşaktan kuşaa aktarılarak yaygınlaşır. Zaman içinde insanların defalarca tekrarladığı özet cümleler haline gelir. Gençleri en baştan uyarmanın yanında onları doğru olana sevk edip kötüden uzaklaştırmak için de telkin işlevi görür.

Ninniler, ninnicilerin bilhassa annelerin çocuklarına öğretilerini barındıran sanat ürünleridir. Telkin ve öğüt ninnilerin yöntemlerinden biriyken ninnileri başlı başına bir öğüt ve telkin aracı olarak kabul etmek de mümkündür. Bir şeyi “Yap!” demek çocuklara pek cazip gelmez. Bunu bilen anneler, çocuğun dikkatini topladıkları ninninin içine yapılması gerekenleri ve yapılmaması gerekenleri titizlikle seçerek yerleştirirler. Günlük hayatta emir kipi, gereklilik kipi ile söylenerek çocukların üzerinde itici etki bırakan istekler, ninnilerin içinde bir sırta, bir şakaya dönüşür. Bu halleriyle öğütlerin çok daha merak uyandırıcı ve eğlenceli hale geldiği görülür. Ninnilerdeki öğütler belli zaman dilimlerinde tekrarlanarak telkine dönüşmeye başlar. Her uykuya geçişte, her banyo yapışta, her yemek yiyişte söylenen sözlerin gücü tekrarlandıkça artmaktadır.

“Ağlama yavru Fındıcak,

Anası gelir şimdicek,

Uyusun da büyüsün ninni,

Yaylalarda yürüsün ninni!

Ninni o... o... o... üvele,

Ninni düd dürü düd düvele! (Giresun)” (Çelebioğlu, 1995: 116).

Giresun’a ait ninnide ninnici, çocuğa ağlamamasını söylerken annesinin geleceğini söylüyor. Bu sözler Premack etkisini hatırlatıyor. Çocuk ödül için önce yapması gereken şeyleri yapmalı. Ağlamaması söylenen çocuğa ödül olarak annesi sunuluyor. Annesinin hemen geleceği söylenmeden önce çocuğun ağlamaması dile getiriliyor. Ardından da pekiştireçlerin sayısı arttırılıyor. Ağlamazsa, uyursa büyüyecektir; büyürse yaylalarda yürüyecektir...

“Ağlama yat iki gözüm,

Beşik olsun sana dizim,

Uyusana körpe kuzum,

Uyu yavrum ninni ninni! (Kastamonu)” (Çelebioğlu, 1995: 116).

Kastamonu’ya ait ninnide de ninnici, çocuğun ağlamamasını öğütlerken beşiğini kendi diziymiş gibi hissetmesini telkin ediyor. Çocuğun bu kelimeleri anlayacak yaşta olup olmadığı bilinmese de annenin tutumu çocuğa telkinde bulunma şeklindedir. Ayrıca son iki dizede ninnicinin “uyusana”, “uyu” ifadeleri de aynı isteğin tekrarını oluşturuyor. Bilindiği gibi tekrar telkinin ilk adımıdır. Aşağıdaki ninnide ise anne telkinine acıma duygusu katmıştır. Merhamet, vicdan, acıma insanları etkileyen güçlü duygulardır. Annesi çocuğa naz etmemesini, kendi halini görse etkileneceğini söyleyerek çocuğunu uyuması konusunda ikna etmeye çalışmaktadır:

“Ninni derim ben sana,

Naz etme gel sen bana,

Halimi bir kez görsen,

Gücüzmezsın bir daha! (Daday)” (Çelebioğlu, 1995: 118).

Ninnilerde çocukların iyi insan, iyi komşu, hayırlı evlat, vatanına faydalı bir birey olmaları istenir ve öğütlenir. Ninnici çocuğa iyi bir evlat olup uslu durmasını öğütlediği gibi çalışmada başka başlıklar altında incelenen okuma sevgisi, askerlik, vatan aşkı ve evlilik hayatı ile ilgili konularda da öğütte bulunur. Bu tutum 11. yüzyıldan günümüze kadar ulaşan Divanu Lügati’t-Türk’te de bulunmaktadır. Eserde babanın oğluna verdiği öğüt ninnilerdeki tutum ve sözlerle birebir uyumaktadır:

“Uluklukuğ bolsa sen edhgü kılın

Bolgıl Kişig Begler katın yaşa ulan.

Beyit şöyle demektedir:

Büyüklüğe eriştiğin zaman iyi huylu ol,

Beyler yanında iyiliğe araç olan kişi ol” (Batur ve Beştaş, 2011: 256).

Telkinle pek çok özellik kazandırılmaya çalışılır. Anne babaya sevgi, büyüklere saygı, vatan sevgisi, ülkeye hizmet, akrabalara ve komşulara olumlu tutum, yardımlaşma, hayvan sevgisi, içinde bulunduğu coğrafyanın bilgisine hâkim olma, gelecekte beklenen, meslek yönelimi, okuma sevgisi, dürüstlük, nezaket vs... Anne, çocuğun ihtiyacı olan duruma göre ninniler düzebilir. Çocuğun hareketlerinde hoş

gitmeyen bir şeyler gördüğünde -kıskançlık, eşyalarını paylaşmama... - o hareketleri düzeltme amaçlı ninniler icra edebilir. Çocuğunun nazik olmasını isteyen bir annenin yavrusunun bu özelliklere sahip olduğunu söylemesi ve buna uygun ninniler yazması çocukta bu tutumu geliştirilmesine yardımcı olacaktır:

“Nazlı yavrum pek kibar

Saygısı sevgisi var

Söz söylerken incitmez

Kötü söz nedir bilmez.” (Aydın, 2015: 97).

Şiir yoluyla nasihat verme, gelecek nesillere seslenme Türk edebiyatında çok eski tarihlerden beri mevcuttur. İslamiyet öncesi dönemden İslamiyet sonrası döneme değişmeyen en önemli konu gençlere, gelecek kuşaklara nasihat etme ve yaşlıların tecrübelerine kulak vermeyi sağlamaya çalışmadır. Göktürk Yazıtları’nda bodununu Çinlilere karşı uyarın Bilge Kağan’ın sözlerinden İslamiyete geç eserleri arasında yer alan Atabetü’- Hakayık’ın yazarı Edip Ahmet Yükneki’ye kadar hangi inanç sistemine dahi olunursa olunsun edebî eserlerde nasihat etme üslubu Türkler için devam eden millî bir gelenektir. Edip Ahmet Yükneki:

“Yalan söyleyen adamdan uzak dur,

Kaç; sen ömrünü doğruluk ile geçir.

Ağzın ve dilin ziyneti doğru sözdür:

Sözü doğru söyle, dilini süsle.” (Yükneki, 2006: 89) derken onun tutumunun Türk ninnilerindeki tutumdan hiçbir farkı yoktur. Ninniciler de kendi eserlerinde evlatlarına nasıl olmaları gerektiğini akıllarından hiç çıkmayacak şekilde dile getirirler.

Öğüt vermek, gençleri uyarmak Türk kültüründe olağan ve geçmişi çok eskilere dayanan bir tutumdur. Yaşadıklarıyla tecrübe sahibi olan büyükler gelecek nesilleri kendilerini bekleyen durumlardan haberdar etmek ister. Nasihat vermeye başlamadan önce dikkatlerin, nasihat verecek olanın sözlerine toplanmaya çalışılması Kül Tigin Anıtı’ndaki “Dokuz Oğuz beyleri halkı sözlerimi duyun ve iyice dinleyin.” anlamına gelen şu ifadelerden anlaşılmaktadır: “*Tokuz Oguz begleri budunu bu sabımın edgüti eşid katıgdı tıngla...*” (Ergin, 2010: 2).

Göktürk Yazıtları, Kül Tigin Abidesi Güney yüzünde yer alan sözler; Türklerin gelecek nesilleri yönlendirme, onlarla tecrübelerini paylaşma tavrının kültürümüzde çok eskilere dayandığını gösterir. Orhun Abideleri Güney yüzünde yer alan uyarı sözleri tehdit niteliği taşımaktadır. Gelecek kuşakların akıllanmamaları, yaşananlardan ders çıkarmamaları, Çinlilerin tatlı sözlerine inanmaları, yumuşak kumaşlarına aldanmaları halinde ölecekleri söylenmektedir: “*Süçig sabınga yımşak agısında arturup öküş Türk budun öltüg. Türk budun ölsiking.*” (Ergin, 2010: 2). Davranışlara yön vermede tehdit de öğüt gibi sıkça tercih edilir.

ii. Tehdit ve Korkutma ile Terbiye Verme

Olumlu telkinler ve öğütler kadar tehdit, korku ifadeleri de ninnilerin ikna gücünü etkilemektedir. İnsanlar hayatta korktukları veya çekindikleri şeylerden kaçabilmek adına bazı davranışlara razı olup bazı davranışlardan uzaklaşırlar. Günlük hayatta çocukları korkutmak isteyen kişiler “İğneci geliyor.”, “Polis geliyor.”, “Sen yemiyorsan komşunun bebeği yesin o zaman.”, “Babası gelsin, kızsın.”, “Kuçu gel, al bu çocuğu.”, “Öcü geliyor. Çabuk uyu!” gibi tehditler kullanırlar. Bu tehditler sonucunda doktora gidince ağlayan, bir olaya şahit olduğunda polise ifade vermekten kaçan, yiyeceklerini paylaşmaktan kaçman, başına bir iş geldiğinde babasından, ailesinden gerçekleri saklayan, hayvanlara karşı fobik, toplumda yaygın olarak kabul edilen, görünmez ve kötü varlıklardan çekindiğinden dolayı sömürülmeye müsait çocuklar yetiştirilmesine zemin hazırlanabilir.

Korku ve tehdit toplumumuzda çok tercih edilen bir ikna yoludur. Ninnilerde de uyumaması, ağlaması, sorumluluklarını yerine getirmemesi ya da hata yapması durumunda korkacağı şeyler olacağına inandırılmaya çalışılan çocuk profiline rastlanmaktadır. Tehdit ve korku, ceza gibi tercih edilmemesi gereken bir ikna yöntemidir.

Erzurum’a ait aşağıdaki ninnide geniş zamanın soru şekli ile rediflerin oluşturulması müzikaliteyle çocuğun dikkatini toplamaya güzel bir örnektir. Çocukla konuşulurken devamlı soru şekillerinin kullanılması, çocuğa soru sorulması aynı ifadelerin tekrarına sebebiyet verir. İki soru dizesi de uyumayla ilgilidir. Tekrarlar uyuma konusunda yoğunlaşırken aynı ifadeyle yeni bir pencere açılıyor. Korkmak... Soru ifadelerinin yardımıyla uyku konusu ile korku duyma arasında bağlantı kuruluyor. Uyumaktan bahsedilirken aynı ifadelerle korku duyulup duyulmadığının sorulması çocuğun uyumazsa babasından korkması gerektiğine vurgu yapıyor:

- “Yavrum gelir yatar mısın?
- Yorganını tutar mısın?
- Sen babandan korkar mısın?
- Nenni yavrum nenni! (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 341).

Çocuklar keşif ruhunu en üst seviyede yaşayan bireylerdir. Bu nedenle evdeki teknolojik ürünleri bozmaları, oyuncakları kırmaları, bir şeyleri parçalayıp, bitkileri yolmaları araştırmacı nitelik taşır. Bu araştırmalar ailenin sabrını zorladığında devreye tehdit girer. “Eğer, sakın, aman!” ifadeleri de ninnilerde boy göstermeye başlar. Çeşitli yaramazlıklar yapan çocuk, evdeki otoriteye şikâyet edilmesi sonucunda bağrılmak, dövülmekle korkutulur:

*“Yağmura kurdum salıncak,
Eyüp’ten aldım oyuncak,
Şimdi baban gelecek,
Sakın kırma yumurcak! (İstanbul)”* (Çelebioğlu, 1995: 341).

*“Babası gelsin dur dur
Suçlarını diyeceğim bir bir!
Evveler kuzum evveler
Uyusun da büyüsün evve! (Konya)”* (Çelebioğlu, 1995: 340).

Korkutma ve tehditlerin belki de en acımasız ebeveynler tarafından terk edilmekle yapılandır. Çocuğun dünyasında her şeyi ifade eden annenin uslu durmaması durumunda kendisini bırakıp gideceğini söylemesi çocuğun içinde çaresizliğin en derin şeklini oluşturur. Çocuğun temel ihtiyaçları anneden geçer. Anne yemektir, ilaçtır, sudur, okşayandır... Annenin gitmesi durumunda bunların hepsi eksik kalacağından terkedilmekle tehdit edilmek oldukça ağırdır:

*“Bağ budarım bağ budarım,
Dibinde keklik güderim,
Uyumazsan kor giderim!
Ninni yavrum ninni! (Eskişehir)”* (Çelebioğlu, 1995: 341).

Çocukların isteklerine yetişemeyen, onların davranışlarını anlamlandıramayan annelerin çocukları dayak atmakla tehdit etmeleri de söz konusudur:

“Dandini dandini dan ister,

Darılmıştır dayak ister,

Eşeğe binmez at ister,

Tatlı yemez börek ister! (Edirne)” (Çelebioğlu, 1995: 342).

Aşağıdaki ninnide anne çocuğuna uyuyup büyümesini söylüyor. Uyumadığı takdirde çocuğu kendisinden almaları durumuyla tehdit ediyor ancak kendisinin çocuğundan ayrılmayacağını da söylüyor. Çocuk annesinin kendisini sevdiğinden ve istediğinden emin olsun diye sevgisini belli edip çocuğundan ayrılmak istemediğini söylüyor. Bununla beraber dış etkenlerin buna sebebiyet vereceğini, ayrılığın gerçekleşmemesi için de uyuması gerektiğini sezdiriyor.

“Ninni yavrum ninni,

Uyu da büyü ninni,

Uyumazsan seni benden alırlar,

Uyu yavrum ninni,

Ben yavrumdan ayrılmam ninni! (Malatya)” (Çelebioğlu, 1995: 342).

“Dandini dandini daniki,

Gökte yıldız on iki,

Yıldızların birisi,

Oldu gece yarısı,

Uyuyor yavrum uyuyor,

Gözlerini uyku büriyor,

Gelme komşunun kocakarısı! (İstanbul)” (Çelebioğlu, 1995: 342).

Yukarıdaki ninnide çocuk kocakarı (komşu) ile korkutuluyor. Anne, kocakarıya gelmemesini ve çocuğun uyuduğunu söylüyor. Kocakarıdan korkan çocuğun gözlerini kapatarak uyuyor taklidi yapması daha sonra da uyuması

bekleniyor. Tehdit ve korkutma yoluyla eğitim verme ninnilerde sıkça rastlanan bir durumdur. Analitik psikolojinin kurucusu olan Jung, ortak biliçdışı kavramını ortaya atan kişidir. Ortak biliçdışında bulunan unsurlara arketip adını verir ve bu arketipler aslında mitoloji kökenlidir. Özellikle masal, ninni gibi çocukları yakından ilgilendiren türlerde bu arketiplere sıkça rastlanır (Torun ve Yıldız, 2013: 1316). Tehdit içeren ninnilerdeki arketiplere bakıldığında Umay, öcü, dervişler gibi Türk kültüründe derin etkisi olan kavramlara rastlanır:

“Umacılar gidiniz,

Benim yavrum pek cılız,

Dünden beri uykusuz!

Uyu benim oğlum ninni (Kastamonu)” (Çelebioğlu, 1995: 343)

Türk kültüründe kötü ruhlar ve insanın kötülüğüne çalışan görünmez güçler inancı geniş bir alana sahiptir. İnsanoğlunun yaratıldığı andan itibaren insana zarar vermek isteyen varlıklar belirmiştir. İblisin bu görevini daha sonra üstlenen kötü cinler ve kötü ruhlar inancı da insanların sosyal kodları içine yerleşmiştir. Ebeveynler ise bu ruhlarla daha farklılarını eklemişlerdir. Öcü, böcü, taran böcü, homug bunlardan bazılarıdır. Aşağıdaki ninnide anne yenmez ancak çocuk homuglar tarafından yenme tehdidi ile karşı karşıyadır:

“Ninni yavrum ninni,

Şimcik homuglar gelir,

Seni de yerler ninni,

Beni de yavrusuz korlar, ninni! (Çarşamba)” (Çelebioğlu, 1995: 345).

Samsun’a ait olan aşağıdaki ninnide çocuğu korkutmak için farklı bir yöntem deneniyor. Dervişler... Türk kültüründe yediler, kırklar, dervişler önemli yerdedirler. Onlar insanlara yardım eden olumlu bir profil çizerler. İnsanların ne yaptığını, niyetlerini bilip, aynı zamanda bambaşka yerlerde bulunabilir ve bambaşka kılıklara - don değiştirmek- girebilirler. Kerametleriyle insan zihninde kutsal bir yerde olurlar. Dervişler kutsallıklarına rağmen ninnilerde korkutma amaçlı kullanılmaktadır. Bu durum “Ölü Yiyen Derviş” masalları ile bağlantılıdır. Ninnide dervişlerin Hak yolunda olduklarından bahsediliyor. Bu güzel özelliğe rağmen çocukları yemeleri ve hâlâ yemek için çocuk aradıkları söyleniyor:

“Hû, hû dervişler,

Hak yoluna durmuşlar,

Tam yedi çocuk yemişler,

Seni de var mı demişler!

Nenni yavrum nenni! (Bedeş-Samsun)” (Çelebioğlu, 1995: 342-343).

Yukarıdaki ninninin alt metni olan Ölü Yiyen Derviş veya Çeftençürçe olarak adlandırılan Erzurum masalına göre Allah’tan kız isteyen bir adam kızını aldığı takdirde kim isterse ona vereceğine dair söz verir. Kızını olunca yaşlı bir adam gelir ve kızını alır, götürür. Kıza kırk anahtar veren yaşlı adam, kırkıncı odaya girmemesini tembihler. Kız merak içinde odaya girer ve odada insan kemikleri görür. Kızın odaya girdiğini anlayan adam kızını yer. Ardından ortanca kızını getirir ve onun da sonu aynı olur. En son küçük kızını alır, evine getirir. Küçük kız akıllı çıkar ve gördüğü kemikleri kimseye anlatmaz. Bunun üzerine derviş ona inanır. Kız dervişe, kendisini bir hamama götürmesini söyler. Hamamda tellakla anlaşılan kız kaçarak kurtulur. (Aksakal, 2019: 261)

Çocukları ikna etme yöntemlerinden biri de hayvanlarla korkutmaktır. Çocuğun hayal dünyasında vahşi olmayan hayvanların bile vahşi olarak algılanmasına sebebiyet veren bu durum neticesinde hayvanlara fobisi olan nesiller yetişebilmektedir. Ninnilerde şımaran çocuklara dağlardaki kurtlar, çocuk kaçıran ayılar, çocuk için tehdit oluşturan köpekler, çocuğun mamasına musallat olacak pis kediler, tilkiler... anlatılır.

Aşağıdaki ninnilerde anneler çocukları doğrudan tehdit etmek yerine zarar vermesi muhtemel hayvanlar üzerinden tehdit etmeyi tercih etmişlerdir. O hayvanlara; çocuklara yaklaşmalarını, yaklaşmaları durumunda ise bacaklarını kıracaklarını, tüylerini yolacaklarını söylemişlerdir. İlk ninnide anne tehlikeli bir hayvan olan kurttan bahsederken onların bile uyuduğunu söyleyerek çocuğun da muhakkak uyuması gerektiğini benimsetmeye çalışmaktadır. Ancak karanlık çökmüş dağlarda uyuyan kurtların hatırlatılması çocuklara korku hissettirmeye de yardımcıdır.

İkinci ninnide çocuk şahin üzerinden tehdit edilir. Bu ninnide şahinin kanadının yolunmasından ve kanatlarından yelpaze yapılmasından bahsedilir. Hayvanlar aracılığıyla tehdit ifade eden ninniler, hayvanlarla ilişki temellerinin atıldığı çocukluk döneminde olumsuz etkileri olabilecek ninni örnekleridir. Anne çocuğa bir kuşun

tüylerinin yolunup çocuğa yelpaze yapılacağını söyledikten sonra da çocuğuna uyumasını, büyümesini ve tıpış tıpış yürümesini telkin etmektedir. Ninnilerin insanı rüya âlemine götüren büyüleri tarafı belki de bu gariplikten beslenmektedir. Ayrıca ninnide tehdit oluşturan varlık da işkence ile tehdit edilmektedir. Bu tarz ninnilerde belki de farkında olunmadan çocuğun tehde tehdit ile karşılık vermesi de aşılansaktadır.

“Dereler sular yürür,

Tepelerde kurtlar uyur,

Benim kızım şimdi uyur!

Nenni kuzum nenni kuzum! (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 343).

“Şahin seni tutarım,

Kanadını yolarım,

Yavruma yelpaze yaparım!

Uyusun da yavrum büyüsin,

Tıpış tıpış yürüsün ninni! (Kırklareli)” (Çelebioğlu, 1995: 345).

Ninnilerde çocukları korkutmak için kullanılan hayvanlardan biri de köpeklerdir. Köpeklerin farklı isimlerle ninnilerde kullanıldığı da görülmektedir. Moh moh da bu isimlerden biridir. (Torun ve Yıldız, 2013: 1329) Aşağıdaki ninnide anne olduğu tahmin edilen ninnici çocuğuna “moh moh”un sesini duymaması için ağlamamasını ifade etmeye çalışmaktadır. Örnekteki ninnide moh moh çocuğu yemekle kalmaz, çocuğun en büyük sığınağı olan anneyi de yer!

İkinci ninnide köpek yerine kuçu kelimesi kullanılmaktadır. Ninnici bebeğini tehdit etmek isterken bu duygusunu hayvana yönlendirir. Çocuğun peşine takılan, ona zarar vermek isteyen bir kuçudan bahsederek çocuğu korkuturken köpeğe onu tutacağını, çocuğuna zarar vermesine izin vermeyeceğini ve bacağını kıracağını söyleyerek çocuğun kendisini güvende hissetmesini de sağlar.

“Gelme kuçu git işine,

Düşme kızımın peşine,

Kuçu seni tutarım kuçu,

Bacağımı kırarım kuçu!

Hû, hû! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 343).

“Hû, hû, hû seni,

Duymasın moh moh sesini,

Eğer moh moh duyarsa,

Hem seni yer hem beni!

Mini mini yavruma ninni,

Küçücük yavruma hû ninni! (Ankara)” (Çelebioğlu, 1995: 344).

Telkinleriyle çocukları tesiri altına alan ninniler aynı şeyi tehditleriyle de yapabilmektedir. Psikolojik olarak tartışmaya açık olan bu konu sanatsallıkta ise tartışmasız söz sahibidir. İnsanı hayaller âlemine taşıyıp duygu dünyasını anlık değiştiren eserler sanatsal özelliğe sahiptir. Tehdit içeren ninniler, çocukları bambaşka dünyalara çekerken onları zoraki sakinleştirmede veya susturmada annelerin en büyük yardımcılarındandır.

iii. Ödül / Ceza Yöntemi ile Terbiye Verme

Bir çocuğa istediğini yaptırmak basit ödül yöntemlerine dayanabilir. Çocuğa verilen pekiştirecin dozunun iyi ayarlanması, çocuğun tek motivasyon kaynağının pekiştireç olmaması, çocuğun büyüme çağındaki ve yetişkinliğindeki güvenliği için gereklidir. Bu nedenle somut pekiştireçler -çikolata, şeker, para...- yerine daha çok soyut pekiştireçler -kutlama, başardığını söyleme, tebrik etme- tercih edilmelidir.

Aşağıdaki ninnilerde ninnici ilkel sayılabilecek ancak çağdaş dünyada bile sıkça tercih edilen bir yöntem başvurmuştur. Pekiştireç kullanımı... Özellikle verilen her iki ninnide de çocukların kolay kolay hayır diyemeyecekleri şeker ve çikolata gibi tat alma duyusuna hizmet eden pekiştireçlerin kullanılması söz konusudur. Ninnicilerden birincisi çocuğa uslanması karşılığında onu şekerle besleyeceğini söylemekte, ikincisi ise tahmin edildiği üzere bebeği uyuturken ona çikolatayı hatırlatmaktadır. Çocuk dinlediği ninniden dolayı olarak uyuması karşılığında kendisine çikolata geleceğini anlamaktadır.

*“Nenni nenni nestemeli,
Şeker ile beslemeli,
Küçücükten uslanmalı.
Nenni yavrum nenni! (Gülнар-İçel)”* (Çelebioğlu, 1995: 118).

*“Dandini dandini dastana,
Danalar girmiş bostana,
Benim oğlumun ağzına,
Kendisi girmiş çikolata! (Buldan)”* (Çelebioğlu, 1995: 190).

Ninnilerde şeker, çikolata gibi ödüllerin yanında ceza yöntemi de kullanılmaktadır. Özellikle uyumayan çocuklara ninnilerde çeşitli şekillerde ceza verileceğinden bahsedilmektedir. Cezalar verilmeden önce onlardan bahsedildiği için bu tarz ninniler korkutma ve tehdit içermektedir. Korkutma ve tehdit etme konuları cezadan haber vermesi itibarıyla ceza konusunda da ele alınmıştır ancak korkutma ve tehdit ile ilgili asıl örnekler bir önceki bölümde detaylı olarak gösterilmiştir.

Cezaların en büyüklerinden biri dayaktır. Çocuklar babaları tarafından cezalandırılacaklarına dair ninnilere maruz kalabilir. Bir şeyi yapmadığında veya yapması halinde babası eve gelince kendisini dövecektir. Aşağıdaki ninnide anne çocuğun uyumasını söyler annesini dinlemediği takdirde çocuk da anne de baba tarafından cezalandırılacaktır. Burada cezanın iki taraflı oluşu dikkat çeker. Dayaktan korkmayan bir çocuk varsa annesine el kalkmasına dayanamaz diye annenin de cezalandırılacağına değinilir:

*“Gömlüksüz koydun beni,
Şimdi baban gelirse
Hem seni döğör hem beni!
Biricik yavrum uyusan ya,
Ninni yavrum ninni! 2820 (Sivaslı-Uşak)”* (Çelebioğlu, 1995: 340-341).

Ninnicilerin daha masum tehditler kullandığı da olur. Van’a ait ninnide anne çocuğunu dövmekle, bırakıp gitmekle değil; sallamamakla tehdit etmektedir. Sallanmayı seven çocuğun kalabalık ortamdan çıkarılıp uyumak için sessiz bir ortama

gitmek istemediğini anladığımız ninnide anne, insanların görmeyeceği bir yerde sallama konusunda çocuğu ikna etmeye çalışır. İnsanların görmesi durumunda sallamayacağını söyler. Büyük ihtimalle çocuk kalabalıkta uyumayacaktır. Bu nedenle de anne onu uyumaya elverişli bir ortama götürmek istemektedir. Sallamak bir ödül, sallamak için başka bir odaya gitmek ise bir şarttır. Bu ninni Premack etkisinin güzel bir örneğini teşkil eder.

“E, e, e, e,

Sallayayım ben seni,

Görürlerse sallamam,

Sonra cicim ben seni!

Ninni ninni ninni! (Van)” (Çelebioğlu, 1995: 343).

g. Cinsiyet Farkındalığı Oluşturma

Çocukların cinsel kimliklerine karşı farkındalık geliştirmeleri ufak yaşlardan itibaren başlar. Kendilerindeki farklılıkları karşı cins üzerinden sorgularken ilk cinsel benzerliklerinde anne ve babalarını gözlemlerler. Anneye mi babaya mı benzediklerine karar vermeye çalışırlar. Dış dünyaya açılan çocuklar sınıf veya oyun grubundaki arkadaşlarıyla farklılıkları ve benzerlikleri üzerine düşünmeye başlarlar. Cinsel kimliğini fark etmeye başlayan çocuğun sorularına realist bir çizgide, samimiyetle cevap verilmesi gerekmektedir.

Carol Martin ve Charles Halverson’a ait olan Cinsiyet Şeması Teorisine göre çocuklar üç yaşlarında temel cinsiyet kimliklerini kazandıktan sonra altı-yedi yaşına kadar cinsiyetlerinin kalıcılığını, duruma göre değişmeyeceğini anlayarak tam anlamıyla cinsiyet anlayışı geliştirmiş olurlar. Çocukların kullandıkları aksesuarların, eşyaların ve oyuncakların cinsiyetlerine uygunluğu çocukların cinsiyete bağlı davranışlarıyla pozitif kolerasyon göstermektedir. Çocuklara söylenen sözler, giydirilen kıyafetler ve alınan oyuncaklar onların cinsiyet rollerini benimsemelerine katkı sağlamaktadır (Güney, 2012: 7-8).

Coğrafi şartların, aile yapısının, toplumsal bakış açısının cinsiyet ve cinsellik kavramları üzerindeki etkisi önemli boyutlardadır. Türk kültürü de erkeği erkek, kadını kadın gibi gören vatan savunması, bayrak aşkı gibi durumlarda ise cinsiyeti ikinci plana atan bir yapıya sahiptir. Vatan ve millet duyguları dışında Türklerin cinsel

kimlikleri sosyal olarak net çizgilerle ayırdığı görülür. Kadın gibi görünen erkek figürü Türk destanlarında, mitolojisinde yer almaz. Kadının mertliğinden bahsedilecek olursa erkeksi özellikler taşıdığı görülür ancak bu kesinlikle cinsel nitelik taşımaz.

Ninniler de kültürün bir parçasıdır. Aile bireyleri ninnilerde çocuklara cinsel bir terbiye vermeye çalışmaktadır. Kızlarına ve oğullarına ayrı hitap etmeyi, onlara ayrı ayrı görevler yüklemeyi tercih eden aile bireyleri; isteklerini, beklentilerini ninnilerde dile getirirler. Oğlanlar koşup top oynayacak, kızlar bebeklerini uyutacaktır. Kızlar aksesuarlara ilgi duyacak, oğlanlar bazen kavgaya karışacaktır... Her ne kadar olumsuz açılar mevcut olsa ve cinsiyet eşitsizliği kimi ninnilerde net olarak görülse de çocuklara cinsel kimliklerini fark ettirmede Türk ninnilerinin etkisi yadsınamaz.

Klikovich (2014) pazarlama dili ile ilgili araştırmasında Danimarka'daki bir oyuncak firmasının reklamlarını toplum-cinsiyet bağlamında incelemiştir. Oyuncakların kızlara ve oğlanlara hitap etmek üzere iki kategoriye ayrıldığını ifade etmiştir. Kız çocuklarının oyuncaklarında pembe renkleriyle dişil özelliklerin ağır bastığını, üretilen oyuncakların reklamlarında ise daha yumuşak bir dil kullanıldığını tespit etmiştir. Oğlan çocuklarının oyuncaklarının çok renkli olmadığını, kullanılan dilde cesaret ve korkusuzluk vurgusu yapıldığını belirtmiştir (Güder ve Alabay, 2016: 106). Aynı tespiti kız ve oğlanlar için söylenen ninnilere uyarlamak da mümkündür. Ninnicilerin kızlara daha nahif sözlerle hitap ettikleri, onları takılara ve renkli kıyafetlere özendirdikleri; oğlanlara cesaretin ön planda olduğu sözlerle hitap ettikleri, hangi renk kıyafetleri beğenmeyip hangi renkleri tercih edeceklerini belirttikleri ninnilerde açıkça görülmekte ve oyuncak reklamları ile aynı tutumda oldukları kolayca gözlemlenmektedir.

“Kızım uyusun eve uyusun,

Büyüsün yuvasın kursun,

Aşının başında dursun,

Eşinin yanında dursun.

Uyu kızım ninni,

Büyü kızım ninni! (Ula-Muğla)” (Çelebioğlu, 1995: 50).

Kızım kızım hoplasın,

“Bahçede evcik oynasın,

Koca kakını görse de,

Yuvasından yozmasın!

Uyu kızım ninni,

Büyü kızım ninni! (Ula-Muğla)” (Çelebioğlu, 1995: 50).

Kız çocuklarına hitap eden yukarıdaki ninnilerden birincisinde ninnici, kızına cinsiyetine bağlı görevler yüklemektedir. Eşine sadık, her daim eşinin yanında duran, evinin işini gören, yemeğini pişiren, yaşı gelince evlenip yuvasını kuran bir kadın profili küçük bir kızın zihnine küçük yaşlardan itibaren işlenmektedir. İkinci ninnide kızın oynayacağı oyunlar bile cinsel kimliğine uygun olarak seçilip telkin edilmeye başlanmıştır. Ninniye göre küçük kız hoplayıp zıplayıp bahçede evcilik oynayacaktır. Zamanı gelip evlenince her ne durum olursa olsun evinden soğumayacaktır. Bazı ninniler “Yuvayı dişi kuş yapar.” sözünün ezgili bir şekilde söylenişini andırmaktadır.

“Dandin dandin dağlara,

Kızım çıkmış yaylalara,

Yayla suyu serin olur,

Kızım içer gelin olur! (Merdivenköyü)” (Çelebioğlu, 1995: 158).

“Kızım kızım kızıma,

Ak inciler üzüne,

İstanbul’un valisi,

Dünür gelsin kızıma,

Yüz tane yıldız altın,

Başlık gelsin kızıma

Kırkılmamış kırk şişek,

Etlik gelsin kızıma,

İrevan’ın pirinci,

Aşlık gelsin kızıma,

Gün görmemiş hanımlar,

Yenge gelsin kızıma! (Erzurum)'' (Çelebioğlu, 1995: 159-160).

Kız çocuklarına hitap eden yukarıdaki ilk ninnide kızın yaylalarda sular içmesi vurgusuyla coğrafyanın etkisinin yansıması görülürken içilen sular bile gelin olmaya bir vesile gibi gösterilmiştir. Kız çocuklarına söylenen ninnilerde ilk yönlendirme genelde evlilik üzerine olmaktadır. Bazen de yine evlilikle bağlantısı kurulan takı, aksesuar gibi konularda kızlara yol gösterilmektedir. Günümüz şehir hayatında, çalışan kızlar için ziynetler çok büyük bir önem arz etmese de ekonomik özgürlüğünü eline alamamış kadınlar için evlilikte vaat edilen paralar ve altınlar ekonomik güvence anlamına gelmektedir. Bu bilincin yaygın olduğu yörelerde kızlara evlenirken neler beklemesi gerektiği öğretilmektedir. Yukarıdaki ikinci ninnide kıza başlık olarak nasıl inciler, kaç altın, kaç hayvan isteneceği belirtilmektedir.

Eski Türk kültüründe kadının da erkeğin de kahramanlık göstermesi ve alplık özelliklerine sahip olması beklenir. Bu beklentinin İslamiyet sonrasındaki anlatılarda da devam ettiği Dede Korkut Hikâyeleri'nde görülmektedir. Beyrek babasına nasıl bir kızla evlenmek istediğini anlatırken cesurluk, çeviklik gibi özelliklerden bahsedince babası oğlunun sözlerinden kendisine bir silah arkadaşı veya yoldaş aradığını söyler. Hikâyelerde kadında aranan özellikler erkeklerde bulunan özelliklere benzerken kitabın mukaddimesinde evlenilecek kadının özellikleri arasında "ev kadınlığı"ndan bahsedilir. Bu durum kitabın kaleme alındığı zaman şehir hayatının topluma yerleştiğini göstermektedir (Güngör, 2006: 19-20). Ninnilerde annelerin kızlardan bekledikleri hususunda Dede Korkut Kitabı'nın mukaddimesindeki gibi bir anlayış mevcuttur. Anneler kızlarına evlenmeleri gerektiğini, yuvalarını bilmeleri ve güzelleştirmeleri gerektiğini telkin ederek aterkil düzene uyum sağlamış yerleşik hayata geçmiş bir bakış açısına sahip olduklarını yansıtırlar.

Takı, aksesuar ve ziynete olan düşkünlük kız çocuklarına söylenen ninnilerde yer alır. Bu durum kızların cinsel kimliklerine uygun şeylere yönelmesini sağlarken oğlanların bu yönelimlerinin de önüne geçilmesini sağlamaktadır. Altınlar takmayı, inciler dizmeyi, sırmalı elbiseleri, tülleri tercih etmesini telkin etmek kızlara davranış kalıbı kazandırmaktır. Topluma uygun kadınsal davranış kalıpları yine kızlara düzülen ninnilerde hayat bulur:

“Bakkallar satar pirinci,

Gerdanında bir top inci,

Senden ister hay babası!

Ninni kızım sana ninni! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 152).

“Dandini dandini dan ister,

Kızım babasından tül ister,

Basma entari beğenmez!

Sırmalı fistan ister! (Kastamonu)” (Çelebioğlu, 1995: 155).

Ninnicilerin anneler olması bir tesadüf değildir. Hem sosyolojik hem psikolojik durumların bir yansıması olarak ninniler kadın çevrenin dilinden, zihninden doğar. Freud ve Adorno psikanalizle bağlantılı olarak iki cinsin farklarını ele alırken iş bölümünde çocuğun bakımının kadına, anneye ait olduğunu belirtirler. Erkek çocuklar daha yoğun ego ve bireysellikle büyütülürken kızlar duygusal olarak tamamlanmaya daha büyük ihtiyaç duyarak büyürler (Çek Cansız, 2010: 68). Kız çocuklarının oyunlarında bile anne olmayı, evcilik oyunu oynamayı tercih etmeleri bu yönlendirmelerin etkisiyledir. Küçük yaşlarda oynamaya başladıkları oyunlarda bile gelecekteki sosyal rollerini tecrübe etmeye başlarlar.

Kız çocuklarına seslenen ninniler kızlara fedakârlık yükleyip onlara tüm çilelere katlanmaları gerektiğini öğretmektedir. Oğlanlara söylenen ninnilerde ise çoğu zaman durum farklıdır. Oğlanlar şımarmayı hak eden, bir kadının ömür boyu ilgilenmek ve katlanmak zorunda olduğu hissettirilen bireyler olarak karşımıza çıkarlar. Bu durumda ataerkil düzenin ve bakış açısının etkisi vardır. Oğlanlara hitaben yazılmış aşağıdaki ninnilerin birincisinde oğlunun büyüüp evleneceğini söyleyen ninnici, toplumsal kurallara uygun davranmayı ve çevresi tarafından beklenen hareketleri yaşamayı oğluna bu şekilde telkin eder. Belli bir yaşa gelen erkek evlenmeli ve çocuk sahibi olmalıdır ancak bu durumun onun özgürlüğünü kısıtlamayacağını da yine aynı ninnici sezdirir. Çocuk Kağıthanelerde gezip farklı farklı kadınları sevebileceğini, alkol tüketip kadınlarla flörtleşebileceğini ninniler aracılığı ile zihnine kodlayabilmektedir.

“Kurdun beşiği eğlenecek,

Ninni ninni ninnice,

Oğlum büyüyip evlenecek ninni,

Sokaklarda yürüyecek ninni,

Kağıthane’lerde gezecek ninni,

Hanımları sevecek ninni,

Bâde içip göz süzecek ninni,

Bıyıkları bükecek ninni,

E derim yavrum sana ninni,

Uyu derim oğlum sana ninni! (İstanbul)” (Çelebioğlu, 1995: 160).

Oğullar için söylenen ninniler, kızlar için söylenen ninnilerdeki sabır ifadelerinin boşa zikredilmediğinin bir kanıtı gibi terennüm edilir. Akraba evliliğine sıcak bakan yörelerde aileler daha beşikteyken çocuklara dayı kızının, amca oğlunun ileride eş olabileceği fikrini aşılamağa başlar. Oğula hitaben söylenmiş ninnilere örnek teşkil eden ikinci ninnide ninnici oğluna önce ne işle meşgul olacağını -tarlalarla uğraşacağını- ardından da çalışkanlığının dayısı tarafından takdir edileceğini bunun sonucunda dayısının kızıyla evlenmeyi hak edeceğini belirtir. Çocuk küçük yaşlarda dayısının kızının bir gelin adayı olduğunu idrak etmeye başlar.

“Oğlan oğlan ak teke,

Çit süre bostan eke,

Dayısı gele beğene,

Kızını vere yeğene ninni! (Urfa)” (Çelebioğlu, 1995: 161).

Aşağıdaki ninnide ninnici, oğlunun giyim zevkine bile etki eder. Oğlunun kadifeyi sevmeyeceğini, renklerden de erkekleri temsil eden lacivert rengini tercih edeceğini belirtir. Özellikle bu ninni hem kıyafet kumaşının türü ile hem de rengi ile erkeklik bilincini oluşturmaktadır:

“Nenni nenni nen ister,

Benim oğlum kadifeden don ister,

Neyleyelim oğlum kadifeyi,

Ninni kuzum ninni,

Lacivertten don ister!

Ninni benim sarı kuzum ninni! (Buldan)” (Çelebioğlu, 1995: 156).

“Bahçelerde domates,

Ondan olur salata,

Varsın gitsin askere,

Akıllansın kerata ninni! (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 166).

Oğlanlara düzülmüş ninnilere örnek olan yukarıdaki ninnide askerlik görevi hatırlatılarak toplum için önemli görülen bir vazifeye hizmet söz konudur. Şımarıklıklar yapan çocuk büyüyecek, askere gidecektir. Askerde yaşadığı zorlukların etkisi ile akıllanacak ve tekrar toplumun arasına karışacaktır. Aslında bu ninni diğer ninnilerdeki durumun aksine şımarıklığın sonsuza dek süremeyeceğini bir gün asker olunca akli başında davranmak zorunda olacağını sezdirmektedir. Aşağıdaki ninnide ise oğlanın on aylık olduğu söylendikten sonra bu oğlanın güzellere eş olacağı belirtilmektedir. Eş seçiminde güzellik olgusu vurgulanmaktadır:

“Dandini dandini danaylık,

Benim oğlum on aylık,

On olmasın beş olsun,

Güzellere eş olsun! (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 158).

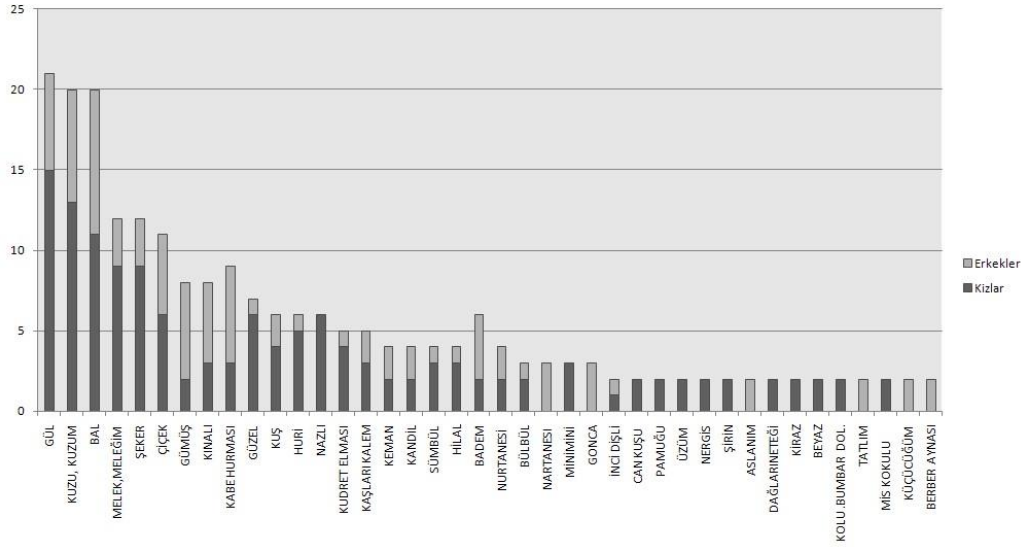
Bu tarz ninnilerle, masallarla -bugün için çizgifilmlerle- büyüyen çocuklar; renkleri kadın renkleri, erkek renkleri diye ayırmaya ve çeşitli renklere yaklaşırken çeşitli renklerden uzaklaşmaya başlarlar. Ninnilerin etkisiyle cinsel anlamda toplumsal rollerini öğrenirler. Hatta oyuncak seçimleri de bu doğrultuda şekillenmektedir.

Oyuncaklar (22 adet) üzerinde yapılan incelemelerde kız ve erkek çocukların tercihlerinin cinsiyet bakımından kalıp yargılara göre şekillendiği ortaya çıkmıştır. Analiz sonuçlarına göre kız çocukları çay setini %84,8, oranında, dikiş setini %83,3 oranında, oyuncak kız bebekleri %68,2 oranında, %60,6 oranında çamaşır makinesi seçmiştir. Erkek çocukları ise %88,5 oranında araba, %84,8 oranında sürat motoru, %78,8 oranında kamyon ve %75 oranında iş makinesi tercih etmiştir. Bu verilere göre

kız çocuklarının sıkça tercih ettiği dikiş seti, yemek seti, oyuncak kız bebek, çamaşır seti gibi oyuncaklar erkek çocuklar tarafından en az tercih edilen oyuncaklarken erkek çocuklar tarafından sık tercih edilen kamyon, araba, süret motoru, iş makinesi gibi oyuncaklar da kızlar tarafında en az tercih edilen oyuncaklardır (Güder ve Alabay, 2016: 97). Araştırma verileri Türk Halkbilimi açısından değerlendirildiğinde ninnilerin çocuklara cinsiyet rollerini öğretmedeki önemi vurgulanacaktır. Kız çocuklarına söylenen ninnilerin içindeki “yuva kurma”, “evinin işini yapma”, “iyi ana olma” motiflerinin kız çocuklarının oyuncak seçimlerine etki ettiği açıktır.

Kız ve oğlanlara söylenen ninnilerde en belirgin farklılık hitap şekilleri ve üsluptur. Ninnilerde kız çocuklarına hitap edildiğinde erkeklere hitap edilen ninnilere oranla çok daha nahif ifadelerle sahip oldukları dikkat çeker. Ninnilerde kızın narinliği, ailesi için değeri anlatılır. Bu ifadeler kız çocuklarının ikinci planda görülmesinin değil, onların güç gerektiren, zor işlerden sıyrılmasının sağlanması için kullanıldığının göstergesidir (Özdemir ve Sarı, 2020: 125).

Ninnilerde hem kızlar hem de oğlanlar için övgü dolu, sevimli ifadeler kullanılmaktadır. Kuzu, bal, gümüş, badem gibi cinsiyetle doğrudan veya dolaylı ilgisi bulunmayan hitaplar her iki cinsiyet için kullanırken nazlı, kiraz, mis kokulu gibi ifadeler kız çocukları için kullanılmaktadır. Bu ifadelerle kızlara nasıl davranmaları gerektiği, kirazın kırmızı rengi gibi canlı renkleri temsil ettikleri, her zaman mis gibi kokmaları ve bakımlı olmaları gerektiği anlatılmaya çalışılırken; aslanım, berber aynası, nartanesi, gonca gibi ifadelerle oğlan çocuklarına cesaretli ve güçlü olmaları gerektiği, yakışıklı oldukları, nartanesi ve gonca gibi özel oldukları hissettirilmiştir. Kızlar için cesaret bildiren ifadeler tercih edilmezken erkeklerin de nazlı davranmaları gerektiği söz konusu edilmemiştir.

Şekil 1: Hitapların Cinsiyete Göre Kullanım Oranları

Kaynak: Çek Cansız, 2010: 168.

Yukarıdaki grafikte yalnızca kız çocukları ve yalnızca oğlan çocukları için kullanılan hitaplar ile her iki cinsiyet için kullanılan ortak hitapların cinsiyete göre kullanım oranları gösterilmiştir.

Ninniler çocukları pek çok alanda yetiştirmeyi, terbiye etmeyi hedeflerken cinsiyet farklılıklarını, toplumdaki cinsiyete bağlı görevleri ve düşünce kalıplarını da aktarmaktadır. Tamamen ninnicinin tutumuna, yetiştiği toplumun bakış açısına bağlı olarak olumlu veya olumsuz tutumlar geliştirebilecek ninniler olduğu açıktır. Bununla birlikte ninnilerdeki olumsuz tarafın bile bir olumlu tarafının olduğu görülmektedir. O da cinsel kimliğin oluşumunda ninnilerin eş cinselliğin önüne geçilebilecek kadar güçlü öğretilere sahip olmasıdır.

Son zamanlarda sıkça gündem olan toplumsal cinsiyet teorisiyle kadın ve erkeğin doğuştan gelen biyolojik farklılıklarının yok sayıldığı, kişinin kendi toplumsal cinsiyetini seçmekte özgür olduğunun telkin edildiği iddia edilmektedir. Toplumsal cinsiyet teorisinin cinsiyetsiz toplumlar oluşturmada stratejik bir araç olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Şahin, 2020: 661). Öte yandan Türkiye içinde de cinsiyet değişikliği talebinin son zamanlarda eskiye oranla artmış olması ile çocuklara ninni söylenmesinin geçmişe oranla azalmış olması arasında bir ilgi bulunması söz konusu olabilir. Bu da ayrıca incelenmesi, dikkat edilmesi gereken bir konudur!

Son ninni örneğinde ise ninnilerde pek kolay rastlanamayacak bir ifadeye yer verildiği görülmektedir. Ninnici kendi cinsiyetinden ninnisinde gururla, onurla

bahsetmiş ve feminizmi hatırlatan bir ifade oluşturarak bambaşka bir tutum sergilemiştir. Ninnisinin yaratıcısı olan ninnici; kendisinin, cinsiyetinin ve rolünün farkındalığını şiirinde yansıtmıştır:

“Bizim dağlarımız odun

Soyumuz sopumuz kadın

Bizim ilin köyü de yaddır!

Ninni yavrum sana ninni! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 330)

h. Tuvalet ve Banyo Eğitimi Kazandırma

İnsanların temel ihtiyaçlarından biri boşaltımdır. Bebeklik dönemininden itibaren çocuklarla tuvalet iletişimi kurulması gerekmektedir. Hazırbulunuşluk için önemli olan tuvalet iletişimi kimi zaman sabırlı açıklamalarla kimi zaman eğlenceli şarkılarla desteklenmelidir. Tuvalet eğitimine çok küçük yaşlarda başlanabilmektedir. *“Tuvalet eğitiminin başlamasında kesin bir yaş yoktur. Çocuklar genellikle 18-30 ay aralığında tuvalet eğitimi almaya hazırdır.”* (Artukmaç ve Çakır, 2021: 20). Mühim olan çocuğu hazır hale getirmektir. Söz konusu hazırlık programında ninniler ön saflarda yer alır.

Uzmanlar tuvalet iletişim diliyle ilgili olarak tikslenme, ayıplama, iğrenme gibi kelimelere yer verilmemesini önermektedirler. Çocuklara tuvalet yapmanın doğal bir süreç olduğunu göstermek isteyen ebeveynler dışkı için sevimli isimler bulmaya çalışmamalıdır. İdrar ve dışkı yapıldığında çocuklara kötü kokuyla, dışkının kirliliğiyle ilgili yorum yapılması çocuklarda tuvalet tutma alışkanlığına sebep olabilir (<https://invidyo.com/blog/tuvalet-egitimi>, 2022). Tuvaletlerin çeşitli oyunlar, oyuncaklar ve şarkılarla eğlenceli hale getirilmesi de uzmanların tavsiyeleri arsındadır.

Türk anneleri söyledikleri ninnilere tuvalet eğitimini eklemeyi ihmal etmemişlerdir. Örnek olarak verilen ninnide dışkıyla ilgili kelimenin sansüre uğramamış olması tuvalet yapmanın normalleştirilmesindeki ilk adımı net olarak yansıtmaktadır. Ayrıca ninnici dışkının kirli tarafından bahsetmek yerine bebeğin kakasının kendileri tarafından sevilbilecek bir şey olduğuna vurgu yapmıştır:

“Dandini dandini dastana,

Danalar girmiş bostana,

Yese de kavunun kökünü yer,

Anası da kızının bokunu yer! (Tıraz-Mânisa)” (Çelebioğlu, 1995: 230).

Kulağa hoş gelmeyen ifadeler kullanılmış olduğundan ilk önce eleştirilen ninniler, bebeğin tuvalet eğitimine hazırlanmasında oldukça etkilidir. Günlük konuşma dilinde yukarıdaki ninnide olduğu kadar açık bir şekilde ifade edilemeyen dışkının kötü bir şey olmadığına dair bu ninniden daha inandırıcı, açık ve eğlenceli ifadeler bulmak zordur.

Tuvalet eğitimi ile ilgili bir başka mühim konu da altına kaçırın bebeğin azarlanmaması ve cezalandırılmamasıdır. Aşağıdaki ninnide altını ıslatan bebeğe doğrudan kızmak yerine dolaylı olarak bir hayvan üzerinden bunu tekrarlamaması gerektiği öğütlenmektedir. Ayrıca hayvan olarak çok sempatik sayılmayacak bir hayvan olan kargaya hitap edilmesi bile isteye alta kaçırmanın güzel ve sevimli olan şeylere yakıştırılmadığının örtük bir biçimde dillendirilmesidir. Kedilerle, kuzularla, sevimli kuşlarla özdeşleşmeyi tercih edecek olan çocukların karga gibi bir hayvana benzemekten kaçınacakları açıktır:

“Karga karga gak getir,

Karga salavat getir,

Karga donuna etmiş,

Saka baba su getir! (İstanbul)” (Çelebioğlu, 1995: 220).

Ninnide dikkat çeken bir diğer nokta ise kişisel temizliğin önemine değinilmesidir. Ninnici tuvalet sonrası su ile temizliğe vurgu yaparken özbakım becerilerine ve kişisel temizliğe ön hazırlık oluşturmaktadır.

Ninnilerin hizmet ettiği alanlardan biri de banyo eğitimidir. Bazı çocuklardaki su korkusu, banyoya girme konusunda problemlere neden olmakta ve banyoya girecek olan çocuk ağlama nöbetleri geçirmektedir. Banyoya girme korkusunun pek çok sebebi olabilir. Boğulma tehlikesi gibi ağır travmaların dışında sabun sebebiyle göz yanması, yıkanırken çocukların canının acıtılması da daha küçük travmalardan sayılabilir. Tüm bunlara rağmen temizlik, hastalıkları bireyden uzaklaştıran temel adımlardan olduğundan bebeklikten itibaren çocuklara düzenli banyo yapma alışkanlığı kazandırılmalıdır.

Temizlenmek diğer fiyolojik ihtiyaçların daha iyi karşılanabilmesi için mühim bir alt yapıdır. Banyo yapan çocukların iştahları, uykuları ve gelişimleri olumlu etkilendir (Bykerdal vd., 2022: 14-15). Nitekim ninnilerimizde anneler de bunun bilincinde olduklarını sözleriyle belli ederler. Banyo konusunda çocukları keyiflendirmek, onları hazırlamak ninnilerin görevleri arasındayken anneler; yıkanma sonrası çocukları susturmak, eğlendirmek için nasıl bir yol izlediklerini de yine ninnilerde söylerler. Banyo sonrası çocuğunu sakinleştirmek isteyen anne sırasıyla önce çocuğu emzirip susturduğunu ardından da bebeğini uyuttuğunu söyler:

“ocuğumu imdirdim ninni ninni,

Beledim de emzirdim ninni ninni,

Ağıdını dindirdim ninni ninni,

Mışıl mışıl uyuttum ninni ninni,

İşlerimi gep tuttum! (Narlıdere-İzmir)” (elebioğlu, 1995: 179).

Anneler banyoyu eğlenceli hale getirebilmek adına oyuncaklardan, tekerlemelerden, eğlenceli sözlerden ve müziklerden yararlanmaktadır. Ninnilerin de bir kısmı yine bu duruma hizmet etmektedir. Anne banyoyla ilgili ninniler söyleyerek çocuğun psikolojisini hazırlamaya çalışmaktadır. Yıkanmaya hazırlıktaki ninniler dışında yıkanma sonrası ninni ve sözler de ilgi çekmektedir. Çocukları anlık olarak eğlendirmek için söylenen ninniler, tekerlemeler bazı zamanlar aile dışına çıkmadan, genelleşmeden daha bireysel bir kalıp çizerek daha az kişi tarafından bilinmektedir. Bu tarz tekerlemeler / ninniler; banyo öncesi çocuğu hazırlamak, banyo anında eğlendirmek, banyo sonrası ise oyalamak yahut bir sonraki banyoya hazırlık amacıyla banyoyu sevdirmek için kullanılır.

Çocukların banyo yapmayla ilgili problemlerini bilen ve çocuklar için kişisel temizlik ürünleri üreten markalar ürünlerinde çocukların dikkatini çekebilecek renklerde sevimli hayvan görsellerini kullanmaktadır. Ayrıca müziğin, ritmin, ninnisel söyleyişin gücünün farkında olan markalar; reklamlarında kendi şampuanlarını, sabunlarını sevdirecek ninni-tekerleme çizgisinde reklam şarkıları oluşturmaktadır. Bir bebek bakım ürünleri markasının reklam şarkısının “Bıcı bıcı yaparız .../Mis gibi kokarız ...” sözleri ninni banyo ilişkisinin keşfedilip pazarlamacılıkta kullanılmasının örneğidir. Aynı markanın ocuk ağzından söylenen ve çocuklar aracılığıyla seslendirilen başka bir reklam ninnisi daha vardır:

“Annem banyoya dedi

Koştum baktım çekici

Gönlün varsa benimle

Bıcı bıcı eğlence

Gözüm yanmaz ki artık

Saçlarım yumuşacık

Kokum bebek gibiyse

Bıcı bıcı eğlence

Bıcı bıcı bıcı bıcı

Bıcı bıcı bıcı bıcı

Bıcı bıcı eğlence” (<https://www.pembebere.com/showthread.php/44178-bici-bici-eglence-dalin-reklami-cocuk-sarkisi-sarki-sozleri-dinle-indir>, 2022).

Yıkanmayı çocuklara sevdirebilmek adına toplumumuzda genel bir çaba vardır. Bu çaba tam olarak dil alanında şekillenmektedir. Yıkanmak, banyo yapmak gibi ifadelerden çocukların hoşlanmayacağı düşünülerek banyo için yeni isimler türetilmiştir. Bu isimlerin çocuklar için telaffuzu daha kolay ve eğlencelidir. Bıcı bıcı, çıpı çıpı gibi isimler kullanılarak çocukların banyoya ilgi duymaları, banyoyu sevmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

i. Oyun Eğitimi Verme

Oyun oynamak psikoloji, sosyoloji ve fizyoloji ile doğrudan bağlantılı olan bir eylemdir. Çocuklar oyunlarla bireysel olarak var olabilmeyi ve sosyal yanlarını hatırlayarak grup çalışmaları yapmayı deneyimlemektedirler. Çocuklar koşarak, birbirlerini kovalayarak, atlayarak, kucaklaşarak fiziksel kapasitelerinin farkına vardıkları kadar kendilerinin sosyal bir varlık olduklarını da idrak ederler. Yalnız başına oynanan oyunlarla ise çocuklar, hayal dünyalarını ve kimliklerini keşfetmektedir.

Öğretilmeden doğaçlama olarak ortaya çıkan oyun çocukluk döneminin sonuna doğru kazanılacak olan olgunluğun ön denemesi niteliğindedir. Arsunar çocuk oyunlarını türkülü, ezgili ve düz oyunlar olmak üzere üçe ayırmaktadır (Cihangir,

2013: 178-179). Ninnilerle oyunların arasındaki ilişkinin temellerinin şekillenmesinde türkölü ve ezgili oyunlar rol oynamaktadır.

Çocuklarına oyunlar kuran ebeveynler bu oyunları ilgi çekici kılabilmek için sözün müzikalitesinden yardım alarak oyun ninnileri söylemektedirler. Oyunlara müziğin eşlik etmesine alışmış olan bebekler çocukluk çağlarından itibaren kendi oyunlarının ninnilerini oluşturmaya başlayarak oyun tekerlemelerine imzalarını atarlar. Oyunlar bu yönleriyle dilsel, müziksel ve bedensel zekânın gelişimine katkı sağlarken öte yandan ebeveynlerin, çocukların ruh dünyalarını anlamlandırabilmesine vesile olur. Bu noktada “oyun terapisi” dikkatleri çekmektedir. Çocukların bilinmeyen yetenekleri yahut yaşadığı talihsizlikler oyunların tercümanlığıyla anlaşılabilir. Yıllarca annesinin duygularını dile getirdiği ninnilerle büyümüş olan bir çocuk kendi oyun tekerlemeleriyle de duygularını ve yaşadıklarını dili aracılığıyla bilinçsizce çevresine anlatabilir.

Büyükler tarafından kurulan, bilinçli, yön veren oyunlar gibi bilinçli söylenen ninniler de informal öğretimin güçlü taraflarını teşkil eder. Çocukların nasıl hareket etmeleri gerektiği, nasıl birer birey olmaları gerektiği hususunda oyunlar simülasyon görevi görmektedir. Evcilik oyunu ev hayatının simülasyonu, oyuncak bebeklerle kurulan oyunlar ana-babalığın simülasyonu, yarışma içeren oyunlar ise mücadelenin simülasyonu gibi düşünülebilir. Çocukların oyun oynaması gerektiği, oyuncakların çocuklar için en güzel hediyeler olduğu Türk ninnilerinde bahsedilen konular arasındadır. Çocukların oynadıkları oyunların ve oyuncakların adlarına ninnilerde rastlanmaktadır.

“Hop getir, hop getir,

Kızıma babsı top getir,

Kızım topunu oynasın,

Mini mini gönlünü eylesin, ninni! (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 156).

Bebeğini oynatmak ve oyalamak isteyenler onu oyuna hazırlamak için ninniler söylerler. Bahsedilen ninnileri tekerlemelerden ayırmak zaman zaman güçtür. Bebekleri hoplatarak oynatırken “hoppala” diyerek eğlenceli sözlerle ninniler oluşturulmaktadır:

“Hoppala yavrum hoppala,

Kızımı da vermem topala,

Topal kızımı götürür,

Öper öper getirir, ninni! (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 218-219).

Türkiye içinde doğup büyüyen çocuklar, büyüklerin kucaklarında otururken kollarından tutularak ileri geri ritmik hareketlerle oynatılıp eğlendirildiğinde mutlaka “fiş fiş kayıkçı” diye başlayan ninninin, oyun hareketlerinin ritmine uygun olarak söylenmesine alışkıdır. Bu ninni çocuğu oyalamak, eğlendirmek veya yemeğe hazırlamak amacıyla oynatmak için söylenebilmektedir:

“Fış fış kayıkçı,

Kayıkçının küreği,

Tıp tıp eder yüreği,

Akşama fincan böreği,

Yavrum yesin büyüün,

Hem büyüün hem yürüsün.” (İstanbul) (Çelebioğlu, 1995: 145).

Türk halk edebiyatı anonim eserleri içinde yer alan ninniler, Türk folklorunu yansıtan eserlerdir. Türkler çocuklarını severken havaya atıp tutarak, hoplatarak, kollarından çekip kaldırarak oyunlar oynatırken ninni söylemelerinin dışında ninnilerine, nasıl oyunlar oynadıklarına dair bilgileri de eklerler. Türk ninnilerini dinleyen her kişi Türk çocuklarının nasıl yedirildiği, sevildiği, oynatıldığını anlar:

“At babası, kap babası,

Gerdana beşibirlik tak babası!

Nennen yavrum nennen! (Çal)” (Çelebioğlu, 1995: 152).

Oyun oynatmak için söylenen ninniler çocuklar büyüdükten sonra tekerlemelere dönüşmektedir. Oyunlarda ninnicilerin söylemiş olduğu oyun ninnilerinin gelişmiş hali olan oyun tekerlemeleri, çocukların sanat eserleri hükmündedir. Oyunlarına ninnilerle hazırlanan çocuk zamanla ninniler yerine tekerlemeler oluşturmaya başlar veya büyüklerin oluşturduğu tekerlemeleri ana - zamana- ve oyuna uygun olarak günceller.

Ninniler ve tekerlemeler etkileşim ile değişen ürünlerdir. Zamana, şahsa ve olaya göre şekil alabilirler. “*Oyun tekerlemeleri, çocuklar tarafından güncel olaylardan esinlenerek yeniden üretilebilir. Yani çocuklar var olanı taklit etmekle yetinmezler. Bunu daha da geliştirirler. Değişim bazen yöreye ait kelimelerle yapılır bazen izlenilen bir çizgi filmle bazen de dönemin popüler kültürünün etkisiyle gerçekleşir. Bu tekerlemeler çocuklar tarafından oluşturulmuş ilk edebî ürünlerden sayılabilir.*

Yağ satarım

Bal satarım

Ustam öldü

Ben satarım

Barni Barni Moloztaş

Fred Fred Çakmaktaş

Vilma vilma gir koluma

Beti Beti sarıl boynuma

Çakıl Çakıl al sana akıl

Bom bom bom çekil yoldan” (Toker, 2011: 27).

Hayatın simülasyonu olan oyunlar tamamen çocukların hayal dünyalarına bağlıdır. Ninniler ve tekerlemeler de çocukların hayal, duygu ve düşünce dünyalarını yeniliklere, olağanüstülüklerle açan anahtarlardır. “*Kişinin (bebeklerin/küçük yaştaki çocukların) uyku öncesi süreçte gönüllü olarak dinledikleri ninniler bir anlamda onları simülatif duygu ve düşünce dünyalarına uğurlama sürecindeki sözlü ezgileridir. Simülatif kurgusal evrene giriş süreci, başta Gadamer öncülüğündeki yorumbilim (hermeneutik) bağlamında uygulanan felsefi disiplinler içerisinde önemli bir kavramla örtüşmektedir: Oyun.” (Aydemir vd., 2015: 186).*

Ninniler çocuklara oyun kurmada yol gösteren kılavuzlardır. Çocuklar oyunlardaki rolleriyle kendilerine yakın olanı, hayatta yapmak istediklerini veya isteyeceklerini keşfedebilirler. Çocuğun isteklerini oyunla keşfetmek sadece çocuğun değil, onu keşfetmek isteyen büyüklerinin de işine yaramaktadır. Zorluklar çekmiş, istismara maruz kalmış çocukların oyunları ile sağlıklı ilişkiler kurmuş olan çocukların

oyunları uzmanlar tarafından kolayca anlaşılmalıdır. Önemli olan çocuğun dış etkilerden uzaklaşarak oyun kurabilmesini sağlamaktır. Ninniler bu hususta annelerin gözde yardımcılarıdır. Ağlayan bir çocuğu uyku moduna geçiren bir ninni, yemek yemesi biten çocuğu sihirli sözleri ve ezgisiyle hızlıca oyuna çekebilir. Ninnilerdeki karmaşık görünen sözlerin etkisiyle çocuklar en son yaptıkları eylemden çıkarak tamamen oyunlarına konsantre olabilir. Ninniler gerek uyku konusunda gerekse oyun konusunda konsantre eserleridir.

“Ninnilerdeki oyun kurgusu içerisinde muktedir olması (güçlü, sağlıklı, zengin, hoş gönüllü, büyük adam vs.) yönünde çabalarının sonuç vermesi arzu edilen çocuklara, aynı zamanda asıl muktedir olan Yaradan’ın karşısındaki aciziyetin bilinmesi ve kabul edilmesi de telkin edilmektedir. Bu durum bir anlamda oyun sürecinin faili gibi görünen bireyin aslında oyunun içerisinde konumlanmış olmasına dayalı felsefe kurgusuyla da örtüşmektedir.” (Aydemir vd., 2015: 188-189). Öyle denebilir ki oyunlar insanı kadere hazırlayan ya da talihsiz hayat rollerini de kabul ettirmeyi kolaylaştıran sistemlerdir. Ninniler ise bu sistemin içindeki ses düzeneğidir.

Çocukları oynatırken ninnilerin, tekerlemelerin fantastik dünyasından ve sihirli ritimlerinden yararlanılması hayatın akışı içinde Türk milleti için olağan bir durumdur. Şartlar ve dönemler değişince çocukların oyunlarına ana babaların iştiraki azalmış, ninniler sessizleşmiş dolayısıyla oyunlarda söz ve ses azalmaya başlamıştır. Tam bu noktada teknoloji meyvelerini vermiş çalışan anne, babalara destek olmuştur. Konuşan, şarkı söyleyen oyuncaklar, masal okuyan kitaplar oyunlarda sesin vazgeçilmez olmasının ispatıdır. *“Teknolojiden yararlanarak bebeklerine ninni, türkü, klasik müzik albümlerini dinleten, bebekleri için ninni söyleyen oyuncakları kullandıklarını dile getiren ebeveyn sayısı oldukça fazladır.”* (Kasapoğlu Akyol, 2014: 131).

Zamanın değişmesi, toplumların gelişme göstermesi, cinsiyet eşitliği ve ekonomik özgürlük yahut ekonomik kaygılar gibi sebeplerle şehir hayatının olağan bir parçası olan kadınların iş hayatında yer alışı bebeklerin bakımının anne dışında üçüncü kişilere devredilmesine sebep olmuştur. Ayrıca teknolojik gelişmeler sebebiyle de anneler ninnileri bizzat kendileri söylemek yerine dinletmeyi tercih etmeye başlamışlardır. Bu durumun değerlendirmesi geleneklerin unutulması şeklinde olmamalıdır. Sesli oyuncakların yaygın kullanımı her ne olursa olsun geleneklerin yaşatılmasının söz konusu olduğu şeklinde yorumlanmalıdır. İster ninni söyleyen

oyuncaklar ister masal anlatan kitaplar isterse de telefonda ve bilgisayarsan dinletilen ninniler vasıtasıyla anneler, geleneksel ezgilerini bebeklerine dinletip ailelerinin kendilerini uyuttuğu gibi bebeklerini uyutmaya devam etmeye çalışmaktadırlar.

4. Ninnilerin Ses ve Müzik Boyutu

Linguistik poetikada en önemli unsur ses uyumudur. Kelime, hece ve dize tekrarlarıyla elde edilen ses tekrarları şiirin müzik boyutunu oluşturmaktadır. Şiir herhangi bir çalgı aletine ihtiyaç duymaksızın dile dayalı seslerle müzikalite sağlamaktadır. Buna ek olarak şiirlerin enstrüman eşliğinde söylenmeye uygun olmaları da müzik ile iç içeliğini gösterir. Şiir, sözcüklerle elde edilen müziktir. Sevilen şairlerin en önemli özelliklerinden biri sözcükleri müziğe uygun olarak şiire yerleştirebilmeleridir. Herhangi bir enstrüman eşliğinde söylenmeyen sözlerdeki uyum, insan zihninde müzik olarak algılanabilir ve müzik aleti ile söyleniyormuş etkisi yapabilir. Bahsedilen uyum seslerdeki benzerlikle birlikte vurgu ve tonlama tarafından da desteklenmektedir. Türk ninnilerinde de seslerin uyumundan, Türkçenin müzikalitesinden yararlanma ön plandadır.

Ninni kelimesi yerine kullanılan başka kelimelere bakıldığında; beşik müziği, uyku müziği ve kucak müziği adlarıyla karşılaşılmaktadır. Bu adlandırmalar ninni-müzik ilişkisinin en açık kanıtlarındandır ki Türk musikisinde olduğu gibi Batı’da da ninni örneği veren Schubert, Brahms ve Chopin gibi bestekârlar vardır (Özeren, 2006: 6). Ninniler beste ve ezgisiyle âdetâ müzik ürünleridir. Müziğin en temel yapı taşı olan ses ise; ninnilerde araştırılmayı en çok hak eden sanatsal ve psikolojik konulardan biridir.

İnsan hayatında, çocuk gelişiminde, sanat icrasında, algı ve davranış geliştirmede önemli bir uyarıcı olan ses, fizyolojik olarak: “*Ses, bir varlığın titreşmesi sonucunda, varlık ile hava boşluğu arasında oluşan bir enerji türüdür. Ses, atmosferde kulağımız tarafından algılanabilen periyodik basınç değişimleridir.*” (Karaağaç, 2013: 646) şeklinde tanımlanmaktadır. Çevrede duyulan her ses bu tanımla karşılanabilmekteyken insan vücudunda ortaya çıkarılarak dili oluşturan ses biraz daha farklı tanımlanabilmektedir: “*Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda oluşturduğu titreşime ses denir. Ses dilin işlevli en küçük birimidir.*” (<https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/ses-harf-ve-alfabe/>, 2022).

Ses dille bağlantılıdır. Öyle ki konuşmak dolayısıyla dil sestten meydana gelmiştir. İnsanın duygu ve düşünceleri, sese bürünerek diğer insanlara iletilir. Duygu

aktarımında bedensel olarak bir ortamda bulunulmadığında bile insan sesiyle o ortamda olabilir, sesiyle duygularını yansıtabilir. Öfkemiz, sevincimiz, acılarımız sesimizde gizlidir. “*İç benliğimizi yansıtan ögeler arasında sesimiz en önde gelir.*” (Hacızade, 2012: 59). Sesteki duygu aktarımı tonlamayı oluştururken sesimizle bir kelimeye uyguladığımız baskı ise vurguyu oluşturur. Öyledir ki insanların konuşma hayatında en etkili duygu bildiricisi sestir.

Sesin duygu aktarım işlevi insan üzerinde incelendiğinde bilinçle oluşturulmuş kelimelerde vurgu ve tonlama şeklinde karşımıza çıkar. Ancak insanların ünlemleri - belli duyguları yaşarken dil yapıları dışında yalnızca ses olarak var olmaları- yine duyguları yansıtan seslerdir. Hayvanların seslerinden anlaşılan acı, sevinç gibi duygular bizlere kelimeler olmadan yalnız sesin duygu aktarımında yeterli olduğunu göstermektedir.

Sesler birleşerek kelimeleri, kelimeler birleşerek şiirleri, şiirler ise sanatın kendisini oluşturur. Söze dayalı sanat eserlerinden şiirleri oluşturan dil; seslerin bir araya gelmesinin ve bir sistem oluşturmasının sonucudur. “*Dil sese dayalıdır, dilin ham maddesi sestir. Seslere ve ses demetlerine saymaca değerler yükleyerek elde edilmiş, dil dediğimiz bu yapay sistemin yapı taşı sestir.*” (Karaağaç, 2013: 645). Saymaca sistem ise başlı başına dilin ta kendisidir. Bir varlığı kendisi ile doğal yollarla ilişki içinde olmayan ses demetleriyle adlandırmak dilin ilk adımı demektir (Günay Karaağaç, 2013: 644). Sesler kelimelerde, kelimeler dizelerde ve cümlelerde ahengi sağlar. Dilin yapı taşı olan ses, dile dayalı sanatlarda ilk basamağı teşkil eder. Dize içindeki kelimeler anlamlarıyla mana sanatlarını oluştururken kelimelerin içindeki sesler çıkış noktalarına göre uyumu, hece oluşturmalarına göre vurgu ve durakları dolayısıyla ritmi ve ahengi, genel itibariyle müzikaliteyi oluşturarak linguistik poetikaya hizmet ederler.

Ses insan hayatında başlı başına mühim bir yere sahiptir. Hortaçsu'nun aktardığına göre; kuzuların asla temas etmedikleri sadece sesini duydukları koyuna hatta ses çıkartan bir çöp kutusuna karşı bile bir bağlılık geliştirdikleri tespit edilmiştir (Ungan, 2009: 22). Ses kimi zaman hayvanları korkutur kimi zaman onları davet eder. Hayvanları yalnızlık içinde hissettirmeyen ses, insanlar için de aynı işleve sahiptir. İnsanlar yalnızlıklarını ifade etmek için hayvan sahiplenebilirler, evlenebilirler, ev arkadaşı bulabilirler. Hepsinin açıklamalarında net bir ifade vardır: “Evde ses olsun

dedim!”. İnsanın da doğası gereği sese ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere bebeklere ninniler söylenir.

Ninni dinleyen bebekler ise kendilerine ninni söyleyen, devamlı kendileriyle konuşan sese karşı duyarlılık kazanır. Oksijen satürasyonu (doygunluğu) ve ses arasındaki bağlantının değerlendirildiği Collins ve Kuck’un deneyinde uterus (rahim) sesi ile kadın sesi değerlendirilmek üzere on yedi entübe bebekle çalışma yapılmıştır. Kandaki oksijen doygunluk değeri kadın sesi dinletildiğinde uterus sesine göre önemli ölçüde yükselmiştir (Özkanat, 2018: 52). Gerek uterus sesi gerekse anne sesi bebeğin alışık olduğu seslerdir. Her iki ses de bebeğin alıştığı ve kendisini güvende hissettiği sesler olsa da anne sesinin ezici gücü ninnilerin gücünün de yapı taşıdır. Yapılan pek çok deney sonucuna göre bebeklerin, annelerinin sesine diğer kadın seslerinden daha fazla ilgi duydukları da göz önünde bulundurulunca ninnilerin ses ile bağlantısı çok daha iyi anlaşılacaktır.

Ses insanlar için fizyolojik tanımların çok daha ötesine geçmiş bir mevhumdur. Dünya Allah’ın “Ol” demesiyle yaratılmışken Dünya’nın sonunu belirten İsrail’in “sûr” üflemesi yine bir sestir. Dünya bir sesle oluşmuş, bir sesle yok olacaktır. Kur’an-ı Kerim’de de sesle ilgili çeşitli ayetler bulunmaktadır. Bu ayetlerden bazılarında kulun Allah’a seslenişi sırasında sesini yükseltmemesinden, gizli ve yüksek olmayan sesle Allah’ı anmalarından bahsedilmiştir: *“Hani o Rabbine gizli bir sesle Rabbine niyaz etmişti.”* (19/Meryem, 3), *“Kendi kendine yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbini an. Gafillerden olma.”* (7/A’râf, 205). Allah Kur’an-ı Kerim’de insanların seslerinin yüksek ve alçak oluşlarına dikkat ederek sesin amacına uygun kullanılması gerektiğini sezdirmiştir. Öyle ki ibadetler esnasında Allah ile bir gizlilik içinde olmak, çevreyi rahatsız etmemek, diğer ibadet edenlerin aklını karıştırmamak oldukça önemlidir. Nitekim bizim konumuz olan ninnilerin en önemli fonksiyonlarından biri olan “uyutma” işi için de fısıltı, mırıltı şeklinde söyleyişler oldukça etkilidir.

Kurân-ı Kerim’de helak edilenlerden hiç ses gelmediğinden bahsedilip sesin bir yaşam belirtisi belki de bir var oluş belirtisi ve Allah’a dönüşün işareti olduğu; ayrıca sessizliğin, seslerin kesilmesinin ise yok oluş belirtisi olduğu ifade edilir: *“Biz onlardan önce nice nesilleri helak ettik. Sen onlardan herhangi birinden (bir varlık emaresi) hissediyor veya onlara ait cılız bir ses işitiyor musun?”* (19/Meryem, 98). *“O gün insanlar, davetçiye (İsrail’e) uyacaklar. Ona karşı yan çizmek yoktur. Artık, çok*

esirgeyici Allah hürmetine sesler kısılmıştır. Bu yüzden, fısıltıdan başka bir ses işitemezsin.” (20/Taha, 108), “Bu dönüş (Allah’a) sadece bir seslenmeye bakar.” (79/Naziat, 13), “Olan müthiş bir sestən ibarettir. Bunun üzerine onların hepsi hemen huzurumuzda hazır bulunurlar.” (36/Yâsin, 53).

Kur’an-ı Kerim, cezalandırmada da sesin etkisinden bahsetmektedir. *“Nitekim, vukuu kaçınılmaz olan korkunç bir ses yakalayiverdi de hepsini selin önündeki çer çöp haline çevirdik. Böylece o zalimler güruhu helak olup gitti!” (23/Mü’minûn, 41), “Nitekim onlardan her birini günahı sebebiyle cezalandırdık. Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgarlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine zulmediyorlar.” (29/Ankebût, 40), “Onlar birbirleriyle çekişip dururken kendilerini ansızın yakalayacak bir tek sesi bekliyorlar.” (36/Yâsin, 49), “O diriltme korkunç bir sestən ibaret olacak, o anda hemen onların gözleri açılıp etrafa bakılacaklar.” (37/Saffât, 19), “Bunlar da ancak bir an gecikmesi olmayan tek bir çığlık beklemektedirler.” (38/Sâd, 15), “Biz onların üzerlerine korkunç bir ses gönderdik. Hemen hayvan ağılına konan kuru ot gibi oluverdiler.” (54/Kamer, 31).*

Milletlerin mitolojilerinde de sesler insanları etkileme boyutunda ele alınmıştır. Bazı sesler tonu, boğukluğu, yüksekliği gibi özellikleriyle insanı korkutan bir yapıdadır. Bu noktada Türk şamanlar da hastalıkları iyileştirmede sesin gücünden yararlanmaya çalışmaktadır. Sesleri takip etmek, tehlikeyi seslerden sezme insanoğlunun doğasının bir gereğidir. Kıyameti getiren sesin korkutuculuğu Kur’an-ı Kerim’de sıkça ifade edilmekteyken Yunan mitolojisinde de ses insanların hayatına son veren bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Homeros “Odysseia” adlı ünlü destanında gemicilerin ölümüne sebep olan yarı kuş yarı kadın formunda olan sirenlerin seslerinin kişileri kendine bağlayan ve onları ölüme davet eden nitelikte olduğu söyler. Odysseus da bu büyüleyici seslere kapılmamak, ölümden korunmak amacıyla kendisini geminin direğine halatlarla, sıkı bir şekilde bağlamıştır. Diğer gemicilerin kulaklarını da balmumu ile kapatmıştır (<https://ozhanozturk.com/2018/02/08/sirenler-yunan-mitolojisi-siri-slav-mitolojisi/amp/>, 2022).

Ninnilerde anlamdan çok sese önem verilen örneklere de oldukça fazla rastlanmaktadır. Kullanılan sözcükler anlamsal olarak ne kadar rastgele seçilmiş görünürse görünsün bir uyumu yansıtmaktadır. Anneler çocuklarını kucaklarına aldığı

andan itibaren ruh halleri nasıl olursa olsun seslerini alçaltıp duygularını bastırmaya çalışırlar. Anneler kendi duygularını yatıştırarak aslında bebeklerini hipnotize edercesine uykuya hazırlarlar. Bu uyku getiren ses, soporifik ses olarak tanımlanabilir.

İspanyolca ninnilerinin çoğunu “kumruların ötüşü” anlamına gelen arrulo sözcüğü ile başlamaktadır (Ungan, 2009: 20). Arrulo sözcüğü bize ninnilerin ses anahtarını sunabilecek anlama sahiptir. Kuşları dinlemek çoğu zaman insanı dinlendiren bir aktivitedir. Bir çocuk üzerinde ninnilerin de aynı etkiyi bırakması hedeflenir.

Doğadan veya çevreden gelen bazı ritmik sesler kulaklarda müzik etkisi oluşturur. Bu nedenle kimi zaman yağmur sesi kimi zaman saatin tik takları insan için bir müzik görevi görür. Enstrümanla birlikte bir insanın sesi ve o sesin söyledikleri müziğin elini güçlendirmekte dil ile âdeta bir telkine, motivasyona dönüşmektedir. Sözsüz müziğin etkisi de büyüktür ancak asıl konu günlük hayatta insanların meramlarını anlatmak için kullandıkları dilin, müziğin bir aleti olmasıdır. Özellikle vurgu, tonlama, benzer seslerden yararlanma gibi yöntemlerle dil tam anlamıyla bir müzik aleti işlevi görür. Ninniler de insan sesiyle, dilin gücüyle yapılan müziklerin en güzellerinden olmakla birlikte çocuk için yaşam boyu unutulmayacak sanat eserleridir. Nitekim sadece Türklerde değil pek çok millette ve kültürde de ninnilerin müzikal ve psikolojik gücünden çok eski çağlardan beri faydalanılmaktadır.

Tuva Türklerinin arasında yaygın olan ve günümüzde hala devam etmekte olan Kömey müziği insanın çıkardığı seslerin en ilginç olanlarından. Hömey olarak da adlandırılan ve insan sesine dayanan gırtlakın aktif kullanıldığı ve zaman zaman müzik aletlerinin de eşlik ettiği bu müziğin “sığıt, damıraktaar, dumçuktaar, uyangılaar, sirlennedir, hörekteer” gibi farklı çeşitleri vardır: Sığıt, ıslık sesi; damıraktaar, suyun şırıltısının taklidi; dumçuktaar, gırtlak sesinin burundan çıkarılması; uyangılaar, ağlamalı bir sesle söylenen ağıt türü; sirlennedir, gırtlaktan gelen titrek ses; hörekteer, göğüsten gelen diyafram nefesiyle çıkan ses olarak tanımlanabilir (<https://dogaladogru.com/kultur/orta-asya-turklerinden-gelen-girtlakmuzigi-homey>, 2022)). Doğayı taklit etme amacıyla oluşan bu müzik türü pastoral animizmin tamamlayıcı bir unsuru olarak gösterilir. Tuva gırtlak müziği olarak da adlandırılan “kömey”in hayvan, rüzgar ve su seslerini çıkarmayı amaçladığı düşünülmektedir. (tarihvedunya.blogspot.com/2013/12/tuva-grtlak-muzigi-komey-tuvanthroat.html?m=1, 2022).

İnsanoğlu sesleri algılamayı anne karnında öğrenmeye başlar. Anne karnında duyulan organ sesleri ve uğultular bebeklerin her gün dinlediği seslerdir. Anne karnında güvenli bir ortamda gelişimini sürdüren bir bebek, dünyaya geldiği zaman kendisini savunmasız hisseder. Bu nedenle bebelere anne karnını andıran, uğultuya benzer sesler dinletilmesi onların sakinleşmesine yardımcı olur. İnternet ortamlarında sıkça paylaşılan elektrik süpürgesi, aspiratör, saç kurutma makinası sesi gibi sesler, beyaz gürültü olarak adlandırılan anne karnı sesini hatırlatmaktadır.

Beyaz gürültü çevredeki rüzgâr uğultusu, su dalgası, suyun akış ve damlama sesleri gibi sürekli seslerin bilgisayar ortamında farklı frekanslardaki seslerin karışımı ve eşit olarak ayarlanmasıyla oluşan insanlar tarafında rahatlatıcı bulunan sestir. Saat sesi, kalp sesi gibi monoton sesler de beyaz gürültü kaynakları arasındadır. Yenidoğan bebeklerden topuk kanı alırken dinletilen beyaz gürültünün bebeğin ağlama puanını düşürdüğünü Karakoç ve Türker yaptıkları çalışma ile ortaya koymuşlardır (Kır, 2020: 18). Beyaz gürültü, gaz sancısı yaşayan bebekler üzerinde olumlu etkiler göstermektedir. 0-3 aylık kolik tanısı konmuş bebeklerin ağlama sürelerine dair yapılan incelemelerde beyaz gürültü CD'si dinletilen bebeklerin daha kısa ağlama sürelerinin olduğu saptanmıştır (Döral, 2020: 21).

Sesle ilgili bazı terimlere dikkat çekilmesi ses-şiiir/ses-ninni arasındaki ilişkiyi anlamlandırmada önem arz etmektedir. Bu nedenle bu bölümde “morfoloji, fonoloji, fonetik” gibi kavramları açıklamak ve şiiirde uyuma etkileri üzerine ilişkilendirme yapmak yerinde olacaktır. Türkçe, yapısı gereği benzerlikleri barındırarak şiiirde morfoloji, fonoloji ve fonetik bilgisine ihtiyaç duyuran sanatsal çerçevede incelenmesi elzem bir dildir.

Morfoloji (biçimbilim): Sözcüklerin yapısını inceleyen bilim dalıdır. Dilin sözlükbirimleri ve sözcük-biçimlerinin oluşum süreçlerini inceler. Buna ek olarak morfem (biçimbirim), dilde anlamlı en küçük birim anlamına gelirken; allamorf (biçimbirimcik), bir biçimbirimin yüzey yapıda aldığı biçimleri ifade etmektedir. Özellikle Türkçenin yapısı göz önünde bulundurulduğunda ünlü ve ünsüzlerin uyuma göre ek alması veya eklerin kelimeye göre başkalaşmasının incelendiği morfolojik çözümleme, ses tekrarına dayalı sanatların yoğunluğunu açıklamada önemli bir basamaktır (İmer vd., 2013: 53-54).

Fonoloji (ses bilim): Dillerin ses dizgelerini araştıran, sesleri birbirinden ayıran yapıları bakımından ve işlevleri bakımından inceleyen dilbilim dalıdır. Sesbilimi

incelemeleri artzamanlı ve eşzamanlı olmak üzere iki farklı şekilde yapılır. Artzamanlı sesbilim, dilin zaman içindeki değişimlerini incelerken; eşzamanlı sesbilim tarihsel değişim dışında dilin bir döneminde sahip olduğu ses dizgesini araştırır (İmer vd., 2013: 226). Aynı döneme ait olan şiirlerin farklı coğrafyalarda dile getirilmesi sonucu başkalaşmış seslerle ifadeleri mümkündür. Bilhassa halk şiiri ürünleri incelenirken fonolojik bilgiye ve bakış açısına sahip olmak o şiirin hangi döneme veya hangi bölgeye ait olarak toplumun geneline yayıldığını anlamaya yardımcı olabilir.

Fonetik (ses bilgisi): Dile ait seslerin iletişimsel işlevleri dışında yalnızca fiziksel özellikleriyle inceleyerek beş dala ayrılır. Konuşma organlarında seslerin çıkış yer ve biçimlerini inceleyerek sesleri sınıflandıran dala “söyleyiş sesbilgisi”, sesin kulaklar, sinirler ve beyince algılanmasını inceleyen dala “dinleyiş sesbilgisi”, konuşma organlarında hava ile oluşan titreşim sonucunda aktarılan seslerin fiziksel özelliklerini konu edinen dala “akustik sesbilgisi”, ses dalgalarını çözümleyen araçlarla araştırma yapan dala “araçlı sesbilgisi”, seslerin çıkarılış ve aktarılışını sadece gözlem yoluyla inceleyen dala ise “deneysel sesbilgisi” denir. Sesbilgisel çözümleme yöntemi de dil seslerinin çıkış yerine, üretildikleri yere göre akustik özelliklerinin incelenmesidir. (İmer vd., 2013: 225-226).

Türkçenin sahip olduğu seslerin şiir içinde incelendiği sesbilgisel çözümleme yöntemi ile ninnilerin aliterasyon ve asonans başlıkları altında çözümlenmesi, şiirde sanatsallığın dilbilimsel açıdan incelenmesi noktasında önem teşkil etmektedir. Bu çözümleme sırasında Türkçeye ait ünlü ve ünsüzlerin sınıflandırıldığı tablolar esas alınmalıdır. Türkçenin seslerini özelliklerine göre sınıflandıran bu tablolar aliterasyon, asonans ve hece açısından ninnilerde seslerin özelliklerine göre psikolojik paralelizmlerine de ışık tutan ehemmiyete sahiptir.

Kelimelerin, dizelerin içinde veya şiirin genelinde etkin olan ses uyumunu özetleyen tablolardan anlaşılacağı gibi çıkış noktaları, oluşum noktaları, konuşma esnasında organların aldığı şekle göre gruplanabilen sesler; tınıları bakımından doğada bulunan bazı seslere olan benzerlikleri ile şiirde psikolojik katmanlar oluşturulmasına yardımcı olurken seslerin müzikalitenin de esasını teşkil etmektedirler.

Dilin yapısına bağlı olarak çok çeşitli yardımcılarla şiirler, müzik haline getirilebilir. Bir enstrüman kullanılmadan dildeki seslerin gücünden yararlanmak şiirle müzik oluşturmada oldukça önemlidir. Dillerin yapısı, kelimelerinin dizimi ve kulağa etkisi dillere belli oranda şiirsellik yüklemektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde

Türkçe sondan eklemeli bir dil olarak ekler arasındaki uyum ve hece sistemine bağlı yapıları gereğince şiirselliği kolaylaştıran bir dildir. Türkçedeki vokallerin çeşitliliği ve uyumu da konuşmadaki veya düzyazıdaki şiirselliği bile destekleyecek boyuttur. Bu konu tamamen linguistik poetikanın alanı olduğundan bir sonraki bölümde Türkçenin özelliklerinin müzikaliteye etkisinden bahsedilecektir.

Musiki şiirin işlevlerinin benimsenmesinde de çok önemli bir noktadır. Ses, hece, duraklar, vurgu ve genel anlamıyla tekrarlar sistemi şiiri müzikle birleştiren hususlardır. Şiirde müzik arayışı yalnızca Türkçe şiirlere özgü değildir. Diğer milletlerde de çok eski zamanlardan günümüze kadar aynı anlayışla şiirde musiki aranmıştır. Eski Yunan estetiği de şiirde musiki aramaktadır. Bu nedenle Yunan tanrıçaları şairlerin şiirlerinde sözden çok sese hitap edebilmeleri için ileride bulmaları amacıyla akan sulara seslerini bırakırlar (Banarlı, 2004: 93). Kimi zaman anlaşılmaz sözlerin bile sessel uyumlarıyla kutsiyet kazanmasında bu inancın da etkisi vardır.

Müziğin tanımı da yine dildeki seslerin uyumlu kullanılışıyla elde edilen şiirselliği yansıtmaktadır: “Müzik, insanın doğaya eklediği uyumlu seslerdir. Ses, bir doğa olayıdır. Müzik, bu doğal ve etkin olaydan bilinçli bir çalışma ve emek ile sanat yapıtı yaratmaktadır, bilimsel temele oturtmaktadır.” (<https://tr.m.wikipedia.org/wiki/müzik>, 2022)). Müzik şiirin hatta şiiri meydana getiren dilin içinde yaşamakla birlikte yine dil ve şiir ile ihya olmaktadır. Ninniler söze dayalı bir sanatın ürünleri olarak ve ezgiyle icra edilmeleri dolayısıyla müziğin bir parçasıdır.

Müziğin, ritmin ve uyumlu seslerin insan psikolojisi üzerindeki etkileri bugün bilimsel olarak araştırıldığında şamanların müzik ile kötü ruhları kovma girişimlerinin bu araştırmaların sonuçlarına paralel olduğu görülmektedir. Kötü ruhları kovmak insanı iyi etme, iyi hissettirme çabasının neticesidir. Söz gelimi bebeklerinin huzursuzluğunu gidermeye çalışarak onları pırpışlayan, onlara ahenkli şiirler söyleyen anneler de aslında bebeklerini müzikle tedavi etmeye çalışmışlardır. Türk mitolojisinde müzikalite dinî ayinler ve şaman ritüellerinde önem arz etmektedir.

Şaman ritüellerinde müziğin transa geçmek, kötü ruhları kovmak, yardımcı ruhları yardıma çağırmak gibi işlevleri bulunmaktadır. Bu nedenle şaman adayları, bir şamanın yanında müzik yeteneklerini geliştirmeye çalışırlar. Bu çaba Türk mitolojisinin ve şamanların müzik ile bağıntı göstermektedir.

(<https://www.zdergigisi.istanbul/makale/saman-ve-muzik-235>, 2022). Şamanların müzik aletine eşlik eden sözleri de kutsal kabul edilmektedir. Nitekim sessel uyum

taşıyan her söz, müziğe hizmet etmekte ve insana tesir etmektedir. “Ünlü Türk hekimi İbn-i Sina: “Çocuğun bünyesini güçlendirmek açısından yararlı olacak iki şey vardır: Bunlardan birincisi, çocuğun yumuşak bir şekilde hareket ettirilmesi, ikincisi de çocuk uyutulurken “musiki” ninni söylenmesidir. Çocuğun bu iki şeye alıştırılması, onun birisi beden ve diğeri de ruh için olan jimnastik ve musikiye hazırlanmasına olanak verecektir.” demektedir.” (Tufan, 2006: 186).

Bebekler üzerinde yapılan deneylerde sesin ve müziğin çocukların ruh hallerini dinginleştirdiği ortaya çıkarılmıştır. Yapılan araştırmalara göre bebeklerin ve yeni yürüyen çocukların stres seviyelerinde müziğin etkisi bulunmaktadır. Hastanede yatan bir aylıktan dokuz aylığa kadar olan bebeklerin müzikli oyun, hareket ve şarkılarla; ağlamalarının, vücut gerginliklerinin veya konuşmalarının azaldığı tespit edilmiştir. Müzikal özellikler taşıyan ninnilerin anne sesiyle icra edilmesi emme performansı ve ağrı üzerinde oldukça etkilidir. İran’da yapılan bir çalışmada kan alma gibi ağrılı işlemlerde anne sesinin ağrıyı azalttığı yönünde sonuçlar alınmıştır (Karaca ve Öngün, 2017: 30-31). Ninniler de bu açıdan değerlendirildiğinde ninnilerin yenidoğan ünitelerinde etkin şekilde kullanılması, bebekle annenin bu bağlamda yanyana getirilmesine dikkat edilmelidir.

Emme oranını arttırabilen müzikal öğelerin bebek üzerindeki etkisi bilimsel olarak araştırılırken müziğin yetişkinlerin beslenmesi üzerindeki etkisiyle ilgili çeşitli görüşler de vardır. Changizi’ye göre sesin yüksekliği, frekansı ve ritmi gibi çeşitli özellikleri insanlar üzerinde etkilidir. Deneysel psikolog Steve Pinker da hareketli müziğin insana haz vererek insanı kendi ritmine uygun olarak hızlı hareket etmeye zorlandığını ifade etmektedir (Akoğlu, 2012: 22).

Pop müzik dinlerken yemek yiyen insanlar müziğe uyumlu olarak daha hızlı yemek yiyerek ve doyma hissine daha geç ulaşarak aslında daha fazla tüketim sağlarlar. Bu durumun farkına varan gıda şirketleri restoranlarında müşterilerine genellikle pop müzik gibi hareketli müzikleri dinletmeyi tercih etmektedir. Gıda şirketlerinin yanı sıra çeşitli mağazalarda da aynı politikanın uygulandığı görülmektedir. Hareketli müziğin ritmine uyum sağlamaya çalışan müşteriler bilinçsizce alışveriş yapmaya koşullanarak ihtiyacı olmayan şeyleri de ihtiyaçları gibi görmeye adapte olurlar.

Müziğin tıbbi bir gelişme olarak değerlendirilmesi Hipocrates zamanına rastlamaktadır. Ameliyatlarda müziğin etkisinden yararlanmak ise Homera zamanına

dayanmaktadır. Sağırılık tedavisi için trompeti kullanan Aesculape, bireyin ruhunu rahatlatan özelliğiyle ritim ve ahengi öne çıkaran Eflatun, müziğin ruhsal hastalıklara iyi geldiğini iddia eden Celcus ve Areteus, müziğin kişiler arası ilişkileri düzelter bir özelliği olmasından bahseden Konfiçyus, müzik ile iyileştirmeye dikkatleri çeken ilk kişiler arasındadır (Coşar Çetin vd., 2017: 125). Müzik 18. Yüzyılda Paragiter tarafından tedavi edici maksatla kullanılmaya başlanır. Florance Nightingale göre ise müzik; ağrı, kaygı ve iç sıkıntıyı azaltıp hastaların rahatlamasını yükselten hemşirelik girişimidir. Müziğin kan basıncı ve kan dolaşımı gibi fizyolojik anlamda tedavi edici etkileri göz önünde bulundurularak hastanelerde yapılan çalışmalar özellikle son on yıl içinde artış göstermiştir (Akyüz, 2016: 15).

Müziğin dinî kurumlarda yahut dinî kökenli ritüellerde kullanılması da sık görülen bir durumdur. İslam felsefesi olarak nitelendirebileceğimiz tasavvufta ney sesi, Hristiyan dünyasında kiliselerde koro eşliğinde okunan ilahiler; müziğin insanların hayatındaki yerini açıkça göstermektedir. Şaman kültürü etkisindeki Türk milleti için de ritim ve ahenk içeren sözler ve çeşitli sesler çıkaran aletler şamanlar, baksılar tarafından iyileştirici maksatla kullanılmıştır.

Türklerde müzikle tedaviye büyük ölçüde önem verilen Osmanlı Devleti zamanında İstanbul'da yaptırılan Fatih Darüşşifası ile Edirne'de yaptırılan Edirne Darüşşifası; Osmanlı Devleti'nden önce Selçuklu Devleti zamanında Sultan Nureddin Zengi tarafından Anadolu'da kurulmuş olan Nureddin Hastanesi müzikle tedavi uygulamalarında bulunan önemli şifahanelerdir. Farabi "Musiki-ul-kebir" adlı eserinde müziğin hem astronomi ve fizik ile ilişkisini hem de insanın ruh durumunu etkilemesini ele alan açıklamalarda bulunmuştur: Rast makamı insana neşe verirken rehavi makamı, sonsuzluk hissi vermektedir. Kuçek makamı insana hüznü verirken büzürk makamı korku vermektedir. İsfahan makamı hareket yeteneği verirken, neva makamı; ferahlık, uşşak makamı; gülme hissi, zirgüle makamı; uyku, saba makamı; cesaret, buselik amakamı; güç, hüseyini makamı; rahatlık ve hicaz makamı ise alçakgönüllülük vermektedir. (Coşar Çetin vd., 2017: 125).

Sidorenko'nun 2000'de yüksek riskli gebeler üzerinde yapmış olduğu medikal rezonans terapi uygulamasında müzikle birlikte ilk beş dakika içerisinde fetüsün rahatladığı ve müzik dinlemede anneye âdeta eşlik ettiği saptanmıştır. 28. haftadaki gebeliklerde abdomene (karın içi) yerleştirilen kulaklıkla müzik dinletilen fetüsün kalp hızının ve hareketliliğinin arttığı tespit edilmiştir (Coşar Çetin vd., 2017: 127).

18. yüzyılda yaşayan Hekimbaşı Gevrekzade Hasan Efendi de musikinın çocuk hastalıkları üzerindeki etkisine değinmiştir. Ona göre: Irak makamı; menenjite, İsfahan makamı zekâya, soğuk algınlığına iyi gelme ve ateşli hastalıklardan koruma özelliklerine sahiptir. Zirefkend makamı felç ve sırt ağrılarına iyi gelirken rehavi makamı; burun kanaması, ağız çarpıklığı ve balgama iyi gelmektedir. Hicaz makamı idrar yolu hastalıkları üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Buselik makamı; kalça ağrısı ve göz hastalıklarına fayda sağlamaktadır. Uşşak makamı ayak ağrılarının tedavisinde kullanılırken hüseyini makamı gizli hummalara iyi gelmektedir (Coşar Çetin vd., 2017: 126). Günümüzde müziğin tedavi edici gücüyle ilgili araştırma yapan Dr. Andre Weil de musikiyi şifa için kullanan eski tabipleri destekleyecek sonuçlar ortaya çıkararak müziğin; kireçlenme, kalp hastalıkları, stres vb. pekçok hastalık üzerinde etkili olduğuna değinmiştir (Karamızrak, 2014: 55).

Yapılan araştırmalarda ağrıyı geçirmeye, bebeği sakinleştirmeye, kalp atışını düzenlemeye yaradığı tespit edilen müzik; geçmişte bilimsel araştırma yapmadan insanları çeşitli ritüellerle iyileştirmeye çalışırken ritmin etkisinden yararlanmayı ihmal etmeyen şamanların kullandığı aracın ta kendisidir. Yenidoğan bebekler üzerinde bilimsel araştırmalara konu edilen, geçmiş ve günümüz ritüellerinin bir parçası olan müzik; yine annelerin bebeklerine söylediği ninnilerinden başka bir şey değildir. Anneler, bebeklerinin ağlama sebeplerini bilmeden onları kucaklarına alıp ezgilerini mırıldanırlar. Bu insanın, insanı müzikle tedavi etmeye çalışmasının göstergesinden başka bir şey değildir.

Yenidoğan bakım ünitelerinde bu yüzyılda yapılan araştırmalar, annelerin “analık laboratuvarlarında” çok eski zamanlarda denenmiş ve müziğin bebek üzerindeki etkisiyle ilgili bir sonuca varılmış olunmalıdır ki Türk milleti ninnileri bu denli hayatlarına işlesin. Türk toplumunda içinde bebek olup da ninni sesi olmayan hane yok denecek azdır veya gerçekten yoktur. Bütün Türk boylarında olduğu gibi Azerbaycan folkloru içerisinde de ninnilerin büyük yer tuttuğunu Paşa Efendiyav: “*Laylalar hüznün musiki sedaları içinde okunur. Laylalar beşik nameleridir. Bunlara ninni nameleri de denir. Ninniler henüz konuşamayan balalar için ahenkli ritimle okunur. Çünkü bebekleri uyutan sözden çok ahenk ve musiki sedalarıdır.*” (Yardımcı, 1998: 2) ifadesiyle belirtmektedir.

İnsanları duygu yönünden etkileyebilen, insanlara hüznün, heyecan, gurur gibi duygular yaşatan müzik; beyinde yer alan, duygu ve davranışlarımızı, dürtülerimizi,

belleğimizi ve nöral mekanizmalarımızı içeren limbik sistemde değerlendirilir. Dolayısıyla duyulan müzikler, sesler limbik sistemin düzenlemesiyle bireyin dünyasında değer kazanmaktadır (Yıldız, 2009: 18).

İnsanlar doğumlarından itibaren büyüdüğü kültürel çevre içinde çeşitli müziklere diğer kültür ortamlarından daha farklı anlamlar yüklerler. Bazı müzikler kişiye milletinin tarihini, bazı müzikler sevdiklerini, bazı müzikler kaybettiklerini hatırlatır. Ninniler de içerisinde barındırdığı müzikal öğelerle insanlara bebekliğine dayanan hatıralarını dolayısıyla huzuru, huzursuzluğu, mutluluğu veya mutsuzluğu hatırlatabilmektedir. Kişi bebekliğinde dinlediği ninnilerle motive veya demotive hale gelebilir. *“Yatıştırıcı müzikle kas tonüsü gevşer, pupiller refleksleri üretebilmek için otonom sinir sistemi reaksiyonlarını başlatır. Böylece müzik bireyin motivasyonunda ve davranışlarında değişiklik meydana getirebilir.”* (Yıldız, 2009: 18).

Afrika'daki bazı kabilelerde bir bebek dünyaya gelince ve bir yaşına basınca kendisi için düzenlenen törende kabiledaki büyükler toplanıp onun için bir şarkı bestelerler. Çocuk, annesinin devamlı okuduğu, kendisini motive edecek sözlere sahip bu şarkıyı büyüdüğü zaman zor anlarında hatırlayarak hayata odaklanmaya çalışır (Aydın, 2015: 15). Afrika'da uygulanan bu gelenek örneğinden de anlaşılacağı gibi ninni toplumların çocuk yetiştirmede kullandığı müzikli sanat eserleridir. Türk ninnileri de annenin ezgileriyle ahenk kazanarak “bebek şarkıları”na dönüşmektedir.

Afrika'da her çocuğa özel bir beste uygulaması çok daha bireysel bir yaklaşımken Türklerde çocuklara kırk uçurma, diş çıkarma ve yürüme gibi törenlerde ortak şarkıların söylenmesi, Türk kültürü içinde doğmuş çocukların daha kolektif bir yaklaşımın çocukları olduğunu göstermektedir. Afrika'daki çocuklar bireysel şarkılarını hatırlarken ve her biri ayrı duygular hissederken Türk çocukları aynı şarkılardan tam anlamıyla aynı şeyleri hissetmeye uygun yetiştirilirler. Tarihte devlet kurma hızları düşünüldüğünde Türklerin aynı sözlerden aynı duyguları hissederek bir bütün haline gelebilmeleri daha kolay anlaşılabilir.

Çocukların ilk müziği olan ninnilerle ilgili olarak Mustafa Kemal'in 1914'te kaleme alıp 1918'de neşrettiği *“Zabit ve Kumandan ile Hasbihal”* adlı eserinde çok değerli hatırlatmalar yapılmıştır: *“Bulgar ulusu okuldaki çocuğunu “Edirne bizimdir” şarkısı ile büyütüyor. (...) Ey Osmanlı ordusunun anası olan ulus! Bulgar, Sırp, Rum (Yunan), Romen uluslarını ve bunların çocuklarını yetiştirmedeki amaçlarını göz önüne getiriniz! Açık alınlı Türk kadını! Bugünkü subayların komutasına verdiği çocuklarına*

beşiklerinde iken ninniler yaktın mı? Bu ninnilerle onlara bir karakter yarattın mı?”
(Özeren, 2006: 7).

Ruhun gıdası sayılan müzik; ahenk, ritim ile keyif verirken sözleri ile milletleri ileriye taşıyabilecek bir güce sahiptir. Evlatları bu güçten yararlandırabilmek adına ninnilere ihtimam göstermek gerekmektedir. Nitekim Mustafa Kemal de Türk analarına sözlü müzik eserleri olan ninnilerle telkinde bulunup onların eğitmelerini dikte etmektedir. Hem kültürel ezgilerin aktarımını sağlayan hem karakter gelişimine etki eden hem de eğitici yönü güçlü olan ninniler, oldukça farklı işlevlere sahip müzik yapıtlarıdır.

Ninnilere hayat veren ninniciler, kendi sözlerini ve seslerini kullanırken ne kadar amatör olsalar da sözleriyle geleceğe yön verebileceklerini bilen sosyologlar ve farklı ses perdelerini kullanmanın etkisini keşfetmiş müzisyenlerdir. Anneler müzisyen kimlikleriyle ninniye hangi ses perdesiyle başlayacaklarına çocuklarının ağlama şekilleriyle karar vererek sanatlarını icra ederler. “...*çocuğunun çıkardığı ses Türk insanına “diyapazon” hizmetini görür! Çocuk tîz bağıryorsa o da ninniye tîz sesile başlar. Çocuk galebe-i menâm ile sesini pes perdelere indirdikçe o da kendi sesini indirir, bir halde ki çocuk uykuya dalub da artık ses çıkarmadığı zamânda bile vâlide en pes sesile ninnisine devâm iderek masumun tamamen daldığına kanâat hasıl idinceye kadar uğraşır...*” (Kunos, 2013: 50).

Annelerin günlük yaşamdan etkilenerik anlık söylediği, amatör ve anonim olan ninniler kadar müzisyenler tarafından bestelenmiş ve söylenmiş ninniler de vardır. Klasik Türk sanat müziği tarzında, düğâh makamında, düyek usulünde bestelenmiş “Yine O Menekşe Gözler Aralı” adlı ninninin bestesi Kadri Şençalan, güftesi Vecdi Bingöl’e aittir. Bu eser anne sesini temsil edecek pek çok kadın sanatçı tarafından (Şevval Sam, Müzeyyen Senar, Zerrin Özer...) seslendirilmiştir (Kasapoğlu Akyol, 2014: 136-137). Türk Klasik müziği tarzını benimseyen ninni bestecilerine Tanburi Cemil Bey, Şerif İçli, Münir Nureddin Selçuk, Timuçin Tanrıkorur örnek verilebilir. Batı müziğine uygun ninni besteleyen Türk müzisyenler de vardır. Nuri Sami Koral, Erdoğan Çaplı, Saip Egüz, Muammer Sun, İlhan Baran, Cenan Akın ve Yalçın Turan bunlara örnektir (Emeksiz, 2011: 146).

Ninni müzik arasındaki ilişkiyi ispatlayacak en önemli nokta da hem geçmiş sanatçıların, şairlerin hem de bugünün bestecilerinin ninni söylemeye devam etmeleridir. Gerek Türk Halk müziğindeki ezgili söyleyiş gerekse Türk Sanat

müziğindeki makamlar çeşitli ninnilerde icra edilmektedir. Ninni-müzik ilişkisini daha net gösterebilmek adına TRT - THM repertuvarında 5935 eserin incelenmesiyle 26 adet -tamamıyla anonim- ninniye ulaşılmıştır. “Adalardan Çıktım Yayan, Aktaş Diye Belediğim, Akşam Oldu Yakamadım Gazımı, Atem Tutem Men Seni ...” isimli ninniler bunlara örnektir. TRT - TSM bölümündeki nota arşivlerinde bulunan 20804 eserin incelenmesiyle 17 adet ninniye -yalnız biri anonim- ulaşılmıştır. “Acelen Ne Bebeğim, Dağda Tavşan Kovarım Ninni, Ninni Güzel Yavruma, Uyu Yavrum Dizime Yat, Yine O Menekşe Gözler Aralı ...” isimli ninniler bunlardan bazılarıdır. (Yılmazoğlu, 2020: 37-38).

Ninnilerin teknolojik gelişmelerden yararlanılarak kasetler, cd ve ses dosyaları haline getirilmeleri ve çeşitli ninni albümlerinin oluşturulması ninnilerin ekonomik işlev boyutunu oluşturmaktadır. Ninnilerin stüdyo ortamında kayıt altına alınarak kaset ve cd şeklinde piyasaya sürülmesi veya internet ortamında ses dosyaları olarak sunulması müzik ekonomisini olumlu yönde etkilemektedir. Ninniler her ne kadar anne sesinden dinlenildiğinde farklı bir işleve sahip olsa da anne sesine benzeyen kadın sanatçıların veya sakinleştirici etkisi olan sese sahip erkek sanatçıların albümleri veya parçaları çocuklara dinletilmek üzere aileler tarafından tercih edilmektedir. Özellikle çalışan anne ve babalar iş dışında vakit sıkıntısı yaşayarak çocuklarına yeterli ilgiyi gösteremediklerinde bu tarz eserlere yönelerek müzik piyasasında ninnilerin etkin rol almasına katkı sağlamaktadırlar. Çocuklarına ninni söyleyecek vakti, sabrı veya bilgisi olmayan anneler, teknolojiden faydalanarak çocuklarına ninni keyfini yaşatırlar.

Pek çok sanatçı tarafından annelerin işlerini kolaylaştıran ninni albümleri çıkarılmıştır. İndigo Çocuklar, Ninniler, Çocuk Şarkıları, Bizim Ninniler, Elma Şekerleri, Anadolu Ninnileri, Anadolu ve Dünya Ninnileri, Her Güne Bir Ninni... gibi albümler ninnilerin teknoloji çağında bile kaybolmadığını göstermektedir. Ayrıca şarkıcı Meyra söz ve müziği kendisine ait olan “Bebeğimin Ninnisi” adlı ninniye sosyal sorumluluk projesi kapsamında isimlere özel olarak okuyup internet ortamında ulaşılabilir hale getirmiştir. Meyra’nın isme özel olarak okuduğu ninnisi “Minik ... uyusun da büyüsün” şeklinde geleneğe uygun olarak başlarken noktalı kısma ninniye dinleyen bebeğin adı yerleştirilebilecek şekilde tasarlanmış, kayıt altına alınmıştır. Böylece isme özel olarak dinlenebilmesi ile de dikkatleri çekmektedir. Meyra’dan başka Sezen Aksu, Toygar Işıklı, Barış Manço, Kayahan, Aslı Güngör gibi sanatçıların da ninni besteleri bulunmaktadır (Kasapoğlu Akyol, 2014: 133-134).

Ninnicilerin kadın oluşu anne ile bebeğin çok uzun zaman beraber olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle kadınların çalışmadığı, aile ekonomisine katkı sağlamadığı zamanlarda çocuklarından hiç ayrılmadan aynı evde kaldıkları bir gerçektir. Günümüz dünyasında annelerin iş hayatında etkin şekilde rol almaları eskiden anneye atfedilen görevlerin babalar tarafından da yapılabileceği hatta yapılması gerektiği inancına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak babaların da ninni söyledikleri daha sık görülmeye başlanmıştır. Bilhassa profesyonel müzik hayatında erkek şarkıcılar da bu görevi temsil etmekte, kitlelere hitap etmektedir. Kayahan, Toygar Işıklı, Ahmet Kaya gibi sanatçılar ninniler söyleyerek baba sesinden ninnileri temsil etmektedirler.

Müzik piyasasında teknolojiden faydalanılarak okunan ninniler bizlere sözlü kültür ürünlerinin başkalaşımını göstermektedir. Bu başkalaşım yozlaşma olarak algılanmamalı tersine tüm yeniliklere rağmen eskinin devamının önemsendiğini hatırlatmalıdır. Özellikle “Uyusun da büyüsün.”, “Ninni!”, “Eee bebeğim” gibi ifadeler hala sözlü kültür ortamındaki şekliyle aktararak gelecek nesillere kültürümüzün, söz varlığımızın iletimini sağlamaktadır. Hangi yüzyılda olursak olalım analarımızla iletişimimizin bir parçası olan ninniler hiçbir zaman kültür aktarımında geri planda kalmamıştır. Aşağıdaki ninni teknolojik imkânlarla kayıt altına alınmış ayrıca teknoloji çağı olan günümüzde yazılıp bestelenmesine ve yenilikçi olmasına rağmen eski ifadelerle inşa edilmiştir:

“E BEBEĞİM

Kırmızı pabuçları

Duruyor başucunda

Başı düşmüş yastığa

Uyuyor mışıl mışıl

E bebeğim, e e e

E bebeğim, e e e

Minik minik kolları

Düşmüş iki yanına

Dalmış pembe düşlere

Dünyalardan habersiz

E bebeğim, e e e

E bebeğim, e e e

Günlerin getirdiği

Mutluluk olsun sana

Sevdiğin ve sevildiğin

Bir hayatı sür bebeğim

Günün gündün güzel olsun

E bebeğim, e e e

E bebeğim, e e e (3)

Minicik yastığını

Paylaşmış bebeğiyle

Alacaklarmış gibi

Sarılmış elleriyle

E bebeğim, e e e

E bebeğim, e e e

Günlerin getirdiği

Mutluluk olsun sana

Sevdiğin ve sevildiğin

Bir hayatı sür bebeğim

Günün gündün güzel olsun

E bebeğim, e e e

E bebeğim e e e (5)'' (<https://g.co/kgs/3PysNT>, 2023).

Yeni nesil ninnilerinden Kayahan'ın "E bebeğim" şarkısı hem yapı özellikleri hem işlevi hem de barındırdığı ifadelerle geçmişin yansıması ve yeniden yorumlanmasıdır. "E e e" sesi öteden beri annelerimizin uyutma ezgisi oluşturmak için başvurdukları bir sestir. Bu ses ve gelenek şarkıda olduğu gibi yansıtılmıştır. Ayrıca

bebeğe söylenen “Günlerin getirdiği / Mutluluk olsun sana / Sevdiğin ve sevildiğin / Bir hayatı sür bebeğim / Günün günden güzel olsun” ifadeleri çalışmamızda ele aldığımız ninnilerin dua işlevinin tamamen günümüzdeki kullanımınıdır. Anneler - ninniciler- bebeklerinin daha güzel bir hayatının olması için dua ederek onları uyutmayı ihmal etmezler. Sanatçının da eserinde aynısını yapmaktadır.

Şarkıda uyku anının tasvir edilişi de ninnilerdeki tavrı hissettirmektedir. Nitekim bebeği uyutmak için ninniler söyleyen ninniciler uykunun güzelliklerinden bahsedip uykuyu kişileştirerek çağırırken bebeğin uyumasından sonra da bebeklerini izlemeyi ve ona ninniler söylemeyi sürdürürler. Çoğu zaman bebek uyuduktan sonra ninnilerin devam ettiği görülmektedir. Örnek şarkıda da aynı durum söz konusudur. Tüm bu benzerlikler bir araya getirildiğinde ninnilerin yüzyıllardan beri sözlü kültür ortamında veya bugün teknoloji çağında yaşasa da iskeletinin aynı kaldığı söylenebilir.

Müzik, öğrenimi kolaylaştıran unsurlardan biridir. Gardner’ın tasnifine göre sekiz farklı zekâ türü bulunmaktadır. Bu zekâ türlerinin geliştirilebilmesi ise çevrenin “kristalleştirici deneyimler” sağlamasına ihtiyaç vardır. Ninnilerin özellikle dil gelişiminde kafiye, ritim, boğumlanma, sentaks konularında, müzikal algının güçlenmesi ve müzikal kulağa sahip olmada ayrıca kelimelerin müzikaliteye etkisini keşfetme hususunda tam anlamıyla kristalleştirici deneyimler sunduğunu söylemek mümkündür (Kabadayı, 2009: 281-282). Tüm bunlara ek olarak matematikten dil gelişimine, kültürel aktarımdan tarihe, coğrafyadan kavramsal öğretime kadar pek çok noktada ninnilerin kristalleştirici deneyimler sunabildiği “Ninnilerin eğitimsel boyutu” başlığı altında örneklendirilmiştir.

Müziğin çocuklardaki matematik öğretiminde kolaylaştırıcı etkisi üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. Çocukların bedensel, bilişsel ve ruhsal gelişimlerinde de müziğin olumlu etkisini gösteren pekçok çalışma mevcuttur (Kabataş, 2017: 156-157). Yalnızca zihinsel gelişim değil davranışsal bakımdan alışkanlık kazandırmada da müziğin yardımına ihtiyaç duyulur. Tuvalet eğitimi, uyku eğitimi, banyo eğitimi, diş fırçalama ve el yıkama gibi alışkanlıklarda da davranış kazandırma hususunda müziğin sihrinden faydalanarak çocukları ikna etmek alışlagelinen bir durum olduğundan çalışmamızda bahsedilmiştir.

Ninnilerin diğer şiirlerden ayrılmasındaki en önemli müziksel altyapı melodik olmasıdır. Ninniler edebî ürünler olduğu kadar müziğin de ürünleridir. Enstrümana bağlı kalmadan dilin gücünden faydalanarak müzikalite katılan ninnilerde edebî ve

dilsel sanatsallığı arttıran çeşitli kaynaklar vardır. Bu kaynaklar özellikle sözlü edebiyat ürünlerinde daha etkili kullanılmaktadır. Söz gelimi yazıya aktarılan bir metinde ezgiyi duymak mümkün değilken icraya dayalı ürünlerde ezgiyi oluşturan, müzikaliteyi etkileyen diğer kaynakları duymak mümkündür. “*Mâni veya türkü, ninni veya masal üzerine dil çalışması (ses kullanımı, tonlama, ritim, imge, biçim figürleri, sözdizimsel paralelizm, aliterasyon, anaför, epiför örnekleri) estetikliğinin, şiirselliğinin nedenlerini ortaya çıkarabilir ve yazılı edebiyattan farklılığını gösterebilir.*” (Veli Nerimanoğlu, 2018: 35).

Ninnilerin linguistik poetikasına “Ses Düzlemi” sınırında yaklaşan bu çalışmada ninniler, müzik eseri gibi incelenmekten ziyade içinde müzikalite taşıyan edebiyat ürünleri, dil ürünleri olarak incelenecek olduğundan bir metne şiirsellik katan çeşitli unsurlar (ritim, tonlama, aliterasyon, asonans...) “Ninnilerin Linguistik Poetika bölümünde ele alınacaktır.

B. Ninnilerin Linguistik Poetika

Poetika kelimesinin kökleri Yunanca’ya dayanmaktadır. Bu kökten pek çok şekil, Batı dillerinin sözlüklerinde yer bulmuştur. Poetika kelimesi köken olarak “yapmak, üretmek, yaratmak anlamlarına gelen “poiein” fiilinden türemiştir. Poetika tabirini ilk kez Aristoteles kullanmıştır (Veli Nerimanoğlu, 2018: 85). Yunanca kökenli poetike kelimesi; Fransızca da poetique, İngilizcede poetic, Almancada poetik, İtalyanca’da poetika, Latince de poetica şekillerinde kullanılmaktadır (Okay, 2011: 15). Poetika kelimesi bizde ilk olarak 1946 yılında Büyük Doğu Dergisi’nde Necip Fazıl tarafından kullanılmıştır (Okay, 2011: 16). Şiirin estetiği, sanatsallığı olarak tanımlayabileceğimiz “poetika” Şemseddin Sami’nin “Kamus-ı Fransevi”sinde “fenn-i şiir, ilm-i aruz” olarak Türkçeleştirilmiştir (Okay, 2011: 19). Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü poetik maddesinde “şiire özgü” ve “şiir niteliğinde olan” ifadeleri kullanılmıştır.

En eski şiir teorisi kitabı olan, şiir ve dram konularında kural önerilerinde bulunan, M.Ö 363-360 yıllarında yazılmış olan “Poetika”nın sahibi Aristoteles’tir (<https://kelimeler.gen.tr/poetika-nedir-ne-demek-254012>, 2021). Batı’da poetika konusunda Aristoteles’in eserini müteakiben pek çok çalışma yapılmıştır. M.Ö 65’te Horatius, 1565’te Ronsard, 1674’te Boileau, 1907’de Paul Claudel, 1922’de Max Jacop aynı isimle çalışmalar yapanlar arasındadır (Okay, 2011: 18).

Söze dayalı sanat ürünlerinin ortaya çıktığı edebiyat mecrasında güzellik ve estetik dendiğinde akla ilk gelen şiirdir. Şiirlerin güzelliğini bir temele dayandırmaya çalışmak zor olsa da tarihin çok eski zamanlarından beri şiirdeki güzellikleri keşif yolculuğuna çıkma girişimleri mevcuttur. Klasik edebiyat yöntemlerinden biri olan şiirde tahlil de bu çabaların bir göstergesidir. “Şiir neden güzeldir? Şiiri güzel yapan şey ya da şeyler nelerdir? Şiir dili nasıldır? Kelimeler nasıl dizilmiştir/dizilmelidir? Ses benzerlikleri şiirin estetik anlayışında ne derece öneme sahiptir?” gibi pek çok sorunun cevap bulabileceği yer olan poetikayı edebî sanatlar olarak açıklamak bizi çok daha tanıdık bir mekâna getirecek olsa da çalışmamızda poetika kelimesini kullanmayı tercih etmekteyiz.

Poetika ile sözde anlam sınırları kadar sözde ses sınırları da irdelenmektedir. Bilhassa linguistik poetikaya eğilecek olmamız sözdeki sese dikkatleri celbetmeye çalıştığımızın kanıtıdır. Poetika kelimesi ülkemizde yeni yeni tanınmaya başlayan bir kelimedir. Edebî sanatlar daha çok anlama bağlı kalmayı hatırlatırken şiirde ses ve söz sanatlarını aynı anda akla getirmede poetika kelimesinin bize yardımcı olduğunu düşünmekteyiz.

1916 yılında Ferdinand de Saussure’un “Genel Dilbilim Yazıları” eseriyle linguistik poetikanın gelişmesinde yeni bir dönem başlar. Mihail Bahtin, Julien Kristeva, Yuri Lotman, Tzvetan Todorov, Vladimir Propp gibi bilim insanlarının edebiyat bilimi poetikası anlayışında ses, biçim, sentaks gibi dilbilim kategorileri ağır basar. 1960 yılında Varşova’da poetika üzerine görüşlerin paylaşıldığı 1. Uluslararası Konferans’ta 1961 yılında “Poetika ve lengusitika, dilin ve bedî edebiyatın karşılıklı üslup alakaları, şiirşinaslık, ses ahengi problemleri, nesir, şiir ve geçit formları, poetik leksika ve semantika, şiir sanatında gramatik elementlerin fonksiyonu, folklor poetikası, poetikada riyâzi metodların tatbiki, tarihî ve mukayeseli poetika, poetikada izah ve kıymetlendirme problemleri” gibi meseleler açıklığa kavuşturulmuştur (Veliyev, 1989: 17-18).

Zengin materyali olan uluslararası konferansta R. Jacobson “Grammatikanın Poeziyası ve Poeziyanın Grammatikası” R. İngarden, “Poetika ve Lingvistika”, “Y. Stankeviç, “Poetik ve Gayrı Poetik Dilin Karşılıklı Münasebetleri”, V. Gurnin “Metin Strüktürası Dilin Strüktürası Fonunda”, L. Doblejel ve K. Guzenblas “Poetika ve Üslubiyatın Karşılıklı Münasebetleri”, R. Austerlislits “Paralelizm, V. Sveçkovskaya “Üslub ve Sintaksis Meselesine Dair”, Mak Hammond “Poetik Sintaksis”, G. Poykert

“Halk Mahnılarında Formaların Fonksiyonu”, R. Albernati “Riyazi Dilcilik ve Poerika”, İ. Fonod’un “Poeziyada Sözü ve Sesin İformasiyası” gibi oldukça önemli poetika konusuna hizmet eden bildiriler yayınlanmıştır. Sovyetler dışında yapılan çalışmalarda P. Giran, M. Rifattere, S. Saportan, R. Herven, G. Mihel, R. Bart, S. Todorov, R. Veyman, K. Mirşan, R. Arat da önemli isimlerdir (Veli, 1989: 18).

Poetika alanında dünya çapında yapılan araştırmalar gibi Türkolojide de değerli araştırmalar bulunmaktadır. Ali Nihat Tarlan, edebî sanatları örneklendirerek üç ciltlik bir eser kaleme alırken İskender Pala da “Divan Edebiyatı” çalışması yapar. Yine Muhammet Nur Doğan’ın Fuzûlî’nin Farsça ve Türkçe divan dibaceleri üzerinde çalıştığı “Fuzûlî Poetikası” adlı eseri de bu alanda önemli örneklerdendir (Veli Nerimanoğlu, 2018: 101).

Poetikanın genellikle Eski edebiyat alanında metin şerhine uygun şekilde ele alındığı Türkoloji camiasında edebiyat merkezli poetik yaklaşıma ek olarak dil poetikası şeklinde yaklaşımlar da mevcuttur. Mirza Fethali Ahundov, Kamal Abdullayev, Tofuk Hacıyev gibi bazı Türkologlar Türk dünyasında linguistik poetikayı destekleyecek çalışmalarda bulunurlar (Veli Nerimanoğlu, 2018: 101). Hakan Sazyek’e göre poetika manzum ürünleri yorumlayıp şerh eden bir inceleme yöntemi olmanın dışında edebî ürünlerin biçim, üslup ve estetiğini de ele alır.

Todorov’a göre poetika hem şiirsellik hem edebîlik açısından incelemeyi içerir. Poetika üzerine önemli düşünceler bildirmiş olan Aristoteles’e göre ise poetik anlayışın merkezinde taklit vardır. Taklit ise ritim, harmoni, söz ve mısra ölçüsüyle gerçekleştirilir (Veli Nerimanoğlu, 2018: 85-87).

R. Jacobson linguistik poetikanın prensipleri ile ilgili olarak “Linguistika ve Poetika” adlı eseriyle birlikte pek çok makale ve bildirisinde bilgiler vermiştir. Dilin işlevlerinin yine o dilin renkleri dâhilinde öğrenilmesinin gerekliliğinden bahseden Jacobson’a göre iletişimi ve edebî ürünlerin işlevlerini etkileyen altı faktör vardır: Gönderen (Adresant), Kontekst-Bilgi-Alaka (Kontakt)-Kod, Alan (Adresat) (Veliyev, 1987: 298). “Poetika”nın hangi konuları kapsayacağını değinen Orhan Okay, Poetika Dersleri adlı kitabında poetikanın ana bölümlerinden bahsetmiştir. Ona göre poetikada 7 ana bölüm vardır:

- Tarifler
- Dış Yapı

- Dil
- Sanatların Tedahülü,
- İç Yapı
- Muhteva
- Şiir Okuyucusu

Okay'a göre; Tarifler bölümünde şiir hakkında genel tarifler ve şairin vasıfları verilmelidir. Dış yapı bölümünde şekle dayalı inceleme yapılmalı, ölçü ve kafiyeeye bakılmalıdır. Dil bölümünde şiirin kendine mahsus bir dili olup olmadığı üzerinde durulmalıdır. Sanatların tedahülü bölümünde şiir ile diğer güzel sanatların ilişkisi irdelenmelidir. Musiki, aliterasyon, asonans, ahenk ve ritim konuları bu başlığı oluşturan katmanlardır. İç yapı bölümünde şiirde mana, edebî sanatlar, şiirde duygu ve düşünce üstünlüğüne yönelinmelidir. Muhteva bölümünde şiirin konusu, şiirin toplum içindeki yeri, şiirin kaynağı olan şuuraltının (sürrealizm), çocukluğun (Dadaizm), metafiziğin, egzotizmin, sembolizmin etkilerinden ve ayrıca şiirin ahlak, siyaset, din gibi alanlarla ilişkisi hakkında bilgi verilmelidir. Şiir okuyucusu bölümünde ise şairin okuyucuyu dikkate alıp almaması, şiirin herkese mi belirli bir kitleye mi hitap ettiği, şiirin okuyucu üzerindeki etkisi hakkında konuşulmalıdır (Okay, 2011: 23-25).

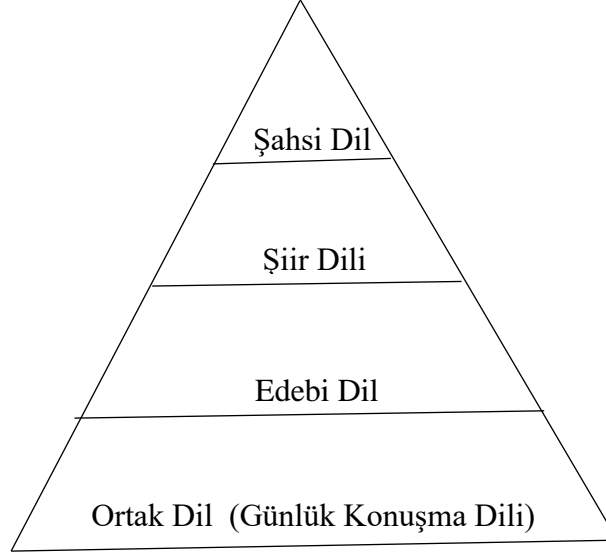
Bu çalışmada yer alan “Ninnici Kimdir” başlığının ninni şairlerinin vasıflarını nitelendirerek Sinan Okay'ın bahsettiği “Tarifler” bölümüne tekabül ettiği söylenebilir. Linguistik poetikanın ele alındığı; ölçü, kafiye gibi unsurların incelendiği ikinci bölümün “Dış yapı” bölümüyle örtüştüğünü, çocukları etkileyen kelimelerin, söz dizimlerinin varlığı ile çocuklara özel bir dil üretilmesinin “Dil” bölümüne hizmet ettiğini, ninnilerin müzik ve ses boyutu ile aliterasyon, asonans gibi uyumların yakalanışının “Sanatların tedahülü” bölümünü kapsadığını, ninnilerdeki duygu ve düşünce derinliğinin, mana sanatlarının (örnekler üzerinden kısmen) ele alınmasının “İç yapı” bölümüne tekabül ettiğini, çalışmanın birinci bölümünde yer alan ruhsal, toplumsal ve eğitimsel açıdan ninnilerin incelenmesinin “muhteva” bölümünü içerdiğini, ninni söylemenin çocukların gelişimleri (dil gelişimi, zekâ gelişimi, öğrenimleri...) ve ruhsal-fiziksel durumları (ağrıya etkisi, bebeğin oyalanması, oynatılması, uykuya geçişlerinin hızlandırılması...) üzerindeki etkilerinin ele alındığı (çalışmanın geneline yayılan) kısımlarının ise “Şiir okuyucusu” bölümünü kapsadığını söylemek mümkündür.

Bu tezde ninnilerin poetik unsurlarının, çalışmanın geneline yayılıp açıklanması söz konusudur. Bu nedenle ninnilerin poetikasını incelerken her ne kadar Fuzûlî'den Sinan Okay'ın fikirlerinden yararlanılmış olsa da bölümlendirme konusunda özgün bir yaklaşım sergilenmiştir.

Poetika başlığı altında zikredilmesi gereken önemli hususlardan biri de “şiiir okuyucuları” veya “dinleyicileri”dir. Şiiir ne kadar güzel bir ifadeye sahip olursa olsun aslında kişinin anladığı kadardır. Bu nedenle şairler duygularını ister çağrışımsal ister açıkça anlatsın okuyucunun şiiire ne kadar hazır olduğu ve şiiirden sonra da gerek gerçek dünyaya gerekse hayal dünyasına ne kadar hazırlandığı önem taşımaktadır. Nitekim ninniler dinleyicisini rahatlatan, uykuya hazırlayan yeri geldiğinde onları eğlendiren, sakinliklerini enerjiye çeviren hatta onlara kültürel mirası, tarihlerini, coğrafyalarını, aile yapısını öğreten şiiirlerdir. Ninni dinleyicileri, potansiyelleri ölçüsünde ninnilerdeki bilgileri edinirler ve hafızaya alırlar. Ninniler çocukların zihinsel gelişimlerine hem matematiksel, mantıksal, kavramsal ve dilsel açıdan hem de hayal dünyalarını geliştirmek bakımından büyük fayda sağlar. Ninni dinleyicileri kendi algılama kapasiteleri oranınca ninnileri anlamsal olarak çözerler. Ninni sesinin etkisi ise her bebekte kolayca görülür.

Ninniler yalnız zihinsel gelişimi, hayal dünyasını etkileyen şiiirler değildir. İnsanın fizyolojik ihtiyaçlarına da ağrıyı azaltmak, kalp ritmini düzenlemek gibi hususlarda yardımcı olur. Bebeklerin duygusal gelişimlerinde de ninniler, ciddi oranda söz sahibidir. Tüm şiiirlerin anlaşılması, hissedilmesi nasıl ki şiiir okuyucunun kapasitesi ile doğru orantılıysa ninnilerin anlaşılması da şiiir dinleyicisinin kapasitesi ile doğru orantılıdır. Yine şiiir dinleyicisinin duygusal ihtiyaçları ninnilerin ahengini, konusunu (ninnicinin fark edişiiyle) şekillendirir.

Dil insanın günlük hayatını idame ettirmede, düşüncelerini yansıtmada sürekli gelişme gösteren, dinamik bir araçtır. Günlük hayatta kullanılan dil ritimsel öğrelerle bezenerek şiiirsellik boyutu kazanmaktadır. Dilin müzikodilbilimsel özellikleri, ritme dayalı şiiirdilbilimsel özellikleri, kişinin algısal bilişsel süreçleri, sözcüksel seçimlerin hepsi poetikayla ilişkili alanlardır. Bir dil poetik açıdan özellikler kazanarak “toplumun genelinin konuştuğu dil” kalıbından çıkıp şahsileşerek poetik çizgiye yaklaşmaktadır. Dilin öznelleşirken geçirdiği değişimi görmek adına bu gelişim piramit şeklinde şemalaştırılabilir:

Şekil 2: Dil Kullanım Tür ve Biçimleri: Şahsi Dil / Şiir Dili / Edebî Dil / Ortakdil / Günlük Konuşma Dili Arasındaki Organik Geçişlilik Süreçleri

Kaynak: Demir, 2015: 381.

Şiir dili, okuyucu veya -ninniler için- dinleyicisiyle ilişkilendirilebilecek diğer husustur. Başka bir ifade ile şiiri okuyacak veya dinleyecek kitleye uygun bir lügatçe oluşturulmasıdır. Gerek halk şiiri gerekse klasik edebiyat şiirleri olsun her şiir okuyucusunu dikkate alır. Medreselilere hitap eden divan şiirlerinde Arapça, Farsça terkipler ve kelimeler tercih edilirken okuyucu kitlesinin bilgi seviyesi göz önünde bulundurulur. Yahut kimi zaman okuma yazma bile bilmeyen halka hitap eden halk şairleri şiirlerini kaleme alarak değil tamamen doğaçlama olarak meydana getirirler. Bununla birlikte halkın konuştuğu dilin bu şiirlerde hüküm sürdüğü görülür. Aynı şekilde ninniler de okuma yazma bilmeyen çocuklar için üretildiklerinden yazılma ihtiyacı hissedilmeden doğaçlama olarak ortaya konurlar. Ayrıca bebeklere, çocuklara uygun ve onların dikkatlerini çekebilecek kelimelerle icra edilirler. Sadece bebeklerle konuşmak için kullanılan “Bebek Türkçesi” veya “Türkçenin Bebek Lehçesi” ile ninniler söylenir.

Bebeklere açıklanacak bazı durumları daha sevimli hale getiren, -çoğu zaman- uydurma kelimeler, ninnilerde de tercih edilir. Atta gitmek (gezmeye girmek), tay tay durmak (ayakta durmak), nenni demek (uyumak)... Bu durum bize açıkça gösteriyor ki şiir dinleyicisi şiirden etkilendiği kadar şiiri etkilemektedir. Hiçbir şeye etkisinin olmadığı, pasif olduğu düşünülen bebekler bile toplum içinde özel bir dil üretimine

hatta o dilin kendileri için icra edilen sanat eserlerinde aktif olarak kullanılmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla tüm şiiirlerin poetikasında okurlarının ve dinleyicilerinin de imzası bulunmaktadır.

Divanu Lügati't-Türk'te de çocuklar için özel olan kelimelerden bazı örnekler vardır. Tuvalet eğitimi kazandırılmaya çalışılırken tuvalete götürülen çocuğa “çiş çiş” denildiğinden bahsedilmektedir (Batur ve Beştaş, 2011: 251). Bugün hala bu uygulama devam etmektedir. Bebeklerin büyüme zamanlarında etkili olan ifadeler Türklerin yüzyıllardan beri, kıtalara, mekanlara meydan okuyarak “Bebek Türkçesi”ni yaşattığının bir kanıtıdır.

Annelerin yaratıcılığı ve toplumun desteği ile çocuklar için özel bir dil oluşturulmuştur. Günümüzde Türkiye’de doğup büyümemiş kişilerin anlayamayacağı çocukların anneleriyle aralarında özel olarak oluşup gelişen bir dil vardır. Bu dilin kelime kadrosu oldukça geniştir. Böyle bir dil oluşmasındaki en büyük sebep aliterasyon, asonans ve tekrarlar sisteminden faydalanarak akılda daha kolay kalan ve söylenmesi daha basit kelimelerin üretimi ile bebeğin dil gelişimini desteklemektir. Çocuklar için özel olarak kurulan sese dayalı kelimelerle çocuklar, konuşmada cesaretlendirilip ses algılama ve ayırma düzeylerinde de farkındalığa ulaştırılmaya çalışılırlar.

Linguistik poetika dâhilinde incelenen şiiirlerde bazı zamanlar mantığa oturmayan yapılar, dizilimler veya uygun olmadığı düşünölen kelimeler yer alabilir. Şiiirin anlamlandırılmaması veya bir mantığa oturtulamaması şiiirin mantıksız, saçma olduğu anlamına gelmez. Bu tarz şiiirlerde yazanın veya söyleyenin içinden geçenleri düşünmeden ve mantığa bürümeye çalışmadan rahatlıkla, içinden geldiği gibi söylemesidir. Sözlü şiiir geleneğinde bu tarz dışavurumlar daha dikkat çekicidir. Çünkü şair elinde kağıt, kalem olmadan anlık düşünüp anlık söyleyerek kendisini kısıtlamalardan uzak tutar. Ninnilerin sosyal ve psikolojik açıdan önemli bir yerde olmasının en büyük nedeni sözlü şiiir geleneğine dayanmasıdır.

Âşık atışmalarından bilindiği gibi doğaçlama olarak yapılan şiiir yarışmaları bir başka deyişle atışmalar sansürsüz edebiyatın bir yansımasını teşkil etmekte yahut edebî ürünlere şairin kendisi tarafından sansür uygulanmasını en az seviyeye indirmektedir. Şair kendisini sadece girmemesi gereken konuların sınırlarını belirleyerek durdurabilir. Bunun dışında ağzından çıkanları, o an bir kalem şairinin divanındaki değıştirmeler ya da geliştirmeler gibi düzeltmelere açamaz. Şair elinde

sazı, (ozanları düşündüğümüzde) kopuzu içinden geçenleri aktarır. Allah vergisi bir sanatçılık yeteneği ve dili müzikaliteye uygun kullanım potansiyeli ile kafiyelerini, ses sanatlarını şiir halısına dokur. Bu dokuma esnasında ruhuna sansür uygulamaz ve ruhi otomatizme kendisini bırakır. Ruhi otomatizme kendisini bırakan en önemli icracılar arasında masal anlatanlar, tekerleme düzenleyenler ve ninni söyleyenler vardır. Özellikle ninnilerin ev ortamında en samimi arkadaş olan çocuğun yanında icra edilmesi işleri bilinçaltına bırakmada kolaylaştırıcı faktörlerdendir. Bu noktada çağrışımsal şiir doğar.

Çağrışımsal şiir, dünya edebiyatında da Türk edebiyatında da çok önemli bir noktadadır. Masalların varlığında buna bizzat şahit oluruz. Masalların başlangıcında, ortasında ve bitişinde söylenen tekerlemeler, her ne kadar anlamsız görülse de akıl denen varlığın, birbirinden çok uzak dünyalara saniyelik seyahatlerini kanıtlar niteliktedir. Bu yolculukta akıl, gittiği her hayal ülkesinden ayrı düşünceler getirmekte ve bunu cümle ipine önemle dizmektedir. Bu dizimde kelime boncuklarının irili ufaklı yapısı ses sanatlarını yansıtmaktadır. Ses sanatlarının büyüüne kapılan dinleyici kısa zaman sonra anlam denizinden sanat denizine dalar ve akıl mekanizmasının anlamlandırmasını boş bularak kendisini uyumları yakalama sahiline çıkarır. Bu eğlenceli ve keşiflerle dolu seyahat esnasında dinleyici veya okuyucu da icracı gibi aynı ülkelere girer, çıkar.

Düşüncelerin hızlı geçişi ile doğan çağrışımsal şiir bazı noktalarda anlamsız görünse de altında bambaşka yolculukların izlerini taşır. Çağrışımsal şiir her ne kadar yeni dünyanın icadı gibi hissedilip modern bir imaj çizse de Türklerin masalları, ninnileri, tekerlemeleri bu psikolojik şiir eğiliminin çok eskilere dayandığını kanıtlamaktadır.

Breton 1924'te "Sürrealizmin Beyanname"ni yayımlar ve ruhi otomatizmin etkisine kendini bırakarak şiir yazmanın tavsiyesinde bulunur. Düşünceyi dağıtacak unsurların olmadığı sakın bir yerde bireyin kendisi ve başkaları üzerinde düşünmeden, daha önceden planlamadan yazmaya başlamasını öğütler. "*Önceden tasarlanmış bir konu olmadan çabuk yazın, aklınızda tutmayacak ve yazdığınızı tekrar okumak isteğine kapılmayacak kadar çabuk yazın. İlk cümle tek başına gelecektir; her saniyede şuurlu düşüncemize yabancı olan, kendini açığa vurmaktan başka bir şey istemeyen bir cümle daima bulunacaktır.*" (Okay, 2011: 75).

Breton'un anlatıklarının ninnicilerin bulunduğu atmosferi tarif ettiğini yadsımak pek mümkün görünmemektedir. Breton sakin, sessiz, düşüncelere konsantre olabilecek bir yere gidilmesini söylerken kadının bulunduğu ev ortamı günlük hayatta tam da buna isabet eder. Kadınlar önceden bir konu tasarlamadan günlük hayattaki tüm işlerini ve sorumluluklarını bir kenara bıraktıkları bebek uyutma anlarında düşünceleri dahası kendi sesleri ile baş başa kalarak herkesin gözlerinden uzak oldukları anda kendilerini ruhi otomatizmin etkisine bırakıp farklı hayal ve düşünce ülkelerine yolculuk yaparak getirdikleri sözcükleri evlatları için ahenge bürürler. Anne içini dökerken bebek melodinin etkisiyle uykunun derinliklerine dalmaya hazırlanır. Bu, ninnici için bir arınma merasimi gibidir. İçlerindeki her şeyi bir bir söze dökerler ve dışarıdan kulağa kimi zaman anlamsız gelen şiirlerini icra ederler. Özellikle ninnilerin başlangıç kısımlarında bu çağrışımsal izler vardır. Metnin diğer kısmıyla bütünlük ihtiva etmediği düşünülen bölümler ninnicinin seyahatlerinden geriye kalan sözcüklerdir.

Ninniler her şeyden evvel ninnicinin çoğunlukla da kadının düşünme sürecini ortaya koyar. Kadın aklından geçenleri, kendisi için önem arz eden konuları ve hassasiyetleri art arda sıralarken bilinç akışı tekniğine benzer bir tutumun sergilendiği dikkatleri çekmektedir. Bambaşka ifadelerle ninniye başlayan kadın bir dize sonra bambaşka bir konudan bahsederken birkaç dize sonra akla gelmeyen bir başka konuya geçebilmektedir. Kimi zaman mantıksız ifadeler olarak değerlendirilen dizeler bir dışa vurumun temsilidir. Bu dışa vurumda mantık sınırlarını zorlayan en önemli faktör kafiye kaygısı gibi görünse de birbirinden bağımsız gibi düşünülen dizeler annenin zihninde bilinçaltına itilmiş olan hisleri de yansıtmaktadır.

Halk şiirinin (linguistik bağlamda) sanatsallığı iki katmanda incelenebilmektedir. Birinci katman söze dayalı ve anlam sınırları içinde kalan sanatları kapsamaktadır. İkinci kısımda ise sözlü edebiyatta yazılı edebiyattakine göre daha büyük bir önem taşıyan sese dayalı sanatlar bulunmaktadır. Sese dayalı sanatlar ezberi kolaylaştırma özelliğinden dolayı halk edebiyatında özellikle benimsenirken anlamı ilgi çekici kılmak için de söz sanatlarına başvurulur. Bu çalışmada eski edebiyatta edebî sanatlar olarak ifade edilen sanatlara yeri geldiğinde değinilecek olsa da linguistik poetikanın ön planda tutulması sebebiyle daha fazla sözlü kültür ortamında önem teşkil eden ses sanatlarına yer verilecektir. Halk edebiyat ürünleri olan ninnilerin linguistik poetikası ele alınırken ses sanatları kadar söz sanatlarına

da dikkat çekilmeye çalışılacaktır. Bu nedenle eski edebiyat terimlerinin tamamen ayıklanması, çalışmaya alınmaması gibi bir durum söz konusu değildir.

Halk edebiyatının şiirsellik, sanatsallık açısından kimi şairlerce eleştirilmesindeki en büyük sebep iletişim diliyle şiir dilinin birbirinden çok keskin çizgilerle ayrıldığına düşünülmesidir. Nitekim Cemal Süreya da “Folklor Şiire Düşman” başlıklı poetik yazısında halk şiirinde deyimler gibi folklorik unsurlara fazla yer verilerek şiirde yeni açılımların önüne geçildiğini anlatmaya çalışmaktadır. Ancak daha sonra bu fikri desteklemeyecek şekilde halk şiirlerini över tarzda şiirler yazar. “Yunus ki Süt Dişleriyle Türkçenin” şiiri bu duruma örnek teşkil eden niteliktedir (Zariç, 2014: 2-4). Linguistik poetikanın kapsadığı her alan şiir diline hizmet etmektedir. Bu hususta imgeler ve şiir dilinin bir bütün olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Şiir dilini günlük konuşma dilinden ayıran özelliklerinden bahseden Roman Jacopson, iletişim dilinin gösterileni (kavramı), şiir dilinin ise göstereni (kelimeyi) ön planda tuttuğunu söylerken şiir dilinin metafor ve metonimi ile vücut bulduğunu dile getirmektedir. Dolayısıyla sembolistlerin şiirde asli unsur olarak gördüğü imge, şiir dilinin iletişim dilinden ayrımını işaret etmektedir (Kaya, 2007: 68). Yine iletişim dilinde imgenin kullanılması da günlük dili şiirselleştirmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında halkın içinden çıkan yine halkın diliyle ifade edilen şiirler günlük dili yansıtıyor gibi görünseler de içindeki imgelerle şiirsel mahiyet kazanırlar. Bilhassa ninniler annelerin günlük dille, gelişi güzel söyledikleri sözler gibi algılansa da içlerinde barındırdıkları örtmecelerle sanatın kendisi olmaktadır.

Örtmece diğer isimleriyle öfemizm ve hüsnütadır olarak adlandırılan kaba, çirkin kavram ve nesnelere farklı kelimelerle ifade etme sanatı, mitolojik kaynaklı gizliliklidir (<https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Örtmece>, 2022). Bu aynı zamanda bir imgeleme şeklidir. Bu haliyle bilmecelerin de esasını oluşturmakta olan örtmeceler halk şiirinde oldukça büyük bir öneme sahiptir. Anneler günlük hayatlarında da çocuklarını korkutmamak için ve ayrıca kendileri de korkmamak için cin yerine “üç harfli” demeyi tercih edebîrlirler. Halk inanışını yansıtan, günlük dilde bu şekilde kullanılan tüm örtmeceler, annelerin etkisiyle ninnilerde de barınmaktadır. Öyle ki örtmeceler bir imgeleme türü olarak çocuklara söylenen ninnilerde de yer alırlar. Halkın içinde yaşayan örtmecelerin halkın oluşturduğu edebî türlerde aranmaması imkânsızdır.

Bilmeceler tam anlamıyla örtmeceyle oluşturulur. Yanıtı kibrit olan “Çıt dedi çiçek açtı” bilmecesi, Türk halkının örtmecelerdeki sanatsal yanını hem imgesel hem de sessel anlamda göstererek şiir dilinin halkın tam içinde yaşadığını ispatlar. “Çaktığımızda ateş alan” veya “yandıında bizi aydınlatan ahşap çubuk” gibi dümdüz ifadelerle sorulabilecek kibrit için yukarıda kullanılan imgesellik oldukça şairanedir. Metofor açısından incelendiğinde kibritten çıkan alev âdeta bir çiçeğin açılmasına benzemektedir yahut alev; çiçek gibi sarı, turuncu, kırmızı renkleri yansıtmaktadır. Aynı şekilde anlamsal sanata ek olatak çıt-çiçek-açtı kelimelerindeki “ç” aliterasyonu sessel bir uyum oluşturmakta ayrıca “çıt” sesi kibrit çakılırken çıkan sesi yansıtmaktadır (Cankara, 2003: 73). Yine “ç” sesinin çıkışındaki çabukluk, süreksizlik ile bizlere kibritin birdenbire alev alışını imgesel olarak hissettirmektedir. Bu örnekle de anlaşılan halk edebiyatı ürünleri içerisinde ses ve söz sanatlarını bütünüyle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Ninnilerdeki ses ve söz sanatları da birbirine bağlı olarak şiirselliğe hizmet etmektedir.

Halil Açıkğöz’ün “Mahurdan Gazel’de Ses Düzlemi” adlı makalesine göre malzemesi dil olan edebî ürünlerin analizinde beş düzlemin incelenmesinin gerekliliğinden bahsedilir. Linguistik poetikanın kapsadığı bu düzlemler sırasıyla;

- Ses düzlemi
- Yapı düzlemi
- Kullanım düzlemi
- Anlam düzlemi
- Etkileme düzlemi” olarak gösterilmiştir (Açıkğöz, 2008: 71).

Halil Açıkğöz’ün değindiği “Ses Düzlemi” ninnilerde linguistik poetikanın incelendiği bu çalışmada birincil olarak ve daha geniş kapsamla ele alınacak konudur. Linguistik poetika içinde, bu çalışmada özellikle “ses düzlemi” açıklanarak örneklendirilmeye çalışılacak olsa da Klasik edebiyat çerçevesinde anlam sanatlarına da değinilecek, onların ses düzlemi üzerinde katkıları açıklanmaya çalışılarak bu sanatlara dilbilim ışığında farklı bir bakış açısıyla yaklaşılacak özgün değerlendirmeler yapılacaktır. Bu hususta anlamsal boyuta sahip olup dolaylı olarak sese yardımcı olan edebi sanatlar ile müzikal çerçevede doğrudan sese etki eden sanatlar iki grupta incelenecektir.

Özkul Çobanoğlu yaygın olarak edebi sanatlar şeklinde ifade edilen söz sanatlarının sözlü kültür ortamında üretilmeleri esasına dayanarak hem anlamsal hem işlevsel boyutlarına dikkat çekilebilecek akis, cinas, aliterasyon, icaz, intak gibi sanatlara ek olarak ses değerleri ön planda olan; aksan, ses perde yüksekliği, vurgu, tonlama ve yansıma seslerin de ikinci bir grup olarak değerlendirilebileceğini işaret eder (Çobanoğlu, 2004: 19).

Edebî sanatlar Yekta Saraç'ın Klasik Edebiyat Bilgisi-Belagat kitabında mana ile ilgili sanatlara örnek olarak gösterilen “tenasüb, tezat, leff ü neşr, rücu, tecrid, tekrar, tevriye, mübalağa, tecahül i arif, hüsn i ta'lil” gibi sanatlara halk edebiyatında da rastlanmaktadır. Yine aynı kitapta “ses tekrarına dayalı sanatlara örnek olan “cinas, seci, irsad, iade, akis” gibi sanatlara da halk edebiyatında rastlanmaktadır. Klasik edebiyatta şiir tahlillerinde edebî sanatlar konusuna oldukça önem verilir. Edebî sanat ifadeyi güzelleştirmek ve güçlendirmek için kullanılan söz ve anlam oyunlarıdır (Erdoğan, 2013: 73).

Klasik edebiyat ve halk edebiyatındaki sanat anlayışı her ne kadar birbirinden farklı gibi görünse de sanat yapmada ses benzerliklerinden faydalanma hem Klasik edebiyatta hem de Halk edebiyatında vardır. Klasik edebiyat metin tahlillerinde manaya dayalı sanatlarla birlikte sese dayalı sanatları da incelemek alışıldık bir durumdur. Her iki edebiyat kolu birbirinden ne kadar bağımsız olarak gelişse de özünde birliktelik teşkil eder. Bu nedenle Klasik edebiyat metinlerinde aranan ses sanatlarına yahut sese dikkat çeken sanatlara tez başlığı göz önünde bulundurularak değinilecek.

Prof. Dr. Yekta Saraç'ın Klasik Edebiyat Bilgisi Belagat adlı kitabında yer alan gerek anlamın ifade yollarıyla oluşturulan mecaz, teşbih gibi sanatlar gerek sözü ses ve anlam yönünden süsleyen tezat, tekrar, mübalağa, tecahül-i ârif, hüsn-i ta'lil gibi sanatlar gerekse ses ve kelime tekrarlarına dayanan cinas, iade ve akis gibi sanatlar Türkçenin yapısı, müzikalitesi ve dilbilgisi kuralları gereği ses sanatlarına hizmet edebilmektedir. Bahsedilen sanatlar her ne kadar mana sanatlarıyla ilgili gösterilse de Türkçe'ye özgü bazı durumlarla ses sanatlarına yardımcı olabildikleri bir gerçektir.

Halk edebiyatı metinleri daha çok dış etkilerden uzakta halkın konuştuğu dile icra edildiğinden Türkçenin kendine has özellikleri mana sanatlarında Klasik edebiyattaki anlayıştan daha farklı açılar oluşturmaktadır. Lingüistik poetika incelenirken ninnilerde kullanılan mana sanatlarından bazıları sese yardımcı olmaları

yönünden ayrıca değerlendirilmelidir. Klasik edebiyatın alanına dilbilimsel açıdan yaklaşmak yeni, özgün bir bakış açısıdır ve sesin her koşulda etkin olabildiğini idrak etmede gereklidir.

1. Anlamsal İşleviyle Tekrara Dayanan Dolaylı Olarak “Ses Düzlemi”ne Hizmet Eden Edebî Sanatlar

a. *Cinas*

Sözlükte “iki veya daha fazla şeyin birbirine benzemesi” olarak geçer. Kelimelerin benzerliği isim, sıfat veya fiil olması gözetilmeksizin cinas sayılır (Saraç, 2010: 48). Farklı anlamlara gelen ancak aynı şekilde okunan yahut yazılan sözcüklerle cinas oluşturulur. Aynı şeyi tekrarlamak ses benzerliğine katkı sağlar. Cinasta tam cinas ve tam olmayan cinas olarak ikiye ayrılır. Tam cinasta tamamen aynı olan yahut eş sesli diyebileceğimiz tür kelimeler kullanılırken tam olmayan cinasta kelimeler arasında benzerlik bulunmakla birlikte tamamen aynı olmaktan bahsedilemez ve harflerin sıralanışında veya sayısında çeşitli farklılıklar bulunur.

“*Kara koyunun kuzusu*

Alnında kara yazısı

Gelinlik bir kuzusu

Ninni kuzuma ninni! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 159).

Yukarıdaki ninni örneğinde “*kara*” kelimesi gerçek anlamda siyah rengi temsil ederken ikinci dizide mecazi olarak kötü kaderi temsil etmektedir. Aşağıdaki ninnide ise “*diken*” kelimesi ilk ve ikinci kullanılışında temas edildiğinde batma özelliği olan bitki anlamında, üçüncü kullanılışında ise bir bitkiyi diken kişi anlamında kullanılmıştır:

“*İstanbul’un yolları diken*

Kör olsun diken diken

Ayrılıktır belimi büken!

Ninni ninni ninni! (Ayaş)”

Türkçe cinaslı söyleyiş ve eşseslilik bakımından zengin bir dildir. Türkçenin genel anlamda zengin ve sanatsal bir dil olarak görülebilmesinin en büyük dayanağı da budur. Dillerin zenginliği bakımından incelendiği durumlarda nicel fazlalığın esas

alındığı görülmektedir. Bir dilin sözlüğü açıldığında içerisindeki kelimeler sayı bakımından incelenmekte ve sayıca fazla kelimesi olan dil zengin kabul edilmektedir. Bir dilin sanatsal ifadeye yatkınlığı, az sözle çok şey ifade edebilmesi gibi nitel verileri üzerinde ise tam manasıyla durulmamaktadır.

Türkçe sözlüklerde madde başlıklarında pek çok kelime birkaç anlama sahiptir. Bu kelimeler mecazi anlamlar taşıdığı gibi birkaç gerçek anlam da taşıyabilmektedir. Bu bakımdan Türkçe nitel zenginlik barındıran bir dildir. Az kelime ile çok fazla şeyin kastedilebildiği Türkçe, cinas ve tevriye sanatlarının kolayca uygulanabildiği geniş bir sahadır. Bu özelliğe sahip oluşuyla sanatsallığın günlük konuşma dilinde bile vücut bulduğu Türkçe, kelime hazinesi bakımından zengin sayılacak pek çok dile ifade gücü bakımından kafa tutmaktadır. Cinaslı söyleyişler Türkçenin niteliksel zenginliğinin anahtarlarıdır.

b. İade

Bir beytin son kelimesinin ardından gelen beyitte ilk kelime olarak kullanılmasıdır. Bir dizenin sonundaki kelimenin başka dizenin başında tekrarlanması her şeyden önce ses tekrarına katkı sağlamaktadır. Aynı seslerin tekrarı da müzikaliteyi arttırmaktadır. Halk edebiyatında genellikle dörtlüklerden oluşan şiirler bulunmaktadır. Bu nedenle bir ninninin ikinci dizesinin son kelimesi, üçüncü dizesinin başında tekrar ettiğinde klasik edebiyatta başvurulan bu sanatın halk edebiyatına uyarlanabileceğini söylemek mümkün olabilmektedir.

“Oğlan oğlan oş oğlan

Pazara da buğday taş oğlan

Oğlan kızları görünce

Kel başını kaşı oğlan! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 237).

c. Akis

Bir dizedeki ibarenin sonunu başa başını sona almaktır. Bu yer değiştirme işlemi anlamlı olma esas ilkedir. “Her kemalin bir zevali her zevalin bir kemali vardır.” (Saraç, 2010: 267). Akis sanatı, edebî sanatların geneline bakıldığında ifade edilmek isteneni pekiştirmeye yarayan oluşturduğu zıtlık bünyesinde uyum yaratan bir sanattır. Basit şekilde ifade edildiğinde akis sanatının bir cümleyi tersine çevirmek

olduğu söylenebilir. Anlamsal bir sanat oluşunun dışında bir dizide yer değiştirerek tekrar eden kelimeler yatay bir sarmal düzen oluşturarak ahenge hizmet etmektedir.

“Eee çekem uyuyasın

Eee yavruma uyusun

Uyusun da büyüün

Büyüün de yürüsün

Yürüsün de mektepli olsun

Mektepli olsun da iyi olsun... (Eskişehir)” (Demir, 2018: 91).

d. İntak

İntak sanatı basit şekilde izah edildiğinde insan dışı varlıkların konuşurulmasıdır. Bu şekliyle kişileştirme de sağlanarak metaforik bir anlatım gerçekleştirilmiş olur. İntak sanatı her ne kadar ses benzerliklerine dayalı bir sanat olmasa da linguistik bakış açısıyla “dedi, diyor, söyledi...” gibi ifadelerin sık tekrarıyla yahut redif olarak kullanımıyla ses uyumu yakalanabilmektedir:

“Dam üstünde kediler,

Murnav murnav dediler,

Kızını yiyeceğiz dediler!

Uyusun da büyüün ninni!

Tıpış tıpış yürüsün ninni! (Eskişehir)” (Çelebioğlu, 1995: 343).

Türkçenin yapısı göz önünde bulundurulduğunda belirsiz geçmiş zamanın -mİş, mUŞ- duyulanı aktarma fonksiyonu “ demiş, söylemiş, diye sormuş...” gibi ifadelerle “m” ve “ş” aliterasyonu oluşturulabilir. Halkın içinden doğan, duyulan geçmiş zaman eki ile oluşturulan sözlü kültür ortamı metinleri olan masallar ile Batı edebiyatının hayvan konuşurmada güçlü örneklerini teşkil eden fabllar, Türkçe’ye çevrildiklerinde duyulan geçmiş zaman ekinin yardımıyla müzikalite oluşturularak şiirsellik kazanmaktadır. Elbette ki bu açıklama edebî sanatlara dilbilimci bakış açısıyla yaklaşmanın bir sonucudur. Duyulan geçmiş zaman ekinin fonksiyonlarından en önemli ikisinin “birisinden duymak” ve “sonradan fark etmek” olduğunu söylemek mümkündür.

“Samanlıkta kedi varmış,

Benim yavrumu alacakmış

Pisse pisse!

Ben yavrumu sana vermem

Şimdi benim yavrum uyur, Mam mam!

Yavrum büyüün de adam oldun,

Nenni nenni! (Merzifon)'' (Çelebioğlu, 1995: 345).

Örnekteki ninnide anne, kedinin niyetini çocuğa söylemektedir. Ancak burada durumu anneye kimin anlattığı net değildir. Büyük ihtimalle çocuğu uyutmaya başlamadan önce kedi gelmiş ve kendisi anneye iletmiştir. Çocukların beyni genellikle bu tarz ninnilerde veya söylemlerde duyulan geçmiş zamanı kedinin dile getirdiği niyetleri aktaran bir vasıta olarak algılamaktadır. Ayrıca annenin kediye cevap vererek onunla iletişime geçmeye çalışması da ilk dizelerin intak sanatı olarak yorumlanmasını kuvvetlendirir.

e. Tekrir

Kelimelerin anlamına sadık kalarak tekrar edilmesidir. İfadenin daha açık olması ve bazı noktaların vurgulanmasında önem arz eder. Anlamı ve dolayısıyla duyguyu pekiştirmek amacıyla tekrire sanata başvurulur. Tekrir sanatında ikilemelerin, üçlemelerin yanı sıra farklı dizelerde bir kelimenin tekrarı da söz konusudur. Ses düzeyinde incelemede tekrire sanatının anlamının ötesinde benzerliklerin oluşturduğu müzikalite dikkate değerdir. Ninnilerde “eee, bebeğim, ninni, yavrum...” gibi ifadeler nakarat gibi sık sık tekrar edilerek ezginin devam ettirilmesini sağlar.

“Oğlum oğlum okşayasın

Şam'dan şeker taşıyasın

Nerde bir güzel görsem

Omuz başın kaşıyasın! (Erzurum)'' (Çelebioğlu, 1995: 237).

“Şu karşıda oturan turna ben olsam

Turna gözüüm olsa yârimi görsem

Yavrum çiçek olsa arı ben olsam

Dolansam fırlasam yanına gelsem

Ninni kızım ninni ninni kızım ninni

Ninni kızım ninni ninni kızım ninni... (Aksaray)” (Demir, 2018: 96).

f. Teşbih

Anlamla ilgili sanatlar arasında görülse de benzetme edatının “gibi” sık tekrarı ses benzerliğine sebep olacağından ritme, aliterasyona ve asonansa katkı sağlar. Türkçenin yine eklemeli bir dil olmasının kelimenin yapısını ve türünü değiştirebilme özelliğini meydana getirmesi söz konusudur. Böyle bir durumda fiillerin isme, sıfata dönüşmesi ya da cümlede zarf olarak görev almaları mümkündür. Bu gibi durumları göz önünde bulundurduğumuzda aynı ekle -aynı sesle- pek çok kelimeyi cümle içinde dönüştürebiliriz. Bir fiilin -casına eki ile cümlede benzetme ilgisi kurması ve bu ekin dizelerde sık sık kullanılması anlam sanatlarının Türkçenin yapısı nedeniyle- ses sanatlarına zemin oluşturmasıdır.

“Kavak gibi uzayasın

Söğüt gibi dal yayasın

Anne gibi döl dökesin

Uyu yavrum uyu ninni! (Kastamonu)” (Çelebioğlu, 1995: 159).

g. Nida

Nida sanatı ilk kez Rezaizade Mahmut Ekrem’in Talim-i Edebiyye adlı eserinde müstakil olarak ele alınmıştır. Çağırma, seslenme anlamlarına gelen nida sanatında “ey, hey, yâ, vâh, aha, e’ya...” gibi ünlemlere başvurulmaktadır. Ünlemler olmadan da nida sanatı yapılabilmektedir. Nida sanatının ve teşhis gibi sanatlarla ilgisi bulunmaktadır (Selçuk, 2017: 1040). Ninnilerin sanatsal özelliklerini teşkil eden konulardan birisi de metaforlardır. Metaforlar farklı şekillerde nida sanatına yardımcıdır. Mecazların etkisiyle epitetler (edebi hitaplar) oluşturularak nida sanatı desteklenebilir.

“Hey kargalar kargalar,

Ceviz dalını ırgalar,

Haydi karga git işine,

Düşme oğlumun peşine, ninni! (Ayaş)” (Çelebioğlu, 1995: 344).

Metaforlar soyut bir kavrama somut anlam verilerek oluşturulan “somutlayıcı eğretileme”, cansız bir varlığa insana ait özellikler verilmesiyle oluşturulan “canlılaşmış eğretileme”, varlıklara insana ait özellikler verilerek oluşturulan “insanlaşmış eğretileme”, tüm eğretileme biçimlerinin birbiriyle kaynaşmış biçimi olan “girişik eğretileme” olarak ayrılabilir. Ninnilerde ise en çok somutlayıcı eğretileme kullanılır (Çek Cansız, 2015: 719).

Somutlayıcı eğretileme ile anneler çocuklarına algılamakta güçlük çekebilecekleri kavramları öğretmeye çalışır. Ayrıca uyku gibi soyut bir kavramın sık sık bir insanmış gibi çağrıldığı görülen ninnilerde hem somutlayıcı eğretileme hem de insanlaşmış eğretileme görmek mümkündür. Uykuya hitap edilir, onunla konuşulur, kendisi davet edilir ve aslında uyku kişileştirilir. Çocuğun hayal dünyasını geliştiren bu anlama dayalı sanatsal hitaplar sıfat fiil ekleri, isimden isim yapım ekleri gibi eklerin benzerliği ile dilsel bir uyumu yakalayarak müzikaliteye etki etmektedir. Türkçenin yapısından dolayı pek çok anlamsal sanat sese dayalı sanatlara yardım eden pozisyonudur.

h. Tecahül-i Arif

Bilinen bir şeyin bilmiyormuşçasına sorulmasıdır. Tecahül-i arif istifham sanatının içinde değerlendirilmektedir. Örnekteki ninnide ninnici kızına kimin kızı olduğunu sorarken cevabını bildiği bir soruyu yöneltmektedir. Ninnicinin gerçek bir cevap beklemediği yalnızca dikkat çekmek istediği açıktır:

“A kızım kimin kızısın?”

Elmadan kırmızısın

Baban anan besleyip

Ne güzelce kuzusun (Kars)” (Çelebioğlu, 1995: 241).

i. İstifham

Soru sorma yoluyla yapılan bir sanattır. İstifhamı sanat yapan şey sorulan sorulara cevap beklenmemesidir. Bir red veya kabul gerektirmeyen sorular istifham sanatına girer. Tecahül-i arif ve istifham sanatı mana sanatları arasında olsalar da dilbilimci bakış açısıyla Türkçenin kurallarını gözetererek konuşmak gerekirse Türkçe şiirlerde bu soru sanatlarının soru eki -mI, mU- ile karşılanması durumunda “m”

sesinin tekrarı dikkat çekici olmaktadır. “M” tekrarı bir aliterasyon oluştururken ardından gelen kişi ekleri de aynı uyuma hizmet etmektedir. Soru eki dizelerde tekrar edildiği takdirde dize içindeki vurguyu da paralelizm bakımında aynı yerde toplayarak müzikaliteye katkı sağlamaktadır.

“Kızım kızım gül kızım,

Şeker kızım bal kızım,

Güllü müsün, ballı mısın,

Yoksa portakallı mısın... Uyu yavrum ninni!

Uyu yavrum ninni!” (Demir, 2018: 16).

j. İrsad

“Secili veya kafiyeli bir sözde bu seci veya kafiye nin nasıl devam edeceğine sözün içinde kullanılan bir kelime ile işaret etmektir.” (Saraç, 2010: 261). İrsad, bir dizenin sonunda kullanılan kelimelerin ses yapısından yola çıkarak diğer dizelerde hangi kelimenin veya hangi yapıdaki kelimenin kullanılacağını anlamaktır. Ayrıca Türkçenin yapısı ile okuyucuya dize sonu benzerliği olan kafiye ve redifleri sezdirmek çok kolaydır.

Günlük hayattaki konuşmalarımızdan örnek vermek gerekirse saatle ilgili bir açıklama yaparken “Üçü çeyrek...” dediğimiz an Türkiye Türkçesini ana dili olarak konuşan herkesin aklına tek bir kelime gelir ki o da “geçiyor” kelimesidir. Yine günlük hayattan örnek vermek gerekirse “Mehmet dün sabah evden ...” deyip duraksandığında Türkçe konuşanların zihninde “çıktı, ayrıldı, uzaklaştı...” gibi belli başlı fiiller canlanır. Türkçe yapısı itibari ile cümle sonlarını akılda tamamlamaya yatkın bir dildir. Bu da dize sonu kelimeleri sezdirmek isteyen bir şair için önemli bir ayrıcalıktır.

2. Ses Düzlemi İçerisinde Müzikaliteye Doğrudan Etki Eden Unsurlar

Ses düzlemi içinde müzikaliteye doğrudan etkili unsurların örneklendirildiği bu bölümde zikredilen her ses sanatı; ahenk, ezgi ve ritim yoluyla müzikaliteye hizmet etmektedir. Şiirselliği, dilde müzikaliteyi arttıran ve birbirinden çok kolay ayrılmayan bu yapılar, linguistik anlamda şiirde kullanılan dilin yapısı ve özellikleriyle bağlantılı olarak gelişir. Bu başlık altında açıklanacak olan ahenk, ezgi ve ritim kavramlarının ardından

onların oluşumunu kolaylaştıran Türkçeye, yapısal açıdan değinilecektir. Şüphesiz ki dilimiz tüm eleştirilere rağmen seslere duyarlılığı ile ön planda olan, sessel uyumlara ehemmiyet veren müzikalitesi yüksek bir dil olarak linguistik poetikada söz sahibidir.

Ahenk kelimesi için Kamus-ı Türki'de: “1. Kasıt, niyet; 2. Düzen, esvât arasında tevafuk, makam; 3. Çalgı takımının icra ettiği taksim, pîşrev; 4. Çalgı ile eğlence, tarab; 5. Esvât, elvân vesaire arasında muvaffakat, tevafuk, uygunluk 6. *Elsine-i Turaniye kelimelerinin terakib eden heceler arasında tevafuk...*” (Sami, 2009: 59-60) açıklamaları mevcuttur. “*Kubbealtı Lügati*”nde de: “*Kulağa hoş gelen ses uygunluğu, hoş sadâ, ezgi, nağme, terâne ...*” (Ayverdi ve Topaloğlu, 2007: 20) şeklinde, Devellioğlu'nun lüğatinde “*Uygunluk düzen; çalıp çağırıp eğlenme, cümbüş etme,*” (Devellioğlu, 2008: 15) şeklinde açıklanmıştır.

Ahenk sanatı “genel ahenk” ve “taklitli ahenk” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Genel ahenk söz tekrarları, ses tekrarları ve uyumları, hecelerin özellik ve sayılarına göre uyumu ve kafiye ile şekillenirken taklitli ahenk tamamen kulağa dolayısıyla duyulan sese dayalı olarak oluşan yansıma kelimelerden meydana gelir (Çobanoğlu, 2004: 24). Türk dilinin duyulurluğa verdiği önem, zengin bir yansıma fiil kadrosu ile karşımıza çıkmaktadır. Yansıma sözlerle hem fiiller hem de başka görevlerde kelimeler üretmek olağan olduğu kadar olağanüstüdür. Bu nedendir ki Türkçe kimileri için bir kuş ötüşü, kimileri için ise bir şarkıdır. Her şeyden önce Türkçe sesleriyle ve onların uyumuyla günlük konuşmalarda bile şiirler söyler.

Yansıma sesler duyulan sesin taklit edilmesiyle ve o sesin çağrışımı ile ortaya çıkan sözcüklerin ilgi çekici sessel özelliklere sahip olmasıyla anlatıma canlılık kazandırır. Özellikle çocuk edebiyatında yansıma sözcükler konuşma dilini çevreden gelen uyarıcılara yaklaştırarak çocukların dikkatlerini toplamak için tercih edilir (Turan, 2021: 1222). Sıradan bir cümleye bile şiirsellik katabilen yansıma sesler -diğer adıyla onomatopoeia- sözcükte ses-anlam ilişkisi bakımından üç farklı uyumu yansıtmaktadır: “Doğal uyum”, doğadaki seslerin dilin ses imkânlarıyla orijinal haline en yakın şekilde yansıtılmasıdır. Miyav, şırıl şırıl, çıtırdamak... bunlara örnek gösterilebilir. “Çağrışimsal uyum”, doğal uyumun aksine daha rahat ve geniş sınırları olan bir uyum söz konusudur. Sözcük ile ses arasında birebir bir uyum yoktur. Efil efil, harıl harıl... bu gruba örnek olarak gösterilebilir. “Ahenksel uyum”, pekçok sözcüğün oluşturduğu parçalar üstü uyumdur. Bu uyum bilmecelerde, tekerlemelerde, atasözlerinde yer alabilmektedir (Turan, 2021: 1228-1229). Bunlarla birlikte bizim

konumuz olan ninniler, şiirsel özellikler bakımından oldukça gelişmiş eserler olarak ve kitlesi -çocuklar- itibariyle yansıma sözcüklerden oldukça büyük oranda yararlanmaktadır.

“Beşiğini oku bakır

Sallarım takır takır

Babasını görünce

Oğlum güler hakır hakır (Refahiye)” (Çelebioğlu, 1995: 228).

Verilen ninni örneğinde tahta beşiğin sallanmasıyla çıkan “takır takır” ve gülme sesini taklit eden “hakır hakır” yansıma kelimelerinde gerçekte duyulan seslere çok benzeyen dilsel ifadelerin kullanıldığı görülmüştür. Gülerken nefes sesinin verdiği hırıltı “hakır hakır” kelimesinde tam anlamıyla yer bulmaktadır. Aynı şekilde ahşap cisimlerin temasıyla çıkan taklama sesleri de “takır takır” kelimesiyle gayet başarılı şekilde dilsel bir forma sokulmuştur. Çevredeki sesler, Türklerin duyuşu ile Türkçenin ses imkânları ölçüsünde taklit edilerek yansıma kelimeleri oluşturur. Bu yansıma kelimeler de Türkçenin ana karakterini ortaya çıkarmaktadır.

Türkçe yapım ekleriyle yeni kelimeler türetmede oldukça işlevsel bir dildir. Ses yansımaları fiiller dilimizde pek çok ek ile oluşturulmaktadır. Yansıma fiiller taklide dayanarak çağrışım yoluyla cümlelerimize müzikalite katarken benzer eklerin bu yansıma kelimelere gelmesiyle yeni kelimeler ve fiiller oluşturulması da dilimize müzikalite kazandırmada ikinci olarak etki sağlamaktadır. Türkçede yansıma sözcüklere ya da ses taklitlerinin kelimeleşmiş hallerine gelerek oluşturulan fiillerde en çok kullanılan ekler şöyledir: /I⁴l/+dA- (fırıl-da-, fısılda-), /I⁴r/+dA (fokurda-, gıcırda-), +K²I⁴r-(böğür-, hıngır-), +IA²-(fırıl-, fısla-)... (Omuralieva, 2020: 153).

Şiirde ahenk konusuna değinen T. S. Eliot, şairin müzikle içli dışlı olsa da konuşma dilinden uzaklaşmaması gerektiğini savunur (Rayman, 1996: 23). Şiirin ürünü olduğu dilden uzaklaşmaması halk şiirini hatırlatmaktadır. Halk şiirinde halkın yüreğindeki ezgiler ve halkın konuşma dili etkindir. Bu bakımdan şiirde müzikaliteyi sağlama konusunda dillere büyük bir görev düşer. Türkçe bu görevi en iyi şekilde yerine getiren diller arasındadır. Özellikle Türkçenin yapısı ve ekler arasında uyum gözetmesi bu konuda etkilidir.

Türk dili jenealojik bakımdan Ural-Altay dilleri sınıfında yer almaktadır. Altay dillerindeki çeşitli benzerlikler bir Altay dili olan Türk dilinde de mevcuttur. Bu benzerlikler poetik açıdan ele alındığında Altay dillerindeki ses uyumu dikkatleri çekmektedir. Morfolojik tasnif açısından incelendiğinde Türkçe, Ahmet Caferoğlu'nun deyimi ile “Mülasik-yapışkan (eklemeli)” diller arasındadır. “Agglutination teorisi” içinde yer alan mülasik diller bölümünde bulunan diğer diller gibi Türkçe de zengin bir ahenk sistemine sahiptir (Caferoğlu, 2000: 50).

Vokallerinin ve konsonlarının uyumu tüm eklerde dikkate alınır. Seslerin uyumuna uygun ekler sözcüğün köküne eklenerek yeni sözcükler türetilmektedir. Türkçede kök değişmez ancak bu kökler, yapım ve çekim ekleriyle yepyeni kelimelerin temelini oluşturur. Kök temeline çıkılan suffix (son ek) adlı katlar Türkçenin yüksek binalarını inşa eder. Kelimelerin anlam değişiklikleri son eklerle yapılır. Bazen bir köke defalarca son ek eklenerek yeni kelimeler türetilir. Türkçedeki güçlü ek seçenekleri yardımıyla pek çok dilde kelimelerle ifade edilen fiil çatıları Türkçede sadece eklerle ifade edilir. (Özkan, 2009: 19). Türkçede son eklerin yer alması redif oluşturmada dolayısıyla dize sonu uyumunda çok büyük katkıya sahiptir.

Linguistik poetikası incelenen şiiirlerin dilinin sanatsallığa yatkınlığı, yazıldıkları veya söylendikleri dilin ait olduğu dil ailesine ve dolayısıyla yapısına bağlıdır. Türk dili, diller grubu içinde Ural-Altay dilleri arasındadır. Wiedemann, Ural, Altay dilleri ile Hint-Avrupa dilleri arasındaki farkları açıkladığı on dört madde içinde; Ural-Altay dillerinde ses uyumuna dikkat edilmesi, bağlar yerine fiil şekillerinin kullanılması, soru ekleri ve prepozisyon yerine postpozisyon kullanılması gibi özellikler yer almaktadır (Ercilasun, 2018: 18). Özellikle bağlar yerine fiil şekillerinin kullanılması ve soru eklerinin kullanılması ses benzerliğine yardımcı olarak kelimeler arası ses uyumunun yakalanmasını sağlar. Aynı şekilde ünlülerin ve ünsüzlerin uyumu da şiiire büyük oranda müzikalite katmaktadır. Bu özellikler dolayısıyla gelişmiş güzel dizilmiş kelimelerin bile şiiirsel bir uyum taşıdığını söylemek mümkündür.

Türkçenin sanatsallığı üzerine Fuzûlî, Nevâî gibi mühim şairler yorum getirmişlerdir. Nevâî Türkçe kelimelerden bahsederken “bahar gülü” yakıştırması yapmaktadır. Şairin döneminde Türkçe yerine Farsçanın şiiir dili olarak daha fazla tercih edilmesi üzerine Türk şairlerin Türkçe şiiir yazmamalarının Türkçenin dikenli yollarından kaynaklandığına değinmiştir. Ona göre Türkçe kelimeler dikenli güllere benzer (Banarlı, 2004: 45). Güller dikenlerinden ayrıldığında ortada yalnızca

rengârenk, güzel kokulu güller kalır. Türkçenin dikenleri; sert, baskın, tok yapısı ve kapalı heceleridir. Ardı ardına tekrar eden sert sesler ve kapalı heceler usta bir şairin ellerinde doğru yapıya getirilerek çok daha farklı bir şiirsellik oluşturulmaktadır.

Türkçe kurallı yapısına rağmen bebeklikten itibaren kolayca öğrenilir. Bu durumda iki etken vardır. Biri seslerin uyumu, diğeri Türkçenin matematiksel oluşudur. Türkçe yapısı gereği matematikseldir. Bir gramer formüle edilerek dili öğrenmek isteyene aktarılabilir. Prof. Dr. Delius'un, Türk çocuklarının iki üç yaşlarında bile ana dillerini kurallarına uygun konuşabildiklerini ve ana dillerinin kurallarını benimsemeye Arapça konuşan çocuklardan beş, Almanca konuşan çocuklardan iki kat hızlı olduklarını belirtmektedir. Bu durumu ise Türkçenin şahıs eklerinin ileri derece uyumlu olmasına bağlamıştır (Ungan, 2009: 39). Elbette ilk olarak Türkçenin sistemli bir dil olması, dil kurallarının oldukça gelişmiş ve tam anlamıyla kulağa dayalı olması etkilidir.

Türkçede sadece şahıs ekleri değil. İyelik eklerinden zaman eklerine, fiilimsi eklerinden çokluk ekine kadar tüm eklerin kelimenin kök ve gövdesine uyum sağlamak zorunda oluşu Türkçenin bir sistem üzerine oturtularak öğrenilmesini ve ayrıca öğretilmesini kolaylaştırmaktadır. Bir sözcükte hem ünlülerin hem ünsüzlerin uyumunun gözetilmesi dilimize şiirsellik katmaktadır. Şiirsellik akılda kalıcılığı etkileyen en önemli unsurlardan biri olduğu için pek çok kural çocuklara şarkılarla ezberletilmeye çalışılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in secili, ses sanatlarına dayalı yapısı da hafızların işlerini kolaylaştırmaktadır. Aynı durum atasözlerinde de mevcuttur.

Türkçenin kuralları göz önünde bulundurulduğunda başlı başına sözcükleri uyuma mecbur etmesi, kolay öğrenilmesinde de birincil etkindir. Türk çocuklarının dil bilgisi kurallarına hızlıca vâkıf olması sadece Türk dilinin yapısına değil, Türk kültürüne de bağlıdır. Türkler diğer pek çok milletle kıyaslandığında masallar, ninniler ve tekerlemelerle çocukları hayata hazırlayan bir toplum olmanın neticesinde çocukları her daim halk edebiyatı unsurlarıyla kaynaşmış olarak yetiştirmektedir. Bunun tabii bir sonucu olarak da çocuklar ana dillerinde kısa zamanda yetkinlik kazanmaktadır.

Eklerin uyumu, tahmin edilebilirliği, seslerin ahenk oluşturacak şekilde dizilmesinde etkilidir. Şiir her şeyden önce anlamlı ve ses uyumu ile dizilmiş bir örüntüdür. İnsan doğası gereği estetik olana ilgi duyar. Estetik olanı kolay özümser.

Türk dilinin çocuklar tarafından kolay öğrenilmesi ve şiire uygun altyapı oluşturması yapısı gereği estetik olmasıyla ilgilidir.

Fuzûlî'ye göre Allah insanları güzel ve ölçülü sözden hoşlanacak şekilde yaratmıştır. Kur'an-ı Kerim'de de besmele gibi aliterasyon ve asonansça ilgi çeken bir taç vardır. Şiir topluma ve insana masrafsız bir eğlence, zevk duygusu vermektedir (Doğan, 2009: 22-23). Hatta şiirin insanlara terapi sağlamakta olduğunu söylemek mümkündür.

Allah insanlara öğüt verirken seciyi tercih etmiştir. Mevzun ve mukaffa söze ehemmiyet vermiştir. Ayetlerin bir surede birbirine uygun bitişe sahip olması Kur'an-ı Kerim'in dilini sanatsallaştırmaktadır. Kelimelerindeki ses uyumuyla birlikte belli bir ahenkle, vurgu ve duraklamalarla okunan Kur'an-ı Kerim dinleyicileri için dinlendirici bir özelliğe sahiptir. Kök bükümlü bir dil olan Arapçada kelimelerin aynı kökten gelerek çeşitli vezinlere oturtulması ise dil genelinde sessel uyumun yakalanmasına yardımcı olur. Aynı kökten gelen kelimelerin farklı kalıplara oturtulması ve ses tekrarının oluşmasıyla Arapça asonans ve aliterasyona uygun bir dil haline gelir.

Dillerin yapısı gerek günlük konuşmada gerekse manzum eserlerin icrasında şiirselliği etkileyen önemli bir faktördür. Söz gelimini Almanca, İngilizce gibi gövde bükümlü dillerde benzerlik oluşturmak için kafiye bakımından veya durak ve vurgu bakımından birbirine benzeyen kelimeleri bulmak oldukça zor sayılabilirken Arapça gibi kök bükümlü dillerde aynı vezinle oluşturulmuş, aynı anlamsal kategoriye -fail, meful, fiil- hizmet eden kelimeleri art arda getirmek oldukça kolaydır. Farklı kökler bile Arapçada sıfatlaştırma, karşılaştırma, mekânlaştırma, küçültme, fiilleştirme amacıyla -mef'ûl, fâil, ef'al, mef'al...- vezinlere yerleştirilerek türetildiklerinden özellikle vezinlerde tekrar eden harfler bakımından sessel, vezinlerin gerektirdiği durak ve vurgu bakımından da ritimsel bir benzerliğe hizmet ederler.

Arapçadaki kelimelerin vezine bağlı benzerliklerinden ve musikelerinden yararlanmayı seven Tevfik Fikret genellikle müfa'al, mütefa'il, mütefa'al vezinlerindeki Arapça kelimeleri tercih ederken (Hacıeminoğlu, 1969: 126) Türkçenin imkânları dâhilinde bir ninnicinin de aynı eklerin tekrarından faydalanarak müzikaliteyi yakalamaya çalıştığını söylemek mümkündür. Türkçedeki zaman ekleri, yapım ekleri ve çeşitli çekim ekleri dizelerde sık sık kullanılarak şiirlerde büyük ölçüde müzikalite yakalanabilir. Türkçe yapısı gereği Arapçadan çok farklı bir yerde olsa da bağlantılı diller arasında yer alarak kökün çeşitli eklerle isimleştirilmesi,

sıfatlaştırılması, zarflaştırılması, çoğaltılması, durum bildirmesi -yapım ve çekim ekleri- ile redife uygun hale gelirken büyük ve küçük ünlü uyumu ile seslerin kendi içindeki uyumunu ön plana çıkararak konuşma dilinde de şiirsellik sağlamaktadır.

Şiir dilindeki müzikalite konuşma dilinin yapısı, tonlaması, vurgusu, hece yapısı gibi pek çok parametreye bağlıdır. Müzik ile şiir arasındaki ilişki her zaman irdelenen, önem verilen bir konudur. Bu bağlamda müzikaliteyi etkileyen ritim, ahenk ve ezginin önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

Ritim: “Düzen, ahenk” (Ayverdi ve Topaloğlu, 2007: 889) anlamına gelen Latince kökenli bir kelimedir. Şiirin vazgeçilmezi olan ritmi Yahya Kemal’in Türkçe algısı ile açıklamak yerinde olacaktır: “*Şiirde rhytme’in lisan haline gelmesi demek olan halis mısraı bulmak ve böyle mısralardan müteşekkil manzumeyi, ilk mısradan son mısra kadar, yekpare bir “rhytme” terkibi halinde terennüm etmek. Böylelikle şiiri nesre zıt bir terkip olarak yaratmak...*” (Banarlı, 2004: 125). Ritim mısralar arası uyumun şiir boyunca gözetilmesidir ki bu gözetiş şiiri nesirden ayıran en önemli nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sesin, ritmin kısacası müziğin letarjik veya içine kapanık bebekleri uyandırma etkisi vardır. Ritmin ve müziğin ağlayan bebeği sakinleştirmesinin yanında Kaminski tarafından yapılan çalışmada yenidoğanın davranışlarını da etkilediği belirtilmiştir (Yıldız, 2009: 19). Ninnilerin işlevleri göz önüne alındığında belirli bir ritimle söylenen ninnilerin uyutma ve sakinleştirme işlevlerinin yanında oynatma ve uyandırma etkisi de dikkat çekmektedir. Özellikle yapılan çalışmalarda içine kapanık bebekleri harekete geçiren müziğin en önemli unsuru olan ritim, uyandırma ninnilerinde de aynı görevle karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan araştırmalarda Türkiye Türkçesinde icra edilen ninnilerin 4/4 ritmik yapıya sahip oldukları görülmüştür. Dr. Erol Belgin de ilerleyen zamanlarda bebeklere farklı beste ritimleri sunulabilse de başlangıç olarak 2/4, 3/4, 4/4 ritimleri yeterli bulunmaktadır (Kumtepe, 2015: 31). The Lullabies of the World adlı projedeki 40 ninninin analizi sonucunda da ninnilerde kullanılan ölçü sayılarında en fazla 4/4 ölçünün kullanıldığı saptanmıştır (Kumtepe, 2015: 33).

Bazı dilcilerin görüşlerine göre Eski Türkçedeki “egzig” kelimesinin metateze uğramış şekli olan “ezgi” kelimesi “*Kulağa hoş gelen ahenkli, ses dizisi, nağme, lahin, melodi.*” (Ayverdi ve Topaloğlu, 2007: 341) anlamlarına gelmektedir. Cahit

Öztelli'nin "beşik türküleri" olarak adlandırdığı ninnilerin ezgileri basit ve sadedir. Ninnilerin ezgicileri de Türk anneleridir. Ninniler doğaçlama ürünler olduğundan yaygın olanlarının aksine kısa sürede unutulmaları da söz konusudur. Ninniler ezgisiyle aynı anda var olup tamamen silinmeye meyilli sanat ürünleridir (Öztelli, 1972: 403).

Ninniler her şeyden önce sevgi ürünleridir. Annenin çocuğuna sevgi ve şefkatini verebilmesi için söylediği rahatlatıcı halk ürünleridir. Anne o anki duruma özel olarak bir ezgi tutturur, ninnisini o ezgiye uygun olacak şekilde söyler. Ninnilerin sadece uyutma işlevini değerlendirip diğer işlevlerini göz ardı edersek ninnilerin ezgisiyle ilgi olarak da hataya sürüklenebiliriz. Ninniler herhangi bir şiirin uyku getirme amaçlı söylenmesinden ibaret de olabilir. Yahut aynı şiirin banyo yaptırma, oynatma, oyalama gibi işlevleri de olabilir ki bu işlevlerin her biri ezgi ile kazandırılır.

Ezgi ninninin öyle güçlü bir unsurdur ki bazı zamanlar annenin söylediği sözlerin, ezginin yanında bir önemi kalmayabilir. Bu nedendir ki bazen bir güzelleme veya mani annenin ninnisi haline gelebilir. (Oğuz, 2019: 35). Ninniler psikolojik açıdan rahatlatıcı, telkin edici, güven veren, yeri geldiğinde çocuğu bir düşünce veya davranıştan caydıran kimi zaman da çocuğu bir konuda motive eden biyolojik açıdan büyümeyi destekleyen, tıbbi bakımdan çeşitli hastalıklara engel olan veya iyileştiren, pedagojik bakımdan eğitimi destekleyerek çocuğun sosyal kimliğini geliştiren, sanatsal açıdan estetik zevk duygularını inşa eden, toplumsal açıdan iletişimi ve kişiler ile -bilhassa anne- bağları geliştiren, zekâ gelişimine ve dil gelişimine önemli ölçüde katkı sağlayan, dinî değerleri aktaran ezgilerdir (Karakaya, 2004: 56). Ninnilerin işlevselliği ezgilerinde gizlidir.

Ninnilerdeki ahenk; seslerin uyumu, kelimelerin vurguları ve mısralardaki duraklarla hayat bulur. Ritim, ahenk ve ezginin oluşturduğu melodik sistem akılda kalıcılığı kolaylaştırma işlevine de sahiptir. Kültür aktarımında bellek aktarımı söz konusudur. Bu bellek bireysel bir bellek olup psikoloji tabanlı olabildiği gibi toplumsal bellek olarak sosyoloji tabanlı da olabilir.

Belleğin aktarımında üç koşul söz konusudur. Bunlar kaydetme, çağırma ve iletmedir. Şiirsel biçim ve ritim gibi unsurlarla kaydetme kolaylaşırken bu bilgilerin çağrılması ritüellerle kolaylaşmaktadır. Toplumsal olarak aktarım da belleğin daha güçlenmesini bir birikim haline gelmesini sağlar. Ninniler sözlü kültür ürünleri olarak dilden dile, kulaktan kulağa yayılırken iletişim koşulunu sağlar (Çetin, 2020: 10-11).

Ritim ve ahenkle okunan ninniler şiirsel özellikleriyle akılda kalıcı olarak kaydetme koşuluna hizmet ederler.

Milletin ortak ürünü olan dil yine kendi bünyesindeki unsurlarla ve kendi ürünleriyle millete etki eder. Bilhassa bir dilin kendine özgü ahengi o dilin kelimeleri, kelimelerinin dizilişi, ekleri, eklerinin uyumu, ses özellikleri ve tekrarlar sistemi ile olur. Dilin öğeleri, dildeki benzerlikler ve tekrarlar önce ahengi oluşturur ardından bir milletin kültürüne ve daha sonra da o milletin bireylerine şekil verir. Ercilasun'a göre: *“Aynı millete mensup bütün insanlar tarafından aynı nesnelere, hareketlere, kavramlara aynı adların verilmesi; kelimeler arasındaki münasebetlerin aynı şekilde sağlanması, kelime sırasının aynı prensiplere tabi tutulması o insanlar arasında bir yakınlığın doğmasına yol açar. Aynı dili kullanmanın sonucu olan bu yakınlık; din, kültür, gelenek, tarih gibi diğer ortak değerlerle beraber bir milletin teşekkülünü ve devamını sağlar...”* (Veli Nerimanoğlu, 2018: 88).

Bir cümlede yer alan kelimelerin dizilimindeki değişiklik neticesinde oluşan anlamsal farklılıkları ancak o dilin gerçek konuşanları sezebilir. Bu nedenle bir şiirdeki devrik ifadeler poetik anlamda özellikle ana dili olarak o dili kullananlara etki eder. Bağlaçların geldiği yerler, fiilin durduğu yer, eklerin sıklığı gibi o dilin yabancıları olanlara pek anlam ifade etmeyen öğeler; o dili ana dili olarak kullanan bireylerde ortak hisler oluşturup aynı psikolojik işleve sahip olabilmektedir. Son olarak annenin çocuğunu sallarken, onu banyo yaptırırken veya onu oyalamaya çalışırken hep aynı hareketleri yaparak aynı ninnileri söylemesi de ritüel özelliği taşımalarına katkıda bulunur.

Ritim, ahenk ve ezgi yalnızca bebeği oyalayan, eğlendiren, sakinleştiren fizyolojik ve psikolojik etkilere sahip değildir. Ninnilerle bebek kendi kültürel ezgilerini öğrenir. Ninnilerle millî kimlik beslenir. Bebeklikten itibaren kendi kültürünün ezgileri ile büyüyen bireyler hayatlarının diğer zaman dilimlerinde de aynı ezgilerden zevk duyarak bebekliklerinde hissettikleri duyguları anımsayabilirler. Üstelik bu ezgiler doğum öncesi anne karnında dinlenen ezgileri de kapsayabilmektedir.

Amerikan Ağrı Yönetimi Birliği gebelerin de dinledikleri müziklerin kendi kültürlerinden gelen ezgiler olmasını önermektedir (Baltacı, 2018: 18). Birey içinde bulunduğu toplumda duyduğu ezgileri hem müzikal anlamda hem de içselleştirerek

kültürün içinden gelen bu ezgilerin kendisinde uyandırdığı duyguları kültürel miras bağlamında gelecek nesillere aktarır.

Bebekler üzerinde yapılan çalışmalarda da ritmin önemini vurgulayan sonuçlar elde edilmiştir. Bebeklerin duyduğu kalp atış sesindeki ritme benzeyen ritimler dinlediğinde emme seviyesinde artış gözlenirken, çocuğun anne karnında duyduğu sesleri andıran ahenkteki sesleri andıran dalga sesleri uykuya dalmasında, ebeveyn sesinden dinlenen müzik ise kandaki oksijen doygunluk seviyesinde olumlu sonuçlar doğurmuştur. Desquiotz-Sunnen'in yaptığı çalışmada ise müziğin hem bebek hem de aile üzerinde stresi azaltıcı etkisi görülürken bebek ve bakıcısı arasındaki ilişkiyi de kuvvetlendirdiği tespit edilmiştir (Akyüz, 2016: 17).

Ezginin ve ahengin gücü sözlerden bağımsız olarak duygu dünyasını etkileyebilmektedir. Söz gelimi bebeğini çeşitli sözlerle rahatlatan anne o sözleri ninnileştirerek belirli bir ezgi ile icra eder. Annesinin alışıldık sesi ve ninnileriyle sakinleşen, huzur bulan bebek, annesi çevreye mesaj verebilmek için günlük hayatta ihtiyaç duyduğu cümleleri de alışılan ninninin ahenginde söylerken çocuk aynı huzuru hissetmeye devam eder. Hemen hemen herkesin çevresinde gördüğü bu gündelik alışkanlık, hisler dünyasında sözlerin bile önüne geçen ahengin, ritmin ve elbette ezginin önemini açıklamak için mühim bir örnek teşkil eder.

Çalışmalarda doğumdan sonra anne sesine maruz kalmanın anne-bebek bağlanması ve sosyal iletişim açısından faydalı olduğu saptanmıştır (Dilek Derince, 2016: 16). Bebeğin ses ile tanışması anne karnında başlar. Bebek anne karnında kalp ritmi, anne sesi gibi biyolojik sesler duyarak nöral sistemini geliştirmeye devam ederken prematüre bebekler için kapı, çalışanlar, vantilatörler gibi yüksek frekanslı sesler nedeniyle bu gelişim kesintiye uğrar. Yenidoğan bebeklerde anne karnındaki biyolojik uyarılara benzer sesler dinletilerek duyuşal gelişimi desteklenmelidir (Derince, 2016: 14).

Şiirde müzikaliteyi yakalamak başlı başına bir sanattır ve bu sanatı elde edebilmek için hem söze hem de sese dayalı başkaca sanatlar kullanılmaktadır. Bir sözün ya da sözlerin akıcı ve çekici hale getirilmesi sonucunda müzikalite kazanması ahenk sanatıdır. Ahenk sanatının sözlü kültür ürünlerinde önemszenmesinin en önemli sebebi ise akılda kalıcılığı arttırmasıdır. Kağıda, kaleme ihtiyaç duymadan sözleri zihin defterine yazmanın kaleminin ahenk sanatı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ahengin sağlanması için ise özellikle sese dayalı uyum ve sanatlarının

büyük bir paya sahip olduğu inkâr edilemez. Bu açıdan hece, durak ve vurgu ahengi oluşturan en önemli üç basamaktır.

a. Hece

Dilin birimlerinden biri olan hece; açıklık, kapalılık, vurgu, sayı ve barındırdığı seslerin özellikleri bakımından şiirde müzikaliteye etki eden bir yapıdır. İlkokul çağında okumanın ilk adımı olarak hayatımıza giren heceler, görünenin aksine sanatsallıkta ve ifadede önemli bir yere sahiptir. Türk dili içinde heceler hem şiir dilinde hem de konuşma dilinde etkindir. Şiirde duraklar hecelere uygun olmak ve heceyi bölmek zorundayken konuşma dilinde heceleme belirtilmek isteneni vurgulamaktır.

Her dilin karakteri hece yapısında da etki sahibidir. Türkçe fiil yönünden zengin bir dildir. Fiilleri genellikle tek heceli olan Türkçenin hece yapısında tokluk ve kapalılık özelliği görülmektedir (gel, kal, kır...). Türkler coğrafyalarının zorluğu, yaşam şartları nedeniyle hızlı hareket etmek zorundadır. Bu nedenle de net, tok ve tek heceli fiilleri tercih etmişlerdir (Banarlı, 2004: 10).

Hece savunucularından biri olan Yahya Kemal, “Edebiyata Dair” eserinde hece vezni ile şiirler yazan Ali Mümtaz Arolat, Rıza Tevfik, Faruk Nafiz ve Orhan Seyfi gibi şairlerin şiirlerinden zevk aldığını söyleyerek hece ölçüsü için Cenap Şahabettin tarafından söylenen: “*Parmak hesabı bir çâre-i ahenk olamaz.*” görüşüne katılmadığını, hece ile söylenen şiirlerin milletin hafızasından silinmeyecek kadar güçlü olduğunu, türkülerin de bu vezinle var olduklarını söyler (Rayman, 1996: 12).

Şiir sanatı dillerin özellikleriyle vücut olur. Şiirde ölçü de dillere bağlı olarak gelişir. Türk şiiri Türkçenin özellikleriyle kuşatılmış, ortaya çıkmıştır. Şiirimizde Arap ve Fars edebiyatının etkisinden önce aruz ölçüsü yerine parmak ölçüsü “hesâb-ı benân” denen hece ölçüsü kullanılıyordu (Dilçin, 2000: 39). Hece ölçüsü Türk milletinin şiir karakterini, Türkçenin yapısal özelliklerini yansıtmaktadır. Halkın içinden doğan katkısız ürünlerde de geçmişten günümüze kadar hece ölçüsü yaşatılmaktadır.

Hece ölçüsü için büyük bir eğitim gerekmezken yalnızca sanat zevki ve dili müzikaliteye uygun kullanma yeteneği gerekmektedir. Halk şairleri veya halk şairleri içinde sayılabilecek ninnici anneler, kendi dillerine hâkim kişiler olarak hece uyumuna önem vererek sanat eserlerini icra etmektedirler. Doğaçlama olarak söylenen bu şiirler

yazıya aktarılmadaki düzeltmelere maruz kalmadan bizim sesimiz olabildiklerinden halkın kendisini yansıtarak halk şiiri olarak adlandırılırlar. Yazı etkisinden uzakta oluş his dünyasının anahtarını sansürsüz olarak vermektedir. Denebilir ki dilimizin yapısına ve dolayısıyla doğaçlamaya uygun olan hece ölçüsü hisler dünyasını doğrudan yansıtmaktadır. Bu nedenle halkın arasında doğan şiirler hecelerini açıklık kapalılığa (Arap ve Fars dilleri etkisinden gelen aruza) göre değil; Türkçenin kendisine has vurgularını yansıtan hece sayısına göre şekillenmektedirler. Bu şekillenme tamamen katkısızdır.

Türk milletinin zevkini ifade eden hece ölçüsü İslamiyet öncesi şiirlerde daha çok 7'li hece ölçüsü olarak karşımıza çıkarken daha sonraki zamanlarda 8'li, 11'li, 12'li, 14'lü hece ölçüsü olarak da karşımıza çıkmaktadır. Türk şiirinin esaslarından olan hece ölçüsü bir dönem hakir görülse de daha sonra yine gereken değeri almıştır. Ninnilerde en çok rastlanan hece ölçüsü 7'li hece ölçüsüdür. Özellikle anonim ninnilerde 7'li hece ölçüsü görülürken âşıklar tarafından söylenen ninniler daha çok 8'li ve 11'li hece ölçüleriyle vücut bulmaktadır (Aça vd., 2012: 555).

Ninniler farklı hece ölçüleriyle söylenebilmektedir. Kesin bir hece düzeninden bahsetmek ninniler için mümkün değildir. 6'lı 7'li, 8'li, 9'lu, 10'lu, 11'li, 12'li... gibi farklı hece sayısına sahip ninniler bulunmaktadır. Her ne olursa olsun Türklerin millî karakterini teşkil etmekte görevli olan yedili hece ölçüsü ninnilerde de oldukça baskındır. Bu Türk annelerin amatör oldukları halde millî duyularıyla kolayca bu ölçüyü yakalamalarından da kaynaklanabilir. Yedili ve sekizli hece ölçüsünün ritim bakımından çocukların hoşuna gitmesinden de kaynaklanabilir. Yalnızca anneler değil, isteklerini tekerlemeleştirdiği cümlelerle iletmek isteyen çocuklar da genellikle bu iki ölçüyü tercih etmektedir.

Çocuklar tekerlemeler oluştururken veya cümleleri tekerlemeleştirirken daha çok $4+3=7$ ile $4+4=8$ hece ölçüsünü tercih ederler. Öncelikle lay-lay gibi bir ünlemle ritm tutarlar. Ezgiyle oluşturdukları lay-lay kalbına söyleyecekleri kelimeleri yerleştirirler "Meselâ: (Lay-lay-lay-lay/lay-lay-lay) "An-nem-be-ni/bu-la-maz" gibi. (fa)-(sol)-(fa)-(sol)/(lâ)-(lâ)-(sol)." (Kıraç, 1997: 39). Çocuk aynı kalıba başka bir kelime yerleştirecekse ve bu kelimenin hece sayısı daha fazlaysa iki heceyi tek birlikte, tek 208 seferde söyleyebilir. "Çocuk, eğer "Annem beni bulamaz" yerine, meselâ: "Hüseyin beni bulamaz" diyecekse; fazlalık teşkil edecek olan bir heceyi; ritm ve ezgiyi bozmadan, iki heceyi bir hecelik ses süresi içinde söylemektedir: (Lala-lay-lay-

lay/lay-lay-lay) "Hüse-yin-be-ni/bu-la-maz" gibi. (fafa) (sol)-(fa)-(sol)/(lâ)-(lâ.)-(sol) (Kıraç, 1997: 39).

Ninniler kimi zaman tüm dizelerde aynı hece ölçüsüne sadık kalırken çoğu zaman nakarat gibi tekrar eden kalıplaşmış kısımların etkisiyle veya bu kısımlardan tamamen bağımsız olarak dizelerinde farklı ölçüleri barındırabilmektedir. Tüm dizilerinde tek hece ölçüsüne bağlı kalmış ninniler bulmanın çok kolay olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Sanat kaygısı gütmeyen annelerin kimi zaman ninnilerine devam ederken aynı ezgide çevreye direktifler verdiği hatırlatılarak ninnilerin hece ölçüsüne neden tam anlamıyla bağlı kalmadığı anlaşılabilir.

Ninnilerin dizelerinde hece ölçüsünün sabit olamamasının birincil sebebi annelerin şiir konusundaki amatörlüğü veya sanat kaygısı gütmemesidir. İkincil sebep ise uyumak üzere olan çocuğun dikkatini dağıtmamak için çevresindekilere söylemek istediklerini aynı ezgi ile söylemeye devam etmesidir. Bu durumda çevredekiler annenin iletmeye çalıştığı mesajları alırken günlük hayata ait bu cümleler - yönlendirme, iğneleme- diğer dizelerin hecelerine uyum sağlayamayabilir. Tüm bu hece aksaklıklarına rağmen ninnilerin her dizesinin sanki birbiri ile ölçü bakımından aynıymış gibi hissedilmesi ise tamamen ezginin gücüdür. Hece sayısı birbirinden farklı dizelere sahip olan ninniler gibi heceleri her dizeye eşit dağılmış ninniler de bulunmaktadır. Özellikle az sayıda hecesi olan dizelerin, uzun ve çok sayıda hecesi olan dizelere göre daha fazla uyumlu ve istikrarlı olması söz konusudur. Buna rağmen ninnilerde âşık şiirindeki gibi kesin bir hece ölçüsünden bahsetmek doğru olmayacaktır:

“Bahçede gül açar

Dağda ceylan kaçar

Benim yavrum güler

Yüzünde gül açar (Kocaeli)” (Demir, 2018: 249).

“Kızımın adı var

Baldan tatlı tadı var

Benim kızım güzel

Melek tabiatı var

Nenni bebek nenni

Nenni gülüm nenni (Antalya)” (Demir, 2018: 216).

“Ninni ninni nesi var

Naylondan bebesi var

Susun susun çocuklar

Bebemin uykusu var

Uyu bebeğim uyu (Elazığ)” (Demir, 2018: 37).

“Lay lay lay lay

Lay lay dedim yüceden

Sesim çıktı bacadan

Allah seni saklasın

Çiçekten kızılcadan (Iğdır)” (Demir, 2018: 37).

Yukarıdaki dört ninniden 6’lı hece ölçüsüyle söylenmiş olan ilk ninni, tam olarak tüm dizelerinde altı hece taşırken ikinci ninni sırasıyla; bir dizesinde altı, bir dizesinde yedi hece taşımaktadır. 7’li hece ölçüsüyle söylenmiş ikinci ve üçüncü ninni örneğinde her dizede 7’li hece ölçüsüne sadık kalındığını görmekteyiz. Türklerin en eski şiirlerinden günümüze ulaşan geleneğin kolaylıkla devam ettirildiği görülmektedir. Türk şiirinin millî karakterini, esasını oluşturan 7’li hece ölçüsü yukarıda yer alan iki ninnide -ikincisinin giriş kısmı hariç- herhangi bir bozulma yaşamadan düzenli bir şekilde devam ettirilmiştir. Aynı istikrar aşağıdaki 8’li hece ölçüsü ile yazılmış ninnilerde de görülmektedir:

“Kovan kovan balın olsun

Bin çiçekli dalın olsun

Denizlerde salın olsun

Uyu ninni uyu ninni (Adana)” (Demir, 2018: 31).

“Ala itler kırk beşere

Kara itler ellişere

Baban gitti güllü şehre

Ninni gonca gülüm ninni

Ninni gonca gülüm ninni

Huu huu huu ninni (Çorum)” (Demir, 2018: 315).

9’lu hece ölçüsüne örnek olan aşağıdaki iki ninninin birincisinde ilk üç dize dokuz heceye sahipken nakarat niteliğindeki son iki dizenin ise 8’li hece ölçüsüyle söylendiği görülmektedir. İkinci ninni örneğinde ilk üç dize 9’lu hece ölçüsüne sahipken son iki dize 11’li hece ölçüsüyle söylenmiştir. Beşliklerden oluşmuş her iki ninninin de üçlük-ikilik şeklinde iki kısma ayrılarak üçlükler 9’lu hece ölçüsü ile şekillendirilmiştir:

“Gökte güneşi tutsun oğlum

Yerde çadırlar kursun oğlum

Uyusun da büyüün yavrum

Nenni yavrum nenni nenni

Nenni oğlum nenni nenni (Artvin)” (Demir, 2018: 28).

“Yola çıktım yol ıssız ninni

Para buldum yazısız ninni

Olma oğlum hayırsız ninni

Ninni dedim uyutamadım ninni

Ninni dedim büyütemedim ninni (Bilecik)” / (Demir, 2018: 28).

Ninniler çok geniş hece ölçüsü seçeneğine sahiptir. Yukarıdaki ninni örneklerinin dışında 10’lu, 11’li, hece ölçüsüne sahip ninnilerin örnekleri de aşağıda yer almaktadır. Bu örneklerde ilk dizeler hece sayısı bakımından aynı ilerlerken

nakarat görevi gören kalıp kısımlarda ilk dizelerden daha farklı hece sayısı kullanılmaktadır:

“Babası yoldan geliyor ninni

Benim bebeğim uyur mu ola

Babası yoldan geliyor ninni

Benim bebeğim büyür mü ola

Uyu bebeğim uyu ninni

Uyu bebeğim uyu ninni (Ankara)” (Demir, 2018: 307).

“Yüce dağ başında turna yeleşti

Yel vurdukça kaldırıyor yeleşti

Benim yavrum yedi dağın meleşti

Sakla dağlar koyma yavrumu ninni

Uyusun da büyüün yavrucak

Uyusun da büyüün ninni

Tıpış tıpış yürüsün ninni

Eee bebeğim eee eee eee (Mânisa)” (Demir, 2018: 42).

Ninnilerde genel anlamda az heceli yapılar kullanılmaktadır. Hece sayısı fazla olan ninniler nicelik yönünden büyük bir orana sahip değildir. Annelerin amatör şairler olduğunu düşünürsek dizeleri uzatmak onları yoracak bir hareket olur. Oysa şiirsel zevki sosyo-kültürel olarak geçmiş kuşaklardan edinen amatör şairler, geleneğin izin verdiği ölçüde az heceli şiirleri millî hislerin tavrı olarak kolayca üretebilmektedirler. Halk şiirinde 12’li, 13’lü hece ile oluşturulmuş ninniler de vardır. Ancak bu ninnilerin dizelerinin arasında sayısal uyum genellikle söz konusu değildir. Bir, iki dizesinde on iki hece barındıran bir ninni diğer hecelerinde başka hece sayısına sahip olabilmektedir. Aşağıdaki örnekte ilk iki dize 12’li hece ölçüsü ile söylenmişken ardındaki dizeler sırasıyla 7’li, 8’li, 6’lı ve 8’li hece ölçüsüne sahiptir:

“Çıktım dağların başına gül yolmaya

Ellerim varmıyor gülü koparmaya

Gitti gelmedi baban

Mektup ile mecbur kaldım

Halini sormaya

Dertleri dermansız kuzum (Merzifon)'' (Çelebioğlu, 1995: 322).

Ninnilerin çoğu zaman belli bir hece ölçüsüne uygun olarak yazıldığından söz etmek mümkün olmayabilir. Bazı ninnilerdeki hece sayısı çeşitliliği ise âdeta serbest şiiri hatırlatmaktadır. Örnek olarak verilen aşağıdaki ninnide bu durum görülmektedir. Dizelerdeki hece sayısı sırasıyla; 9'lu, 7'li, 8'li, 11'li, 8'li, 7'li, 7'li, 8'li, 9'lu, 9'lu olarak dizilmiştir:

“Dandini dandini dan kuşu

Çalı diken yuvası

Atta gitmiş bey babası

Mamalar pişirmiş hanım ninesi

Elinde şeker halkası

Yavrum yesin büyüün

Sokaklarda yürüsün

Hem yürüsün hem büyüün

Mini mini yavruma ninni

Küçücük yavruma hû ninni! (Ankara)'' (Çelebioğlu, 1995: 143).

Ninnilerde dizelerdeki hece sayısı matematiksel bir mantığa dayanmadan azalıp çoğalabilmektedir. Burada annenin dili, müzikal ve belki de sayısal kullanabilme yeteneği olup olmadığı görülebilir. Ancak karışık hece sayısına sahip dizeleri olan bazı ninnilerde farklı bir durum söz konusudur. Dizelerdeki hecelerin sistemli olarak azaltılıp çoğaltılması... Aşağıdaki ilk ninnide ilk iki dize 11'li, ikinci iki dize 10'lu ve üçüncü iki dize 9'lu hece ölçüsüne sahiptir. İkinci şiirde ise ilk iki dize 9'lu, üçüncü dize 8'li, dördüncü ve beşinci dizeler 7'li hece ölçüsüne sahiptir. Buna rağmen müzikaliteye sahip olmalarındaki sebep ise fazlalık olarak görülen

hecelerin daha hızlı söylenerek diğer heceye tutturulması sonucu ezginin bozulmamasıdır:

“Küçük tencerede aşım pişiyor

Ağlayan çocuğa gözüm düşüyor

Ver Allah’ım ver kendi bağından

Ben de koklayım kendi dalımdan

Ninni ninni, yavruma ninni

Ninni ninni, yavruma ninni (Çankırı)” (Demir, 2018: 58).

“Göle gittim göl uyur ninni

Eve geldim ev uyur ninni

Evde yavrum uyur ninni

Ninni de bebek ninni

Ninni de bebek ninni (Bilecik)” (Demir, 2018: 278).

Hece ölçüsü başlı başına ahenk yaratan bir unsurken özel ezgilerin kimi zaman hece sayısındaki farklılıkları tolere ettiği görülmektedir. Dizelerindeki heceler sistemli olarak azalan ninnilerde dikkate değer bir durum söz konusudur. Bu ninniler uzun dizelerle başlayıp yavaş yavaş hecelerini silerek dinleyiciyi bir bitişe hazırlamaktadır. Bu bitişe yaklaştığını hisseden çocuk psikolojik olarak uyumaya itilmektedir. Sözler gittikçe azalıyor bitmeden uyunmalı! Dizelerdeki azalan heceler sonunda kendi yerlerini “eee eee, huu huu, pişş pişş” gibi istenildiği kadar uzatılabilen seslere bırakır. Dizelerdeki sistemli azalma bu seslere bir hazırlık sürecidir. En sonunda anne sözler yerine, heceler yerine o heceler yerleştirildiği ezgiye uygun tek bir sesi seçer. Bu tek düzelik de çocuğu uykuya geçiren hipnotik bir tutumdur.

Sözlü kültür ürünlerinden olan ninnilerde hece ölçüsü kullanılsa da çoğu zaman müzikalite esas alınarak ve şiirin ezgi ile söylenmesine dikkat edilerek dizelerde farklı sayıda hecelere rastlanabilir. Bunun sebebi annenin ürettiği ezgiye ayak uydururken hece kusurlarının şiirin gidişatını etkilememesidir. Ninnicilerin hece sayısına âşıklar kadar önem vermemelerinin ilk sebebi âşıklar gibi topluluk önünde şiirlerini icra ederek sanatsal bir endişe taşımamaları ve profesyonel olmamaları olsa da ikinci

sebebi sesin gücünü keşfetmiş olmalarıdır. Sesin gücünü iyi bilen ninnici sırtını ezgiye dayayarak kelime yapısından çok sesin işlevselliğini kullanmaktadır. Türk şiirinde ritmin yapı taşlarından hece sisteminin, en küçük birimi olan seslerden örülmüş olduğunu unutmamak; şiirde hecenin önemini azaltmak değil aksine hecelerdeki sesleri koordine ederek hecenin şiirdeki etkisinin ne kadar fazla arttırılabildiğini anlamak için mühim bir adımdır.

Hece ritim ve dolayısıyla ahengi sağlamada önemli bir adımdır. Hecenin açık ve kapalı olması bazı zamanlar uyum bakımından önemlidir. Hece sonlarının açık olması veya kapalı olduğu halde sızıcı özellik göstermesi seslendirmeyi güçlü kılar (Açıkgöz, 2008: 86). Gleitman ve Wanner'ın araştırmalarındaki bilgiye göre bebekler kelimeleri ritimsel şekilde heceleri birleştirerek tanır. Son hecelerin vurgulu, bastırılarak ve daha uzun söylenmesi kelimelerin daha kolay tanınmasına yardımcı olmaktadır. Safran, Aslin ve Newport bu tekniklerin işlevliğini kontrol etmek amacıyla sekiz aylık bebekler üzerinde araştırma yaparlar. "Araştırmada dört kelime bebeklere hecelerin yerleri değiştirilerek farklı biçimde verilmiştir. Örneğin "bitako, kotabi, takobi" gibi. Aynı hecelerden oluşan bu kelimeleri bebeklerin rahatlıkla ayırdıkları ortaya çıkmıştır." (Güneş, 2010: 35).

Halk içinde herkesin bildiği ve bebeklik döneminde mutlaka uyurken dinlemiş olduğu "Dandini dandini dastana" ninnisinin son hecesi ve son hecesinden önceki hecesi, açık olmaları nedeniyle dilendiği kadar uzatılabilir. Bahsedilen hecelerin uzatılışı ve vurgunun son hecede olması sonucu oluşturulan ahenkle dil öğretiminin desteklenişi sağlanmakta ve uykuya hazırlık için gereken müzikalite oluşturulmaktadır: "Dandini dandini dastaaa-naa/Danalar girmiş bostaaa-naa/Kov bostancı danaa-yıı/Yemesin lahanaa-yıı/Eee eee eee ee...".

Hecelerin müzikaliteye etkisinde incelemeye değer bir diğer yönleri de hecelerin açıklık kapalılık özellikleridir. Kapalı heceler sonu ünsüz ile biten hecelerdir. Hecelerin sonundaki ünsüzlerin aynılığı, ritmi etkilerken Türkçenin gramatik yapısı göz önünde bulundurulduğunda aynı eklerin gelebilme ihtimali ile de hecelerin açıklık ve kapalılık bakımından uyumlu olma olasılığı oldukça fazladır. Hecelerin kapalılığı ile oluşan aliterasyonlar sentaktik paralelizm etkisiyle uyak haline gelebilmektedir.

Kapalı hecelerin sonundaki ünsüzün ses değerine, boğumlanma noktasına göre müzikaliteye etki etmesi söz konusudur. Çeşitli müzik aletlerinin seslerini kapalı hecelere yakalamak mümkündür. Sonu akıcı, sızıcı seslerle "-r, -l, -ş, -f, -v, -s, -ğ, -h,

-y” biten heceler klasik Türk musikisinde çevgân, çalpâre ve zil seslerini yansıtmaktadır (Açıkgöz, 2008: 88).

Ninnideki hecelerın açıklık kapalılık uyumu dizelerin yanında (-) şeklinde gösterilmektedir. Aşağıdaki ninnide özellikle ilk iki dizede büyük bir uyum söz konusudur. Kapalı heceleri sebebiyle Türkçe ile sanatsallığın zor yakalandığının söylenmesinin aksine açık hecelerın fazlalığı göze çarpmaktadır. Bu şiirdeki açık hecelerın fazla olmasındaki en büyük sebep; bu şiirin bir ninni olması olabilir. Ninniler uykuyu akla getirecek şiirlerdir. Bu nedenle açık seslerin uzatılabilirliğinden faydalanmak oldukça işlevseldir. Özellikle şiirin ortadan bir çizgi ile yukarıdan aşağıya doğru bölündüğü varsayıldığında dizelerin ilk kısmında açık hecelerın varlığı dikkat çekerken dizelerin ikinci yarısında kapalı hecelerın fazla oluşu dikkat çekmektedir. Bu bakımdan şiirin genelinde bir uyum söz konusuysen dize sonu kapalı hecelerın “k” sesi ile bitmesi ninninin enerjik bir boyut kazanmasını sağlamaktadır. Şiirlerde “p”, “k”, “b” ... gibi patlayıcı, süreksiz sesler bir bitişi ve yeniden başlamayı dolayısıyla durağanlığın tersine vuruşa benzer bir ritmi hatırlatmaktadır. Şiirin sözlerinin eğlencesine “k” sesinin enerjisi de eşlik etmektedir:

“Sofaya kurdum salıncak (... -- .--)

Eline de verdim oyuncak (... . -- .--)

Uyusana yumurcak! (.... .--)

Uyusun yavrum ninni! (..- -- -.)

(Kastamonu)” (Çelebioğlu, 1995: 137).

Aşağıdaki ninnide özellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizelerde neredeyse tamamıyla aynı düzende giden açık ve kapalı hece dizilimi vardır. Bunun dışında şiirin üçüncü dize hariç tüm dizelerinin kapalı hece ile bittiği görülmektedir. Kapalı hece ile bitişler ise “r” gibi sızıcı bir sesle yapılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde şiirdeki eğlenceli tınılarla bir ilgi söz konusudur. Konusu eğlence içermeyen bu ninnide enerjik bir yapı bulunmaktadır. “r” sesi gibi sızıcı bir sesteki zil, çevgân sesine benzeyen bir uyum elde edilmesi bunun sebeplerinden biridir. Türkçe telaffuz göz önünde bulundurulduğunda “r” sesi hece sonunda “ş” sesini andırmaktadır. Bu Türk milletine özgü bir sesletimdir. Ninninin içerisinde yer alan “kışla, kuş, koş-” gibi kelimelerle de bu bakımdan bir uyum yakalanmıştır.:

“Kışlanın önü pınar (- - .. - -)

Hep kuşlar ona koşar(- - - .. - -)

Benim yavrum gül ise(- - - - ..)

Hep derdim ona yanar(- - - .. - -)

Evveler yavrum evveler!(- - - - -) (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 303).

Açık heceler ise sonu ünlüyle biten hecelerdir. Bu heceler art arda gelerek asonansa hizmet ederek yine Türkçedeki eklerin etkisiyle dize sonlarında redif, dize içinde ve başında uyak oluşturabilirler. Ünlüler uzatılabilmeleri dolayısıyla daha içe dönük hisler yaşatabilirler. Akıcı ve sızıcı sesler de aynı etkiyi yapabilmektedir. Yoga esnasında “omm”, “mmm” gibi seslerin kullanılması tesadüf değildir. Ninnilerdeki “huuu”, “eee” gibi dilendiği kadar uzatılan sesler çocukların dikkatlerini toplamada, onları sakinleştirmede ve uykuya kanalize etmede önemli bir görev üstlenirler.

Sonu ünlü ile biten açık heceler uzatılabilirlikleriyle ney gibi üflemeli çalgıların etkisini gerçekleştirebilirler. Nitekim içe yönelmiş olan mutasavvıf kişiler için ney sesi farklı bir yerdedir. Açık heceler, uzun heceler dolayısıyla ünlüler; üflemeli çalgılardan neyi, yaylı çalgılardan keman ve rebabı, telli çalgılardan ud ve tamburu anımsatırlar (Açıkgöz, 2008: 89).

Aşağıdaki ilk ninninin ilk iki dizesinin açıklık kapalılık yönünden oldukça uyumlu olduğu dikkat çekmektedir. Son iki dizede sayıca eşit olan heceler açıklık kapalılık yönüyle büyük bir uyum yakalayamasa da oradaki ritmin büyük oranda ezgi ile sağlandığı görülmektedir.

“Ninni ninni ninnisi var (- . - . - -)

Yavrumun da uykusu var (- . - . - -)

Uyusun da büyüsün maşallah (.. - . - - - -)

Tıpış tıpış yürüsün inşallah (- . - - - -) (Turgutlu)” (Çelebioğlu, 1995: 135).

Türkçenin sondan eklemeli ve ekleri arasında sessel uyum arayan bir dil olması sebebiyle dizelerde aynı eklerin etkisiyle aynı göreve gelen kelimeler arasında hecelerin açıklığı ve kapalılığı yönünden bir uyum oluşması söz konusudur. Özellikle dize sonlarında yer alan redifler ve dizelerin başında ve ortasında bulunarak dize başı ve dize ortası uyak olarak adlandırılan çeşitli ekler, hece yapılarını büyük oranda

eşitlemektedir. Bu nedenle örnekteki şiirin birinci, ikinci ve dördüncü dizelerinin sonlarına doğru hece uyumu oldukça belirgindir:

“Patlıcanı soyamadım (-... ...-)

Güvecime koyamadım (.... ...-)

Baban gitti askere (. - - . -.)

Babana doyamadım (... ...-)

(Edincik-Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 325).

Hecelerin açıklığı, kapalılığı ve uzunluğunun müzikaliteye, melodiye etki etmesinin dışında dizelerdeki sayılarıyla ölçü birimi olarak kullanılması neticesinde ritme de büyük bir etkisi vardır. Türklerin eski şiirlerinde ana karakter olarak gösterilebilecek olan hece ölçüsü hem Türk dilinin yapısına hem de Türk milletinin ritim duygusuna tercümandır. Klasik edebiyat dönemiyle birlikte basit görülen hece ölçüsü gerek halk edebiyatı ürünlerinde gerekse İslamiyet öncesi sözlü kültür geleneğinde esas pozisyonundadır. Halkın içinden doğan şiirler olan ninniler de hece ölçüsü ile Türk millî ritmine uygun olarak var olurlar. Ninnilerin içindeki ritim duygusunda en büyük destekçilerden birinin hece ölçüsü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

b. Durak

Durgu olarak da adlandırılan durak şiirde anlamın tamamlandığı yerleri işaret eder. *“Hece ölçüsünde dizenin belli bölümlere ayrılmasına durgulanma, bu bölüm yerlerine de durak denir.”* (Dilçin, 2000: 40). Durak yerine ölçüm ismi de kullanılmaktadır. Türk dilinin yapısı gereği hece ölçüsü şiirselliğe ve müzikaliteye kolayca hizmet etmektedir. Aruz ölçüsündeki taktiller kelimeyi bölebilirken hece ölçüsündeki duraklar anlamsal bir bölünmeye sebep olmazlar. Bir dizedeki hece ölçüsü 6’lı, 8’li, 12’li gibi çift sayılardan oluşursa durak tam orta sayıda olur. Dizeyi ortalamayan duraklar ise genellikle ilk kısma daha fazla hece bırakırken ikinci kısma daha az hece bırakarak dizeyi böler. (Rayman, 1996: 27). Bu da Türk dilindeki, Türk şiirindeki matematikseliği ve oransal uyumu göstermektedir.

Türkçe şiirlerin oranlı, ölçülü yapısı; Türkçenin yapısı gereği sunduğu önemli bir hizmettir. Dizelerdeki oransal özelliklere sahip ve anlamsal bölünmelere sebep olmayan duraklara ek olarak konuşma esnasında geçerli duraklar da bulunmaktadır.

Konuşma esnasındaki duraklar tonlama ile belirlenir. Konuşmalarda bir nefese genellikle bir cümle sığdırılır ve bu nefes, cümle içinde tasarruflu şekilde kullanılarak -alçalan bir tonla- cümle sonuna kadar yettirilir. “*Cümlelerdeki bu duraklamalar, sözün bağlantı yerini belirtmek ve kavramları açıklamak amacıyla anlamı bozmayacak şekilde yapılır: Eee/ ne yapalım? / hayat bu; / acıları da var/ tatları da. Eh,/ bu iş de tamam...*” (Özkan vd., 2006: 313).

Türk şiirinde dil yapısına uygun olarak duraklar mevcuttur. Bu duraklar şiirin belli bir ritme sahip olmasını sağlamaktadır. Türkçe şiirlerde ikili hece kalıbından yirmili hece kalıbına kadar geniş bir hece kalıbı seçeneği bulunmaktadır. İslamiyet öncesi Türk şiirinde bilhassa 7’li hece ölçüsü kullanılırken sonrasında 8’li, 11’li ve 14’lü hece ölçüleri de sık kullanılmıştır. Türk şiirinde dizelerde ikili, üçlü, dördü ve beşli olarak ayrılabilir. Dizelerdeki hece ölçüsüne göre duraklar değişmektedir. Şiirimizdeki dizeler iki duraklı, üç duraklı, dört duraklı ve beş duraklı olmak üzere oluşturulmaktadır. Buna göre iki duraklılar: üçlüler (1+2, 2+1), dördülüler (1+3, 2+2, 3+1), beşliler (2+3, 3+2), altılılar (3+3, 4+2, 2+4), yedililer (3+4, 4+3, 5+2, 2+5), sekizliler (4+4, 3+5, 5+3, 6+2, 2+6), dokuzlular (6+3, 3+6, 5+4, 4+5), onlular (5+5, 6+4, 4+6, 7+3, 3+7), on birliler (6+5, 4+7, 5+6), on ikililer (6+6, 7+5, 5+7), on üçlüler (8+5), on dördülüler (7+7), on beşliler (8+7, 7+8), on altılılar (8+8), on sekizliler (8+10) şeklinde duraklanırken; üç duraklılar: on birliler (4+4+3), on ikililer (4+4+4, on üçlüler (4+4+5), on sekizliler (4+4+10) şeklinde duraklanmaktadır. Dört Duraklılar: on beşliler (4+4+4+3), on altılılar (4+4 4+4) şeklinde duraklanırken; beş duraklı dizelerin durgu sistemi: on dokuzlular (4+4+4+4+3), yirmililer (4+4+4+4+4).” olarak ayrılabilir (Dilçin, 2000: 41).

Ninnilerdeki duraklamalar hece ölçüsündeki çeşitliliğe bağlı olarak oldukça farklı şekillere sahiptir. Ninnilerde kıtanın genelinde kullanılan hece ölçüsünün kimi zaman daha uzun veya daha kısa bir dize ile değiştirildiği görülmektedir. Sık karşılaşılan bu durum, şiirde ritim anlamında duraklama sisteminde değişikliğe sebep olurken tekdüzeliği kırmaya da yardımcı olmaktadır. Duraklama sistemindeki değişiklik, şüphesiz ritim duygusundaki çeşitlilik hissini arttırmaktadır. Ninnilerde hece ölçüsüne bağlı olarak yaşanan durgu değişikliğinin aksine şiir boyunca aynı durgulamanın kullanıldığı da görülmektedir. Aşağıda çeşitli durgu sistemlerine örnek teşkil edecek ninnilere yer verilmiştir.

Aşağıdaki ilk ninnide tüm dizeler 8’li hece ölçüsünün (4+4) duraklamalı şekliyle meydana getirilerek; ikinci ninnide de tüm dizeler 8’li hece ölçüsünün (6+2) kalıbıyla oluşturularak tüm dizeleri eşit duraklanmıştır. Üçüncü ninninin ilk dört dizesinde 10’lu hece ölçüsünün (5+5) duraklı şekli ile son iki dizesinin 9’lu hece ölçüsünün (5+4) duraklı şekli kullanılarak düzenli bir tutum sergilenmektedir:

“Ala itler kırk beşere

Kara itler ellişere

Baban gitti güllü şehre

Ninni gonca gülüm ninni

Ninni gonca gülüm ninni

Huu huu huu ninni (Çorum)” (Demir, 2018: 315).

“Bebeğin beşiği bakar

Kuş tüyü yatağı çukur

Öğürlerim takır tukur

Bebeğin gözleri çakır

Ninni bebek ninni

Ninni kuzum ninni

Eee eee eee

Eee eee eee (Sinop)” (Demir, 2018: 309).

“Babası yoldan geliyor ninni

Benim bebeğim uyur mu ola

Babası yoldan geliyor ninni

Benim bebeğim büyür mü ola

Uyu bebeğim uyu ninni

Büyü bebeğim büyü ninni (Ankara)” (Demir, 2018: 307).

İlk üç dizesi (4+3), dördüncü dizesi (5+3), diğer dizelerinin tamamı (4+3) şeklinde durgulanan ninnide yalnızca bir dizede uyumun bozulduğu görülmektedir:

“Nenni yavrum nenni

Nenni yavrum nenni

Gökte uçan martılar

Denizde yüzen balıklar

Anneler çok emektar

Yavrusunu sayıklar

Nenni yavrum nenni

Nenni yavrum nenni (Çanakkale)” (Demir, 2018: 268).

İlk üç dizesi (5+3), dördüncü dizesi (4+4), beşinci dizesi (5+4) şeklinde dizelenen ninnide ilk üç dizenin istikrarlı durgusu diğer dizelerde devam ettirilememiştir:

“Dağlar dağlara kaynaşır

Dağlarda ceylan oynaşır

Eller güller de söyleşir

Ben ağlarım uyu ninni

Tıpış tıpış yürüsün nenni

Bebeğime eee eee eee (Ankara)” (Demir, 2018: 313).

İlk iki dizesi (6+2), üçüncü dizesi (4+5), dördüncü dizesi (6+2), son dizesi (5+2) şeklinde durgulanmış ninnide dizeler sırasıyla 8’li, 8’li, 9’lu, 8’li, 7’li hece ölçüsüyle oluşturulmuştur:

“Bebeğin beşiği altın

Koyun teraziye tartın

Ne edeyim bakanı yoktur

Götürün camiye atın

Ninni bebeğim ninni (Çanakkale)” (Demir, 2018: 271).

Ninnilerde çok çeşitli duraklar kullanılmaktadır. Ancak hece ölçüsünde görülen çok seslilik duraklama hususunu da etkilemektedir. Hece sayısına göre klasik duraklama sistemleri kullanılırken her dizede farklı bir hece ölçüsü kullanılması sebebiyle farklı duraklamaların kullanılması söz konusudur. Örnekteki ninnide dizelerin her biri farklı sayıda hecelere sahip olarak inşa edilmiştir. Birinci dize 8’li hece ölçüsü ile (4+4), ikinci dize 9’lu hece ölçüsü ile (5+4), üçüncü dize 10’lu hece ölçüsü ile (6+4), tekrar dizesi olan son iki dize ise 6’lı hece ölçüsü ile (4+2) şeklinde durguya sahiptir.

“...Ninisine belediğim

Al kundağına doladığım

Sesini Mevla’dan dilediğim

Ninni bebek ninni

Ninni bebek ninni

Eee eee eee (Afyon)” (Demir, 2018: 284).

Hece ölçüsü ve duraklar şiirde dinleyicilerin ritim duygusuna hitap eder. Bebekler de ninni dinleyicileri olarak annenin sesi, şiirin ritmi gibi konulardan etkilenmektedir. Hecelerdeki duraklamaların sistemli yapısı bir yandan tekdüzelik oluşturup bebeklerin uykusunu getirebilirken diğer yandan farklı duraklamalar, farklı ritimleri oluşturarak ninnileri monotonluktan kurtarıp oyun tekerlemeleri haline getirmeye yardımcı olabilmektedir.

c. Vurgu

“Vurgu, konuşmanın en önemli öğelerinden biridir. Vurgu, bir sözcükte ya da cümlede hece ya da sözcüklerin diğerlerinden ağırlıklı, farklı söylenmesidir” (Gürzap, 2012: 106). Orta derecede vurgulama sistemine sahip olan dilimizin söze dayalı sanatlarında sessel sanat oluşturulmasında en önemli düzlemlerden biri vurgudur. Vurgular şiirselliği artırır, monotonluğu kırarak, dalgalı bir duyumu mümkün kılarak şiire ritim katar. Bu ritmin yanında vurgunun, anlam yükleme ve anlamsal bakımdan dikkat çekilmesi gereken noktaları belirtme gibi özellikleri de vardır. Vurgu sözcüklerde, sözcük gruplarında ve cümle içinde farklı şekillerde yaşar (Açıkgöz, 2008: 73).

Dilin ahengi için bir araç niteliği taşıyıp anlamsal olarak dikkat edilmesi gereken yerleri belirterek ifade gücünü arttıran vurgu, dil yapılarında sözcük ve cümle olmak üzere iki yerde aranır. Sözcük vurgusu açısından Türkçenin sözdizimine göre kelimelere farklı vurgular kazandırdığı görülür. Başka bir ifade ile vurgu bir kelimedede her zaman aynı hecede olmayabilir.

Türk dili diğer dillerle vurgu bakımından kıyaslandığında Fransızca, Almanca, İtalyanca, Arapça, Farsça gibi dillere nazaran daha hafif bir vurguya sahip olduğu görülür. Bunun sebebi sözdizimi zenginliğinin, vurgunun gücünü azaltması ve o dilin müzikalitesinin yumuşak hissedilmesini sağlamasıdır. (Gürzap, 2012: 106).

Bazı dillerde soru için sadece vurgudan yararlanılmaktadır. Türkçede ise soru kelimelerinden başka soru ekleri de vardır. Soru ekine rağmen soru cümlelerinde de soru sormaya yardımcı olmak için vurgu bulunmaktadır ve soru cümlelerinde vurgu genellikle soru ekinden önceki hecededir (Gürzap, 2012: 106-107). Türkiye Türkçesindeki soru eklerinin ses benzerliğine katkısı dilin şiirselleşmesi açısından ayrıca öneme sahiptir. Türkçenin eklemeli diller arasında olması da vurgunun yerinin bazen değişebilmesine sebep olmaktadır.

Olumsuzluk ekinde iki farklı durum söz konudur. Olumsuzluk eki -ma/-me vurguyu kendinden önceki heceye aktarırken -maz/-mez olumsuzluk eki vurguyu kendi üzerinde tutar. Bildirme ekleri, vasıta eki ve ek fiilin ekleşmiş biçimleri vurgusuzdur, vurgu kendilerinden önceki hecededir. Fiil çekiminde öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, istek ve gereklilik kiplerinin çekiminde kullanılan 1. ve 2. şahıs ekleri vurgusuzken görülen geçmiş zaman ve şart kipi çekiminde kullanılan 1. ve 2. şahıs ekleri vurguyu kendi üzerlerine çeker. Birleşik kelimelerde vurgu genelde birinci kısımda olsa da birleşmiş kelimeler gerçek anlamları dışında bir şeyi ifade etmek için kullanılıyorsa ve sesçe, anlamca kaynaşmışlarsa vurgu son hecededir. (Özkan vd., 2006: 300-303).

Cümle vurgusu bir cümlenin anlam kazanmasına ya da yanlış vurgu sebebiyle anlamın yanlış yerlere çekilmesine sebep olabilmektedir. Türkçede cümle vurgusu yüklem üzerindedir. Ancak ifade edilmek istenene göre vurgu farklı kelimelere de götürülebilir. Dikkat edilmesi gereken noktalar vurgulu şekilde ifade edilmektedir ki bu tüm dillerde geçerlidir. Türkçenin sözdizimi hususundaki işlevselliği pek çok dilden farklıdır. Dilimizde vurgu sonda olduğundan vurgulanmak istenen kelime sona, yükleme yaklaştırılır. Böylece anlatılmak istenen şey net olarak ifade edilir. Cümle

vurgusunda söz dizimsel özelliklerin etkisi büyüktür. Söz dizimi ile vurgu arasındaki sıkı bağ, Türkçenin kuralcı yapısının sonucu ve ses bakımından sanatsallığın sebebidir.

Türkçe sözdizimi konusunda konuşanlara ve yazarlara büyük esneklik sağlamakla birlikte kimi zaman da yer değişikliğine katıyken izin vermez. Geçişsiz eylemlerle oluşturulmuş cümlelerde yer değişikliğine izin verilmezken geçişli eylemlerle oluşturulan cümlelerde kelimelerin yer değiştirmesi mümkündür (Aksan, 2006: 171). Ancak bu sözdizimsel vurguyu etkilediğinden anlamda küçük ancak mühim farklar meydana gelebilmektedir.

Türkçede fiile yakın olanın vurgulandığı bilinmektedir: “Ayşe şimdi annesiyle kitabını okuyor.” cümlesinde Ayşe’nin ne okuduğu üzerine bir vurgu vardır. “Ayşe şimdi kitabını annesiyle okuyor.” cümlesinde ise Ayşe’nin kitabını kiminle okuduğu üzerinde bir vurgu vardır. “Ayşe kitabını annesiyle şimdi okuyor.” cümlesinde ise Ayşe’nin kitabını ne zaman okuduğu vurgulanmaktadır. Bu tarz sözdizimsel vurguda tonlamaya yahut duraklamaya ait bir vurgu gerekmeksizin vurgulama söz konusudur. Bununla birlikte özne ve yüklem yerinin sabit kalması Türkçenin kurallı cümle anlayışında kati bir çizgidir. Elbette sanatsal metinlerde alışlagelinen sözdizimi dışına çıkılarak devrik yapıda cümleler bulunmaktadır. Bu devrik yapıdaki cümleler kimi zaman dizede sınırlanırken kimi zaman dizenin dışına da taşabilmektedir.

Günlük konuşma hayatında kulağa farklı gelen devrik cümleler şiirsel metinlerde ilgi çekme amaçlı kullanılabilir. Yukarıda örnek olarak kullanılan cümleyi bir şiirde “Okuyor kitabını annesiyle şimdi Ayşe”, “Kitabını okuyor Ayşe şimdi annesiyle”... gibi çok farklı şekillerde görebiliriz. Günlük hayatın bu kadar içinden gelen bu cümle devrik haliyle şiirlerde kolayca yer edinebilir. Tüm bu örnekleri göz önünde bulundurduğumuzda Türkçenin bazen katı bazen esnek yapıda olması konuşanlarının işini zorlaştırdığı kadar Türkçeyle sanat yapmak isteyenlerin işini kolaylaştırmaktadır. Söz gelimi Türkçe şiir yazmak isteyen biri kafiye problemi yaşadığında sözdizimini değiştirerek şiirde musikiyi koruyabilirken diğer taraftan kafiyeli sözün tekdüzeliğini devrik cümle yapısı ile kırabilir.

Sözdizimi, hakikate yönelik inatçı bir sorumluluğun hizmetindedir; her ifade şiirin anlatıcısının tam olarak ne hissettiğini saptamak için verilen kararlı bir çabanın hizmetindedir (Eagleton, 2011: 194). Şiirler dil bilgisi kurallarından, eklerden, seslerden bağımsız değerlendirilemez. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Türkçenin şiirselliğinde gramer yapısının da yardımcı olduğu görülecektir...

Türkçe ünlülerin ve ünsüzlerin uyumuna dikkat çeken bir dildir. Kelimelere gelen eklerin öncelikle müzikal bir elekten geçmeleri gerekirken ardından çeşitli yumuşamalara sebep oluyorsa ses değişimleri yapılmalı ve böylece yeni kelimeler türetilmelidir. Bu Türkçeye hem anlam hem ahenk zenginliği katmaktadır. Türkçenin ses uygunluğu üzerine kurulu bir sistem olmasının yanında vurgu bakımından yumuşaklığı da dil müzikalitesini etkilemektedir.

Bazı ninnilerde sözdizimi ile bağlantılı olarak hecelerdeki ve kelimelerdeki vurgu konuşma diliyle aynı olabilmektedir. Aşağıdaki ninnide fillerdeki vurgu konuşma dilindeki gibi sondadır. Cümle vurgusu da aynı şekilde sonda yer almaktadır. “Nenni” ifadeleri nakarat gibi tekrar eden biçimde olduğu zaman vurguyu ilk heceye alıp son sesin uzatılmasını sağlarken bu ninnide konuşma dilindeki gibi “**nenni**” ifadeleri vurguyu sona atmıştır. Şiirin geneline bakıldığında tüm kelimelerde vurgu son hecedeyken cümlelere benzetebileceğimiz dizelerde de vurgu yine sondadır. Şiirdeki sözdizimi konuşma diliyle birebir aynı olduğu halde müzikalitenin ezgiden geldiği görülmektedir. Şiirlerde vurguya yardımcı olan bir diğer unsur da durgudur. Aşağıdaki ninni (4+3) duraklıdır. Dört heceden sonra durulması dize içindeki vurgunun son kelimedede oldukça fazla hissedilmesine sebep olmaktadır. Aşağıdaki ninnide vurgulu heceler kalın olarak, dizedeki vurgulu kelimeler altı çizili olarak, duraklar ise eğik çizgi ile gösterilmiştir:

“Nenni nenni / neneşir

Mahalleyi / dolaşır

Mahallenin / kızları

Yavrum ile / oynasır! (Çankırı)” (Çelebioğlu, 1995: 261).

Şiir dilince ezginin etkisiyle bazı heceler konuşma dilindeki vurguların aksine vurgulanabilir. Vurguların dizeler üzerinde aynı noktalarda toplanması da ezginin hissedilmesinde, ahengin oluşturulmasında etkili hale gelmektedir.

“Dandini dandini / danalı bebek

Annesi maymun / babası şebek

Nenni bebeğim / nenni

Nenni bebeğim / nenni

Eee eee eee... (Kırkkale)” (Demir, 2018: 321).

Yukarıdaki ninninin ilk dizesinde vurgulu söylemin kelimelerin ilk hecelerinde olduğu görülür. Ezgi ile okunmadığı ve konuşma dilinde olduğu gibi bir kelime grubu olarak düşünülüp söylendiği durumda vurgu kelimelerde genelde sondadır. Ancak ezginin etkisiyle bu ninnide ilk dizinin iki kelimesinde ilk heceler (dandini dandini) vurgulu olduğu görülmektedir İlk dizinin üçüncü kelimesinde ikinci hece (danalı) vurguludur. İlk dizinin son kelimesinde (bebek) konuşma dilindeki gibi vurgu sondadır. İkinci dizedeki vurgular ise sırasıyla şu şekildedir: Annesi maymun babası şebek. İlk iki dizinin vurgularının simetrik olarak ilerlemesi şiire müzikalite katmaya büyük oranda yardımcıdır.

“Nenni bebeğim nenni” dizesi iki kez tekrarlanarak yine aynı yapıda vurgunun iki kez kullanılması sağlanmaktadır. Ayrıca “nenni” ifadelerinde son ses “i” uzatılmaktadır. Bu da dizelerdeki vurgulu yapıdan sonra daha rahatlatıcı bir ifadeye katkı sağlamaktadır. “Eee eee eee” tekrarları ise bir önceki dizedeki “nenniii” tekrarlarının devamı gibi hissedilmektedir. Bunun en büyük sebebi ilk “e”nin “Eee” şeklinde vurgulu söylenmesinin ardından diğer “e”lerin “nenniii ifadedindeki “i”ler gibi uzatılmasıdır. Bu şekilde söze gerek kalmadan “Nenni bebeğim nenni” ifadesindeki vurgu ve ahenk devam ettirilmektedir.

Kelimelerin vurgulu heceleri dizelerde aynı şekilde devam edince ortaya elle ritim tutulabilecek kadar güçlü bir müzikalite çıkmaktadır. Vurgu ritmin en önemli öğelerinden, yardımcılarındandır. Vurmalı bir çalgı ile ritim tutturmuşçasına hissedilen bir müziği hece vurgusu ile yakalamak mümkündür.

“Nenni nenni / nestanesi

Dört köşenin / bir tanesi

Annesinin / nur tanesi

Nenni yavrurum / nenni (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 261).

Günlük konuşma dilinde kelimelerdeki hecelerin ve cümlelerdeki kelimelerin vurgusu genel itibariyle aynıdır. Ninnilerde bu durumun bazen aynı şekilde devam ettiği görülürken bazen durakların ve ezginin yardımıyla vurgunun bambaşka yerlere taşınabileceğini söylemek mümkündür. Öyledir ki aynı dizeleri iki farklı ninnici iki farklı ezgiyle söylese birbirinden farklı yerlerde vurgulama yapacaktır. Vurgu ezgiye hizmet eden bir unsurdur. Yine şöyle söylemek de mümkündür ki ezgi vurguya şekil ve yön verebilmektedir. Ezgiyle söylenen türkülerimiz, ninnilerimiz, ağıtlarımız da

günlük hayattaki dili yepyeni vurgularla ihya edip şiir içerisinde müzikaliteye etki eden unsurlar haline getirmektedir.

d. Tonlama

“Perde, ses tellerinin bir saniyedeki titreşim sayısıdır. Yani sesler ve heceler arasında yükseklik bakımından derece farkları oluşur. Konuşurken yer yer duraklamalar da yapılır. Böylece konuşma zaman zaman şiddetlenip, derece derece yükselip alçalan hecelerden oluşur.” (Özkan vd., 2006: 310). Konuşma anında gerçekleşen bu perdelenme ton adını almaktadır. Tanımda görüldüğü üzere ton sesi titreşimler vasıtasıyla yönlendirme, sese ifade gücü verme aracıdır. İnsanlar duygu durumlarına göre farklı ses perdelerini kullanırlar bir diğer ifade ile ses titreşimlerinde farklılıklar oluştururlar. Ton yerine titrem, perde değişimi de denmektedir (İmer vd., 2013: 247).

Tonlama müzikalite için önemli bir noktadır. Çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren kendi kültürlerine uygun müziği deneyimlerler ve ritimlerdeki öfke, kırgınlık gibi duyguların farkına varabilirler. Bebeklerin vücut dilinden çok ritimleri çözümlenmeleri söz konusudur. Üzgün sesi, zayıf ve yavaş ritimleri, tonlamaları çok küçük yaşlardan itibaren çözümlenmeye başlarlar. Tam da bu noktada ninnilerin icrası devreye girer (Kabadayı, 2009: 279). Evrensel bir gelenek olan ninni söylemede ses, tonlama, ritim çocuğun duygularına sözlerde bile çok etki etmekte, ağlayan çocuğu susturabilmekte, üzgün bir bebeği neşelendirebilmekte, uykuya dalamayanları da uykuya hazırlayabilmektedir.

Tonlama bir cümlenin, konuşmanın, icra edilen eserlerin ahenginde etkilidir. Ninniler açısından ele aldığımızda annenin sesinin tonunu icra ettiği ninninin duygusuna göre değiştirdiği görülür. Ninnici kendi hayatından üzücü bir anı anlatırken ya da çocuğunu bir oyuna veya banyoya hazırlarken aynı tonu kullanmaz. Şımaran bir çocuğa ceza verileceğini söyleyen ninnideki sert ifade ile bebeğin sonsuza dek sevileceğini ifade eden bir ninni aynı tonla mırıldanamaz. Ya da kızına ne kadar güzel olduğunu ninnisiyle ifade eden bir anne; oğlunun asker olacağını, vatani koruyacağını belirttiği başka bir ninnisinde aynı tonlamayı tercih edemez. İlk örnekte ne kadar nahif, yumuşak bir ton kullanıyorsa ikinci örnekte bir o kadar cesareti arttıracak nitelikte ve sert tonlamayı tercih eder. Hatta iki ayrı ninniden bahsetmek yerine tek bir ninnideki duygu değişiklikleri ele alındığında da tonlamanın önemine şahit olunur. Cümlelerine kendi hayatından şikâyetle başlayan bir anne, evladına

uyuyup büyümesi ve kendisine yardımcı olması konusunda telkinde bulunurken başladığı tonla devam edemez. İlk kısımda şikâyet tesiriyle kırılgan, üzgün bir ton benimseyen anne, ikinci bölümde bir umut olarak gördüğü yavrusuna seslenirken daha ümitli bir ses tonunu tercih edecektir.

Sözü tonlandırırken cümlelerin anlamına ve yapısına uygun ton değişimleri olmalıdır. Konuşma esnasında yükselen, orta ve alçalan olmak üzere üç farklı şekilde tonlama yapılabilir. Basit yapıli bildirme cümlelerinde; özne ve tamamlayıcıları yükselen tonda, yüklem ve tamamlayıcıları ise alçalan tonda kullanılır. Basit yapıli soru cümlelerinde; tonlama yükselerek devam eder ve bilhassa soru kelimesi üzerinde ton yüksekliğı yoğunlaşır. Basit yapıli emir cümlelerinde ton alçalarak sona ererken; ünlem cümlelerinde tonlama sona doğru artar. Yapısına göre cümleler basit ve birleşik olarak büyük bir farka sahiptir. Basit cümlelerdeki yargı tekliğine karşı birleşik cümlelerde yargı çokluğu bulunur. Birleşik cümle yan ve ana cümle olmak üzere iki veya daha fazla esas yapıya sahiptir. Birleşik cümlelerde yardımcı cümle yükselen bir tondayken ana cümle alçalan tona sahiptir (Özkan vd., 2006: 311-313).

Ninnilerin içinde tonlama oldukça büyük bir öneme sahiptir. Ninnici çocuğa kızdığı zaman, onu oyalamak istediğı zaman, ona bir şeyleri şikâyet ederken, çocuğu korkuturken, sakinleştirmeye çalışırken, tehdit ederken, eğlendirmeye çalışırken, uyutmaya veya uyandırmaya çalışırken aynı ton ses kullanmaz. Ninnilerin söylenme amacına göre ninnicinin bambaşka ses tonları seçmesi gerekebilir. Aşağıda örnek olarak verilen ninnilere göz atıldığında ilk ninnide çocuk tehdit edilerek uyutulmaya çalışılmaktadır. Anne tehdit kısmını söylerken daha canlı, pes bir ses tonu seçecekken bebeğı uyumayı hatırlattığı kısımda daha sakin bir tonu benimsemek zorundadır. Aynı şekilde ikinci ninni örneğı ile üçüncü ninni örneğı karşılaştırıldığında; ikinci ninni ölümü anlatarak bir ağıt niteliğı taşıırken annenin sesi de anlatılan hislere uygun olarak hüzünlü olacaktır. Üçüncü ninni de çocuğa duyulan sevgi neticesinde çeşitli eğlenceli benzetmeler yapılırken annenin sesi sevinçli ve enerjik olmalıdır:

“Babası gelsin dur dur

Suçlarını anlatayım bir bir!

Evveler kuzum evveler

Uyusun da büyüün evve! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 340).

“Ağla (Zeyneb)im ağla ninni

Kara yazmalar bağla ninni

Babası ölen çocuk hû hû

Haydi bağrını dağla ninni! (Giresun)” (Çelebioğlu, 1995: 88).

“Dudakları bahçe kirazı,

Kulakları kuş yuvası

Yanakları misket elması!

Ninni derim yavruma ninni! (Balıkesir)” (Çelebioğlu, 1995: 254).

Üçüncü ninni örneğinde çocuğun yüzündeki organlar çocuk için komik sayılabilecek “bahçe kirazı, kuş yuvası ve misket elması”na benzetilerek eğlenceli sözlerle söylenmiştir. Ayrıca çocukların yüzündeki organlara dokunarak ilgisinin toplanmaya çalışıldığı pek çok oyun Türk toplumunun benimsediği alışkanlıklardandır. Bu ninni sözleriyle bir oyun tekerlemesini andırmaktadır. Böylece ses tonunun dinamik, heyecanlı olması durumu söz konusudur. Bu ninniye söylerken diğer ninnilerde kullanılan ses tonundan oldukça farklı bir ton kullanılacaktır. Yahut annenin hastalıklarından bahsederek şikâyetlendiği bir ninnide eğlenceli bir ses tonu aramak mantıklı olmayacaktır. Şikâyet bildiren ninnilerde ninnici, daha acılı, hüzünlü ve yakınan bir ses tonunu tercih edecektir:

“Hû hû demekten

Ben kesildim yemekten

Hekim getirin Firenkten

Can çıkıyor yürekten! (Bandırma)” (Çelebioğlu, 1995: 312).

e. Tekrarlar sistemi

Şiirsellikte önemli katmanlardan biri tekrardır. Tekrarlar, ses tekrarı ve kelime tekrarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ses tekrarları; aliterasyon, asonans, uyak, redif olarak şiirde vücut bulmaktadır. Kelime tekrarları; nakarat, kelimenin aynen tekrar edilmesi ve dize sonunda bulunan redifler olarak şiirde yer alabilir. Redifler tekrar sisteminde hem kelimeye dayalı hem de sese dayalı tekrarlardır. Ek düzeyindeki

redifler yalnızca ses katmanına hizmet ederken dize sonunda tekrarlanan kelimeler şeklindeki redifler anlam boyutuna da hizmet ederler. Tekrarlar ses tekrarları grubundan da olsa kelime tekrarları grubundan da olsa birincil olarak ses uyumuna hizmet etmektedir. Aliterasyon, asonans, redif ve kafiye çalışmada ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

Ninnilerdeki ezgi ve ritmin en önemli etkeni olan tekrarlar sistemi ninniciler tarafından sihir etki yaratacak şekilde kullanılmaktadır. Ağlayan bebeğin susması, uyumayan bebeğin uykuya dalması, huzursuz bebeğin neşelenmesinde etkili bir araç olan ninnilerdeki ezgi ve ritim; bu metinlerin büyüğü yanısırdır. Ninniciler kelime tekrarı, aliterasyon, asonans, redif ve kafiye gibi benzerliklerden yararlanarak şamanların uyguladığı ritüel metinlerine uygun bir şekilde ninniler söylerler. Ninnicilerin seçtiği kelimeler hem anlam bakımından telkin boyutunda hem de ses bakımından dikkatleri celb etme boyutunda etkilidir.

Ninnici çocuğa öğretmek istediklerini her uykuya dalışından önce telkin ettiğinden ninnilerin psikolojik işlevlerinde bahsedilen davranışlara yön verme durumu ninnilerdeki sihirli tekrarlar ile gerçekleşebilmektedir. Eski insanlar söze ve sözün ilahi gücüne inanırlardı. *“Bu iman Şaman metinlerinde, efsunlarda, dualarda, alkış ve kargışlarda kendi etkisini göstermiştir. Birçok dilcilerin de anlattığı gibi eski insan belleğine göre, sığındığın, çeşitli yardım istediğin veya etki göstermek istediğin objenin adını döne döne tekrarlamakla “maksuda erişmek” mümkündür. Adı sık sık tekrarlanan obje sığınanın, tapınanın sesisini daha iyi işitiyor isteğine, arzusuna, dileğine daha iyi “kulak tutuyordu.” Eğer ondan istenen, dilenen nesnenin oluşması zor da olsa her tekrar bu “objeyi” biraz daha “yumuşatıyor”, hatıra getiriyor veya korkutuyordu ki bundan dolayı şamanın kendisi de istediğine kavuşacağına inanyordu.”* (Veli Nerimanoğlu, 2018: 237.

Tekrarın psikolojik etkisinin yanında müzikaliteye etkisi de oldukça önemlidir. Aliterasyon, asonans, redif, kafiye, kelime ve dize tekrarı gibi tüm tekrar şekilleri benzer sıraya sahip olduklarında paralelizme hizmet etmektedir. Bu nedenle söz dizimi paralelizme önemli bir konudur. Cümlelerin devrik hale getirilerek benzer sıralamaya sokulması; Türkçenin yapısı itibariyle aynı görevi oluşturan eklerin etkisiyle, fiillerin aynı seslerle çekimlenmesiyle, redif ve kafiyenin oluşturulmasına etkisiyle sessel bütünlüğün sağlanarak müzikalite oluşturulmasına önemli ölçüde katkı sağlar. Bu vazifesi göz önünde bulundurularak söz dizimi, tekrarlar sistemini desteleyerek

sanatsallığa giden kapıları açmaktadır. Bir şiirin dizelerindeki gramatik, sözcüksel ve görevsel paralelizm de tekrar sanatına katkı sağlamaktadır. Şiirlerde kullanılan ve sanatsal bir araç olan tekrar, farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.

i. Kelime Tekrarı

Tekrar eden kelimelerle ilgili önemli bir nokta vardır. Dikey yönlü kelime tekrarı ve yatay yönlü kelime tekrarı. Bu başlık altında ilk olarak bir dizede yanyana - genellikle- iki veya bazen- daha fazla tekrar eden kelime tekrarı örneklendirilecektir. Bu tekrar şekli yatay yönlü tekrardır. Birinci örnekte “karga” kelimesi hem yan yana gelerek yatay şekilde hemde birinci ve ikinci dizenin başlangıcında yer alması nedeniyle dikey olarak tekrar edilmiştir. Ancak “karga” kelimesi iki dizenin başında bulunarak dize başı kafiyeye örnek teşkil etmektedir.

Örnekteki ninnide “getir” kelimeleri redif olarak tekrar edilmiştir. İkinci ninnide ise “babası” kelimesi ilk dizede yatay tekrar oluştururken redif olarak da dikey tekrar oluşturmaktadır. Üçüncü ninninin ilk dizesindeki “ninni” kelimesi üç kez art arda yatay olarak tekrar ederken “ister” kelimesi yine dize sonlarında redif olarak dikey tekrar oluşturmaktadır. Dördüncü ninnide ise “hop getir” ifadesi aynı dizede iki kez tekrar etmektedir. Bu yatay tekrarın ardından dizedeki yeri bakımından sistemli bir tekrarı yansıtmayan “top” kelimesi tekrarı ile redif olarak sistemli bir biçimde dize sonlarında tekrar eden “getir” kelimesinin oluşturduğu tekrar ve son dizedeki “mini mini” tekrarı göze çarpmaktadır. İkinci ve üçüncü dizelerin başında tekrar eden “kızım” ve “kızıma” ifadeleri ise yönelme durum eki sebebiyle tam bir benzerlik yerine yarım benzerlik oluşturarak yarım tekrar halinde dize başı kafiyeye örnektir:

“Karga karga gak getir,

Karga salavat getir,

Benim oğlum susamış,

Saka baba su getir, ninni! (Şebinkarahisar)” (Çelebiolu, 1995: 149).

“At babası kap babası

Gerdana beşi birlik tak babası!

Nennen yavrum nennen! (Çal)” (Çelebiolu, 1995: 152).

“Ninni ninni ninni ister

Peynir yemez bal ister (Tekirdağ)” (Çelebiolu, 1995: 150).

“Hop getir, hop getir

Kızıma babası top getir

Kızım topunu oynasın

Mini mini gönlünü eğlesin, ninni! (Bandırma)” (Çelebiolu, 1995: 156).

Ninnilerdeki motiflerin tekrarı da yatay tekrara örnek sayılabilir. Motifler kelimeler şeklinde veya dizeler şeklinde karşımıza çıkabildiğinden kelime tekrarıdan öte bir sonraki başlıkta işlenecek olan kalıplaşmış tekrara da örnek teşkil eder. Aşağıdaki ninnilerde “nenni nenni” motifi, ikinci ninnideki “dandin dandin” motifi kullanılarak ahenge katkı, tekrar yoluyla sağlanmaya çalışılmıştır:

“Nenni nenni nenesine

İner gider teyzesine

Pişmiş tavuk tel gözleme

Koyuverin çantasına (Kastamonu)” (Çelebiolu, 1995: 149).

“Dandin dandin dan ister

Babasından don ister

Yürüme için kan ister

Ninni yavruma ninni! (Konya)” (Çelebioğlu, 1995: 153).

Dikey yönlü kelime tekrarı redif ve kafiye ile karışabilir. Bunun en büyük sebebi tüm dizelerde başta veya ortada tam olarak aynı noktaya denk gelen kelime tekrarlarına kafiye; dizelerde sonda bulunan kelime tekrarlarına redif denmesidir. Redif ve kafiyeler ayrı başlıklar olarak incelenmektedir. Bu başlık altında örneklendirilen dikey yönlü tekrarlar; bir dizede bulunan bir kelimenin diğer dizelerde farklı noktalarda tekrar edilmesiyle oluşmaktadır.

Uyusun da büyüün oğlum ninni

Koşa koşa yorulsun ninni

Büyüün de okusun ninni

Benim oğlum annesine

Babasına baksın ninni (Tekirdağ) (Çelebiolu, 1995: 165).

Al babası al babası

Oğlunu bağrına al babası

Kitap al da hazırla

Yavrunu mektebe sal babası (Kastamonu) (Çelebioğlu, 1995: 166).

Ninni diyeyim uyusun

Uyusun da hemen büyüün Asker olup yurt korusu!

Ninni yavrum sana ninni! (Konya) (Çelebiolu, 1995: 172).

ii. Dize, Ses veya Kelime Şeklinde Kalıplaşmış Tekrarlar

Nakarat için çeşitli açıklamalara bakıldığında “*Kafiye ve redifin mısra başına kayması ile ortaya çıkan kelime ve kelime gruplarının tekrar edilmesidir.*” (Rayman, 1996: 31) ve “*Nakarat bir şiirde veya şarkıda tekrarlanan sözlere denir.*” (<https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Nakarat>, 2022)) gibi ifadelerle karşılaşılmaktadır. Ninnilerde sözlerin ardından devam eden sözlerin söylendiği kısımlardaki ezgiyi sürdüren tekrara dayalı sesler de nakarat görevi görmektedir. Tekrarlar aynı dizelerin tekrarı şeklinde olduğu takdirde ayak, nakarat olarak adlandırılmaktadır. Ancak nakarat başlığı altında şiirlerde aynı dizenin hiç değişikliğe uğramadan tekrar edilmesi incelenmektedir.

Türkçe ninnilerde tekrar eden yapıların genellikle açık hece ile biten kelimelerle veya uzatılabilen seslerle şekillendirilen tek hecelerle oluşturulduğu görülmektedir. “Nenni, huu, eee...” Sözlerin bitmesi üzerine kendini zorlamak istemeyen ninnici uykuya geçirmek için uğraştığı bebeğin dikkatini dağıtmamak için çeşitli sözleri ve sesleri aynı ahenkle mırıldanmaya devam eder. Bu yaklaşım hemen

hemen tüm milletlerde kendini göstermektedir. Türkler “ninni, nenni” gibi açık hece ile biten kelimeler ile “eee eee, huu huu” gibi ünlülerin uzatılabildiği sesleri tercih ederken başka milletler de genellikle benzer nitelikte sesleri tercih etmektedir. Her millet kendi dilinin etkisiyle, kendi kulaklarına uygun ve duyuşlarının hisler dünyasını etkileyeceği şekilde çeşitli kelime ve sesleri tercih ederken bazı milletlerin Türkçe ninnilerde kullanılan tekrar sözlerinden çok farklı özelliklerde sesler kullandığı da görülür.

Diğer milletlere ait ninnilerde kullanılan kelime veya ses tekrarlarının en belirgin özelliği sürekli seslerin baskın olmasıdır. Kelimenin gerek başında gerekse sonunda “m”, “n”, “l”, “y” gibi seslerin baskın olduğu görülmektedir. Nadiren “t”, “k”, “p” gibi süreksiz sesleri kullanan milletlerin ise sürekliliği oluşturabilmek adına açık heceleri tercih ederek son sesin bir ünlü olmasına dikkat ettikleri görülmektedir. Aşağıda bu durumun tablolaştırılmış şekli mevcuttur.

Çizelge 1: Ninnilerde Kullanılan Ses Tekrarlarının Ükelere Göre Dağılım Çizelgesi

Uyutmak İçin Söz ve		Uyutmak İçin Söz ve	Milletler
Ses Tekrarları		Ses Tekrarları	Milletler
A-a-a	LİTVANYA	M ama ma	HİNDİSTAN, AMERİKA
A-hay, hay; Ha-o, ha-o	HİNDİSTAN, KANADA	Meme m eme	HİNDİSTAN, KANADA
Ai-ha, zu zu	LİTVANYA	Nai, ni, ninna, nanna	İTALYA
Ai l ulu	POLONYA	Nanna	MAKEDONYA
Arroro ro ro	İSP. KON. ÜLKELER	Nen nen	FRANSA, JAPONYA
Awe'awe,	HİNDİSTAN, AMERİKA	Nenni nenni, e-e-e-e	TÜRKİYE
A-ya-ya	TRİNİDAD	Ni-ni-ni-ni	FİLİPİNLER
Baloo, baloo	İSKOÇYA	Ninni, Ninni	TÜRKİYE, TUNUS
Bayu, bayu	RUSYA	No no no nette	İSVİÇRE
Bissam, Bissam	NORVEÇ	Obauba	BASK-İSPANYA
Bom pe, Bom pe	KAMBOÇYA	Pİ, pi, pi, pi	YAHUDİ ALM. KON. ÜLKELER
Cha-chang, cha-chang	KORE	Shoheen-shaleo	İRLANDA
Dengu, dengu	ENDONEZYA	Su su su su	EE,PL, UA, SE
Dodo, Dodo	FRA, HAİTİ, BE	Suze nane	HOLLANDA
Doyi, doyi	SRI LANKA	Tororo tororo	GUAM
E-a, e-a, e-a	ALMANYA, CZ	Tprundy, tprundy	HOLLANDA
E,e,e	TÜRKİYE	Tulla l ulu	GUAM
Ha-o, ha-o	KANADA, HİNDİSTAN	Tun, kurrun	RUSYA
Ho-ho	MISIR	Tuu, tuu	LAPONYA
Hoi-yo, hoi yo	OKİNAWA	Uaau	BASK-İSPANYA
Lala lai,	İRAN	We, we, we, we	HİNDİSTAN, AMERİKA

Lulla, lullay, lull

İNG KONUŞAN
ÜLKELER

Yee, le, le

BURMA

Lalo loli

İRAN

Yo yoyo yo

BANTU, AFRİKA

Kaynak: Ungan, 2009: 9.

Türkiye'nin de içinde bulunduğu pek çok ülkede “n” sesi ile veya ona en çok benzeyen “m” sesi ile ninniye eşlik etme durumu vardır. Sürekli seslerin monotonluğundan faydalanmanın bilimsel yönü şimdilerde kanıtlanırsa da eski zamanlardan beri insanlar tarafından hatta belki de tüm milletler tarafından keşfedilmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu seslerin kişi tarafından tekrarı ile beyaz gürültüyü andıracak uterus sesine benzer bir uğultunun oluşturulması mümkündür. İç dönmeyi temsil eden bu sesler meditasyonlarda da kullanılmaktadır. “Ommm” sesi buna örnektir. Yine zikir çekerek kendinden geçen sûfilerin “hu çekmesi” veya “Allah” adını zikretmesi sessel bakımdan incelendiğine nefesi andıran bir ses olan “h”nin tekrarına dayanmaktadır. Nefes kontrolü ile uzatılabilen sesler kişiler üzerinde iç dönüşü temsil etmekte ve ayinler, ritüeller esnasında kullanılmaktadır.

Türkçe ninnilerde tercih edilen “ninni” kelimesinin son sesi olan “i” ünlüsü ile tek başına kullanılan “e” ünlüsü bazı ülkelerde son ses olarak kullanılmaktayken “u”, “o”, “a” seslerinin de tercih edildiği görülmektedir. Türkçe ninnilerde “layla” kelimesinin tekrarı ile “a” ünlüsünün uzatılması ve “eee” sesini söylerken sıkılan ninnicinin aynı ezgiye “ıı” sesi ile veya “huu” ile devam etmesi vokallerin ezgisel bakımdan ciddi manada işlevsel olduğunu göstermektedir. Ninniye yeni sözler bulmakta zorlanan yahut ninni söylemeyi sonlandırmak isteyen ninnici ezgiyi bozmadan “eee” sesiyle ninnisine devam etmektedir.

Sözcüklere son verilerek aynı sesle ninniye devam edilmesi uyumak üzere olan bebeği kontrol için de önemli bir yardımcıdır. Sözlerin bittiğini algılamayan, gözünü açmayan çocuk uykuya dalmak üzeredir. “Eee”, “huu” gibi tekrar eden sesler alıcıyı kontrol için de kullanılmaktadır. Ayrıca bu sesler tam anlamıyla monotonluk sağlayarak uykuyu kolaylaştırmak dışında bebeklere kendi ninnilerini söyleme fırsatı da vermektedir. Tekrarı oldukça kolay olan bu sese alışan bebek, kısa zaman sonra uykuya hazırlanırken kendi ninnisini mırıldanmaya başlamaktadır. Hatta öyle ki tekrar eden bu sesler “nenni yapmak”, “eee eee yapmak” olarak çocuk dilinde fiilleşmektedir. Aşağıdaki ninnide ninnici “ee çekmek” derken ninni söylemeyi kast etmektedir.

“Ninni ninni ninni” şeklindeki tekrarlar da yine “i” sesinin sürekliliğinden ve “n” sesinin tınısından yararlanmaya örnektir:

“Eee çekem uyuyasın

Eee yavruma uyusun...

Ninni ninni ninni

Ninni ninni ninni (Eskişehir)” (Demir, 2018: 91).

“Dandini dandini dastana

Danalar girmiş bostana

Uyusun da büyüsün ninni

Tıptı tıptı yürüsün ninni

Eee eee eee... Eee eee eee... (Kastamonu)” (Demir, 2018: 168).

“Hu bebeğime hu hu hu

Hu bebeğime hu hu hu

Adı güzel oğlum ninni

Kendi güzel oğlum ninni... (Karabük)” (Demir, 2018: 53).

iii. Motif Şeklinde Tekrarlar

Ninnilerin ezgiye sahip olması -hece ve uyaktaki eksikliklere rağmen- ritmin bozulmasına büyük oranda engel olmaktadır. Ninnilerde tekrar eden kısımlar türkülerdeki kavuştaklara benzeyen, yalnızca ninninin başında tekrar eden kalıplar gibidir. Bunlar aslında uyağa hazırlık için ninniye başlamadan önce de söylenebilmektedir. Ortak motifleri kullanım biçimine göre ninnileri dokuz bölümde incelemek mümkündür: Bir ninni sözüyle başlayan ninniler, çift ninni sözüyle başlayan ninniler, ninni demek motifi ile başlayan ninniler, ninni ninni nesi var motifi ile başlayan ninniler, dandini dandini motifi ile başlayan ninniler, hoppala hoppala motifiyle başlayan ninniler, hû hû motifiyle başlayan ninniler, evlerinin önü motifiyle başlayan ninniler, belirli bir motif taşımayan ninniler (Mehmet Yardımcı, 2013: 52-55). Dokuz motife ek olarak; ninnilerin nestanesi, laylay gibi motiflerin de kullanıldığı

Türkiye Türkçesine ait ninni örnekleri aşağıda sırasıyla verilmiştir. Bunlarla birlikte diğer Türk lehçelerine ait olan; nina nina ninadan, day day day, leyle gibi motifler de ninnilerin başında bulunabilmektedir.

“Ninni de kuzum ninni

Uyusun da büyüün evve

Yüzünü de güller bürüsün

Kuzuma da ninni oş, kiş kiş! (Konya)” (Çelebioğlu; 1995: 345).

“Nenni nenni nen dağları

Uzmuş gurbet yolları

Babası gurbetten gelir

Parlamış atın nalları!

Küçük gülüm büyür mü ki?

Tıpış tıpış yürür mü ki? (Akseki)” (Çelebioğlu; 1995: 324).

“Ninni derim ninnisine,

Yavrum gider teyzesine,

Teyzesi görür kapar,

Şeker koyar torbasına, ninni! (Isparta)” (Çelebioğlu, 1995: 234).

Ninni ninni nesi var

Bir ufacık yaylası var

Uzun yolda yollarda

Yavrumun bir dayısı var (Yardımcı, 2013: 53).

“Dandini dandini dan ister

Darılmıştır dayak ister

Eşęęe binmez at ister

Tatlı yemez börek ister (Edirne)” (Çelebioğlu; 1995: 342).

– “Hoppala yavrum hoppala,

Oğlum gider bakkala,

Bakkal yolu taşlıdır,

Yavrum kara kaşlıdır!” (Bandırma) (Çelebioğlu, 1995: 258).

“Evlerinin önü kaya

Kayadan bakarlar aya

Baban binmiş gelip gelir

Kuyruğu kınalı doru taya! (Senirkent)” (Çelebioğlu, 1995: 272).

“Hû hû hû beni

Tilki duymasın seni

Eğer tilki duyarsa

Hem seni yer hem beni (İzmir)” (Çelebioğlu, 1995: 344).

“Laylay dedim uyandı

Laylay güle boyandı

Laylamın sesine

Çok analar uyandı! (İğdir)” (Çelebioğlu; 1995: 294).

“Ninnilerin nestanesi,

İnebolu keşanesi

Dörtgöz ile beslenesi

Uyu yavrum ninni ninni! (Kastamonu)” (Çelebioğlu; 1995: 151).

“Ninni ninni ne seslenir

Keklik kafeste beslenir

Yavrum büyürse uslanır

Ninni yavrum ninni” (Yardımcı, 2013: 53).

f. Paralelizm

Paralelizm, tekrarların ve benzerliklerin sistemli şekilde yansıtılmasıdır. Paralelizmde tekrarlar şiirin ifade güzelliğini arttırmakla birlikte paralel inşaların birbirine bağlanmasını da sağlamaktadır. Bazı görüşler şiirin nesirden ayrılmasında, en büyük etkenin tekrarlar olduğunu söyler (Veliyev, 1989: 81). Prof. Dr. Kâmil Veli, “Destan Poetikası” adlı eserinde Dede Korkut metinlerindeki sentaktik paralelizmi incelerken beş prensibe göre incelemeyi uygun saymıştır (Veliyev, 1989: 43):

i. Dil-nutuk (normativ-üslûbî) paralelizm

Şiirsel yapı içinde çeşitli atasözleri, darb-ı mesel, aforizmalar ve günlük dildeki kalıplaşmış ifadeler yer alabilir. Bilhassa halk edebiyatı türlerinde bu paralelizm oldukça fazladır. Kimi zaman hitaplarda kimi zaman benzetmelerde kimi zamansa öğüt vermelerde dil-nutuk paralelizmi görülür.

ii. Cümle İçi-Metin İçi Paralelizm

Cümle içi ögeler, kelime türleri ve grupları, tamlamalar metnin içinde paralel bir yapı oluşturacak şekilde dizilebilmektedir. Paralellik için kelimelerin hemsin olması yetmez paralellikte hemsin ve birden fazla olan sözün aynı gramatik münasebette olması gerekmektedir. Metin içindeki paralelizmde ise aynı yapıda kurulan ayrı ayrı cümleler esas alınır.

iii. Tam-Yarımcık Paralelizm

Paralelizmde ögelerin sayısının aynılığı; ilişki (sebep-sonuç, zaman, karşılaştırma...) oran ve uyumun aynılığı; kuruluş-yapı aynılığı olarak üç önemli benzerlik vardır. Bu üç ögenin bulunması tam paralelizme, bu ögelerden ikisinin veya en az birinin bulunması yarımcık paralelizme örnek teşkil eder.

iv. Ortak Sözlü ve Ortak Sözsüz Paralelizm

Ortak söz paralel unsurların öne, ortası ve sonunda gelebilmektedir. Özellikle yardımcı eylemlerin kullanımını hatta eksik kullanımını oldukça sık görülen ortak sözlü paralelizm örneklerini teşkil eder. Yardımcı fiiller dışında bazı fiillerin cümle içinde iki kısımda da kullanılması gerektiği halde –kuvvetle muhtemel ekonomiklik ve dilde kolaylık ilkesi gereği- yalnızca bir yerde kullanıldığı görülür. Eksiltim olan yer ise alıcı tarafından tamamlanır: “Avradı eri saklar, peyniri deri (saklar).” Ortak söz kullanılmadığı halde eksiltmeler yer alabilir ve eksik kısımlar alıcı tarafından tahmin edilir. “Anlayana sivrisinek saz (olur, gibi gelir...), anlamayana davul zurna az (gelir...)” atasözünde eksik fiiller kişilerin tahminlerince tamamlanır.

v. Düz-Aksi Paralelizm

Sentaktik bağlamda unsurlar önce düz ardından tam tersi şeklinde sıralanabilir. Düz-aksi paralelizm örnekleri halk edebiyatında çok sık rastlanmasa da doğu edebiyatındaki “terdü eks” formulu şiirler ile batı edebiyatındaki “anagram”lar örnek gösterilebilir. Cümlelerin sıralanışında cümlelerin ögeleri tam anlamıyla sondan başa şeklinde zıtlık teşkil ediyorsa tam zıtlık; bazı ögelerin zıtlığı mevcutken bazı yerlerde sıralama aynı kalıyorsa yarımca zıtlık söz konusudur.

Tekrarlar sistemine hizmet eden her öge -asonans, aliterasyon, kafiye, redif, kelime tekrarı- sistemli olarak dizelerde tam olarak aynı yerde, yakın yerde veya tam zıt yerlerde tekrarlanarak paralelizme hizmet ederek sanatsallığa katkı sağlayabilir. Paralellik gözetmeyen tüm tekrarlar da ritim, ahenk ve ezgi için yardımcı olma özelliğini taşımaya devam etmektedir.

g. Kafiye

“Kafiye kelimesinin asıl anlamı, başın arkası, ense demektir. Bu temel anlamdan bir şeyin sonu, arkası anlamı türemiş, kelime daha sonra terimleşerek beytin sonu anlamını kazanmıştır.” (Saraç, 2007: 265). Kafiye kelimesi edebî terim olarak “Nazımda şiirlerin sonlarında tekerrür eden ve aynı sesi veren harflerin hareke ve sükûn hallerindeki birleşmeleri.” (Devellioğlu, 2008: 480) olarak açıklanmıştır. Eski Türk şiirinde mısra başı kafiyeler mevcuttur. Dize başlarındaki ilk harfle birlikte ve ilk harften itibaren oluşan benzerliklerdir. Bu uyak düzeni İslamiyet etkisiyle birlikte yerini klasik kafiye tanımında yaşayan son ses benzerliklerine bırakmıştır (www.dilbilimi.net/siirde_uyak.pdf , 2022).

Kafiye teriminin halk şiirindeki karşılığı uyak veya ayaktır. Halk şiirinde basit ses benzerlikleri bile uyak olarak kullanılmıştır. Halk edebiyat ürünlerindeki uyak ilkel nitelik gösterir. En fazla rastlanan uyak çeşidi ise yarım uyaktır (Dilçin, 2000: 75). Uyaklar dilin yapısına bağlı olarak geliştiğinden anlamdan çok dilbilgisel uyum taşırlar. Mehmet Kaplan, Âşık Veysel'in şiirini tahlil ederken onun rediften önce kelimelerde kafiye bulundurmayışını şekilden çok manaya önem vermesiyle açıklamıştır (Erdoğan, 2013: 75).

Hem klasik gelenekte hem halk geleneğinde kısacası şiirin köklerinde uyumun bir parçası olan uyak büyük oranda söz sahibidir. Dize sonlarındaki uyum, insanları devamını bildiği hissine yaklaştırarak onlara heyecan verir. Ayrıca uyumun kulaktaki etkisi, şiire müzikal bir çerçeve çizmektedir. Modern çağda çağrışımsal şiirin de etkisiyle duygu ve düşüncelerin gelişigüzel bir şekilde verildiği hissettirilen şiir dünyasında uyak, ölçü gibi müzikal öğeler eskiye nazaran daha geri plandadır. Oysa ki geleneğe ait şiirde ister göz için ister kulak için olsun kafiye -uyum- oldukça önemsenmekteydi.

Günümüzün şiir anlayışındaki değişiklik kafiye konusunda da kendisini önemli ölçüde göstermektedir. *“Muhtemelen modern hayatın bir biçimde ahenksiz olduğu hissedildiği için, pek çok şair modern çağa girdiğimizde uyak kullanmayı bırakmıştır.”* (Eglaton, 2011: 309). Oysaki eski şiir geleneğinde oldukça önem arz eden uyak için, şiirde ahenge, müzikaliteye önem veren büyük şair Yahya Kemal, “Kafiye” adlı makalesinde *“Şiir denilen ağacın kökünün kafiye olduğunu dile getirir.”* demiştir (Rayman, 1996: 13).

Dizelerin kafiyelenişleri ile oluşturdukları kafiye düzeni metin içi uyumda başka bir öneme sahiptir. Sessel benzerliklerin oluşturduğu şema kulakta belirli bir düzenin ritme hizmetini temsil ederek işitsel anlamda şiire hizmet ederken yazılı edebiyatta da görsel anlamda hizmet edebilmektedir. “aaab”, “aaaa”, “aaba”... şeklindeki uyak düzenine “düz uyak”...

(https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php95796/mod_resource/content/0/ÖLÇÜ%20UYAK.pptx, 2022), “abab” şeklinde her dörülüğün tek ve çift sayılı dizelerinin kendi arasında kafiyelenmesi ile oluşan uyak düzenine “çapraz uyak”, “abba” şeklindeki uyak düzenine “sarmal uyak”, üçlüklerden oluşan şiirin “aba, bcb, cdc, ded”... şeklinde kafiyelenmesiyle oluşan uyak düzenine ise “örüşük uyak” denir (www.dilbilimi.net/siirde_uyak.pdf , 2022)).

Kafiyeler şiirde üç durumla karşımıza çıkar; kafiye çeşidi, kafiye şeması ve kafiyenin bulunduğu yer. Kafiye şeması yukarıda bahsedilen düz, çapraz, sarmal uyaklardır. Ninniler genellikle mâniler gibi aaxa şeklinde kafiyeleşmektedir. Bunun dışında çapraz uyak (abab), düz uyak (aaaa), ve ilk üç dizesi uyaklı olup son dizesi motiflerle kurulmuş (aaab) şekillerde kafiyeleşen çeşitli ninniler vardır (Yardımcı, 2013: 52). Örnek olarak verilen ninnilerin birincisi “aaxa” şeklinde mâni tipinde ve ninnilerde en çok tercih edilen şekilde sergilenirken ikinci ninni tüm dizeleri birbiri ile kafiyeli olan “aaaa” şeklinde uyaklanmış bir dördlükten oluşmaktadır.

Üçüncü ninni de düz uyak “aaab” şeklinde kafiyeleşmiştir. Dördüncü ninni beyitleri hatırlatan bir yapı ile “aabb” şeklinde kafiyeleşmiş bir dördlüktür. Beşinci ninni “aabcccccd” şeklinde kafiyeleşmiş bir onluktur. Onluk içindeki ilk dört dize mâni tipi uyaklanmayı hatırlatırken ardından gelen beş dize başka bir uyak sistemiyle dizilmiştir. Son dize ise herhangi bir dize ile uyum içinde değildir. Onluk şeklindeki ninni bütüncül olarak uyum taşımaya da parçalar halinde uyuma örnek kısımlara sahiptir.

“Dandini dandini dan olur,

Bahçelerde hayvan olur,

Çıkma kızım sokağa,

Beyler görür kan olur! (Bandırma)” (Çelebioğlu 1995: 250).

“Dandini dandini dan oymağı,

Tatlı yoğurdun kaymağı,

Benim kızım bal tabağı,

Yedi oğlanın yaprağı! (Erzurum)” (Çelebioğlu, 1995: 250).

“Dandini dandini danalı bebek,

Altına pantol üstüne yelek,

Hiç yaya gezmez bu nazlı melek!

Ninni benim yavrum ninni! (Bolu)” (Çelebioğlu, 1995: 250).

“Dandini dandini dan ister

Benim yavrum al basmadan don ister!

Derviş baba yaşlıdır,

Benim kızım kalem kaşlıdır! (Turgutlu)” (Çelebioğlu, 1995: 249).

“Dandini dandini dan atmış Allah neler yaratmış!

Çenesi çukur yavrumun,

Kaşları keman yaratmış!

Gözleri kudret halkası

Burnu Kâbe hurması

Ağzı şeker hokkası

Yanakları misk elması

Uyku getir yavruma babası!

Ninni güzel çocuğuma ninni! (İstanbul)” (Çelebioğlu, 1995: 248).

Kafiye şemasından başka kafiye çeşidi de şiirde uyumu yansıtan mühim bir konudur. Tek bir sesin benzeşmesiyle “yarım kafiye”, en az iki sesin benzeşmesiyle “tam kafiye”, üç ve üçten fazla sesin benzeşmesiyle “zengin kafiye”, yazılışı aynı anlamları farklı olan kelimelerle “cinaslı kafiye” oluşmaktadır (Rayman, 1996: 28). Kafiye seslerinden birinin -anlamlı, kelime niteliğinde- diğer kafiyenin içinde yer almasıyla ise “tunç kafiye” oluşmaktadır (Yetiş, 2016: 135). Yukarıdaki şiirler incelendiğinde birinci şiirin kafiye çeşidi “olur” rediflerinden önce gelen “-an” tam kafiyedir. İkinci şiirde “-ı” redifinden önceki “-ak”, üçüncü şiirde “-ek” tam kafiyedir. Dördüncü şiirde “ister” redifinden önceki “-n” yarım kafiyeyken, “-lıdır” rediflerinden önceki “-aş” tam kafiyedir. Beşinci ninninin ikinci ve dördüncü dizelerindeki “yaratmış” redif olarak görülebileceği gibi, birinci dizenin de katıldığı uyuma göre “atmış” kelimesi “yaratmış” kelimesinin içinde yer alarak tunç kafiyeye de örnek gösterilebilir. Beşinci dizeden itibaren son dizeye kadar yer alan “-sı” redifinden önceki “-a” sesi yarım uyaktır.

“Bebeğin beşiği serin

Bebek uyur derin derin

Gözlerini yine yummaz

Bebeği babasına verin

Uyu ninni uyu ninni

Uyu ninni uyu ninni

Eee eee eee... Eee eee eee... (Tokat)” (Demir, 2018: 175).

Yukarıdaki ninnide bulunan serin, derin ve verin kelimelerinde yer alan ortak ögeler “erin” zengin uyağa örnektir. Aşağıdaki örnekte ise birinci ve dördüncü dizelerdeki “yoğurdu” kelimeleri eşseslidir. Birinci dizede “yoğurdu” bir yiyecekken dördüncü dizede yoğurmak fiilinin görülen geçmiş zamanla çekimlenmiş halidir. Bu nedenle bu iki dizedeki kelimeler cinaslı kafiye oluşturmaktadır:

“Dandini dandini torba yoğurdu

Seni kimler doğurdu?

Seni doğuran ana,

Bal ile mi yoğurdu?

Hû hû hû! (Çankırı)” (Çelebioğlu, 1995: 253).

Kafiye günümüzde her ne kadar dize sonundaki benzerlik olarak görülse de redifler gibi yalnızca dize sonunda bulunmak zorunda değildir. Uyumlu sesler diğer dizelerle paralellik göstererek -aynı yerde/hecelerde bulunarak- dizenin sonu dışında başında ve ortasında da bulunabilir hatta kafiye şeması oluşturabilirler. Aşağıdaki ilk ninninin ilk iki dizesinin beşinci hecelerinde bulunan “-ar” sesleri birebir benzerken sesi daraltarak “-r” olarak bakıldığında üçüncü dizenin beşinci hecesinin de kafiyeleştiği katılarak yarım kafiye oluşturduğu görülür. Dolayısıyla cümle ortası kafiyesi “-r” yarım kafiye ve kafiye şeması “aaabb” şeklindedir. İkinci ninnide “anne” kelimesi aynı yerde tekrar ederek “aaabb” şeklinde size ortası kafiye oluşturmuştur.

Annesi bakar yollara

Bebeği sallar kollarla

Bebek benziyor güllere

Nenni kuzum nenni

Nenni de kuzum nenni... (Kırşehir)" (Demir, 2018: 106).

"Doğuran anne sevinsin

Emziren anne mutlu olsun

Ninni diyen anne övünsün

Nenni yavrum nenni

Nenni yavrum nenni (Bileceik)" (Demir, 2018: 120).

Dize ortası, dize başı veya dize sonu tüm kafiye sistemlerinde Türkçenin yapısına bağlı olarak benzer seslerin de kafiye oluşturması söz konusu olabilir. Redif oluşturan aynı görevdeki benzer sesler aynı görevde olmadıklarında da kafiye oluşturmaya elverişlidir. Özellikle Türkçenin ünlü seslerinden dar, geniş ve yuvarlak olanlar kalınlık ve incelik bakımından ayrı iki ses gibi değerlendirilseler de özünde birbirini tamamlayan iki ses grubu gibidirler. Dilimizin hece ve ses yapısına uygun olarak "a-e", "ı-i", "u-ü", "o-ö" sesleri arasında kafiyeden söz etmek mümkündür. Aynı şekilde ünsüzlerin çıkış noktalarına, çıkış biçimlerine ve çeşitli özelliklerine göre bir uyum yakalamaları söz konusu olduğundan "c-ç", "ç-ş", "l-r", "s-ş", "l-n", "m-n" gibi ünsüzlerin de kafiye oluşturabilmeleri mümkündür. Bu yapıdaki kafiyelere Saim Sakaoglu, "zayıf kafiye" veya "eksik kafiye" derken Doğan Kaya "çeyrek kafiye" demeyi önermektedir (Bekki, 2008: 60).

Bu bilgiler ışığında yukarıdaki şiirlerin ilkinde dize sonu kafiye konusunda, ilk iki dizedeki "-a" sesiyle genişlik yönünden uyum sağlayan üçüncü dizedeki "-e" sesinin bir bütün olarak görülebileceği söylenebilir. Yine ikinci şiirde "sevinsin", "olsun", "övünsün" kelimelerindeki -sIn, -sUn redifinden önce gelen "-n" ve "-l" sesleri süreklilik bakımından bir uyum taşıyarak yarım kafiye oluştururken aynı dizelerin başında "doğuran ve "emziren" kelimelerindeki "-an" ve "-en" ses benzerlikleri uyak olarak ele alınırken "-r" yarım kafiye oluşturmaktadır. Yine aşağıdaki ninnide dize başı kafiye bulunmaktadır. Dize başı kafiye şeması "aabccdd" şeklindedir: "dağ", "ev" kelimeleri sırasıyla zengin ve tam kafiyeye örnektir. Bu

dizelerden sonra gelen tekrar motifi de “uyu” sözcüğüyle dize başı kafiye görüntüsüne yardımcı olmaktadır:

“Dağa gittim dağ uyur ninni

Dağda tavşanlar uyur ninni

Göle gittim göl uyu ninni

Eve geldim ev uyur ninni

Evde yavrum uyur ninni

Uyu da büyü kuzum ninni

Uyu da büyü kuzum ninni (Eskişehir)” (Demir, 2018: 155).

Uyak, şiire müzikalite katan tekrarlar sistemi içinde oldukça önemli bir yerdedir.

Uyak, şiire müzikalite katan tekrarlar sistemi içinde oldukça önemli bir yerdedir. Uyaklar dünyasındaki çift anlamlılık ve ters görüntü insanı çocukluk zevklerine götüren büyümlü bir durumu yansıtır. Çocuklar gerek dil öğrenirken gerekse hayatı öğrenirken yetişkinlerin tahammül sınırlarını zorlayacak şekilde tekrarda bulunur. (Eaglaton, 2011: 208). Tekrar insanların öğrenmeye başladıkları andan itibaren kullandıkları en ilkel yöntemlerden biri olan taklidi yansıtmaktadır. İnsanın duygu ve ifade dünyasını şekillendiren anadili, bebeklik çağlarından itibaren tekrar ve taklit ile öğrenilmektedir.

Bebeklerin çıkardığı seslerin, zamanla karmaşık ve zengin dil bilgisi kuralları içeren bir yetişkin konuşmasına dönüşmesinin nasıl gerçekleştiği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan biri davranışçı görüştür. Davranışçı görüşe göre çocuklar dili günlük hayatta öğrendikleri diğer şeyler gibi zamanla ve kendiliğinden öğrenirler. Bebekler isteklerine kavuşmak için konuşmaları, eşyaları kelimelerle ifade etmeleri gerektiğini öğrendiklerinde dil öğrenmede hazırbulunuşluğa sahip olurlar. Hatta konuşmaya henüz başlamamış bebekler de çevresindekilerin konuştuğu dile benzer yapıda sesler çıkarmaya başlayarak ödülleri, pekiştireçleri almaya başlar. (https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/47672/mod_resource/content/0/DİL%20GELİŞİMİ.pdf, 2023).

Taklit edip tekrar ederken bir şeyler öğrenildiğinin farkına varılan bebeklik döneminden itibaren tekrarların insana keyif verdiği, ödül verdiği birey tarafından keşfedilir. Bununla birlikte şiir sanatı içinde de tekrarlar sistemindeki tahmin edilebilirlik kişiye güvenlik hissi vermektedir (Eaglaton, 2011: 208). Tekrarın verdiği ahengi ve sanatsallığı keşfetmiş bir ninnici yine tekrarın verdiği güven duygusunu harekete geçirip çocuğu rahat ettirmek hatta söylediği ninnilere çocuğu dâhil edebilmek için ninnilerde tekrara oldukça önem verir. Tekrar eden sesler, kelimeler ve dizeler kısacası nakaratlar çocuğun kolaylıkla katılabildiği kendisini şiirin içinde hissettiği yapılarıdır. Dolayısıyla kafiye ve redif gibi tekrarlar çocuğu güvende hissettirip sanatın içine dâhil etmede oldukça başarılıdır.

h. Redif

Redif, dize sonlarında bulunan çoğunlukla kafiyeden sonra gelen anlam ve sesçe aynı olan eklere ve kelimelere denmektedir. Halk şiirinde redifin kimi zaman dize ortalarına kaydığı da görülür (Rayman, 1996: 28). Halk şiirinde en eski öğelerden olan redife, uyaktan daha çok ehemmiyet verilmiştir. Halk edebiyatı ürünlerinin çoğu rediflerle kurulur. Dizenin sonunda olan redifler dizenin başında uyak görevi görebilmektedir (Dilçin, 2000: 80-81).

Yahya Kemal ahenk unsurlarının önemli üyelerinden biri olan redifin Türk şiirinin esası olduğunu, Türk şiirinde kafiyeden çok redife önem verildiğini bildirir. Halk şiirinde genelde mısra sonunda rastlanan redif bazen başa doğru kayar (Rayman, 1996: 62). Yahya Kemal için şiirdeki en önemli iki unsur; nefes ve sestir. Şiirin mısraları kulağı doldurmadığı sürece hâlis şiir olamaz (Kemal, 1984: 48). Bir şiirin mısralarının kulakları doldurmasında, sesin gücünden faydalanmasında önemli bir etken olan redif Türkçenin yapısına, söz dizimine oldukça uygundur. Türkçede fiiller benzer eklerle çekimlendiğinden birbirine benzemeyen fiiller bile bir uyum yakalayarak redife yardımcı olur. Ayrıca devrik cümle yapısı ile fiilimsiler, durum eki almış isimler, yapım ekleriyle türetilmiş çeşitli kelimeler, dize sonuna alınıp redifin ses benzerliği gücünden yararlanarak şiirde müzikalite oluşturulabilir.

“Lay lay dedim yatınca

Kızıl güle batınca

Canım zinhara geldi

Sen hâsıla yetince! (İğdır)” (Çelebioğlu, 1995: 294).

Şiirin “-at” sesleriyle oluşan tam kafiyenin ardından “-IncA” zarf fiil ekleri redifi oluşturmuştur. Türkçenin ünlülerdeki incelik-kalınlık ve ünsüzlerdeki sertlik-yumuşaklık özelliklerine göre ek seçmesi, eklerin sahip olduğu küçük farklılıklar redifleri bozan bir etkiye sahip değildir. Bu nedenle “yatınca”, “batınca” ve “yetince” kelimelerindeki zarf fiil ekleri “-i” farkına rağmen ses benzerliğine, uyuma hizmet eder.

“Tokası var saçında

Sürmesi var gözündə

Tatlılık var sözünde

Nenni kızıma nenni

Nenni kuzuma nenni

Nenni kuzuma nenni (Erzincan)” (Demir, 2018: 266).

Ninnide bulunan “-ında”, “UndA” redifleri 3.tekil kişi iyelik eki ile bulunma hal ekleri ünlülerin incelik-kalınlık bakımından taşıdığı farklılığa rağmen uyuma hizmet etmektedir. İlk üç dizede bulunan “var” kelimesi de dize içi kafiye örneği teşkil etmektedir. Aşağıdaki ninnide ise “var” kelimesi dize sonunda bulunduğu için kafiye yerine redif görevindedir:

“Bilirim ne çok düşün var

Çiçek çiçek öpüşüm var

Bir gül gibi öpüşün var

Uyu ninni, uyu ninni

Uyu ninni, uyu ninni

Eee eee eee... Eee eee eee... (Sinop)” (Demir, 2018: 159).

“Yavrum bana yarıdır

Onsuz dünya bana dardır

O benim biricik sevdamdır

Nenni oğlum nenni nenni

Nenni yavrum nenni (Eskişehir)” (Demir, 2018: 156).

Yukarıdaki son ninni örneğinde bildirme eki “-dır” rediftir. Türkçedeki fiil yapısının kolayca çekimlenmesi sonucu tüm ekler sözdizimine bağlı olarak redifleşip şiirselliğe etki edebilmektedir. Türkçe kesin olarak “redifler dili”dir. Yalnızca şiirlerde değil, konuşma dilindeki şiirsellik de eklerin gücünü temsil eder. Bu durumun en güçlü ispatlarından biri olan atasözleri her ne kadar bir cümle gibi görülüp kullanılsa da genel itibarıyla ortadan bölünebilen ve sonu ile ortasında redif taşıyan şiirciklerdir. “Bir elin nesi var/iki elin sesi var.”, “Sakla samanı/gelir zamanı”, “Anasına bak kızını al/kenarına bak bezini al”... Redifler şiirlerimizdeki ekler veya dilbilgisi kurallarıyken, ekler günlük konuşmamızın redifleridir. Bu nedenle şiirlerimiz eklerin ördüğü bir sanat duvarı gibi görünürken günlük konuşmalarımız da şiirsellik kazanır. Redif Türk dilini şiirselleştiren en gramatik müzik aletidir.

Şiir dilinde sözdizimi rediflerle bağlantılı olarak işlenmekte ve dize sonu uyuma hizmet etmektedir. Her dizede aynı eke sahip olan kelimelerin, dizenin sonuna getirilerek redif oluşturması için dizelerdeki cümle yapıları devrikleştirilmektedir. Aşağıdaki ninnide “çamdan, damdan, avdan” kelimelerindeki uzaklaşma durum ekinden faydalanmak için dizelerde geçen ve son iki dizeyi bir cümle haline getiren “yuvarlandı, düştü, gelir” fiilleri kurallı cümlenin gerektirdiği yerde kullanılmamıştır. “Çamdan” kelimesi yine redife hizmet etmek için sıfat olduğu halde isimden sonra gelerek dize sonunda yer almıştır. Kurallı cümle yapısına uyularak aşağıdaki ninni söylenseydi. Ninni olmaktan çok olay anlatımı olacaktı:

“Bebeğin beşiği çamdan

Yuvarlandı düştü damdan

Bey babası gelir avdan (Zonguldak)” (Demir, 2018: 181).

Yukarıdaki ninni örneğinde her dize aşağıdaki gibi kurallı cümle haline getirildiğinde dize-cümle farkını, redifin müzikaliteye ve dolayısıyla sanatsallığa etkisini göstermektedir:

(Bebeğin çamdan beşiği yuvarlandı.)

(Damdan düştü.)

(Bey babası avdan gelir.)

Şiire müzikalite katan önemli unsurlardan biri olan redif, söz dizimi ile yakından bağlantılıdır. Türkçede yalnızca fiillerin değil cümledeki durumuna göre pek

çok kelimenin sondan ek alması sonucu sözdiziminden de faydalanarak redif oluşturması olağandır. Sözdiziminin serbestliği içinde aynı eke sahip kelimeler sona alınabilmekte ve şiirdeki sessel uyum redifle desteklenmektedir.

i. Aliterasyon

İnsanların ciğerlerinden gelen havayı titreştirmeleri sonucunda oluşan sesler, uyum söz konusu olduğunda gruplara ayrılırlar. Seslerin nitelikleri, oluşum ve çıkış yerleri hissedışı etkiler. Dolayısıyla sesler sayesinde kelimelere sözlüksel anlamlarından başka anlamlar da yüklenir. Bu anlamlar ses uyumu ve buna bağlı olarak hissedişle alakalıdır. Sese dayalı sanatlardan olan aliterasyonun ve asonansın ses uyumuyla müzikalite oluşturması şiirlerin müzik sanatına yaklaşmasında en önemli etkenlerdendir. Aliterasyon şiirde ahengin sağlanmasında etkili olacak şekilde ünsüz tekrarlamasıdır.

Türk dilinin yapısı, ünsüzler arasında uyum arayışı aliterasyonu kolaylaştıran etkenlerdendir. Aliterasyonu sağlayan ünsüzler uyumu yalnızca şiir dilinde değil Türkçenin etkisiyle günlük konuşma dilinde de kolaylıkla uygulanmaktadır. Sesleri seçerek kelimeler üreten Türkçenin konuşma dilindeki uyumu da şiir dilindeki kadar aktiftir. Yansıma seslerle oluşturulan kelimeler bakımından zengin olan Türkçe, kelimeleriyle duyuşa ve hissedişe büyük oranda hizmet eder.

Türkçe şiirlerde ses uyumunda söz sahibi olan kafiye, redif, aliterasyon ve asonansın Türk şiir tarihinde çok eskilere dayanmakta olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte aliterasyonun Türk kültürünün aslî bir ürünü mü yoksa Moğol kültürünün bir ürünü mü olduğu edebiyat dünyasında tartışılmalı bir konudur. Barutçu-Özönde, eski Türk şiiri için aliterasyonun, baş kafiyenin kaynağı olduğunu düşünmektedir. Kiparsky'e göre de aliterasyon tıpkı kafiye gibi tekrarın bir ögesi olarak konuşma dilinde yeri olan dilbilimsel bir unsurdur (Durmuş, 2012: 996).

Şçerbak'a göre kafiye kendi gelişiminin ilk aşamasında aliterasyon kadar gelişmemiştir. Aliterasyon ritim oluşturmada ön sıraya gelmiştir. Zamanla kafiyenin Türk şiirinde canlanmasında, Divan edebiyatının yanı sıra dinî ve coğrafi yakınlık kurulan Tacik ve İran edebiyatı etkili olmuştur (Veli Nerimanoğlu, 2018: 244). Eski Türk şiirinde kafiyenin görevi aliterasyona yüklenmiştir. M. Adilov'a göre; kafiye, aynı tarz paralel cümlelerin kuruluşu ile sonradan ortaya çıkarak şiirde üstün hale gelmiştir. Türk şiirinde esas teşkil eden aliterasyon harici ve dâhili olarak iki farklı

şekilde ahenge hizmet etmektedir. Ritmin muhafazasında görevli olan haricî aliterasyonken mısraların birbirine bağlanmasına hizmet eden dâhilî aliterasyondur. Arap, Fars etkisi ile yazılı edebiyatta aliterasyon zayıflamıştır. Bu zayıflama Divanu Lügati't-Türk'te görülürken Kutadgu Bilig'de daha da artmıştır (Veliyev, 1989: 76).

Türk filolojisinde aliterasyon ile ilgili görüş bildiren değerli araştırmacılara; V. V. Radloff, T. Kovalski, A. M. Ahundov, F. Y. Korş, İ. V. Stebleva, M. Adilov, A. Ahundov, T. Hacıyev örnek gösterilebilir. Radloff, aliterasyonun söz içinde istenilen yerde ünsüzlerin aynı olması olarak ifade ederken T. Kovalski yalnızca sözün başında aynı olan veya birbirine yakın olan ünsüzleri aliterasyon içinde değerlendirir (Veli, 1989: 75).

Aliterasyon sanatsalığa ve müzikaliteye etkisi dışında psikolinguistik açıdan algıya ve ezbere etkisi yönünden değerlendirilmektedir. Aliterasyon hem şiirler içinde bulunarak hem de düz yazıyı şiirselleştirme özelliği taşıyarak akılda kalıcılığı artırır. Ezbere yardımcı olması, ifadenin devamının kolay hatırlanmasını sağlaması aliterasyonun pratik işlevini oluşturmaktadır (Durmuş, 2012: 1001). Tekrarın gücü şamanların ritüellerinde de etkili kabul edilir. Şaman metinlerin gücünü arttırmak için hem çeşitli sözlerin hem gramer biçimlerinin hem de aynı seslerin tekrarlanması söz konusudur. Şamanların bu tekrarları, aliterasyon ve asonanslar; ritüellerin eskiye oranla etkisini yitirdiği dönemlerde bedii metinlerde kullanılmaya başlanmıştır (Veli Nerimanoğlu, 2018: 237). Tekrarlar sisteminin etkisi destanlarda, ninnilerde hatta şiirsel özellik taşıyan atasözlerinde de görülmektedir.

Kaplan'a göre Yahya Kemal sesi muhtevaya uygun olarak kullanır. Şiirdeki ses uyumu hoş bir yansıma oluşturmak zorunda değildir. Kaplan' göre Behçet Necatigil'in şiirinde bulunan “çok, çağ, çiğ” kelimeleri anlamıyla birlikte dönemin karmaşıklığını, abesliğini ve çatışmalı halini yansıtmaktadır (Erdoğan, 2013: 93). Mehmet Kaplan, Cenap Şahabettin'in “Elhân-ı Şîta” adlı şiirini incelerken, şiirdeki müzikalitenin konson ve vokallerin düzeni ile elde edildiğine “r” sesinin ağırlıkta olduğuna ayrıca sert konsonların mevsimin hâkimiyetini çağrıştırdığına değinir. Ahmet Haşim'in “Yollar” şiirini incelerken ahenk konusunda değerli görüşler bildirir. Ayrıca -l, -m, -s, -ş, -h, -f, -z, -n, -t konsonlarının Türk şiirinde konulara göre kullanıldığından bahseder. Mehmet Kaplan, Tefik Fikret'in tekrarlar ile şiiri müziğe yaklaştırdığını söyler. Tefik Fikret'in müziğe verdiği önem, eserinin adının “Rübab-ı Şikeste” olmasında da görülebilir (Rayman, 1996: 18).

Musikiye katkı sağlayan aliterasyon yalnızca -eskilerin deyimiyle- “elfâz-ı rakîka”yı, hoş ve yumuşak seslerin uyumunu temsil etmez. Gürültüyü andıran “elfâz-ı cezele”yi de temsil eder (Durmuş, 2012: 997). İnsanları sakinleştiren şiirlerle, insana coşku veren şiirlerin aynı ezgide, ritimde ve aynı müzikal yapıda olmaları beklenemez. Müzikalitenin seslerle sağlandığı şiirlerde aliterasyona katkı sağlayan seslerin de tek tip olması söz konusu değildir. Şiirler işlevlerine uygun yapıdaki seslere sahiptir.

Aliterasyonu “ses benzerliği bakımından” ve “dizilişleri bakımından” olmak üzere iki yönden incelemek mümkündür. Aliterasyon ses benzerliği bakımından tam ve eksik/gevşek aliterasyon olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Tam aliterasyon tamamen aynı sesin tekrarıyla oluşurken eksik aliterasyon, farklı seslerin çıkış noktaları gibi çeşitli özelliklerinin aynı olması sonucu bir uyum yakalayarak tekrar edilmesidir. Diş ünsüzleri, damak ünsüzleri, dudak ünsüzleri... gibi aynı gruba ait farklı ünsüzlerin ses uyumu eksik aliterasyonu oluşturur (Durmuş, 2012: 997). Aliterasyon; dizimsel olarak sözcüklerin başında, sözcük sonu + sözcük başı şeklinde yer alarak düzenli bir şekilde (Durmuş, 2012: 999) veya herhangi bir düzen gözetmeden dağınık şekilde yerleştirilerek oluşturulabilir.

Ninniler gibi tüm sözlü edebiyat ürünlerinde ses tekrarları yalnızca kulağa hitap ederken klasik Türk edebiyatında hem kulağa hem de göze hitap söz konusudur. Diyebiliriz ki sözlü gelenek şiirlerinde yalnızca sese dayalı aliterasyon kullanılırken yazılı edebiyatın ürünleri olan şiirlerde hem sese dayalı hem de görsel aliterasyon kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesinin yazısını oluşturan Arap harflerinin yalnızca seslerinden değil görselliğinden de faydalanan şairler bulunmaktadır. Nef’î, Bâkî gibi şairler bu duruma örnek teşkil ederler. Sevgilinin kaşlarından bahseden Bâkî dizelerde “ra” harfini kullanırken yalnız söz sanatlarına değil plastik sanatlara da etki edebilecek boyutta şiir dilinden yararlanmaktadır. Görsel olarak kaşa benzetilen “ra” harfi dizelerde sık sık tekrarlanarak hem ses uyumunu sağlamış hem de sevgilinin kaşlarından bahseden beyitlerde kullanıldığından görsel olarak da “kaşlar” temsil edilmiştir. Aynı harf “feleğin eğri gidişini”, “hilali”, “hançeri” de yansıtabilmektedir (Kaplan, 2014: 212-215). Divan edebiyatında sevgilinin boyunun “elif” harfine, dudaklarının “mim” harfine benzetilmesi de görsel aliterasyonu desteklemektedir.

Aliterasyonda etkili olan ve çeşitli yönlerle birbirine benzeyen seslerin özellikleri tabloda görülmektedir. Sızıcı seslerin yarı vokal etkisine sahip olması, akıcı ve sızıcı seslerin devamlılıkları ile monotonluğa katkı sağlayıp uyutma işlevine sahip

olmaları, patlayıcı seslerin dikkatleri toplayıcı ve uyandırıcı etkilerinin olması seslerin işlevselliğini ortaya koymaktadır. Şiir incelemelerinde birebir aynı ünsüz tekrar edilmediğinde aliterasyon arayabilmek adına ünsüzlerin özelliklerinin kategorize edildiği tablodan faydalanmak mümkündür.

Çizelge 2: Ünsüz Çizelgesi

	Katı Ünsüzler				Akıcı Ünsüzler	
	Patlayıcı		Sızıcı		Patlayıcı	Sızıcı
	Tonlu	Tonsuz	Tonlu	Tonsuz	Tonlu	
Çift dudak	b	p	-	-	m	-
Diş-dudak	-	-	v	f	-	-
Asıl diş	d	t	z	s	n	r
Diş eti	c	ç	j	ş	-	l
Ön damak	g	k	ğ	-	-	y
Art damak	ğ	ķ	ğ	-	-	l
Gırtlak	-	-	-	h	-	-

Kaynak: Özkan vd., 2006: 268.

Çıkış noktalarına, boğumlanma tarzlarına, ton alıp almamalarına ve duyulurluklarına göre ayrılan ninniler aliterasyon oluşturarak şiirin müzik eserleri olmalarını sağlarlar. Bir duygu veya düşüncüyü anlatmak amacıyla ölçülü ve ahenkli seslerin oluşturduğu müzik iki önemli ögeye sahiptir. Bunlardan biri ritim diğeri sestir. Müzik kapsamındaki ses ise iki şekilde karşımıza çıkar. Sözlü müzik ve enstrümantal müzik (Yılmazoğlu, 2020: 28).

Günümüzde internet ortamında veya çeşitli teknolojik aletler yardımıyla çocuklar, çalgı aletleri eşliğinde söylenmiş ninnileri dinleyebiliyor. Ancak annenin sesinden dinlenen bir ninnide dilden başka müzikal bir malzeme olmadığından dilin yapısı konsonant ve vokallerin kullanımı oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedendir ki Türkçe söylenen ninniler kullanılan seslerin sertliği, yumuşaklığı, sürekliliği ve patlayıcılığının ayrıca hecelerinin açık ve kapalı oluşunun etkisiyle çok sesli bir müzik oluşturmaktadır. Çalgı kullanılmadığı durumlarda bile bu seslerin çeşitli özelliklere göre arka arkaya kullanılması, dizelerdeki farklı ses kullanımları Türkçe ninnilere sadece dilin malzemesiyle birkaç tür enstrüman eşliğinde söyleniyormuş havası katmaktadır.

Dr. Erol Belgin'in ninnilerin tek sesli veya çok sesli oluşuna göre işitmeye ve işitme gelişimine etkisi sorulduğunda; iç kulağın ve beyindeki işitsel alanların daha hızlı gelişmesinde çok sesli müziğin daha etkili olduğunu söylemektedir. Ayrıca 0-4 yaş arasında çok sesli müziğin öncelikli olmasını tavsiye etmektedir (Kumtepe, 2015: 24). Türkçenin zengin vokal yapısı ve ritmik, kimi zaman sert kimi zaman yumuşak konsonant yapısı ile vürmalı çalgıları anımsatan kapalı heceleri enstrümansız bir ninnide bile çok sesli bir yapının oluşmasını sağlamaya yardımcıdır.

Kelimeleri oluşturan hecelerin yapı taşları seslerdir. Sesler çeşitli özelliklerine göre sessel bakımdan müzik aletlerini çağrıştırabilir. Sonu -n, -m gibi sürekli ve akıcı olan seslerle biten heceler klasik Türk müziği sisteminde “düm” ritmini anımsatması yönüyle kudüm, davul, bendir gibi vurmali müzik aletlerinin seslerini yansıtır. Bu sesin yansması şiirlerde yas ritüellerini veya şenlikleri anımsatabilmektedir (Açıkğöz, 2008: 86-87). Bu sesler ninnilerde ise ritme hizmet etmektedir. Uzmanlar ninnilerin özelliklerini aktarıırken sabit tempolu ve yavaş olmalarından dolayı ninnilerin temposunu dakikada 60-80 arası atım sağlayan dinlenme halinde olan bir kalbin temposuna benzetirler. Ninnilerin ritmi de kalp atışı gibi basit, düzenli, tekrarlayıcıdır (Baltacı, 2018: 16).

Ninniler ninnicinin duygu ve düşüncelerini yansıtan sözlerle dolu şifahi eserlerden olsa da dile özgü olan kelimelerin içindeki seslerin uyumlu şekilde tekrarlanmasıyla oluşan aliterasyon ve asonans -kısacası tekrarlar sistemi- ile enstrümantal etkiyi yakalayabilen şiirlerdir. Ninnicinin mırıltıları veya ahenkle söylediği ninninin kelimelerinden dökülen sesler uyumları itibarıyla kimi zaman bir çalgı aletinin sesini anımsatabilmektedir. Patlamalı, sert ünsüzlerden olan “-p, -ç, -t, -k” sesleri de hece sonu -n, -m sesleri gibi vurmali müzik aletlerinin seslerini anımsatır. Ancak “düm” sesini hatırlatan hece sonu “-n, -m”nin aksine hece sonu “-p, -ç, -t, -k” sesleri “tek” sesini anımsatır. İki ünsüzün birleşmesiyle oluşan ses çiftleri de “-st, -vç, -ft vb.” vurmali sazlari hatırlatır (Açıkğöz, 2008: 88). Özellikle ç sesi zilli maşa, -t sesi ise kaşık sesini andırmaktadır. M. Adilov uygunlukları ile Azerbaycan Türkçesinde aliterasyon oluşturan ünsüzlerden bahsederek onları gruplaştırır: B (b, l), F (f, v), M, T (t, d), S (s, z, ş), R (r, l), K (k, g, ğ), H (h, h), Ç (ç, c) (Veliyev, 1989: 79).

Sözlü kültür ürünlerimizin en önemlilerinden biri olan, seslerin gücünden yararlanan ninniler; uyutmak, uyandırmak, eğlendirmek ve oynatmak gibi işlevleri olduğundan farklı amaçlara göre farklı seslerden yararlanmaktadırlar. Uyutma hedefiyle söylenen ninnilerdeki sesler genel olarak monotondur. Bu monotonluğu devam ettirebilmek adına “eee eee, hu hu huu, pış pışş” gibi seslerden faydalanılmaktadır. Sızıcı seslerin yer aldığı ninnilerde uyutma işlevinin aktif olduğu görülmektedir. Özellikle “ş” sesi ninnilerde tek başına uyutma amacıyla kullanılabilir (Yavuz, 2010: 55). Uyandırma, oynatma işlevi olan ninnilerde ise patlayan, süresiz ve sert sesler tercih edilebilir. Seslerin seçilerek dize ipliğine dizilmesiyle aliterasyonun müzikalite üzerindeki etkisi açığa çıkmaktadır. Ninnilerde

seçilen ünsüz tekrarları incelendiğinde işlevine göre seslerin seçildiği göze çarpmaktadır.

Aşağıdaki ilk ninnide n (27) tekrarı oldukça yoğundur. Boğumlanma tarzına göre sızıcı olan n sesini kuvvetlendiren bir başka tekrar kendisiyle aynı gruptan olan m (5) sesidir. Ninnide n-m akıcı sesleri, sözleriyle bebeği uykuya ikna etmeye çalışan ninniciye ses kuvvetiyle yardım etmektedir. İçe dönüşü temsil eden ve yoga gibi çeşitli meditasyonlarda kullanılan “m” sesi, ağızı açmadan söylenebilen bir dudak ünsüzü olarak ninniciye eşlik etmek isteyen ama uykuya dalmak üzere olduğunda ninnideki sözleri söylemeye yeltenmeyen çocukların da ezgi aracıdır. Onunla aynı özellikteki “n” sesi de ninnide oldukça fazla kullanılarak çocuğa “m” sesini hatırlatır durumdadır. İkinci ninnide yine “n” ve “m” seslerinin aliterasyonu dikkat çekmektedir. Ancak ikinci ninnide aliterasyonun sırası yönüyle düzenli olduğu görülmektedir. İkinci ninninin birinci, ikinci ve dördüncü dizelerinin; birinci kelimesinde “n”, ikinci kelimesinde “m”, dördüncü dizesinde “m” sesi tekrar edilmiştir. “Ninni yavrucuğum ninni” şeklindeki tekrar dizesinde de yine “n” ve “m” sesleri kullanılmıştır.

Vokaller ahenk oluşturmada oldukça etkin seslerdir. Akıcı sesler de yarı vokal özelliğe sahip olmalarıyla ahenk oluşturmaktadır. Şiirde “çalarım, büyütürüm, uyuturum” kelimelerinin sonundaki “m” sesleri ise “düm” sesine denk gelecek şekilde kullanılmıştır. Bu nedenle ikinci ninnide ritmin biraz daha hâkim olması söz konusudur. Ulama yoluyla ünlülere bağlanan “m” ve “n” sesleri ise vurmali çalgıları yansıtma özelliklerini yitirmektedir.

Nennisine nennisine

Haber verin emmisine

Emmisi binmiş doru tayına

Gün boynunu eğip gelir

Gün boynunu dorup gelir

Uyusun da büyüün ninni

Tıpış tıpış yürüsün ninni (Çorum) (Demir, 2018: 325).

“Nen çalarım büyütürüm

Ben bebeğimi uyuturum

Bebek küçük hal de bilmez

Nen çalarım nenden uyumaz

Ninni yavrucuğum ninni

Ninni yavrucuğum ninni (Osmâniye)'' (Demir, 2018: 32).

Duyulurluğuna göre akıcı, ton alıp almamalarına göre tonlu (ötümlü, yumuşak) olan “n”, “m”, ve “r” ünsüzleri aşığıdaki ilk ninnide de tekrar edilmektedir. Ninnide “n” ve “m” seslerine eşlik eden “r” sesi özellikle dize sonlarına ve kelime sonlarına gelerek ninnideki akıcılığı arttırmaktadır. Aşığıdaki ikinci ninnide de yine hem sızıcı hem akıcı sesler olan “r”, “y” “l” ve akıcı, patlayıcı olan “n” aliterasyonu dikkat çekmektedir. Ninnide 33 kez “r,l,y,n” ünsüzlerinin tekrarı görölmektedir. Şiirde akıcılığı sağlayan bu seslerle akış elbette uyku kaynağına doğrudur:

“Ninni derim o ağlar

Dudağından ballar akar

Oğlum büyür büyür

Büyür de bana bakar

Ninni kuzuma ninni

Ninni oğluma ninni (Çankırı)'' (Demir, 2018: 60).

“Erenlerin durağı

Yakın eder ırağı

Arşı çıkar direği

Lailaheillallah

Uyu yavrum uyu ninni

Uyu büyürsün ninni (Adana)'' (Demir, 2018: 66).

Sert sessizler ve sızıcı sesler içerisinde yer alan “s” ve “ş” aliterasyonuna örnek olan aşığıdaki ilk ninnide ikinci, üçüncü ve dördüncü dizelerde “s-ş” tekrarları göze çarpmaktadır. İkinci ninni örneğinde ise nakarat gibi tekrarlanan dizeler hariç tüm

dizelerde hemen hemen her kelimedede “s” ünsüzü tekrar etmiştir. Sızıcı seslerin devamlılık arz etmesi uyku için oldukça işlevsel olmalarını sağlar. Buna rağmen “s” ve “ş” ünsüzleri diğer sızıcı ve yumuşak seslere göre daha farklı bir işleve sahip gibi görünmektedir. Devamlılık, süreklilik arz eden bu iki sert ses; dikkatleri toplamada kullanılmasının yanında ilgi çekiciliğiyle ninniye eğlenceli bir hava katmaktadır.

Kedilerin “pisi pisi”, köpeklerin “kıs kıs” diye çağırıldıklarında çağırılan kişiye yönelmelerindeki en büyük sebep “s” sesidir. Yine aşağıdaki ninnilerde de ninniciler, çocukların dikkatini “s” sesinin etkisiyle toplamaya çalışırlar. Eğlenceli bir havası olan “s” ve “ş” seslerinin iki ninnide oyuna davet niteliği taşıdığına ninni sözlerindeki neşeli ifadeler kanıt olarak sunulabilir. Oyuna, eğlenceye davet gibi başlayan ninnilerde “s”, “ş” sesleri aslında ağlayan veya durmayan çocuğun dikkatini çekerek susmasını sağlamada kullanıldıktan sonra çocuk, “eee, ninni kuzum ninni” ifadeleriyle uykuya adapte edilmeye çalışılmaktadır:

Gözlerin defne yaprağı

Sürme çekesim geldi

Kaşların hilal tavaşı

Sürme çekesim geldi

Eee bebeğim eee eee

Eee bebeğim eee eee

Eee eee eee

Eee eee eee... (Mânisa) (Demir, 2018: 303).

Ninnisine ninnisine

Ninni söyler sevgilisine

Selam söylen dayısına

Ninni kuzum ninni

Ninni oğlum ninni... (Eskişehir)” (Demir, 2018: 87).

Patlayan (süreksiz) “t” ve “r” sesleriyle oluşturulan şiiirlerde vurmali çalgıları anımsatan bir duyuş vardır. Aşağıdaki ninnide “takır takır” ifadesinde bulunan sesler,

çağrışım yoluyla tüm şiir boyunca tekrar eden “t”, “k”, “r” aliterasyonlarıyla tıkırtı gibi bir duyuş hissettirmektedir. Tıkırtılar dilsel simgelerle karşılandığında eğlenceli sessel birliktelikler ortaya çıkar. Ninnide dizelerin içinde karışık olarak verilen bu seslerin gösteriminden de anlaşılacağı gibi gerçekten bir takırtı ifadesi oluşturulmuştur. Söz konusu seslerin dizilişi şu şekildedir: .t.r k...r t.k.r t.k.r/..... ..t. ..k.r/...t.... ....r/k.r.. .k.r .....

Seslerin sıklığı okunmaya çalışıldığında gerçekten tıkırtıyı andıran bir ses oluşmaktadır. Bu sesin uyutmak için değil uyutmaya ikna etmek ve dikkat çekmek için etkili olduğu açıktır. Dikkati dağılan çocukların dikkatleri sınıflarda tahtaya, masaya bir şeylerle vurularak toparlanırken ağlayan ve mızımızlanan çocuğu susturmak için duvara veya kapıya vurularak ilgisi çekilmeye çalışılır. Bu durumda bu ninni dikkatleri çekmek için bu seslerden faydalanmaktadır. Ninninin sonunda “Ninni de yavrum ninni” ifadesiyle aslında hedefin uyutmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu hedefi sessel olarak destekleyen bir durum söz konusudur. O da şiir genelindeki takırtıların bu ifadeye doğru azalmaya başlamasıdır. Bu da dikkati çekilen bebeğin artık uyumaya ikna edilebilmesine fırsat vermektedir:

“Atlar kopar takır takır

Beşiğinin altı bakır

Mustafa ’m büyür

Kur’an okur nenni

Ninni de yavrum ninni... (Eskişehir)” (Demir, 2018: 88).

Tonlu ve tonsuz bir diğer deyişle yumuşak ve sert sesler ninnilerde beraber kullanılarak aliterasyon oluşturulabilir. Bu durumda tonlu sesin tekrarı ve gücü tonsuz sesle; tonsuz sesin gücü ise tonlu sesle desteklenmektedir. Bu seslerin işlevlerinde yine süreklilikleri ve süreksizlikleri etkili olmaktadır. Aşağıda “d”, “t” aliterasyonuna örnek teşkil eden ninnilerin ilkinde “d” ve “t” sesleri karışık olarak her dizede devam etmektedir. Ninnideki “d” ve “t” süreksizleri ifadeyi netleştirmeye yardımcıdır. Nitekim ninninin konusunda özdeyişi andıran, ders çıkarıldığı anlaşılan dizeler mevcuttur. İkinci ninnide ise aynı seslerin patlayıcı özelliği daha ön planda görünmektedir. Oynatma işlevine sahip olduğu düşünülen bu ninni, oldukça eğlenceli bir yapıdadır. Patlayıcı sesler vurmali çalgıları hatırlattığından ritim oluşturmada önemli ölçüde katkı sahibidir. Üçüncü ninnide ise “z” ve “s” süreklileri kullanılarak

aliterasyon sağlanmıştır. Bu ninnide “z” ve “s” seslerinin sızıcılığından faydalanılarak daha enerjik ve dolayısıyla dikkat çekici bir ifade oluşturulmuştur:

“Yüce dağ başına attım postumu

Anlamadım kimselerin kastını

Bilemedim düşmanımı dostumu

Ninni kızım ninni ninni kızım ninni ninni

Ninni kızım ninni ninni kızım ninni ninni (Aksaray)” (Demir, 2018: 80).

“Taydidi taydidi tay

Anası da keklik babası da tay

Tombala şişman babaannesi var

Aynalı şeker anneannesi var

Dingil kazık emmeleri var

Taydidi taydidi tay (Nevşehir)” (Demir, 2018: 286).

“Kızım kızım kıssı kızım

Yağımısı yassı kızım

Dokuz dombay üssü kısım

İpek kadifenin iyi yüzü

Kaymağın ters yüzü kızım

Uyu yavrum uyu ninni

Uyu büyürsün ninni

Uyu yavrum uyu ninni

Uyu büyürsün ninni... (Giresun)” (Demir, 2018: 59).

Dudak ünsüzlerin patlayıcı özellikteki “b” sesi ile sızıcı özellikteki “m” sesi boğumlanma noktaları bakımından aynıdır. Patlamalı seslerden olan “b” akustik anlamda vurmali ve tınılı çalgılardan bendiri hatırlatmaktadır. Bendirin gizemli ve

tınılı sesi klasik ve sert “pat”lamalardan farklıdır. Bendiri andıran “b” sesinin gizemine eşlik eden ve içe dönüşü yansımasıyla ön planda olan, tonlu “m” sesi akıcılığına rağmen son ses olarak kullanıldığında yine vurmalı çalgıların tınılı sesini yansıtmaktadır:

“...Benim günüm bir gün oldu

Açtı gonca birden soldu

Garip yavrum çilen doldu

Gurbet eli dolaşırım

Belki sana ulaşıyorum

Oy nenni, nenni de nenni (Ankara)” (Demir, 2018: 104).

Tonlu süreksizlerden “d”, “b” ve tonlu süreklilerden “n” sesinin tekrarıyla oluşan aliterasyonda süreksiz(patlayıcı)lerin hissettirdiği keskin bitişte “n” sesinin patlayıcı akıcılığının vurgulanmasıyla ninniye ezgi kazandırılmaktadır. Aşağıdaki ninninin ilk üç dizesinde tekrar eden bu sesler; (d.nd.. d.nd.. d.. d.nd../.... b.d.. d. b.nd../....b. ....n.. .nd..) şeklinde sırasıyla gösterilerek seslendirilmeye çalışıldığında bahsedilen durum daha net anlaşılacaktır:

“Dandik dandik das dandik

Eşek bulduk da bindik

Sahibi görünce indik

Ninni derim bebek sana

Uyu derim ben sana (Afyon)” (Demir, 2018: 127).

Bazı şiirlerde bulunan birkaç ünsüz tam anlamıyla uyum sağlamasa da sadece bazıları kendi arasında ortak özellik bulundurarak zincirleme bir uyum oluşturmaktadır. Bu durumda bir çift sesin yalnızca biriyle tek yönden uyumlu olan sese, başka bir ses daha farklı özelliğiyle uyum sağlamaktadır. Bu şekilde uyumsuz gibi görünen sesler birbirlerine zincirin halkaları gibi bağlanır. Sert “ç” sesine yine sertliğiyle katkı sağlayan “ş” ve bu ses ile süreklilik (sızıcılık) bakımından uyumlu olan “s” sesi eşlik ederek farklı bir uyum oluşturulmaktadır. Bu uyuma eklenen bir diğer ses ise sızıcı ve sert “s” sesine yumuşak şekilde eşlik eden başka bir sızıcı ses olan “z”dir.

Ağaç gibi yeşeresin ninni

Büyüyüp adam olasın ninni

Hep huzurlu olasın ninni

Nenni kuzum sana nenni

Nenni yavrum sana nenni (Trabzon)” (Demir, 2018: 48).

j. Asonans

Asonans, bir dizede veya komşu dizeler arasında ahenkle tekrarlanan ünlüler ile oluşmaktadır. Ünlülerin tekrarı ile ortaya çıkan orkestrasyon etkisi ile şiirin müziksel estetiğinin oluşumu kolaylaşmaktadır (www.edebiyatfakultesi.com/uyak-kafiye-turleri/asonans?pdf=4708, 2022). Bazı kaynaklara göre asonans dizelerin herhangi bir yerinde değil, sonunda yer alan yarım uyaklardır: “*Yarım kafiye demektir. Her dizenin sonunda gelen, aynı aksanı veren ünlünün ondan sonra veya önce gelen ünsüzü hiç dikkate almadan tekrarlama şeklindeki uyaktır.*” (Rayman, 1996: 30). Asonans aynı ünlülerin tekrarı olduğu kadar birbirine benzeyen ünlülerin tekrarıyla da oluşabilmektedir. Birbirine benzeyen ünlülerin oluşturduğu uyumsal müzikalite de asonansın bir başka şeklidir. Bu açıdan asonans için tamamen aynı ünlünün tekrarı ile “tam asonans”, benzer özelliklerdeki farklı ünlülerin tekrarı ile “yarım asonans” olmak üzere iki farklı türe sahip olduğu söylenebilir.

Seslerin uyumu kadar uyumsuzluğu da müzik oluşturabilir. Atonallik bazı ninnilerde göze çarpmaktadır. Edebî anlamda bir otonallikten bahsetmek gerekirse bir dize veya şiir parçasında birbirinden çok farklı ünlülerin veya ünsüzlerin sesi ile değişik bir uyum yakalayabilmektedir. Şair konsonans ve dissonans arasındaki farkı kaldırarak şiir sınırları içinde farklı bir uyum yakalayabilir. Ninnilerde de rastlanabilecek bu durum müzik kuramcılarında Schönberg’in “Harmoni Öğretisi” ile ilişkilendirilebilir (Veli Nerimanoğlu, 2018: 73).

Şiirde enstrüman olarak kullanılan dilsel seslerin uyumsuzluğu ile polifonik müzik etkisi oluşturulabilir. Polifonik müzik etkisi için birbirinden çok farklı özellikteki ünlüler söz sahibidir. Kısacası aynı ünlünün veya benzer özelliklerdeki ünlülerin tekrarı kadar aralarında benzerlik yönünden hiçbir ilişki bulunmayan ünlüler de kulakta oluşturdukları uyumsuzluk gibi görülen farklılıkla çokseslilik oluşturabilir.

Ancak Türkçenin yapısı göz önünde bulundurulduğunda atonallikten çok, sistemli bir uyuma dayanan müzikaliteden söz etmek gerekir.

Türkçe genel olarak uyumlar dili olduğundan şiirlerde uyumsuzlukla kurulmuş bir müzikalite yerine dilsel-sessel anlamda ciddi bir uyumun etkisiyle oluşturulmuş ahengin var olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla Türkçenin uyum dünyası göz önünde bulundurulduğunda şiirlerinde hatta konuşma dilinde alışılmadık, tatsız ve düzensiz olarak nitelendirilebilecek atonallikten uzak olduğunu söylemek mümkündür. Gerek büyük ünlü uyumu, gerekse küçük ünlü uyumu ile Türkçe sözcükler günlük hayatta bile uyumu yakalamak zorundadır. Öyle ki uyumu yansıtan asonans, ünlülerin gerek çenenin durumuna gerek ağız boşluğundaki yerine gerekse dudakların şekline göre seçilişiyle Türkçede her daim etkindir.

Asonansın birbirine benzeyen seslerle kurulabileceği gerçeğinde ötürü ünlüleri özelliklerine göre ayırmakta fayda bulunmaktadır. Ünlüler ağız boşluğundaki yerine göre; incekalın, çenenin durumuna göre; geniş-dar, ağzın açıklığına göre; açık-kapalı, dudakların şekline göre; düz-yuvarlak olarak gruplandırılmaktadır. Bu gruplara mensup sesler bir yönüyle birbirine benzer özellik taşıyarak şiirsellik çatısında müzikaliteye hizmet etmektedir.

Çizelge 3: Ünlü Çizelgesi

	Düz		Yuvarlak	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a	ı	o	u
İnce	e	i	ö	ü

Kaynak: Özkan vd., 2006: 268.

Yazı dilinde kimi zaman farklı göstergelerle ifade edilmeyen kalın ünlüler arasında yer alan “a” vokali “kar” kelimesindeki gibi kısa ve kalın okunuşu, “kâr” kelimesindeki kısa ve ince okunuşu, “tarih” kelimesindeki uzun ve kalın okunuşu, “lale” kelimesindeki ince ve uzun okunuşuyla fonetik anlamda dört farklı değere sahiptir. Bir şiir içinde kullanılan dört farklı “a” sesi her ne kadar farklı özelliklere sahip olsa da fonetik anlamda geniş bir birlik oluşturmaktadır. Bu nedenle bir şiirde kalın ünlülerin uyumunun çizgisi dışına çıkmadan hafif bir yumuşaklık elde edilmek istendiğinde “a” sesinin farklı sesletimlerinden faydalanmak mümkündür. Bu da asonansın dallanıp budaklanan ama ne olursa olsun aynı köke bağlı kalan yapısına en

güzel örneklerdendir. Yine bazı konsonantların da yarı vokal özellikleri ile her ne kadar aliterayona bağlı olsalar da asonansa hizmet etmeleri söz konusudur.

Bazı sesler oldukça karakteristiktir. Kendilerine has kişilikleri olan “-a, -o, -l, -p” sesleri miktar ölçüsü, şiddet, uzunluk ve tekrarlanma ile ahenk ve müzikaliteye etki etmektedir (Rayman, 1996: 21). Akıcı ve sürekli ünsüzler devamlılıkları sayesinde ünlülere benzer bir yapıya sahiptir. Örnek olarak “m, n, l, r, s, ş, y, f” ünsüzleri gösterilebilir. Bunlara ek olarak “ğ” uzatma fonksiyonuyla asonansa yardım etmektedir. Örnek verebileceğimiz “sağlık” kelimesinde okunuşun “saalık”, “dağ” kelimesinde okunuşun “daa” şeklinde olmasından da anlaşılacağı gibi “ğ”nin çift ünlü sesletimine etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle “ğ” gerek günlük konuşma dilinde gerekse şiirlerde asonansın vurgulanmasına yarar sağlamaktadır.

Ninniler asonanstan yararlanma konusunda oldukça aktiftir. Çocuğu sakinleştirmek ve uyutmak isteyen ninnici, “eee eee” gibi ünlülerden veya “huu huu” gibi ünlü ile biten seslerden yararlanırlar. Ünlü seslerin devamlılığından yararlanan ninniciler sözlerini bitirdikleri noktada ezgilerine bu seslerle devam ederek uyku için gerekli monotonluğu sağlamanın yanında kolayca müzik yapabilme şansı da bulurlar. *“Ninni başlangıçlarında yer alan ses tekrarlarının anlamsız ifadelerden oluşması kafiye düzenini bozabilir; yani ritimsel dağınıklık meydana getirebilir. Vezindeki bozukluk müzik aracılığıyla giderilir. Nağme içerisinde ahengi sağlayan veya düzeltici role sahip olan seslilerdir. Çünkü sesliler müziğe göre kolay şekillenir ve kolay okunur. Sesliler içinde de çoğunlukla ince ünlüler ahenk verirler (asonanslar).”* (Karakaya, 2004: 47).

Aşağıdaki ninnide ninnicinin şiirine giriş yaparken “oo” ve “huu” seslerinin devamlılık özelliğinden yararlanmaktadır. Ünlüler birkaç saniyelik de olsa aynı sesin uzatılabilme özelliğine sahip olduklarından bu ninnide olduğu gibi dikkatleri toplamaya yardımcı olma görevleri bulunmaktadır. Dize başlarından dikkatleri toplamaya yardımcı olan ünlülerin dize sonlarında uzatılabilme özellikleriyle ezgiyi oluşturma veya tamamlama konusunda şiirselliğe hizmet ettikleri görülmektedir. Dize sonlarında ve dize ortasında bulunan “a” sesi, ninnicinin istediği ölçüde uzatabildiği seslerdendir. Ayrıca dize ortasında bulunan “a”lar dizelerin ortadan ikiye bölünmüş gibi görünmesinde vurgusal anlamda etkiye sahiptir. Bu nedenle aslında “aa” kafiye şemasına sahip olan bu iki dize ortadan bölünerek “aaaa” şeklinde kafiyelenmiş gibi büyüyen bir uyumu yansıtmaktadır. Ninninin ikinci ve üçüncü dizelerindeki “si”

redifinde bulunan “i” sesi de ünlü olması sebebiyle istenilen şekilde uzatılarak veya istenilen ölçüde kısa kesilerek telaffuz edilebilir. Son iki dizenin redifi olan “ninni” ifadeleri son ünlüsü olan “i” ile üçüncü ve dördüncü dizelerle uyum yakalanmasını sağlamaktadır.

“Oo çiçeklere, oo kirazlara

Huu koyunlara, huu kuzulara

Ninni derim nerdanesi

Nerde yavrumun annesi

Ninni kuzum ninni

Ninni yavrum ninni... (Bolu)” (Demir, 2018: 324).

Yukarıdaki ninniye genel anlamda asonans açısından bakıldığında ilk iki dizede yoğun kullanılan kalın ve geniş “a” ünlüsünün yerine üçüncü ve dördüncü dizede ince ve geniş “e” ünlüsünün tercih edildiği görülmektedir. İlk dört dizede geniş ünlülerin uyumu devam ederken sadece kalın olan “a” sesinin yerini daha ince olan “e” sesine bıraktığı görülmektedir. Ahenk oluşturmada kalın ünlülere göre daha çok etki edebilen ince “e” ve “i” ünlülerinin ninninin sonlarına doğru aktif olması ilk iki dizedeki kalın “a” ve “o” ünlülerinin monotonluğunu bozmak için kullanılmış gibi görülmektedir.

İlk iki dize çocuğun dikkatini hayalinde canlandırması gereken kuzulara, kirazlara, koyunlara çekerken üçüncü ve dördüncü dizelerdeki “Ninni derim nerdanesi/Nerde yavrumun annesi” ifadeleri çocuğun dikkatini anneyi aramaya çekerek onu uyandırmayı ya da oyalamayı hedeflenmiş gibi görünmektedir. Bu oyalama işlevi için müzikalitenin oluşumunda daha büyük etkiye sahip olan ince ünlülerin kullanılması da tesadüf değildir. Ünlülerin işlevlerini, bu ninninin başındaki monotonluğa karşı sonraki dizelerde ilgi çekiciliği sağlayan seslerde bulmak mümkündür.

Aşağıdaki ninnide 10 tane “a”, 3 tane “e” -eee nakaratı dışında-, 6 tane “o”, 8 tane “u”, 12 tane “i”, 3 tane “ı”, 1 tane “ü” ünlüsü bulunmaktadır. Tüm seslere tek tek bakıldığında karışık sayıda tekrarlar görülse de şiir genelinde 27 kalın ünlüyle uykuya ikna eder tarzda ciddi bir ifade bulunduğunu söylemek mümkündür. Sonda terar eden “ee” ünlüsü sözlerin tamamen bitirilmesiyle yalnızca tek bir sese yönlendirme

etkisiyle uykuyu teşvik edici nitelikte monotonluğa sahiptir. Bu sesle ninni şiir olmaktan çok ezgi olma özelliği taşımakta hatta “ee” sesi bir müzik aletinden çıkan ses gibi yalnızca ses olarak ninnide yer bulmaktadır:

“Benim oğlum oyunda

Hamaylısı boynunda

Benim oğlumu sorarsan

Güzel kızlar koynunda

Minicik yavrum ninni

Minicik yavrum ninni

Eee eee eee

Eee eee eee (Bolu)” (Demir, 2018: 229).

Aşağıdaki ninnide “u” ünlüsü ile yapılan asonans dikkatleri çekmektedir. 17 tane “u” sesi kullanılarak ninni genelinde büyük oranda uyum sağlanmıştır. Ninnide dikkate değer bir diğer durum “u” sesinden sonra gelen “y” sesidir. Dizelerde “uyu” kelimesi ile “u” sesi, “y” sesi ile yanyana kullanıldığından “y” sesinin sızıcılığı ile “u” sesi birbirine bağlanmıştır. Akıcı sesler içinde yer alan “y” nedeniyle “u” sesi de devam ediyormuş gibi bir his verir. Bu da “u” sesinin ninni genelinde etkisini kuvvetlendirmektedir. “Y” sesinin akıcılığıyla “u” ünlüsünün akıcılığı güç kazanmıştır. Ninniler uykuya geçişi sağlamada seslerin sızıcılığı ve akıcılığından faydalandığından bu ninnideki “u” asonansının ninnilerdeki uyku işlevini ses yönünden beslediği görülmektedir:

“Bebeğim gece uyuyacak

Uyuyup da uyanacak

Oğlum delikanlı olacak

Uyuturum kuzum seni

Ninni kuzum ninni ninni

Ninni der de büyütürüm seni

Ninni kuzum ninni (Ankara)” (Demir, 2018: 317).

İnce ünlülerin oluşturduğu ahengi yansıtan aşağıdaki şiirde ise “e”, “i” ve “ü” ünlüleri dikkat çekmektedir. Sırasıyla geniş, dar, dar olarak nitelendirilen ünlüler dizelere gelişigüzel şekilde dağılmış görünse de özellikle dize sonlarında “sevdim”, “dedim”, “eyledim” kelimelerindeki son iki ünlü, “e”, “i” şeklinde düzenli olarak sıralanmışlardır. Dize sonlarında redif olarak görev yapan “-dim” ekindeki “i” sesinin rediften kaynaklı bir asonans olduğunu söylemek mümkündür. Buradan hareketle rediflerin asonans oluşturmalarına rağmen asonansların her zaman redif oluşturmadıkları söylenebilir. Rediften bir önceki hecede de her dizede aynı yere denk gelecek şekilde “e” asonansı kullanılmıştır. Ayrıca ilk dizede sıralanmış fiiller de Türkçenin yapısının desteğiyle “e”, “i” asonansını düzenli olarak devam ettirmiştir. Ninnide en çok tekrarlanan ünlülerden biri de 12 kez tekrar eden “ü”dür. Özellikle “yürüsün”, “büyüsün” kelimelerinin tekrarıyla desteklenmiştir. 12 kez tekrar eden diğer ses de “i”dir. İnce ünlülerin ezici üstünlüğünün yanında kalın ünlülerden “a”, “u” ve “ı” yalnızca dörder kez tekrar etmiştir:

“Eledim, beledim, sevdim

Yavrum büyüsin dedim

Ak sütümden içirip helal eyledim

Uyusun da büyüsin ninni

Tıptı tıptı yürüsün ninni

Eee eee eee (Kırkkale)” (Demir, 2018: 316).

” ...Ay yüzlü balam

Ay tuzlu balam

Dilim dileyim

Evim bezeyim

Layla balama layla

Layla gülüme layla... (İğdır) (Demir, 2018: 167).

Yukarıdaki ninnide dikkat çeken bir asonans dizilimi vardır. İlk iki dizede “a”, üçüncü dize “i”, dördüncü dize “e”, beşinci ve altıncı dizelerde yine “a” tekrarı çoğunluk sağladığında ninni genelinde geniş ünlülerin tekrar ettiği söylenebilir. Bir diğer

bakış açısıyla dizelerdeki ünlüler şu şekilde sıralanmıştır. İlk iki dizede kalın ünlüler, üçüncü ve dördüncü dizelerde ince ünlüler, beşinci ve altıncı dizelerde kalın ünlüler tekrarlamıştır. Sözlerinden çocuğu eğlendirme veya eğlendirerek uykuya ikna etme amacı sezilen ninnideki sesler bu görevi yerine getirecek cinsten sıralanmıştır.

Dizelerde değişen kalınlık-incelik durumuyla monotonluk kırılmış, ninni daha eğlendirici hale getirilmiştir. Yukarıdaki ninniden sonra aşağıdaki örnekte dudak şekline göre ünlüler bakımından ikiye bölünme söz konusudur. Ninninin ilk dört dizesinde düz ünlülere rağmen “o-u” kalın yuvarlak ünlüler daha çok tercih edilirken ikinci dört dizesinde “e-i” düz ünlüler yoğun olarak kullanılmıştır. Ninni düzlük yuvarlaklık açısından iki bölümmüş gibi görünmektedir. Bununla birlikte ilk dört dizede kalın ünlüler yoğunken ikinci dört dizede ince ünlüler çoğunluktadır ve kalın ünlüler yok denecek kadar azdır:

“Oğlum oğlum kut oğlum

İpek getir sat oğlum

Kızlar halı dokusun

Sen üstüne yat oğlum

Mini mini bebeğim

Bebeğimi belerim

Bebeğimi belersem

Ben de rahat ederim

Ninni kuzum ninni

Ninni yavrum ninni... (Kırıkkale)” (Demir, 2018: 329).

Ön ünlüler, dişsil, dişyuvasil ve damaksıl ünsüzler tiz ses özelliği taşırlar. Bu sesler yüksek sıklıkta akustik enerjiyle çıkarılmaktadır (İmer vd., 2013: 247). Art ünlüler, dudaksıl ve artdamaksıl ünsüzler pes özelliği taşırlar. Pes sesler ise düşük sıklıkta akustik enerjiyle çıkarılırlar (İmer vd., 2013: 246). Dile dayalı seslerin çıkış yerlerine göre pes ve tiz özellikler alması şiirin müziğe yaklaşmasındaki önemli sebeplerden biridir. Ninniler için de ninni söyleyenlerin seslerini tizleştirip pestleştirmeden -profesyonel müzisyenler gibi bir tutum sergilemeden- yalnızca seslerin uyumu ve tiz-pes özellikleri ile bir uyumu yakalamaları mümkündür. Bununla

birlikte sürekli devam eden pes ses otomatikleşip monotonlaşırken uykuya ve rahatlamaya yaklaştırabilirken pes seslerin içinde kullanılan bir tiz ses de uyanıklığı sağlamak ve dikkatleri toplamak amaçlı kullanılabilir.

Aşağıdaki ninnide ise dizelerde kullanılan ünlüler dizelerin yanında parantez içinde gösterilmiştir. Ninninin genelindeki ses sistemine bakıldığında dizelerin kendi içlerinde genel olarak iki sesin devamı ya da fazlaca tekrarı dikkat çekmektedir. Yine ninninin genelinde çenenin durumuna göre oluşan ünlüleri bakımından geniş ünlülerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Kalınlık incelik bakımından uyumuna dikkat edilmeden 22 geniş ünlü (a-o-e) kullanılmıştır. Pes ses özellikleri taşıyan 22 adet kalın ünlü (a-o-u-ı) ile ninnide müzikalite bakımından ayrı bir uyum yakalanmıştır.

“Oğlan oğlan at oğlan (o-a-o-a-a-o-a)

İpek getir sat oğlan (i-e-e-i-a-o-a)

Kızlar çirkin derse (ı-a-i-i-e-e)

Düş koynunda yat oğlan (ü-o-u-a-a-o-a)

Ninni oğlum ninni (i-i-o-u-i-i)

Ninni oğlum ninni (i-i-o-u-i-i)

Eee eee eee

Eee eee eee... (Mersin)” (Demir, 2018: 236).

Aşağıda yer alan ninnide ise ince ünlülerin etkisiyle “e-i” müziksel anlamda tiz ses yakalanmıştır. Ahengi oluşturma konusunda kalın ünlülerden daha fazla katkı sağlayan ince ünlüler, aşağıdaki ninninin tamamında etkindir. Bu ahengın enerji veren boyutunu ninninin tekerlemeye yaklaşan sözleriyle desteklemek mümkündür. Bu uyumun daha rahat görülebilmesi için dizelerdeki ses uyumu parantez içerisinde gösterilmiştir:

“Hey develer develer (e-e-e-e-e-e)

Peynirlidir pideler (e-i-i-i-i-e-e)

Yedi yedi develer (e-i-e-i-e-e-e)

Hani bize dediler (a-i-i-e-e-i-e)

Ninni benim canım ninni (i-i-e-i-a-i-i-i)x2

Ninni benim canım ninni (Çankırı)” (Demir, 2018: 160).

V. SONUÇ VE ÖNERİLER

Konuşma dilinin en sanatsal hallerini yansıtan, halk edebiyatı ürünleri içinde yer alan ninniler; konularına göre verdikleri mesajlarla kişinin bireysel dünyasına, sosyal hayatına, eğitimine etki etmektedir. Ninniler ritim ve ahengi besleyen pek çok unsurla ise hem yetişkinlere hem çocuklara müzik keyfi sunmaktadır. Ninnicilerin her gün çocuklara sunduğu ninni konserleri, onların gelişimlerini pek çok yönden etkilemektedir. Bu etkileiş kimi zaman olumlu bir tutum sergilenmesiyle çocuğu geliştiren, ileri taşıyan bir yapıdayken kimi zaman içinde barındırdığı olumsuzluklarla çocuğun duygusal, sosyal gelişimine zarar verebilmektedir.

Ninnilerin genellikle uyku öncesinde veya uykuya hazırlıkta tercih edilmeleri telkin özelliği taşımalarını kuvvetlendirmektedir. Ninnilerde aynı sözlerin ve isteklerin tekrarı ile ninni dinleyicilerinin duygu ve düşüncelerinin yönü belirlenmektedir ve bu açıdan ninniler hipnotik şiir olma özelliği taşımaktadır. Ninniler, ninnicilerin duygularının çocuğa aktarılması konusunda oldukça etkindir. Çocukta aile bireyelerine ve akrabalara karşı tutum geliştirilmesi, ebeveyn ilişkilerinin yansıtılması ninnilerin sıkça işlediği konular arasındadır. Çoğunlukla annelerden olan ninnicilerin etkisiyle akrabalık ilişkilerinde anne tarafının ayrıcalıklı tutulması ninnilerin genel karakterini yansıtmaktadır.

Ninnilerde çocuk sahibi olma isteğinin dile getirilmesi, dua ve bedduaların yansıtılması, şikâyetlerin bildirilmesi gibi konular ile ninnilerin psikolojik işlevleri ortaya çıkmaktadır. Psikolojik işlevlerin yönü ninnicinin dünyasına, duygu ve düşüncelerine bağlı olarak değişebilmektedir. Çocuk sahibi olmak isteyen bir ninnicinin acıları, hisleri ninnilerle yansıtılırken şikâyetleri, dua ve bedduaları da yine ninniler aracılığıyla gün yüzüne çıkmaktadır.

Bireyin duyguları üzerinde etkili olan ninniler, tekrarın etkisiyle tılsımlı sözler haline gelerek çocuklara bilinçli ve bilinciz şekilde davranış kazandırılmasında da etkilidir. Ninnilerin davranışlara yön vermesinde telkin, tehdit, korkutma, ödül ve ceza yöntemleri baskın gelmektedir. Sevginin ifade edilmesi, bebekten asla

vazgeçilmeyeceğinin söylenmesi, bebeğin övülmesi gibi yollarla ninniler; güvenli bağlanmayı destekleyecek nitelik kazanmaktadır.

Dinsel inanışların, askerlik ve vatan sevgisinin, coğrafyaya dayalı bilgilerin, halk arasındaki inanışların, ritüellerin aktarılması; evlilik ve soy devamının gerekliliği, meslek seçiminin önemi, etnik ve sınıfsal farklılıklara bakış açısının yansıtılması, komşuluk ilişkilerinin yönlendirilmesi konularında ninnilerin sosyolojik işlevi ortaya çıkmaktadır. Ninniler çocuklara kimlerle evlenebilecekleri bilgisinden komşularını sevip sevmeyeceklerine, hangi mesleği seçeceklerinden ailelerine nasıl hizmet edeceklerine kadar pek çok sosyolojik bilgi sunmaktadır.

Ninniler konuları gereği okul öncesi müfredatı destekleyen niteliktedir. Ninniler değerler eğitimi kazandırma, uyku eğitimi verme, matematiksel ve dilsel anlamda bilişsel gelişimi destekleme, yeme alışkanlığı edindirme, okula ve okumaya özendirme, cinsiyet farkındalığı oluşturma, tuvalet-banyo alışkanlığı kazandırma, oyun eğitimi verme gibi konularda okul öncesi kazanımları ve hazırbulunuşluğu destekleyerek pedagojik işleve sahip olmaktadır. Bu nedendir ki ninnilerin kazanımlara göre sınıflandırılması hem çocukların duygusal-sosyal beceri geliştirmelerinde hem de rastlantısal gibi görünen okul öncesi eğitim hayatlarının programlandırılmasında önemli bir yerdedir.

Ninniler ezgiyle okunmaları nedeniyle müzikal işleve sahiptir ve müziğin insanlar üzerindeki etkileri ninniler vasıtasıyla bebeklere de aktarılmaktadır. Yapılan çalışmalar; prematüre bebeklerin hastanede kalma süresinin kısalmasında, anksiyetenin azalmasında, oksijen saturasyonunu artmasında, kilo kaybının azalmasında müziğin etkisini ortaya çıkarmıştır. (Okumuş, 2019: 17) Müziğin ruh halini değiştirmedeki ve hastalıkları tedavi etmedeki etkisine çok eski zamanlardan beri pek çok bilim insanı dikkat çekmiştir.

Ninnilerin ezgi dışındaki müzikal boyutu dilsel öğelerle desteklenmektedir. Türkçenin yapısı gereği ünlü ve ünsüzlerin uyumu, tekrarlar sistemine şekil vermektedir. Tekrarların etkisiyle ses düzlemine doğrudan etki eden aliterasyon, asonans, redif, kafiye gibi ahenk unsurları Türkçe şiirleri müzikleştirmektedir. Ses sanatları kadar cinas, iade, istiare, teşbih, teşhis, istifham gibi mana sanatları da Türk dilinin yapısındaki uyumlar sebebiyle dolaylı olarak müzikaliteye etki etmektedir.

Seslerin özelliklerine göre sınıflandırılması ninnilerin müzikal işlevlerinin psikolojik işlevleriyle etkileşimini anlamada oldukça önemlidir. Sözlerin içindeki sesler çıkış yerlerine göre tiz ve pes özellikler taşıyabilmektedir. Bununla birlikte sesler süreklilikleri ve süreksizlikleriyle de çeşitli müzik aletlerinin çıkardığı sesleri hatırlatabilmektedir.

Ön ünlüler, dişsil, dişyuvasil ve damaksıl ünsüzler tiz ses özelliği taşırlar. Bu sesler yüksek sıklıkta akustik enerjiyle çıkarılmaktadır (İmer vd., 2013: 247). Art ünlüler, dudaksıl ve artdamaksıl ünsüzler pes özelliği taşırlar. Pes sesler ise düşük sıklıkta akustik enerjiyle çıkarılırlar (İmer vd., 2013: 246). Sızıcı seslerin yer aldığı ninnilerde uyutma işlevinin aktif olduğu görülmektedir. Özellikle “ş” sesi ninnilerde tek başına uyutma amacıyla kullanılabilir (Yavuz, 2010: 55).

Müzikalitede etkili olan heceler de açıklık kapalılıklarına göre veya son seslerinin özelliklerine göre çeşitli müzik aletlerinin seslerini verebilmektedir. Sonu akıcı, sızıcı seslerle “-r, -l, -ş, -f, -v, -s, -ğ, -d, -h, -y” biten heceler klasik Türk musikisinde çevgân, çalpâre ve zil seslerini yansıtmaktadır (Açıkgöz, 2008: 88). Açık heceler, uzun heceler dolayısıyla ünlüler; üflemeli çalgılardan neyi, yaylı çalgılardan keman ve rebabı, telli çalgılardan ud ve tamburu anımsatırlar (Açıkgöz, 2008: 89).

Seslerin şiirdeki etkisi fonetik poetikanın alanını teşkil etmektedir. Fonetik poetikanın en güçlü iki kalesi, dile ait ses unsurlarının müzik aleti gibi kullanılması ve bu seslerin amaca hizmet etmesinin sağlanmasıdır. Ninnelerin bu bağlamda incelenmesi amaca uygun ninniler söylemede ve ninnilerin işlevlerinin linguistik-müzikal açıdan değerlendirilmesinde önemlidir.

Ninnilerin nazım şekli ve konu bakımından belirli özelliklerinin bulunmayışı nazım türü ve nazım şekli karmaşasını doğurmaktadır. Türküler, ağıtlar, maniler, tekerlemelerle girift ilişkiler kuran ninniler halk arasında anlatılan bir masalın veya efsanenin alt metin olarak kullanılabilirdiği sözlü edebiyat ürünleridir. Ninniler de bir masalın veya halk anlatısının içinde bir kahramana söylenerek başka bir metin içinde varlık gösterebilmekte veya o metnin içinde doğabilmektedir. Bu bakımdan ninnilerin metinler arasılık açısından incelenmesi gereği artmaktadır.

Ninnileri yaratan, söyleyen “ev şairleri” -ninniciler- sundukları ninni hizmetiyle pek çok farklı kimlikle karşımıza çıkmaktadır. Ninniciler, ninnilerin işlevlerine göre; halk şairi, şaman, halk hekimi, dil terapisti, oyun terapisti, kültür

aktarıcısı, müzisyen-şarkıcı olarak görev alabilmektedir. Tüm bu açıdan değerlendirildiğinde ninnicileri çocukları uyutmak için ninni söyleyen anneler olarak tanımlamak oldukça yetersiz kalmaktadır. Geleceğe yön vermek adına nesillerin yetiştirilmesinde ninnilerin sosyolojik tabanlı kazanımlar açısından derlenmesinin de toplum için ehemmiyeti büyüktür.

Toplumlara yön verilmesinde, gelecek neslin donanımlı yetiştirilebilmesinde ninnilerin önemini hatırlatan Mustafa Kemal Atatürk, *“Bulgar, Sırp, Rum (Yunan), Romen uluslarını ve bunların çocuklarını yetiştirmedeki amaçlarını göz önüne getiriniz! Açık alınlı Türk kadını! Bugünkü subayların komutasına verdiği çocuklarına beşiklerinde iken ninniler yaktın mı? Bu ninnilerle onlara bir karakter yarattın mı?”* (Özeren, 2006: 7) diyerek ninnicilerin toplum üzerindeki rolünü de vurgulamaktadır.

Ninnicinin görev zenginliğinin asıl sebebi ninnilerin işlevselliğidir. Bu çalışmada sınırdaş alanlarla etkileşim kapsamında özellikle psikoloji-ninni, sosyoloji-ninni, pedagoji-ninni, müzik-ninni ilişkisine değinilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda ninnilerin bu dört dalla büyük oranda etkileşim içinde olduğu görülmüştür. Tüm bu alanlarda çalışma yapanların ve ek olarak sağlık bilimlerindeki araştırmacıların ninnileri işlevlerine göre inceleme ve derleme çalışmalarında Türkoloji ile birlikte hareket etmeleri önem arz etmektedir.

Psikolojik anlamda olumlu, sosyolojik anlamda uyumlu, pedagojik anlamda ise öğrenime açık çocuklar yetiştirmek amacıyla ayrıca müzikselliği, sanatı çocuklara aşılacak, dili etkin kullanmayı beşikten itibaren öğretmek gibi hedeflerle ninni repertuvarları oluşturmak; aileleri ninni söyleme konusunda ve hangi ninnileri söyleyebilecekleri konusunda eğitmek toplumumuzun gelişimine katkı sağlayacak bir adım olacaktır. Ninniler pedagojik açıdan ciddi bilgi depolarıdır ve çocukların ilk eğitiminin evde değil, beşikte başladığının en büyük kanıtıdır. Bu nedenle pedagoglar ve Türkologlar ortak çalışmalar yürüterek ebeveynlere örnek olabilecek ninni kılavuzları oluşturmalıdır.

Ninnilerin kazanımlar açısından sınıflandırılmasının pedagojik açıdan ehemmiyeti büyüktür. Buna istinaden duygu kontrolü, davranış kazandırma, karakter gelişimi gibi konular çerçevesinde psikolojik açıdan derlenecek olan ninniler ailelerin ninni seçimlerinde bilinçli karar vermelerinde etkili olacaktır. Ninnilerin sınıflandırılması işlevselliğiyle ilgili farkındalık oluşturmada oldukça önemlidir.

Amaçlarına göre sınıflandırılmış ninniler, ebeveynler için bir başucu kitabı niteliği taşıyacaktır.

Aileler çocuklarına kazandırmak istedikleri davranış, duygu ve düşünceleri bilinçli bir şekilde çocuklarına aşılayabilirler. Özgüven eksikliği, sevilme veya övülme ihtiyacı, çeşitli konularda farkındalık sahibi olmak gibi gereksinimler ninniler vasıtasıyla sistemli bir şekilde çocuğa kazandırılabilir. Bununla birlikte müziğin, anne sesinin dolayısıyla ninnilerin sağlık problemleri ve fizyolojik etkileri üzerinde yapılan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, ninni söylemenin bilinçli şekilde ebeveynlere kazandırılması sağlık hizmeti görevi görecektir. Kendi kendini tedavi edebilen ailelerin yolu biraz da ninniler ülkesinden geçmektedir.

Yalnızca uyutma işlevi olmayan ninnilerin uyandırma, eğlendirme, oynatma işlevlerinin açığa çıkmasında sesin ve müziğin gücünü gösterip sınıflandıracak çalışmalar, konservatuarların ve Türk filolojisinin ortak çalışmalarının şekillenmesinde temel teşkil etmelidir.

Ninnileri -ninnilerin etkilerini anlamak için- sınırdaş alanlar ve linguistik poetika açısından incelemek büyük bir gerekliliktir. Türk halk edebiyatı ürünleri olan ninnileri yalnızca halk bilimi çerçevesinde incelemek yeterli değildir. Ninnilerin dil ürünleri olarak filolojik, linguistik açılardan incelenmesi ve sesin dolayısıyla sözlerin müzikal gücü sanatsal açıdan ele alınarak poetik bakımdan incelenmelidir.

Bundan sonraki süreçte psikolog, sosyolog, pedagog, müzisyen ve Türkologların birlikte çalışmalar yapmaları toplumumuz, ebeveynler ve çocuklar için bir gerekliliktir. Bu gereklilik Türkçenin yaşayışı, kültürümüzün aktarılması, gelecek nesillerin eğitilmesi ve yetiştirilmesi için oldukça büyük bir öneme sahiptir. Ninnilerle ilgili yapılacak olan tüm disiplinlerarası çalışmalar analarımızın sanatını, ruhunu aktarmak kadar gelecek nesillerin sistematik olarak şekillendirilmesi anlamına da gelmektedir.

VI. KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AÇA, M., GÖKALP, H., & KOCAKAPLAN, İ., (2012). **Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi**, İstanbul, Kesit Yayınları, 3. Baskı.
- AKSAN, D. (1999). **Türkçenin Gücü**, İstanbul, Bilgi Yayınevi.
- AKSAN, D. (2006). **Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi**, Ankara, Engin Yayınevi, 4. Baskı.
- AKYÜZ, Y. (2016). **Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000 - M.S. 2016**, Ankara, Pegem Akademi, 29. Baskı.
- ALİZADE, R. (2019). **Göktürk Uygur ve Oğuz Kültürü**, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, 1. Baskı.
- ARAT R. R. (2006). **Atabetü'l-Hakayık**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ARTUKMAÇ, Y. & ÇAKIR, P. (2021). **Teo'nun Kaka Kitabı**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 50. Baskı.
- ARTUN, E. (2008), **Türk Halkbilimi**, İstanbul, Kitabevi, 4. Baskı
- ARTUN, E. (2009). **Türk Halk Edebiyatına Giriş**, İstanbul, Kitabevi, 5. Baskı.
- AYDIN, M. A. (2015). **Eğitici Ninniler**, Ankara, Hayat Yayın Grubu.
- BANARLI, N. S. (2004). **Türkçenin Sırları**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 20. Baskı.
- BAŞ T. & AKTURAN U. (2017). **Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 3. Baskı.
- BORATAV, N. P. & FIRATLI, H. V. (1943). **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**, Ankara, Maarif Matbaası.
- BÜYÜKERDAL, Ö., AKAR, S. & ERYILMAZ, S. (2020). **Erken Çocukluk ve Özel Eğitimde Öz Bakım 10 Ders Kitabı**, Ankara, Devlet Kitapları.
- CAFEROĞLU, A. (2000). **Türk Dili Tarihi**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 4. Baskı.

- CRESWELL J. W. (2021). **Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 6. Baskı.
- ÇELEBİOĞLU, A. (1995). **Türk Ninniler Hazinesi**, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2004). **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- DEMİR, N. (2018). **Anadolu'dan Türk Ninnileri**, İstanbul, H Yayınları.
- DİLÇİN, C. (2000). **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 6. Baskı.
- DİLÇİN, C. (2000). **Yeni Tarama Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DOĞAN, M. N. (2009). **Fuzûlî'nin Poetikası**, İstanbul, Yelkenli Yayınevi.
- EAGLATON, T. (2011). **Şiir Nasıl Okunur**, çev. (Kaya Genç), İstanbul, Agora Kitaplığı.
- EFENDİYEV, P. (2012). **Azerbaycan Şifahi Halk Edebiyatı**, Bakü, İlm ve Tahsil Neşriyat.
- ELÇİN, Ş. (2004). **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları.
- ERCİLASUN, A. B. & AKKOYUNLU, Z. (2014). **Divanu Lügati't-Türk**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERCİLASUN, A. B. (2018). **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 19. Baskı.
- ERGİN, M. (2010). **Orhun Abideleri**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 43. Baskı.
- GÖKALP, Z. (1964). **Millî Terbiye ve Maarif Meselesi**, Ankara, Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları.
- GÖKYAY, O. Ş. (2006). **Dedem Korkudun Kitabı**, İstanbul, Kabalıcı Yayınevi.
- GÜNGÖR, Ş. (2006). **Türk Halk Edebiyatına Dair**, İstanbul, Çantay Yayınları, 1. Baskı.
- GÜRZAP, C. (2012). **Söz Söyleme ve Diksiyon**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 18. Baskı.
- HACIZADE, N. (2012). **Bilişsel Dilbilim Açısından Duyguların Dili**, Konya, Çizgi Kitabevi.

- İMER, K., KOCAMAN, A., & ÖZSOY, A. S. (2013). **Dilbilim Sözlüğü**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2. Baskı.
- KAPLAN, M. (1967). **Nesillerin Ruhü**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1. Baskı.
- KAPLAN, M. (2009). **Kültür ve Dil**, İstanbul, Dergah Yayınları, 25. Baskı.
- KARAAĞAÇ, G. (2013). **Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları, 1. Baskı
- KAYA, M. (2007). **Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1. Baskı.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (1986). **Edebiyat Araştırmaları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı.
- KUNOS, I. (2013) **Türkçe Ninniler**, Yayına Hazırlayan: Nilgün Çıblak Coşkun, Ankara, Otorite Yayınları.
- KUNOS, I. (2019). **Türk Halk Edebiyatı**, Yayına Hazırlayan: Tuncer Gülensoy, Ankara, Akçağ Yayınları, 3. Baskı.
- OĞUZ, M. Öcal vd., (2010). **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara, Grafiker Yayınları, 7. Baskı.
- OĞUZ, Ö. (2019). **Halk Şiirinde Tür Şekil Makam**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2. Baskı.
- OKAY, M. O. (2011). **Poetika Dersleri**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1. Baskı.
- ÖZKAN, M. (2009). **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Anadolu Eski Türkçesi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 3. Baskı.
- ÖZKAN, M., TÖREN, H., & ESİN, O. (2006). **Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım**, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- ÖZTELLİ, C. (1972). **Evlerinin Önü**, İstanbul, Hürriyet Yayınları.
- RAYMAN, H. (1996). **Karacaoğlan'ın Şiirlerinde Ahenk**, Ankara, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SARAÇ, M. A. Y. (2007). **Klasik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye**, İstanbul, 3F Yayınevi, 2. Baskı.
- ŞAPOLYO, E. B. (1938). **Halk Ninnileri**, İstanbul, Halit Kitabevi.

UNGAN, S. (2009). **İşlevsel Yönleriyle Ninniler**, Ankara, PEGEM Akademi, 1. Baskı.

VELİ NERİMANOĞLU, K. (2018). **Türk LenguaFolkloristiğine Giriş**, İstanbul, İstanbul Aydın Üniversitesi Yayınları.

WEBB, J. & MUSELLO, C. (2021). **Çocuklukta İhmalin İzi: Boşluk Hissi**, Çev: Gülsun Arıkan, İstanbul, Sola Unitas, 14. Baskı.

YARDIMCI, M. (2013). **Başlangıçtan Günümüze Türk Halk Şiiri**, İzmir, Kanyılmaz Matbaacılık, 8. Baskı.

YILDIRIM A. & ŞİMŞEK H. (2021). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı.

MAKALELER

AÇIKGÖZ, H. (2008). “Mahurdan Gazelde Ses Düzlemi”, **İstanbul Yahya Kemal Enstitüsü Mecmuası**, sayı 5, ss. 70-101.

AKA, B. (2010). “Ninnilerin Psikolojik Yaklaşımla Yeniden Okuma Denemesi”, **Millî Folklor**, cilt 11, sayı, 88, ss.38-43.

AKOĞLU, A. (2012). “Ritim, Ölçü, Ahenk, Müzik ve Matematik”, **Bilim ve Teknik Dergisi**, ss. 18-25.

AKSAKAL, E. (2019). “Morfolojik Yöntemle Erzurum Halk Masalı Çözümlemesi: Ölü Yiyen Derviş”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, sayı 62, ss. 255-265.

AKYOL KASAPOĞLU, P. (2014). “Kültürel Değişme ve Teknolojinin Etkisiyle Şekillenen Günümüz Ninnileri ve Ninni Dinletme Geleneği”, **Bilig Dergisi**, sayı 69, 2014, ss.127-142.

ARICI, A. F. (2011). “Erken Çocukluk Dil Gelişiminde Ailenin Rolü”, **Türkiye Eğitim Dergisi**, cilt 1 sayı 1, ss.66-78.

AYDEMİR, Ö. K., ER AYDEMİR, N., & BABACAN, T. (2015). “Türk Ninnilerinin Dilbilim ve Dil Felsefesi Temelli Özellikleri”, **Turkish Studies**, cilt 10, sayı 16, ss.183-192

- BAĞCI AYRANCI, B. (2017). “Ninnilerin Öğretici Yönleri ve Türkçe Eğitimindeki Yeri Hakkında Türkçe Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, cilt 5, sayı 59, ss.266-282.
- BAŞKALE, H. & BAHAR, Z. (2008). “Piaget’in Bilişsel Gelişim Kuramıyla İlgili Bir Gözden Geçirme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi**, cilt 1, sayı 2, ss. 133-144.
- BATUR, Z. & BEŞTAŞ, M. (2011). “Divanu Lügati’t Türk’te Çocuk Dünyası ve Çocuk Eğitimi”, **Turkish Studies**, cilt 6, sayı 2, ss.247-262.
- BEKKİ, S. (2008). “Anadolu Sahası Halk Şiirinde Kafiye: Tespitler ve Öneriler”, **Millî Folklor Dergisi**, sayı 78, ss. 55-67.
- BOZKURT, H., & BOZKURT, K. (2012). “Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi” **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt 1, sayı 1.
- CANKARA, M. (2003). “Metafor Yaratma Eylemi Olarak Bilmece”, **Millî Folklor**, sayı 55,ss. 70-75.
- CİHANGİR, Y. (2013). “Tekerlemeli ve Sözlü Oyunların KKTC’deki Okul Öncesi Çocukların Türkçe Dil Becerilerine Kazanımları”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, sayı 1, ss.175-183.
- COŞAR ÇETİN, F., TAN, A. & DOĞAN M. Y. (2017). “Türk Müziğinin Gebelik ve Yenidoğan Üzerindeki Etkileri”, **Zeynep Kâmil Tıp Bülteni**, cilt 48, sayı 3, ss. 124-130.
- ÇEK CANSIZ, S. (2011). “Ninnilere Bağlam Merkezli Bir Yaklaşım”, **Turkish Studies**, cilt 6, sayı 4, ss.61-75.
- ÇEK, S. (2015). “Türk Halk Ninnilerinde Kadın Diline Ait Metaforlar Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi** cilt 4, sayı 2, s.717-732.
- ÇELEBİOĞLU, A. (1987). “Ninnilerimiz”, **Erdem**, cilt 3, sayı 7, ss.211-237.
- ÇETİN, H. (2018). “Kazaklar Türklerinde Çocuk ile İlgili Gerçekleştirilen Törenler ve Çocuk Terbiyesi”, **Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi**, cilt 6, sayı 15, ss.1088-1101.

- ÇIBLAK COŞKUN, N. (2013).“Türk Ninnilerine İşlevsel Yaklaşım”, **Turkish Studies**, cilt 8, sayı 4, ss. 499-513.
- ÇİFTÇİ, T. (2016). “Geographical Concepts in Turkish Lullabys”, **Universal Journal of Educational Research**, cilt 4, sayı 4, ss.886-894.
- DEDE, B. (2005). “Doğu Karadeniz Ninnilerinde Telkin Motifi”, **Karadeniz Araştırmaları**, cilt 7, sayı 7, ss.76-81.
- DEMİR, N. (2008). “Avrupada Yaşayan 0-6 Yaş Grubu Türk Çocuklarına Türkçe ve Türk Kültürünün Öğretmesinde Kullanılabilecek Bir Materyal: Türk Ninnileri”. **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, cilt 1, sayı 5, ss. 224-240.
- DEMİR, N. & OFLAZ, G. (2010). “Okul Öncesi Dönemde Ninniler ile Matematik Öğretimi”, **Journal of Word of Turks**, cilt 2, sayı 1, ss.351-362.
- DUMAN, M. A. (2020). “Katharsis Kavramının Modern ve Klasik Anlamda Mukayesesi, İç Çelişkileri ve Kathartik Genişletme”, **Türk Dili Dergisi**, sayı 817, ss. 70-91.
- DURMUŞ, M. (2012). “Klasik Osmanlı Nesrinde Aliterasyon”, **Turkish Studies**, cilt 7, sayı 1, ss. 995-1104.
- DUYMAZ, A. (1998). “Tekerlemelerin Kökeninde Şamânizm Unsurları”, **Millî Folklor Dergisi**, cilt 5, sayı 37, ss.114-120.
- EMEKSİZ, A. (2011). “Are Lullabies to Sleep”, **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, cilt 1, sayı 2, ss.143-156.
- EMİROĞLU, S. (2012). “Türkçe Sözlükteki Akralalık Adlarının Tasnifi” **Turkish Studies**, cilt 7, sayı 4, ss. 1691-1710.
- FARSAKOĞLU EROĞLU, A. (2018). “Türklerde Ninnilerin Fonksiyonu ile İlgili Bazı Tespitler -Ninnilerle Uyanmak-” **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı 32, ss.33-50.
- GELİŞLİ, Y. & YAZICI, E. (2016). “Ninniler ve Çocuk Eğitimindeki Önemi”, **Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 1, sayı 1, ss.1-7.

- GELİŞLİ, Y. & YAZICI, E. (2012). “Türkiye’de Uygulanan Okul Öncesi Eğitim Programlarının Tarihsel Süreç İçerisinde Değerlendirilmesi”, **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı 29, ss.85-93.
- GÖÇER, A. (2010). “Türkçe Öğretiminde Çok Uyarınlı Bir Öğrenme Ortamı Oluşturmak İçin Seçkin Edebi Ürünlerden Yararlanma”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, sayı 27, ss.341-369.
- GÜLEÇ DÜZGÜN, F. & POLAT, K. (2019). “Taşova ve Çevresinde Ad Verme Geleneği ve “Satılmış” Adı”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, cilt 6, sayı 8, ss. 196-207.
- GÜNDÜZ, Y. (2023). “Yozgat Ağzında Kullanılan Beş Sözcüğün Etimoloji Denemesi (Anıştırma, Hameyli, Hortuklu, Ürelüün, Mehekli) ve Etimolojide Yöntem Üzerine” **Uluslararası Medeniyet Çalışma Dergisi**, cilt 8, sayı 1, ss. 118-133.
- GÜNEŞ, F. (2010). “Ninnilerin Çocukların Dil ve Zihinsel Gelişimine Etkisi”, **Journal of World of Turks**, cilt 2, sayı 3, ss.28-38.
- HACIEMİNOĞLU, M. N. (1969). “Tevfik Fikret’te Dil ve Üslup”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, cilt 17, ss. 109-128.
- İLHAN, N. (2017). “Dil Öğretiminde Kalıp Sözlerin, Şiirin Önemi/Etkisi”, **Turkish Studies**, cilt 12, sayı 22, ss.401-417
- İZGİ, M. C. (2012). “Şamânizm ve Şamanlara Genel Bakış”, **Lokman Hekim Journal**, cilt 2, sayı 1, ss. 31-38.
- KABADAYI, A. (2009). Ninnilerin Çocuğun Gelişim Alanlarına Katkılarının İçerik Açısından İncelenmesi Konya Örneği, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, cilt 6, sayı 1, ss. 276-289
- KABATAŞ, M. (2017). Çocuk Gelişimi Açısından Müzik Eğitiminin Çocuğa Kazanımları, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 19, sayı 2, ss. 153-164.
- KANAK, M., ÖNDER, M., & SUBAŞI, Ç. (2018). “Türk Ninnilerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 17, sayı 66, ss.594-602.

- KAPLAN, H. (2014). “Harften Sese, Harften Görüntüye Bâkî’de Ses-Ahenk-Görüntü”, **Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**, sayı 36, ss.207-225
- KARAAZİZ, M. & ERDEM ADAK, İ. (2013). “Narsisizm ve Narsisizmle ilgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme”, **Nesne Dergisi**, cilt 1, sayı 2, ss.44-59.
- KARACA, S. & ÖNGÜN, E. (2017). “Ninnilerle Büyümek”, **Jaren/Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi** cilt 3, sayı 1, ss.28-32.
- KARAKAYA, Z. (2004). “Göstergebilimsel İşlevler Açısından Ninniler”, **Millî Folklor Dergisi**, cilt 16, sayı 61, ss. 44-57.
- KARAMIZRAK, N. (2014). “Ses ve Müziğin Organları İyileştirici Etkisi”, **Koşuyolu Heart Journal**, cilt 17 sayı 1, ss. 54-57.
- KAYA, M. (2007). “Karacaoğlan’ın Şiirlerinde İmgeler”, **Gösteri Sanat ve Edebiyat Dergisi**, sayı 286, ss. 68-69.
- KILIÇ, E. (2016). “Platon’un Devlet Diyalogu Bağlamında Eğitim Anlayışı”, **Felsefe Arkivi**, sayı 45, ss.67-84.
- KINACI, C. (2017). “Kazak Avulundan Kutlama Salonlarına, Popülerleşen Bir Kazak Geleneği: Tusavkeser Toyu”, **Millî Folklor Dergisi**, cilt 15, sayı 115, ss.141-156.
- KIRAÇ, E. (1997). “Türk Halk Şiirinde Ritm Ezgi ve Ninni Söyleme Geleneğinin Rolü”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, cilt 3, sayı 3, ss.38-44.
- KULA, S. & ÇAKIR, B. (2015). “Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Bağlamında Toplumda Bireylerin Güvenlik Algısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki”, **Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, cilt 6, sayı 12, ss. 191-210.
- KURTULUŞ, M. (2010). “Ninnilerde Kadın Sorununa Bakış”, **Millî Folklor**, cilt 11, sayı 88, ss. 44-52.
- LÜLE MERT, E. (2009). “Anadili Eğitimi ve Öğretimi Sürecinde Sözvarlığı Belirleme Çalışmalarının Önemi ve “Deyim” Kazandırmaya Yönelik Etkinlik

- Önerileri”, **Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt 1, sayı 2, ss.83-93.
- LÜLE MERT, E. (2012). “Anadili Eğitimi-Öğretimi Sürecinde Çocuk Yazını Ürünlerinden Yararlanma ve Masal Türüne Yönelik Bazı Belirlemeler”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı 31, ss.1-12.
- OMURALİEVA, A. (2020). “Türkiye Türkçesinde Ses Yansımaları Fiillerin Yapısı”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 13, sayı 2, ss. 141-145.
- ÖZDEMİR, M. & SARI, H. (2020). “Ninnilerde Aile Sevgisi”, **Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, cilt 6, sayı 2, ss.121-130.
- ÖZTEKİN, Ö. (2016). “Ninniyi Divan Şairlerinden Dinlemek”, **Folklor/Edebiyat Dergisi**, cilt 22, sayı 88, ss.45-68.
- SABAN, A (2014). “Türk Atasözlerinin Bakış Açısı ile Eğitim”, **Millî Eğitim Dergisi**, cilt 44, sayı 203, ss.37-54
- SEVİNÇLİ, V. (2015). “Türk Kültüründe Alkış/Kargış ve Adilcevaz Örneği”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, cilt 52, sayı 52, ss. 97-125.
- ŞAHİN, L. & AŞÇIOĞLU, M. (2013). “Uyku ve Uykunun Düzenlenmesi”, **Sağlık Bilimleri Dergisi**, cilt 22, sayı 1, ss. 93-98.
- ŞAHİN, M. (2020). “Dünyada Toplumsal Cinsiyet Karşıtı (Anti-Gender) Hareketler”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 22, sayı 3, ss. 657-670
- ŞİMŞEK, E. (2016). “Anonim Halk Şiiri İçerisinde Ninnilerin Yeri”, **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, cilt 4, sayı 8, ss.33-64.
- TEMİZKAN, M. & SOLMAZ, E. (2018). “Anadolu ve Özbek Sahası Ninnilerinin Yapı-Şekil, Konu-İçerik ve İşlevi Bağlamında Karşılaştırılması Üzerine Bir Deneme”, **Dil ve Edebiyat Dergisi**, sayı 45, ss.239-254.
- TOKER, S. (2011). “Türkçenin Anadil Olarak Öğretiminde Ninni ve Tekerlemelerin Yeri”, **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi**, cilt 1, sayı 1, ss. 25-29.

- TOREBEKKYZY, L. (2021). “Türk Halk Kültüründe ve Edebiyatında Yedi Sayısı”, **Çeşm-i Cigan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E Dergisi**, cilt 8, sayı 1, ss. 82-91.
- TORUN, A. & YILDIZ, K. (2013). “Bir Eğitim Metodu Olarak Tehdit ve Korkutma İçeren Ninniler ve Bunların Jung’un “Ortak Bilinçdışı” Kavramı Açısından Tahlili”, **Turkish Studies**, Karşılaştırmalı Dil-Edebiyat-Eğitim Özel Sayısı, cilt 8, sayı 8, ss.1313-1333.
- TUĞRUL, B. & DURAN, E. (2003). “Her Çocuk Başarılı Olmak İçin Bir Şansa Sahiptir: Zekânın Çok Boyutluluğu Çoklu Zekâ Kuramı”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi** cilt 24, sayı 24, ss.224-233.
- TURAN, D. (2021). “Çocuk Yazını Çevirisinde Ses Yansımaları”, **Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, cilt 61, sayı 2, ss. 1222-1245.
- TURAN, K. (2022). “Narsistik Kişilik Bozukluğu ve Psikodinamik Alt Tipleri”, **Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi**, cilt 5, sayı 9, ss. 1-9.
- VELİYEV, K. (1987). “Lingvistik Poetika, Poetik Sintaksis, Dastan Poetikası Haggında Bir Neçe Söz”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, cilt 35, sayı, ss. 297-304.
- YAĞAN GÜDER, S. & ALABAY, E. (2016). “3-6 Yaş Arasındaki Çocukların Oyuncak Tercihlerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi”, **Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, cilt 17, sayı 2, ss.91-11.
- YALTIRIK, H. (2012). “Türkülerde Ninni ve Sümer İzleri, **EÜ Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi**, sayı 2, ss. 37-62
- YARDIMCI, M. (2009). “Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar”, **Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları**, ss. 636-647.
- YAVUZ, A. D. (2010). “Dilbilimsel Bir Yaklaşım Denemesi: Tekirdağ Yöresinden Bir Ninni”, **Millî Folklor**, cilt 11, sayı 88, ss.53-56.
- YETİŞ, K. (2016). “Edebiyat Bilgileri Kitaplarında Kafiye Meselesi”, **Aydın Türklük Bilgisi Dergisi**, cilt 2, sayı 2, ss. 125-144

ZARİÇ, M. (2014). “Cemal Süreya’nın “Folklor Şiire Düşman” Başlıklı Denemesi Işığında “Yunus ki Süt Dişleriyle Türkçenin” Adlı Şiiri Üzerine Bir İnceleme”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 11, ss. 1-14.

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

DEMİR, G. (2015). Türk Halk Müziği Fonetik Notasyon Sistemi / Thmfns Linguapoetika Özellikleri: Urfa Yöresi Örnekleme, 2. Uluslararası Güzel Sanatlar Bilimsel Araştırma Günleri/GÜSBAG, Sivas.

DİKMEN, M., & ÇETİN, K. (2015) “Oğula Hitaben Yazılmış Bir Nasihatname Harputlu Ömer Naim ve Manzume-i Nâ’imiyyesi”, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Harput’a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu, Elazığ.

DİLEK, A., ARSLAN, B., MERCAN, N., ÇAPA, T. & ÇOLAKOĞLU, E. (2019). “Rize İlinde Söylenen Ninnilerin Konularına Göre İncelenmesi; Pazar, Fındıklı ve Çamlıhemşin Örneği”, 12. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, Rize.

GÜLEÇ ERSOY, K. & YÜCETOKER, İ. (2011). “Safranbolu Kültüründe Ninnilerin Yeri ve Önemi”, 1. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi, Sinop.

ÖZEREN, A. (2006). Çocuklar İçin Yaratılan Müzik Yapıtlarının Toplumsal Müzik Bilinci ve Dil Gelişimi Açısından Rolü ve Önemi, 2. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu, Ankara.

SELÇUK, B. (2017). Klasik Türk Şiirinde Nida, I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Bilgi Şöleni, Erzurum.

TUFAN, S. (2006). Okul Öncesi Müzik Öğretmeni Profili, Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildirisi, Denizli.

YARDIMCI, M. (1998). “Kıbrıs ve Diğer Türk Ülkelerinde Ortak Ninni ve Tekerlemeler”, 2. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, Kıbrıs.

TEZLER

AKYÜZ, D. (2019). “Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesinde Bakım Sırasında Anne ve Baba Sesinden Ninni Dinletmenin Yenidoğanın Konforu ve Fiziksel

- Parametrelerine Etkisi”, (Yüksek Lisans Tezi), Hemşirelik Anabilim Dalı, İstanbul Okan Üniversitesi.
- ALKAN I. (2016). “Ninni Dinletmenin Yeni Doğan Yoğun Bakım Ünitesinde Yatan Bebekler Üzerine Etkisi”, (Yüksek Lisans Tezi), Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Bülent Ecevit Üniversitesi.
- BALCI S. (2006). “Kolikli Bebeklere Bryaz Gürültünün Etkisi” (Yüksek Lisans Tezi), Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Marmara Üniversitesi.
- BALTACI, N. (2018). “Yüksek Riskli Gebelerde Ninninin Anksiyete ve Prenetal Bağlanma Üzerine Etkisi”, (Doktora Tezi), Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Erciyes Üniversitesi.
- CİHANGİR, Y. (2009). “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetindeki Okul Öncesi Çocukların Ninni Tekerleme ve Masallar Aracılığı ile Türkçe Dil Becerilerini Kazanmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, (Doktora Tezi), Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi.
- ÇEK CANSIZ S. (2010). “Ninnilerde Kadın Anlatıcının Sesi”, (Yüksek Lisans Tezi), Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi.
- ÇETİN, N. İ. (2020). “Kültürel Belleğin Aktarıcı Olan Ninnilerde ve Atasözlerinde Aile İnşası”, (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi, 2020.
- DERİNCE, D. (2016). “Anne Sesi ve Ninninin Preterm Yenidoğanların Fizyolojik Parametreler Stres Uyku Uyanıklık Durumlarına Etkisi”, (Doktora Tezi), Hemşirelik Anabilim Dalı, Erciyes Üniversitesi.
- DÖRAL, Ö. (2020). “Prematüre Bebeklere Uygulanan İnvaziv Girişimde Beyaz Gürültü ve Ninni Dinletisinin Ağrı ve Yaşam Bulgularına Etkisi”, (Yüksek Lisans Tezi), Hemşirelik Anabilim Dalı, On Dokuz Mayıs Üniversitesi.
- ERDİNÇ, A. (2013). “Mehmet Kaplan’ın Edebi Tahlil Metodu”, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- FARSAKOĞLU A. (2006). “Türk Ninnilerinde İslami Motifler”, (Yüksek Lisans Tezi), İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Atatürk Üniversitesi.

- GÜNEY O. (2012). “Beş Altı Yaş Çocuklarında Algılanan Cinsiyet Kalıpyargılarına İlişkin Ebeveyn Beklentileri ile Oyuncak Tercihlerinin Arasındaki İlişki”, (Yüksek Lisans Tezi), Psikoloji Anabilim Dalı, Maltepe Üniversitesi.
- İLGÜN, K. (2015). “Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Telaffuz Becerisini Geliştirmeye Yönelik Tekerleme ve Ninnilerin Kullanımı”, (Yüksek Lisans Tezi), Türkçe Eğitimi ve Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi.
- KILIÇ, A. Y. (2007). “Türkmenistan Türklerinin Sözlü Edebiyatında Hüvdiler (Ninniler)”, (Yüksek Lisans Tezi), Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi.
- KIR, E. (2020). “Yenidoğanlarda Ninnilerin ve Beyaz Gürültünün Emzirmenin Başlatılması Üzerine Etkisinin Karşılaştırılması”, (Yüksek Lisans Tezi), Ebelik Anabilim Dalı, Gazi Osmanpaşa Üniversitesi.
- KUMTEPE, D. G. (2015). “Ninninin Çocuk Gelişimindeki Yeri ve Müzikal Öğeleri Açısından İncelenmesi”, (Yüksek Lisans Tezi), Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi.
- OKUMUŞ, R. (2019). “Ninninin Venöz Kan Alımı Sırasında Oluşan Ağrı Hissine Etkisi”, (Yüksek Lisans Tezi), Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul Üniversitesi.
- ÖZER F. F. (2007). “Ziya Gökalp’in Şiir ve Mektuplarında Kadın ve Çocuk Eğitimi”, (Yüksek Lisans Tezi), Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Pamukkale Üniversitesi.
- ÖZKANAT, C. (2018). “Preterm Bebeklerde İntravenöz İşlem Sonrasında Dinletilen Ninninin Etkisi”, (Yüksek Lisans Tezi), Hemşirelik Anabilim Dalı, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- SARI, H. (2021). “Yabancılara Türkçe Öğretiminde Türk Ninnilerinin Değerler Aktarımında Kullanımı, (Yüksek Lisans Tezi), Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Sakarya Üniversitesi.
- SERTDEMİR, A. (2018). “Ninniler Masallar Mitos ve Söylencelerle Türk Toplumsal Hafızasında Muhalefet”, (Yüksek Lisans Tezi), Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Karabük Üniversitesi.
- UĞURLU E. (2012). “Türk Dünyasında Ninni”, (Doktora Tezi), Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi.

YILDIZ, A. (2009). “Prematüre Bebeklerde Emzik Verme ve Ninni Dinletme Yöntemlerinin Total Oral Beslenmeye Geçiş Süresi ve Emme Başarısı Üzerindeki Etkisi”, (Doktora Tezi), Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Atatürk Üniversitesi.

YILMAZOĞLU, B. (2020). “Geleneksel Türk Müziğinde Ninni Olgusunun Yeri ve Ninnilerin Müziksel Çözümlemesi”, (Yüksek Lisans Tezi), Geleneksel Türk Müzikleri Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi.

İNTERNET KAYNAKLARI

- URL-1 “Psikoloji”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/psikoloji> (Erişim Tarihi: 17 Nisan 2022)
- URL-2 “Beklenti Etkisi”, https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Beklenti_etikisi (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022)
- URL-3 “Kargış”, <https://tr.m.wiktionary.org/wiki/kargış> (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2021)
- URL-4 “Mikroplar bağışıklık sistemimizi güçlendirir mi?”, <https://www.aid.org.tr/mikroplar-bagisiklik-sistemimizi-guclendirir-mi/> (Erişim Tarihi: 09 Kasım 2023)
- URL-5 “Bağlanma Kuramları (Horowitz ve Bowlby)”, <https://sites.google.com/view/gelisim-psikolojisi/ana-sayfa/baglanma-kuramlari> (Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022)
- URL-6 “Ay Dede - Bebek Ninnisi, Ümit Ateş feat Canan Tuğberk”, <https://m.youtube.com/watch?v=ZApxBkzi5A> (Erişim Tarihi: 09 Aralık 2021)
- URL-7 “Pedagoji - PDR”, <https://ruhsagligidernegi.org/pedagoji/> (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2022)
- URL-8 “Bebekleri uyuduktan sonra sallamaya devam etmek beyinlerini geliştirebilir”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46997646.amp>, (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2022)

- URL-9 “Uykunun Önemine Uyanmak, Gece Uykusu Neden Önemlidir”,
<https://www.butunselsaglikklinigi.com/uykunun-onemine-uyanmak>
(Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022)
- URL-10 “Fiziksel Gelişim - Bedensel Gelişim - Devinimsel Gelişim”,
https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/159430/mod_resource/content/1/Fiziksel%20Gelişim.ppt (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2023)
- URL-11 “Çocuklarda Uykunun Önemi”, - Uyusun Da Büyüsün”,
<https://www.memorial.com.tr/saglik-rehberi/cocuklarda-uykunun-onemi>
(Erişim Tarihi: 21 Ekim 2022)
- URL-12 “Dil Gelişimi - Piaget’in Dil Gelişimi Kuramı”,
https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/47672/mod_resource/content/0/DİL%20GELİŞİMİ.pdf (Erişim Tarihi: 18 Ocak 2023)
- URL-13 “Davranışçı Terapi Teknikleri”, psikohobi.blogspot.com (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2022)
- URL-14 “Tuvalet Eğitimi: Ebeveyn Olarak Bilmek İstedikleriniz”,
<https://invidyo.com/blog/tuvalet-egitimi> (Erişim Tarihi: 30 Nisan 2022)
- URL-15 “Bııcı Bııcı Eğlence - Dalin Reklamı - Çocuk Şarkı Sözleri”
<https://www.pembebere.com/showthread.php/44178-bici-bici-eglence-dalin-reklamı-cocuk-sarkisi-sarki-sozleri-dinle-indir> (Erişim Tarihi: 27 Nisan 2022)
- URL-16 “Ses, Harf ve Alfabe”, <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/ses-harf-ve-alfabe/> (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022)
- URL-17 “Sirenler (Yunan Mitolojisi), Siri ve Alkonost (Slav Mitolojisi)”,
<https://ozhanozturk.com/2018/02/08/sirenler-yunan-mitolojisi-siri-slav-mitolojisi/amp/> (Erişim Tarihi: 15.08.2022)
- URL-18 “Orta Asya Türkleri’nden Gelen Gırtlak Müziği: Hömey”,
<https://dogaladogru.com/kultur/orta-asya-turklerinden-gelen-girtlakmuzigi-homey> (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2022)
- URL-19 “Tuva Gırtlak Müziği-Kömei (Tuvan Throat Singing-Khoomei)”,
tarihvedunya.blogspot.com/2013/12/tuva-grtlak-muzigi-komei-tuvanthroat.html?m=1 (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2022)

- URL-20 “Müzik” <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/müzik> (Erişim Tarihi: 02 Ağustos 2022)
- URL-21 “Şaman ve Müzik”, <https://www.zdergigisi.istanbul/makale/saman-ve-muzik-235> (Erişim Tarihi: 02 Ağustos 2022)
- URL-22 “Kayahan E Bebeğim şarkı sözleri” <https://g.co/kgs/3PysNT> (Erişim Tarihi: 15 Kasım 2023)
- URL-23 “Poetika”, <https://kelimeler.gen.tr/poetika-nedir-ne-demek-254012> (Erişim Tarihi: 16 Şubat 21)
- URL-24 “Örtmece”, <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Örtmece> (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2022)
- URL-25 “Nakarat”, <https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Nakarat> (Erişim Tarihi: 20 Aralık 2022)
- URL-26 “Şiirde Uyak”, www.dilbilimi.net/siirde_uyak.pdf (Erişim Tarihi: 14 Mart 2022)
- URL-27 “Ölçü ve Uyak”, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php95796/mod_resource/content/0/ÖLÇÜ%20UYAK.pptx (Erişim Tarihi: 14 Mart 2022)
- URL-28 “Ünlü ve Ünsüzler Harflerle Sağlanan Ahenk Aliterasyon ve Asonans”, www.edebiyatfakultesi.com/uyak-kafiye-turleri/asonans?pdf=4708 (Erişim Tarihi: 14 Mart 2022)

ÖZGEÇMİŞ